

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

SONYA O. ROSE

Toplumsal Cinsiyet Tarihçiliği Nedir?

Çeviri: FERİT BURAK AYDAR

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

♥ can
inceleme

“Kadın veya erkek olarak tanımlanmanın ne anlama geldiğinin bir tarihi vardır.”

Toplumsal cinsiyet tarihçileri, 1970’lerin ortalarından beri toplumsal cinsiyeti bir analiz kategorisi olarak kullanıyor, cinsiyetler arasındaki algılanan farkların ve ilişkilerin nasıl tarihsel olarak üretildiğini ve dönüştürüldüğünü araştırıyor.

Toplumsal Cinsiyet Tarihçiliği Nedir? alanın tarihçilerinin ne tür sorular sorduklarını, bunları nasıl cevaplandıklarını, ihtilaflarını, farklı yöntem ve yaklaşımlarını ele alan bütünlüklü bir giriş çalışması. Toplumsal cinsiyet tarihçiliğinin doğuşunu ve gelişimini anlatırken ırk, sınıf, etnisite gibi konularda toplumsal cinsiyetin merkezî konumunu vurguluyor.

Sonya O. Rose, 19. ve 20. yüzyıl Britanya’sının endüstriyel kapitalizminde toplumsal cinsiyet ve sınıf kesişimlerini çalışan ve önemli yayınları bulunan bir araştırmacı. Bu kitabında, toplumsal cinsiyet tarihi çalışmalarının milliyetçilik, endüstrileşme, sömürgecilik, emperyalizm, iktidar ve emek ilişkilerini nasıl aydınlattığına dair örnekler veriyor. Bugünü anlamanın aracı olan geçmişe dair, toplumsal cinsiyetli sorular sormanın önemini gösteriyor.

ISBN: 978-975-07-3743-5

1 TL
KDV DAHİL

© canyayinlari.com • twitter.com/canyayinlar • facebook.com/canyayinlar • https://rantey.org

9 789750 737435

SONYA O. ROSE
TOPLUMSAL CİNSİYET
TARİHÇİLİĞİ NEDİR?

What is Gender History?, Sonya O. Rose

© 2010, Sonya O. Rose

© 2018, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Bu eserin orijinal dilinde ilk baskısı Polity Press tarafından 2010 yılında yapılmıştır.

Bu eserin Türkçe yayın hakları Polity Press Ltd., Cambridge ve AnatoliaLit Telif ve

Tercümanlık Hizmetleri Ltd. Şti. aracılığıyla alınmıştır.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Mayıs 2018, İstanbul

Bu kitabın 1. baskısı 3 000 adet yapılmıştır.

Editör: Defne Karakaya

Düzeltili: Mert Tokur

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak baskı: Saner Basım Hizmetleri San. ve Tic. Ltd. Şti.

Maltepe Mah. Litros Yolu 2. Matbaacılar Sit. No: 2/4 2BC 3/4

Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 35382

İç baskı ve cilt: Yıldız Matbaa Mücellit

Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. Dalgıç İş Merkezi No: 3 Kat: 2

Topkapı-Zeytinburnu

Sertifika No: 33837

ISBN 978-975-07-3743-5

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 31730 Erişilebilir PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

SONYA O. ROSE

TOPLUMSAL CİNSİYET
TARİHÇİLİĞİ NEDİR?

İNCELEME

İngilizce aslından çeviren
Ferit Burak Aydar

SONYA O. ROSE, 1935'te Amerika'da doğdu. Lisansını Antioch College'dan, sosyoloji üzerine yüksek lisansını ve doktorasını Northwestern Üniversitesi'nden aldı. Araştırmaları 19. ve 20. yüzyıldaki sanayileşme sürecinde ve İkinci Dünya Savaşı sırasında kadınların rolü üzerine yoğunlaşır. Alanının önde gelen akademisyenlerinden olan Rose'un yayımlanan diğer kitapları arasında şunlar bulunuyor: *Limited Livelihoods: Gender and Class in Nineteenth-Century England* (Kısıtlı Geçimler: 19. Yüzyıl İngiltere'sinde Toplumsal Cinsiyet ve Sınıf), *Which People's War?: National Identity and Citizenship in Britain, 1939-1945* (Hangi Halkların Savaşı?: Britanya'da Ulusal Kimlik ve Yurttaşlık, 1939-1945).

FERİT BURAK AYDAR, İstanbul Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı mezunu. Koç Üniversitesi Yayınevi'nde editör-çevirmen. Terry Eagleton, Fredric Jameson, Edward Said, György Lukács, David Hume, V.İ. Lenin gibi yazarların kitapları başta olmak üzere yayımlanmış 70'ten fazla çevirisi vardır. Ayrıca *Toplumsal Tarih*, *Birikim*, *Cogito*, *Kitap-lık* gibi dergilerde ve *BirGün* ile *Agos* gazetelerinde yazıları yayımlanmıştır. *İspanya İç Savaşı'nın İzinde* (2017) ve *1917: Devrimin Rapsodisi* (2017) başlıklı iki eseri vardır.

İçindekiler

Önsöz ve Teşekkür	11
1. Neden Toplumsal Cinsiyet Tarihi?	15
2. Toplumsal Cinsiyet Tarihinde Bedenler ve Cinsellik	35
3. Toplumsal Cinsiyet ve Diğer Farklılık İlişkileri	57
4. Erkekler ve Erillik	81
5. Toplumsal Cinsiyet ve Tarihsel Bilgi	109
6. “Dönüşler”in Değerlendirilmesi ve Yeni Doğrultular	135
Notlar	159
Ek Okuma Önerileri	177
Türkçe Okuma Önerileri	183
Dizin	189

Önsöz ve Teşekkür

Bu kitabın esas konusu toplumsal cinsiyet tarihçilerinin neler yaptıklarıdır. Bu kitap toplumsal cinsiyetin bir tarihi olmaktan ziyade, alandaki yaklaşımları ve bunların gelişimlerini konu alıyor ve toplumsal cinsiyet tarihçilerinin ilgi gösterdiği kimi tarihsel konuları masaya yatırıyor. Kitap boyunca toplumsal cinsiyete ya da erkek veya kadın olmanın ne anlama geldiğine ilişkin anlamlara ve beklentilere odaklanmaya çalıştım. Kadın tarihçiliği alanındaki bazı konulara ve bunların toplumsal cinsiyet tarihine katkılarına değinilse de, elinizdeki bir kadın tarihi kitabı değildir. Bu çalışmanın esas amacı, belli bir tarih eğitimi almış olsa da öncesinde başlı başına bir alan olarak toplumsal cinsiyet tarihiyle karşılaşmamış kişiler için olduğu kadar, diğer disiplinlerde kadın ve toplumsal cinsiyet konularını çalışmış ama tarihçilerin bu konulara nasıl yaklaştığını öğrenme fırsatı bulamamış kişiler için de konuya bir giriş sağlamaktır. Kitapta kadın ve toplumsal cinsiyet tarihi araştırmacıları arasında ortaya çıkan belli ihtilaflar ele alınıyor, toplumsal cinsiyet tarihi çalışmalarındaki bazı çetrefil meselelere dair genel bir değerlendirmeye sunuluyor ve alandaki yeni yönelimler inceleniyor. Bu açıdan, ileri düzey okurların ve akademisyenlerin de böyle bir genel bakışı değerli bulabileceklerini düşünüyorum.

Birinci bölüm, “toplumsal cinsiyet”, “tarih” ve “feminist tarih” terimlerinin temel bir tanımını sunuyor. Toplumsal cinsiyet tarihçiliğinin kadın tarihçiliğinden başlayan gelişiminin izini sürüp akademik dünya üzerindeki eşitsiz etkisini ele alıyor. İkinci bölüm, cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki ayrımı ayrıntılandırıp, beden ve cinsellik tarihlerini masaya yatırıyor. Üçüncü bölüm, toplumsal cinsiyetin ırk ve sınıfla kesiştiği noktaları başta kölelik ve sömürgecilik olmak üzere diğer konulardan örneklerle ele alıyor. Dördüncü bölüm, okuru erkek ve erillik çalışmalarıyla tanıştırıyor,

konuya farklı yaklaşımları ele alıyor ve hem belirli bir tarihsel dönemde anlaşıldığı ve pratiğe döküldüğü çeşitli şekilleri hem de zaman içinde değişen erkeklik kavrayışlarını vurguluyor. Beşinci bölüm, toplumsal cinsiyet tarihçilerinin, genel olarak tarihçiler için temel nitelikte olan sorunlara nasıl katkılar sunduğunu örneklen- diriyor. Özellikle de sömürge fetihleri, devrimler, milliyetçilik ve savaş konularına odaklanıyor ve 17. yüzyıldan 20. yüzyıla uzanan örnekleri masaya yatırıyor. Altıncı bölüm ise tarihte toplumsal cinsiyet araştırmalarına yaklaşımlardaki bazı ihtilafları inceliyor ve okuru yeni yönelimlerden bazılarıyla (özellikle psikanalitik ve di- ğer yaklaşımlar ile ulus ötesi ya da küresel tarihler gibi) tanıştırıyor. Ayrıca kitapta ele alınan diğer meselelerden ve konulardan bazı- rını genel bir değerlendirmeye tabi tutuyor ya da bir kez daha hatırlatıyor.

Elinizdeki kitap hem akademisyenlerin alandaki yaklaşımları- nı sentezlemeye hem de toplumsal cinsiyet tarihçilerinin ilgilendi- ği belli konularda tarihçilerin tutumlarına dair epey ayrıntılı ör- nekler sunmaya çalışan katılımcı bir değerlendirme olarak yazıl- mıştır. Böyle bir kitabın toplumsal cinsiyet tarihçiliği kadar çeşitli ve zengin bir inceleme alanındaki her şeyi kucaklaması mümkün değildir. Bu nedenle, okuru toplumsal cinsiyet tarihçilerinin ne tür sorular sordukları ve bunları nasıl cevaplandırıdıkları konusunda fikir sahibi yapmaya çalıştım. Metinde ağırlıklı olarak Kuzey Ame- rika ve Britanya hakkındaki çalışmalardan yararlanmakla birlikte, dünyanın başka bölgelerinden örnekler de sunmaya özen göster- dim. Kendi çalışmalarım modern tarih, özellikle de 19. ve 20. yüz- yıl üzerine uzmanlaştığından, kitabın odak noktasında da çoğun- lukla bu dönem var. Gelgelelim 13. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar geniş bir dönemi çalışan akademisyenlerin imza attığı heyecan verici çalışmalardan bazılarını da değerlendirmeye aldım. Okurun çeşitli bölgelerden ve/veya ülkelerden ve zaman aralıklarından bel- li konuların tarihleri hakkında fikir sahibi olması arzusundayım; bu tür örnekler tarihsel bağlamdan kopuk görünebilirse de (bunun tek bir nedeni var, o da bunlara diğerleri kadar aşina olmamamız), okurun yine de bu örneklerden yola çıkarak, toplumsal cinsiyet tarihçilerinin kendi araştırmalarında keşfettiklerinden bazı dersler çıkarabileceklerini umuyorum.

Yıllardır eserleriyle bana ilham vermiş olan sayısız feminist tarihçiye şükran borçluyum. Hepsini burada ismen sıralamam mümkün değil, zaten eserlerinin özel olarak zikredilmiş olmasını gerekli bulacaklarını da sanmıyorum. Fakat bu tarihçilerden pek

çoğu kitabın sonunda yer alan konularına göre sıralanmış okuma listesinde yerini almıştır. Ayrıca yayınevimi Polity'deki Andrea Drugan'a bilhassa müteşekkirim, zira örnek bir editör olarak destekleyici, teşvik ediciydi ve çeşitli taslaklara veya sorulara ânında cevap verdi. Keza kitabın tashihinde muazzam ve gerçekten faydalı bir iş çıkaran Justin Dyer'a da teşekkür borçluyum. Ayrıca Polity'nin isimsiz kitap hakemlerine ve Londra'daki dostlarım Catherine Hall, Keith McClelland ve Bill Schwarz'a kitap üzerinde çalışırken kaygılarıma kulak verdikleri için teşekkür etmek istiyorum. Sue Juster'a sömürgeci Kuzey Amerika'da toplumsal cinsiyet üzerine ilgi çekici akademik çalışmalardan örnekler sunduğu için özel bir teşekkür borçluyum. Hepsinden öte, Guenter Rose'a sabrı ve desteği için ve bu kitabı yazmanın beklediğimden çok daha zor ve karmaşık bir iş olduğunu anladığımda zuhur eden endişeyle karışık panik halime katlandığı için teşekkür ediyorum.

Neden Toplumsal Cinsiyet Tarihi?

Bu kitabın başlığında sorulan, “Toplumsal cinsiyet tarihçiliği nedir?” sorusunu cevaplarken, okuru toplumsal cinsiyetin hem bir tarihi olduğuna hem de tarihsel açıdan anlam ifade ettiğine ikna edeceğimi umuyorum. İlk adım olarak, gün gibi aşikâr görünebilecek ama aslında karmaşık olan sorunu ele almalıyız: Toplumsal cinsiyet tarihinden önce, bizi tarihi tarih nasıl ele alınmalıdır?

Tarih, geçmiş hakkındaki bilgilerden oluşur. Bu demektir ki, tarih geçmişe ilişkin araştırmacılığın ürünüdür. Bu noktada, okurun merakını, “Tarih *geçmiş* değil midir?” sorusu celp edebilir. Aklım bize der ki, tarihle ilgilenen biri bugünden önce yaşanmış olaylarla ilgilenmektedir. Ama geçmişin, tarih araştırmaları –tarihçilerin ürettiği bilgi– tarafından *yeniden inşa edildiğini* atlamamak önemlidir. Dolayısıyla üretilen bilgide, yeniden inşa süreci hayati önem taşır. Geçmiş hakkında bildiklerimiz tarihçilerin sordukları sorulara ve bu soruları nasıl cevaplandırıdıklarına bağlıdır. Tarihçilerin odaklandıkları alanlar nelerdir? Geçmişin incelerken neleri önemli görmüşlerdir? Bu hadiseleri nasıl incelemişlerdir? Gün ışığına çıkardıkları delilleri nasıl yorumlamışlardır? Karmaşıklığın bu kadarı yetmezmiş gibi, bizi tarihi bu sorulara verilen cevaplar da zaman içinde değiştirmiştir. Tarihçiler tarihin dışında değildir, bilakis onların hamurunu da tarih yoğurur; içinde yaşadıkları ve çalıştıkları siyasal, kültürel, top-

lumsal ve ekonomik iklim tarafından şekillendirilir. Dolayısıyla tarihin kendisinin de bir tarihi vardır. Toplumsal cinsiyet ve toplumsal cinsiyet tarihi konularını irdelemeye başlamadan önce bu arka planı akılda tutmak önemlidir.

Tarihçiler konularına yaklaşımlarında dün olduğu gibi bugün de farklılık sergilemelerine karşın, hepsi şu varsayımı kabul edecektir: İnsanların hayatlarını idame ettirdikleri koşullar ve bu koşulları şekillendiren toplumlar zaman içinde değişir. Bu değişiklikler çok ve çeşitlidir, ayrıca dönüşümlerin gerçekleşme hızları da değişkendir. Ama değişim ya da dönüşüm varsayımı tarih araştırmaları için temel niteliktedir. Gelgelelim tüm tarih çalışmaları değişikliklerin çetelesini çıkarıp açıklamasını sunmaz. Bazı tarihçiler olayların ve belli süreçlerin bir toplumu ya da toplumun bir veçhesini dönüştürmekte ne kadar kilit önemde olduğunu göstermekle ilgilenirken, bazıları zaman içindeki süreklilikleri üreten süreçleri irdelemeye meraklıdır; yine başka bir kesimse geçmişte belli bir dönemde ya da yıl aralığında hayatın veçhelerini tasvir eden projelere ilgi gösterir. Bu tarihçiler başlı başına değişime odaklanmıyor olabilir, ama gün ışığına çıkardıkları ve yazılarına konu ettikleri yaşamların temel niteliklerinin zaman içinde gerçekleşen toplumsal ve kültürel süreçlerin ürünü olduğunu varsayarlar.

Toplumsal cinsiyet tarihçiliğinin temelindeki anafikir şudur: Kadın veya erkek olarak tanımlanmanın ne anlama geldiğinin bir tarihi vardır. Toplumsal cinsiyet tarihçileri kadınlar ile erkekler arasındaki algılanan farklarla, ilişkilerinin yapısıyla, kadınların ve erkeklerin toplumsal cinsiyetli varlıklar olarak kendi iç ilişkilerinin doğası bağlamında zaman içindeki değişikliklerle ve tek bir toplumun geçmişteki belli bir dönemde sergilediği çeşitliliklerle ilgilenirler. Bu farkların ve ilişkilerin *nasıl* tarihsel olarak üretildiği ve dönüştürüldüğüyle ilgilenirler. Daha önemlisi, toplumsal cinsiyetin tarihsel açıdan önemli olay ve süreçlere etkisini konu edinirler. Toplumsal cinsiyet tarihçilerinin dertlerini ve tarihi nasıl toplumsal cinsiyetli “kılmayı” başardıklarını daha eksiksiz bir

şekilde irdelemek için “toplumsal cinsiyet” [*gender*] teriminin anlamına kafa yormak hayatidir.

Araştırmacılar toplumsal cinsiyet kavramını kadınlar ile erkekler, eril ile dişi arasında var olduğu düşünülen farkları ve bunlar hakkındaki fikirleri belirtmek için kullanır. “Toplumsal cinsiyet” teriminin tanımındaki temel fikir, bu farkların toplumsal olarak inşa edildiğidir. Erkek olmanın ve kadın olmanın ne anlama geldiği, erillik ve dişilik tanımları ya da anlayışları, erkek ve kadın kimliklerin temel nitelikleri, bunların hepsi kültürün ürünleridir. Neden “cinsiyet” terimi yerine “toplumsal cinsiyet” terimini kullanıyoruz? Neden erkekler ile kadınlar ya da eriller ile dişiler arasındaki farklardan cinsiyet farklılıkları olarak değil de toplumsal cinsiyet farklılıkları olarak bahsediyoruz? Son yıllarda, bir sonraki bölümde daha ayrıntılı olarak ele alınacağı üzere, cinsiyet ile toplumsal cinsiyetin eşanlamlı olduğu düşünülmekte ve bu ikisi popüler söylemde sık sık münavebeli olarak kullanılmaktadır. Oysa “toplumsal cinsiyet” terimi ilk başlarda feminist araştırmacılar tarafından cinsiyet farklılığının kültürel inşası anlamında kullanılmıştı ve “doğal” ya da “biyolojik” farklılık anlamına geldiği düşünülen “cinsiyet”ten farklı olduğu vurgulanmıştı.

20. yüzyılın son yıllarına gelmeden, kadın ve toplumsal cinsiyet araştırmalarının antropoloji, tarih ve sosyoloji dahil olmak üzere çeşitli disiplinlere etkisi artıp güçlenmeden önce, erkekler ile kadınlar arasındaki farkların doğadan kaynaklandığı ve bu “doğal farklar”ın kadınlar ile erkeklerin toplumsal konumlarındaki ve toplumsal ilişkilerindeki gözlemlenen farkları, dünyada var olma tarzlarını ve çeşitli iktidar biçimlerinde aralarındaki farkların sebebi olduğu ya da bu farkları izah ettiği halk arasında yaygın bir kanıydı. Bir o kadar önemlisi, kadınlarla erkekler arasındaki ilişkilerin hiyerarşik doğası sorgulanmıyor, öylece kabul ediliyordu. Kadınlarla erkekler arasındaki çeşitli farkların kültürün ürünü değil, doğal olduğu varsayımı; araştırmacıların toplumsal cinsiyetin bir tarihi ya da tarihleri olduğunu ve tarih açısından

önem arz ettiğini düşünmeyebaşlamaları için belli tarihsel koşulların oluşması gerektiği anlamına geliyordu.

Toplumsal cinsiyet tarihçiliği kadın tarihçiliği alanındaki araştırmalara ve tartışmalara yanıt olarak gelişti. Bir çalışma alanı olarak ancak 1960'ların sonunda yüzünü göstermeye başlayan kadın tarihçiliği 1970'lerde tam anlamıyla gelişmiş ve toplumsal cinsiyet tarihinin hayati bir bileşeni olarak bugüne kadar varlığını sürdürmüştür. Fakat bunun öncesinde de kadın tarihleri yazılmıştı, bu yüzden bu alanın 1960'lardan sonraki gelişimi bir yeniden canlanma ya da yeniden doğuş olarak görülebilir, yeter ki bu canlanmanın bir akademik çalışma alanı olarak şekillenmesini teşvik eden yeni bir bağlamda yaşandığını unutmayalım. 20. yüzyıldan önce yazılan kadın tarihleri genellikle kraliçe ve azize gibi simalarla alakalıydı. Sıradan kadınların yaşamları çoğunlukla kayda alınmıyor, es geçiliyordu; tek istisna, 20. yüzyılın ilk yarısında yazan çağdaş kadın tarihçiliğinin birkaç önemli seleftinin çalışmalarıydı. Bu önemli isimler arasında Britanya'dan Eileen Power, Alice Clark ve Ivy Pinchbeck ile ABD'den Julia Spruill ve Mary Beard ilk akla gelenlerdir. Onların çalışmalarını saymazsak, meslekten tarihçiler kadınların anne, eş, hizmetkâr, işçi ve tüketici olarak faaliyetlerini tarihle alakasız şeyler olarak görüyorlardı. 1960'ların sonu ve 1970'lerden önce yazılan kadın tarihleri genellikle dönemin profesyonel ya da popüler tarihleriyle bütünleştirilmiyordu.

Neden kadınlar "ana akım tarihçiler" tarafından görmezden gelinmişti? Kadınların tarihsel özne olarak göz ardı edilmesinin yeni kadın tarihçiliğinin gelişiminde erkenden fark edilmiş olan temel nedenlerinden biri, tarihçilerin tarihi neredeyse münhasıran siyaset ve iktisat alanındaki iktidar icrası ve aktarımıyla alakalı görmeleri ve bu alanlardaki faillerin de erkekler olmasıydı. Kadın tarihçiliğinin ortaya çıkışı ve gelişimi; geçmişin anlamlandırılmasında sıradan insanların günlük yaşamları hakkındaki bilgiyi de bir o kadar önemli gören toplumsal tarihçiler arasında yaşanmakta olan tarih pratiğinin yeniden düşünülmesi sürecine katkıda bulundu.

Fakat toplumsal tarihçiler de erkekleri, özellikle de beyaz, Avrupalı ve Kuzey Amerikalı erkekleri tarihin evrensel faileri olarak görme yanlısına düştüklerinden, birer tarihsel aktör olarak kadınları göz ardı etmişlerdi. Örneğin "işçi", bir erkek figür olarak tahayyül ediliyordu ve dolayısıyla emek tarihi kadınların hem evdeki hem de tarla, atölye ve fabrikalardaki çalışmalarını görmezden geliyordu.

Kadın tarihçileri, erkekler kadar kadınların da emek mücadelelerinde ve toplumsal yardım faaliyetlerinde birer özne olarak yer aldıklarını, toplumsal reformcular ve siyasal devrimciler olduklarını keşfetmeye başladı ve kadınların emeğinin aileye ve genel olarak ekonomiye nasıl katkı sağladığını gösterdiler. Bir o kadar önemlisi, kadın tarihçileri nihayetinde siyaset ve iktidarın böyle dar bir şekilde tanımlanmasına karşı çıktı ve menzillerini hükümetlerin ve siyasal partilerin dışındaki yaşam alanlarını, özellikle de insanların "özel hayatları"nı kapsayacak şekilde genişlettiler. Bu araştırmacılar öncesinde kültürel ya da toplumsal değil, daha ziyade "doğal" olduğu düşünülen aile içi şiddet, fahişelik ve doğum gibi konulara daldılar. Geleneksel tarih pratiğine meydan okuyan bu yaklaşım kadın tarihçiliğinin yükseliş ve ilerleyişine katkı sunan gelişmelerden doğmuştu.

Bir soruşturma alanı olarak kadın tarihi, kadın hareketinin ya da "ikinci dalga feminizm" in bir ürünüydü; "ikinci dalga feminizm", oy hakkı talebini dillendiren ve kadın erkek eşitsizliğine ilişkin diğer birtakım önemli hakları kazanmaya çalışan 19. yüzyıl ile 20. yüzyıl başındaki feminizmden ayrılıyordu. Feminizm, kadınların tarihine ilgi uyanmasında ve analitik yaklaşımlar geliştirilmesinde temel bir rol oynadı. Bugün kendilerini feminist olarak görenler feminizmin projesinin ne olması gerektiği konusunda tam bir mutabakata varamayabilir, ama kadınların erkeklerle aynı temel haklara sahip olmaları gerektiği inancının feminizmin temeli olduğunu çoğu feminist kabul edecektir. Feministler, kadınların erkeklere kıyasla çoğunlukla dezavantajlı olduğunu savunur. Bu durumun nedeni, toplumsal cinsiyetin kadınlara

rın toplumsal dünyasını şekillendirme tarzıdır. Kadınların her yerde erkeklerle eşit fırsatlara sahip olmaları gerektiği fikri feminist aydınları kadınların geçmişteki yaşamlarının önceden anlatılmamış hikâyelerini kurtarmaya, kadınların tabi statüsünün nedenlerini gün yüzüne çıkarmaya ve kadınların tarihsel kayıtlarda dışlanışını ya da kabul edilmeyişini merak edip araştırmaya sevk etmiştir. ABD’de yaşayan iki Avrupalı tarihçi Renate Bridenthal ve Claudia Koonz’un 1977’de yayımlanan *Becoming Visible: Women in European History*’de [Görünür Olmak: Avrupa Tarihinde Kadınlar] adlı gayet isabetli bir ada sahip olan derlemenin “Sunuş”unda yazdıkları gibi: “Bu kitap için kaleme alınan denemeler hem kadınları tarihte kendilerine ait olan yere geri döndürmeye hem de kadınların benzersiz tarihsel deneyiminin anlamını irdelemeye çalışmaktadır.”¹

Kadın hareketi kadınların tarihine genel anlamda ilgi uyandırır da feminist araştırmacıların izledikleri yol, çalışma yürüttükleri ulusal koşullara göre farklılık göstermiştir. Uluslararası alanda tarih mesleğini icra eden kadınların konumu kurumsal kültürlerine göre değişiyordu: Bazıları kadın araştırmacılara daha açıktı. Örneğin ABD’de, kadın araştırmacıların bazı üniversitelerde 1970’lerin başında kurumsal destek görmeye başlamasıyla kadın tarihçiliği görece çabuk gelişti. Britanya’daysa kurumsal destek sonradan geldi ve feminizmden etkilenen tarihçiler üniversitelerin dışında kadın tarihi yazmaya başladı. Fakat 1980’lerin sonlarında kadın tarihçiliği hâlâ akademik saygınlıktan yoksundu ve bugün bile feminist tarihçiler, tarih yazımının bazı alanlarına kadınları ve toplumsal cinsiyeti dahil etmekte zorlanıyor. Kadın tarihçiliğinin profesyonel erkek tarihçiler nezdinde kabul görmesi Fransa’da ve Almanya’da daha da geç yaşandı.

Kadın tarihçilerinin saikleri her zaman feminizm olmuş olsa da, kadın tarihinin bir alan olarak özü ve yönü ulusal ortamlara göre farklı farklı gelişti.² ABD’de “ayrı alanlar” kavramı fevkalade etkili oldu. Araştırmacılar kadınların boyunduruk altına alınmasının köklerini irdelerken ve kadınla-

rın geçmişteki yaşamlarının dokusunu ve yaşamlarına etkilerini bugüne taşımaya çalışırken, kadınları merkezinde aile ve evin olduğu ayrı bir uzamda veya faaliyet alanında yaşayan ve hareket eden kişiler olarak tasvir ettiler. Linda Kerber'in belirttiği gibi tarihçiler kaynaklarında "kadın alanı" tabirinin kullanıldığını keşfettiler ve bu keşif akabinde "20. yüzyıl tarihçilerinin neleri incelemek gerektiği ve yeniden inşa ettikleri hikâyeleri nasıl anlatmaları gerektiği konusundaki tercihlerini yönlendirdi".³ Barbara Welter Amerikalı kadınların 1820-1860 yılları arasındaki yaşamlarını ele aldığı büyük etki yaratan denemesinde (1966), "Gerçek Kadınlık Kültü" adını verdiği ideolojiyi tarif etmişti: Kadınların "dini bütünlük, iffet, itaatkârlık ve evcimenlik" faziletleriyle ve faziletleri için yaşamlarını emreden bir ideolojiydi bu.⁴ Welter araştırmasında beyaz, Kuzeyli, orta sınıf kadınlara odaklanmış; öğüt kitapları, vaazlar ve kadın dergileri gibi yazılı malzemelerden kaynak olarak faydalanmıştı. Kadın tarihçiliğinin alanı değişip çeşitlenirken Welter'in analizi salt kuralcı eserlere dayandığı ve sadece bir grup kadına odaklandığı için eleştirilmiş olmasına karşın, genel olarak ABD alanında 1980'lerde egemen olan eğilimin ilk örneğiydi. Betimleyici olmakla birlikte, kadınları dört duvar arasına kapatan ve yaşamlarını tanımlayan ataerkil ilişkileri eleştirdiğini de belirtmek gerekiyor. Ayrıca kadın hareketinin canlanma döneminin diğer eserleri gibi kadınların baskı altına alınışını da vurguluyordu. Daha önemlisi, Welter bu kültürün farklı yanıtlara ilham verdiğini ve toplumun genelindeki değişimlerle (köleliğin kaldırılması hareketi ve Amerikan İçsavaşı dahil) birleştiğinde, kadınların faaliyetlerini dar anlamda ev alanının ötesine taşıdıklarını savunur.

1970'lerin ortalarında ve 1980'lerin başında bazı feminist araştırmacılar 19. yüzyıl ABD tarihindeki "kadın alanı"nı, daha sonra "kadın kültürü" olarak tarif edilen şeyin kaynağı olarak analiz etmişti. "Kadın kültürü" fikrini geliştiren araştırmacıların esas derdi, kadınların nasıl ve neden ataerkil toplumun kurbanı olduğunu analiz etmek değildi.

Daha ziyade, tarihte kadınlar arasındaki ilişkilerin merkezi-liğini irdelemeyi amaçlıyorlardı. Örneğin Carroll Smith-Rosenberg sayısız mektup ve günlüğü analiz ederek kaleme aldığı önemli bir yazısında, 19. yüzyıl Amerika'sında kadınların yaşamlarını anlamak için birbirleriyle ilişkilerini incelemenin önemli olduğu sonucuna varmıştı. Carroll Smith-Rosenberg'e göre kadınlar akraba, komşu ve arkadaş olarak günlük yaşamlarını birlikte geçiriyorlardı. Kadınların arkadaşlığının temel niteliği bağlılık ve dayanışmaydı; arkadaşlık duygusal açıdan hayatlarının merkezinde yer alıyordu. Ayrıca Victoria dönemindeki bazı kadınların ilişkilerinin ergenlikten yetişkinliğe duygusal bağın yanı sıra fiziksel şehvet ve belki cinsellik de barındırdığını savundu. Smith-Rosenberg açısından, kadınların alanı sadece ayrı bir alan değildi, "kadınların ortak deneyimlerinden ve birbirlerine duydukları muhabbetten doğan asli bir bütünlüğe ve vakara" sahipti.⁵ Nancy Cott 1780-1835 yılları arasında evcimenlik ideolojisinin gelişimi ve kadın alanı hakkındaki analizinde "kadın alanı" fikrini yeni bir zemine taşımıştır. Kitabının *The Bonds of Womanhood* [Kadınlık Bağları] başlığı "bağ" kelimesinin hem bağlantı hem de kısıtlama anlamına gelen ikili anlamını vurgulamak için özel olarak seçilmişti.⁶ Kuralcı eserlerin yanı sıra günlüklerden de yararlanan Cott, evcimenlik ideolojisinin baskıcı sonuçlarından bazılarını ortaya sermiş, ama daha önemlisi kadın alanında bir kız kardeşlik hissi beslendiğini, bunun sonucunda bazı kadınların kadın olarak siyasal bilince erişip haklarını savunmak üzere örgütlendiğini göstermişti.

Britanya'da feminist tarih araştırmaları hem kadın hareketinden hem de sosyalizm ya da Marksizmden mülhem toplumsal tarih ve emek tarihinden itki almıştır. 1970'lerde ve 1980'lerin başında feminist tarihçiler, kadınların yaşamlarının ve faaliyetlerinin aynı anda hem cinsiyet temelli hem de sınıf temelli bölünmelerden nasıl etkilendiğini anlamaya çalışıyordu. Sheila Rowbotham'ın 1970'lerdeki önemli çalışmaları hem Marksizmden hem de feminizmden etkilen-

mişti. 1973'te yayımlanan *Kadın Bilinci, Erkek Dünyası*'nda "erkeklerin kadınlar üzerindeki ataerkil tahakkümü ve bundan doğan mülkiyet ilişkileri ile sınıf sömürüsü ve ırkçılık arasındaki kesin ilişki"yi anlamamanın zorunlu olduğunu savunmuştu.⁷ Aynı yıl yayımlanan *Kadının Gizlenmiş Tarihi*'nde kapitalizmin 18. yüzyıl sonunda ve 19. yüzyıl başında kadınların hayatına nasıl etki ettiğini ele almış ve kadınların hem feminist hem de sosyalist projelere katılımını eleştirel gözle irdilemişti.⁸ Sally Alexander'ın 1970'lerin ortasındaki feminizmden esinlenen araştırması ise Marx'ın kapitalist üretim tarzı hakkındaki fikirlerini eleştirel olarak ele almıştı.⁹ Alexander evin bir üretim birimi olduğu dönemde aile tarafından dolaymlanan ve aile içinde yeniden üretilen cinsiyete dayalı işbölümünün 19. yüzyıl Londra'sında endüstriyel yöntemler değişirken de endüstriyel kapitalizmi şekillendirmeyi sürdürdüğünü savunur. Alexander'a göre, ev içindeki işbölümünün endüstriyel dönüşüme etkisini de içeren bu dinamik, feminist tarih araştırmalarının merkezinde yer almalıydı.

Jill Liddington ve Jill Norris'in Kuzey Britanya'daki kadın işçilerin oy hakkı mücadelesine katılımını inceleyen 1978 yılına ait kayda değer çalışması; kadınların oy hakkı eylemleri, iş yaşamları, aile yaşamları ve sendikal faaliyetleri arasındaki bağlantıları dikkatle irdeler.¹⁰ Oy hakkı eylemcilerinin kızlarıyla mülakatlar yapmanın yanı sıra zengin bir arşiv kaynağından da yararlanan Liddington ve Norris'in çalışması, bu kadınların oy hakkı faaliyetlerini yeniden inşa eder: Çoğu zaman hayatlarındaki erkeklerin düşmanca tutumlarına karşı durmuş ve siyasal çalışmalarını sürdürebilmek için evdeki vazifelerini diğer kadınlarla işbirliği içinde kotarmışlardı.

Toplumsal tarihçilerin ve iktisat tarihçilerinin "aile ekonomisi" kavramından yararlanan Laura Oren ise hane halkı içindeki cinsel bölünmelerin, erkeklere kıyasla kadın ve çocukların daha kötü beslenmesine yol açtığını gösterir.¹¹ Kadınlar kocalarının eve bıraktığı parayı oradan buradan kısıp

artırarak kocalarına daha iyi bakabilmek adına tutumlu bir şekilde kullanırken, erkekler zevkleri ve ihtiyaçları için kendilerine harçlık ayırıyordu. Oren kadının ev bütçesini idaresinin hem zor zamanlarda koca için hem de genel olarak ekonomi ve sanayi sistemi için bir tampon işlevi gördüğü sonucuna varır.

Kadın işçilere dair incelemeler Britanya'daki kadın tarihçilerinin odak noktasında asli bir yere sahip olsa da, ayrı alanlar ideolojisi ve esasen orta sınıf mensubu olan kadın ve ailenin özel, ev içi dünyası ile erkeklerin kamusal dünyaları arasındaki bölünme hem Britanya'da hem de ABD'de bazı kadın tarihçilerinin ilgisini çekmişti. Örneğin Leonore Davidoff ve meslektaşları "güzellik idili" adını verdikleri şeye odaklanmışlardı: kırsaldaki köy yaşamını taklit etmek üzere geliştirilmiş olan kent banliyölerindeki huzur dolu burjuva aile yaşamı imgesi. Bunun merkezinde kadınların ve ailenin kamusal alanın kaygılarından uzaklaşmaları, kadınlara "ev içinde kendi nüfuz alanlarının" verilmesi vardı.¹² Ev-kamusal alan bölünmesinin toplumsal yaşamın zaman üstü bir özelliği olmadığını, daha ziyade iş dünyasındaki rekabetçi ortamın gelişimine bağlı olarak tarihsel açıdan ortaya çıkmış bir ideoloji olduğunu savunuyorlardı. Bu ideoloji orta sınıf kadınların yaşanmış yaşamlarının ev içi ideallerinin ve uzamlarının yaratılmasında önemli rol oynamıştır.

Britanya'daki bazı feminist tarihçiler ev ideolojisi ve bunun orta sınıf kadınlar için doğurduğu sorunlarla ilgilenirken, ABD'de sayıları giderek artan feminist araştırmacılar yüzlerini kadın emeğine ve işçi sınıfı tarihine çevirmişti. 1970'lerin ortalarında Alice Kessler-Harris, "Örgütlü kadın işçiler nerede?" sorusunu soruyordu ve 20. yüzyıl başında ABD'li işçiler hakkındaki araştırması erkek sendikacıların işçi kadınlarla ilişkisindeki kararlı müphemliğe, ABD'deki başlıca sendika örgütlerinin kadın örgütçülere az destek verdiğine ve patronların kadınları örgütlenmekten alıkoyma çabalarına dikkat çekiyordu.¹³ 1980'lerin başında Kessler-Harris sömürge döneminden İkinci Dünya Savaşı sonrasına uzanan zaman aralı-

ğında ABD'deki ücretli kadın işçilerin tarihini yazdı.¹⁴ Kitapta kadınların ekonomik fırsatlarının hangi yollarla sınırlandırıldığını ve aile ile iş arasındaki ilişkilerin 19. yüzyıldan 20. yüzyılın son yarısına kadar nasıl değiştiğini göstermiştir.

ABD'de kadın emeği ve işçi sınıfı tarihi hakkındaki diğer önemli eserler arasında Thomas Dublin'in 1820'ler ile 1860 arasında Massachusetts'e bağlı Lowell şehrindeki tekstil sanayisinde çalışan kadınlara dair araştırması; Jacqueline Jones'un kölelikten İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar uzanan dönemde siyah kadın işçiler üzerine yaptığı çığır açan çalışması ve Christine Stansell'in 1780-1860 arasında New York City'deki kadın işçilere dair incelemesi sayılabilir. Dublin'in şirket arşivlerindeki kapsamlı kayıtlara, anılara ve mektuplara dayanan çalışması mensucat sanayisindeki büyümeyi ve fabrikalarda çalıştırılmak üzere New England kırsalından getirilen genç kadınların hikâyelerini ayrıntılarıyla ortaya koyar.¹⁵ Bu kadınların Lowell'da kurdukları topluluğu, düşük ücretler ve kötü çalışma koşullarına tepkiyle örgütledikleri eylemleri ve akabinde sanayideki dönüşümü ve işgücü çeşitlendikçe kadınların emek mücadelesindeki gerileyişi inceler. Jacqueline Jones'un siyah kadın işçilere dair incelemesi kölelik döneminde tarlalardaki cinsiyete dayalı işbölümünü ve işsavaşın ardından, çalışan siyah kadınlara topluluklarında atfedilen büyük değeri ve ırk ayrımcılığının onları en düşük ücretli ve en adi işlere nasıl zorladığını irdeler.¹⁶ Bu kadın işçilerin, kendilerine reva görülen işlerin pespayeliğine karşın ailelerinin ekonomik refahına olan bağlılıklarını gösterir. Christine Stansell'in araştırmasıysa genç işçilerin 19. yüzyıl başında New York City'de kurdukları toplulukların mahiyetini tahlil eder ve kadınların aile ekonomisindeki yerinin değişen doğasını, imalat sektöründe "dışarıya iş verme"nin yaygınlaşmasıyla birlikte artan para kazanma fırsatlarının evde çalışarak geçimlerini sağlamalarına nasıl imkân tanıdığını ve mahallelerde kurdukları yardımlaşma ağlarını inceler.¹⁷

Kadın tarihçilerinin hem Britanya'da hem de ABD'de girdikleri yollardan bir diğeri de radikal feminizmdi. Radikal

feministler kadınların gördüğü baskının ataerkil tahakküm-
den kaynaklandığını düşünüyor ve dolayısıyla erkeklerin ka-
dınlar üzerindeki iktidarı sorununu (yani ataerkilliği) kadın
tarihçilerinin analiz etmesi gereken temel problem olarak
görüyorlardı. Londra Feminist Tarih Grubu'nun ifade ettiği
şekliyle, "Tek sorun kadınların tarihten saklanmış olması de-
ğildir. Kadınlar kasten baskı altında tutulup ezilmişlerdir. Bu
baskının görülmesi feminizmin asli özelliklerinden biridir."¹⁸
Bu demek değildir ki kadınlar sadece birer kurban olarak
görölsün. Daha ziyade, bu genel çerçeve dahilinde çalışan
kadın tarihçileri, kadınların baskıya nasıl direndiklerini gös-
terme derdindeydi. Dolayısıyla örneğin Londra Feminist Ta-
rih Grubu "ayrı alanlar"ı ele alırken, ev içi alanın ötesinde
siyaset ve meslekler dünyasına kadar uzanan dünyada ka-
dınların faaliyetlerinin, hareketlerini kontrol eden erkekler-
den ciddi bir karşı duruşla karşılaşsalar bile, "erkeklerin bu
alanlardaki tahakkümüne ve kontrolüne doğrudan direndi-
ğini" gösteren tarih eserlerinin yazılmasının önemli olduğu-
nu savunmuştu.¹⁹

1980'lerde çeşitli feminist perspektiflerden kadınların
geçmişteki yaşamlarına odaklanan önemli çalışmalar üretil-
meye devam edildi. Fakat eleştirel seslerin sayısı giderek ar-
tıyordu. Bir kesim, kadın tarihçiliğinde evrensel bir kadın
deneyimi varsayma eğiliminin bulunmasından ve kadınlar
arasındaki sınıf farklılıklarının olduğu gibi, ırk, cinsel yöne-
lim, etnik, ulusal ya da dinî arka plan farklılıklarının da göz
ardı edilmesinden rahatsızdı. Feminist araştırmacılar geç-
mişte kadınların yaşamlarını tarihsel kayıtlara geçirmek üze-
re keşfetmeye çalışan araştırmaların, bu araştırmaları şekil-
lendiren teorik görüşten bağımsız olarak, erkeklerin tarihin-
den yalıtılmış bir kadın tarihi üretmesinden ve feminist tari-
hin "gettolaşma"sını ya da marjinalleşmesini desteklemesin-
den kaygı duyuyorlardı.

1970'lerin ortalarında ABD'de yaşayan iki Avrupalı ka-
dın tarihçisinin feminist tarihe sunduğu yaklaşım, on yıl sonra
bizim bildiğimiz şekliyle "toplumsal cinsiyet" tarihi haline ge-

lecekti. "Ödünleyici" kadın tarihçiliğinin, tarihin yazılma tarzını dönüştürmeyeceğini savunan Joan Kelly-Gadol; "cinsiyetlerin toplumsal ilişkisi"nin feminist tarihin merkezinde olması gerektiğini savunmuştu.²⁰ Hemen hemen aynı dönemde, Natalie Zemon Davis tarihsel kayıttaki tarafsızlığı ve peşin hükmü düzeltmek için hem kadınlara hem de erkeklere bakmanın zorunlu olduğunu savunuyordu: "Geçmişteki toplumsal cinsiyet gruplarının cinsiyetlerinin önemi". Davis'e göre, bu sayede "tarihçilerin karşılaştığı iktidar, toplumsal yapı, mülkiyet, semboller ve dönemleştirme gibi temel meselelerden bazılarını yeniden düşünmek mümkün olabilecek"ti.²¹

Britanya'daki sosyalist feminist araştırmacılar Marksist teoriyi kadınlara ve cinsiyet farklılığına odaklanmayı kapsayacak şekilde genişletmeye niyet etmiş olsalar da, "toplumsal cinsiyet" terimi ilk kez ABD'de kadınların geçmişteki yaşamlarını anlamak için merkezî hale geldi. ABD'deki araştırmacılar kadın kültürü kavramını ya da ayrı bir kadın dünyasının varlığını sorgulamaya başladı ve ırk, sınıf, etnisite sorunlarını dikkate almaya çalıştılar. Örneğin *Sex and Class in Women's History* [Kadınların Tarihinde Cinsiyet ve Irk] adlı bir derlemenin giriş yazısında, kitabın ABD'de yaşayan editörleri Amerika ve Britanya tarihçileri Judith Newton, Mary Ryan ve Judith Walkowitz; kadınların tarihini düşünürken "toplumsal cinsiyetten bir tarihsel analiz kategorisi olarak yararlandıklarını" açıkça ifade ediyorlardı.²² Bu kategoriden yararlanmalarının amacı, "cinsiyet farklarının toplum ve kültürle kesiştiği sistemli yolları ve bu süreçte kadınlara eşitsizlik yarattığını anlamak"tı.²³

1970'lerin sonundan 1980'lerin ortalarına uzanan süreçte yaşanan değişiklik ve bunun sonucunda toplumsal cinsiyete odaklanılması *Becoming Visible: Women in European History*'nin 1987'de yayımlanan ikinci baskısına yazılan "Giriş"te de görülüyordu. Yeni baskının editörleri olan Renate Bridenthal, Claudia Koonz ve Susan Stuard niyetlerinin sadece kadınları görünür kılmak değil, "erkek rolleri kadın rollerden ayıran, toplumsal olarak inşa edilmiş ve tarihsel ola-

rak değişken toplumsal cinsiyet sistemlerini incelemek" de olduğunu yazıyorlardı.²⁴

"Toplumsal cinsiyet" kavramı 1980'lerin başında ve ortalarında giderek etkili hale gelmekle beraber, bir araştırma alanı olarak toplumsal cinsiyet tarihinin gelişimine temel bir etkide bulunacak olan kuramsal müdahale Joan Scott'ın *American Historical Review*'in Aralık 1985 sayısında yayımlanan yazısında geldi. Toplumsal cinsiyetin, toplumsal ilişkilerde nasıl işlediği ve tarih bilgisini nasıl etkilediği gibi soruları yanıtlamak için toplumsal cinsiyeti titiz bir şekilde kavramlaştırmak gerektiğini savunuyordu.²⁵ Feminist araştırmaların tarih çalışmalarını dönüştürmesi için kadınların geçmişteki yaşamlarını tarif eden bir yaklaşımdansa bu tür bir teorik yaklaşımın zorunlu olduğunu savunuyordu. Yukarıda gördüğümüz gibi, feminist araştırmacılar öncesinde "toplumsal cinsiyet" kavramını kullanıp bunun öneminden bahsediyor olsalar da, Scott kadınların geçmişteki faaliyetlerini kurtarıp gün ışığına çıkarmaya odaklanmayan, bunun yerine toplumsal cinsiyetin erili dişi olandan ayıracak şekilde nasıl işlediğini sorgulayıp inceleyen yeni bir yaklaşım önermişti. Toplumsal cinsiyeti, cinsiyetler arasında var olduğuna inanılan farklara verilmiş anlamlar olarak tanımlıyordu. Scott açısından asli sorunlar "kimlik kategorileri olarak kadınlar ile erkeklerin öznel ve kolektif anlamlarının nasıl oluşturulduğu"ydı.²⁶ Fransız postyapısalcılığından etkilenmiş olan Scott anlamın dil ya da söylem yoluyla inşa edildiğini ve iletildiğini, bunun da kaçınılmaz şekilde farklılaşmalar ya da zıtlıklar içerdiğini söylüyordu. Bu farklılaşmalar ya da karşıtlıklar (eril-dişi ikiliği dahil) hem karşılıklı olarak bağımlıdır (eril ancak dişiyle karşıtlığı içinde anlamlıdır) hem de içsel olarak istikrarsızdır (tüm kategorilerin içkin heterojenliğinden ötürü). Eril-dişi ikiliği dahil tüm ikilikler, dönemden döneme ve toplumdan topluma değişir. Ama bu tür ikili karşıtlıklar zaman üstü gözükür, çünkü bunların yerleşmesinde rol oynayan siyasetin üstü örtülmüştür. Bunları tarihsel kayda geçirmek için kurtarmak tarihçilerin görevidir.

Scott'ın toplumsal cinsiyet teorisinin en önemli veçhelerinden biri, toplumsal cinsiyetin iktidar ilişkilerini göstermenin asli yollarından biri olduğu önermesidir: Toplumsal cinsiyet, iktidarın ifade edilmesini ya da meşrulaştırılmasını sağlayan kritik bir araçtır. Örneğin Mrinalini Sinha, “erkek gibi erkek İngiliz” ve “karı gibi Bengalliler” harcıâlemliklerinin 19. yüzyıl sonu Hindistan'ında sömürge egemenliğini ve ırk hiyerarşisini meşrulaştırmaya yaradığını ve ikisinin de Hindistan ve Britanya'daki siyasal ihtilaflardan doğduğunu ve bunları şekillendirdiğini gösterir.²⁷

Scott'ın fikirleri sayısız feminist tarihçi üzerinde muazzam bir etkiye bulundu ve bu tarihçiler akademik tarih çevrelerinde kültürel ya da dilsel “dönüş” olarak bilinegelen sürece katkıda bulundular ve katıldılar. Araştırmalarda “söylem” ve “metin” kelimeleri ve anlam üretimine odaklanma giderek görünür hale geldi. Fakat Scott'ın teorik yaklaşımı ve daha genel olarak toplumsal cinsiyete dönüş, dün olduğu gibi bugün de ihtilaflıdır.

Scott'ın Fransız postyapısalcılığından sayısız feminist tarihçi çeşitli tarihsel bağlamlarda toplumsal cinsiyet dilini analiz etmek için yararlanmış olmakla birlikte, bu teorik görüş başka çevrelerden eleştiri almış ve ciddi bir husumetle karşılaşmıştır. Scott'ın esasen dil ve temsille ve değişken anlamlarla ilgilenmesi “geri kazanılabilir tarihsel ‘gerçeklik’i” inkâr ettiği gerekçesiyle bazı feminist araştırmacılardan tepki görmüştür.²⁸ Joan Hoff'un ifade ettiği gibi, bu yaklaşımda “maddi deneyimler neredeyse münhasıran metin analizinden çıkartılan soyut temsiller haline gelir; kişisel kimlikler ve tüm insan aracılığı köhneleşir ve bedensizleştirilmiş özneler söylemler tarafından inşa edilir. Kanlı canlı kadınlar ... da toplumsal kurgu haline gelir”.²⁹ Scott dilin önceliğini vurgulamakla “deneyim” kavramını sorgulamış, deneyimin dil dışında bilinemez olduğunu ve dolayısıyla bizatihi söylemsel olarak üretildiğini dile getirmişti. Fakat metinlerdeki üretiminin dışında bir deneyim kavramı olmadan feminist siyasetin üzerinde yükseleceği ortak bir kadın alanı kalmayaca-

ğından korkan feminist tarihçiler vardı. “Kadın”ın sadece bir toplumsal kurgu olduğu fikri, bazı araştırmacılara kadınların varlığını reddetmek ve dolayısıyla “bedenselleşmiş kadınlık deneyimleri temelinde seslerini çıkarabilecekleri bir konumdan” onları mahrum bırakmak gibi görünüyordu.³⁰

Postyapısalcılığı ve toplumsal cinsiyete dönüşü eleştirilenler, toplumsal cinsiyet tarihini erkeklerin de çalışılmasına açmakla kadınların tarihsel kayıta yine muğlaklaşacağından endişe duyuyorlardı. Ayrıca toplumsal cinsiyet ile iktidar arasındaki sembolik bağa odaklanmanın, “ataerkillik”in işleyişine ilişkin tarihsel sorunları, bir grup olarak kadınlar ile erkekler arasındaki eşitsizlikleri pekâlâ unutturabileceğini savunanlar vardı.³¹ Kadınların tarihi ile toplumsal cinsiyet tarihi arasındaki ilişki konusunda bazı feminist tarihçilerin kaygıları sürmekle birlikte, başka bir kesim toplumsal cinsiyetin etkilerini takdir ediyor ve yöneltilecek kimi eleştirilere karşı duruyor. Kadınlar arasındaki farklara ve bir toplumsal inşa olarak “kadın” kategorisinin anlamının istikrarsızlığına odaklanmanın kadınların feminist bir siyaset geliştirebilecekleri ortak zemini zayıflattığı suçlamasına gelince; ancak çeşitliliği ve farklılığı tanıyarak ve kimliklerin oluşmasındaki çoklu ve belki de çelişkili yolları kabul ederek kadınlar arasında siyasal bağlar yaratmanın mümkün olduğu savunulmuştur. Toplumsal cinsiyet tarihinin erkeklere ve erillığe dikkat kesilmesi, erillik ile dişiliğin birbiriyle ilişki halinde var olduğu fikrini vurgular. Erkeklere toplumsal cinsiyetli varlıklar olarak odaklanmak, erilliğin bir tür değişmeyen “doğal” varlık durumu olduğu ve erkeklerin tarihsel failliğinin toplumsal cinsiyet ve cinsiyeti dikkate almadan anlaşılabilirliği varsayımını düzeltir. Erkekler arasındaki çeşitliliği kabul etmek ve kadınlarla ilişkili olarak olduğu gibi erkeklerle ilişkili olarak da oluşan birçok erillik olduğu fikriyle çalışmak genel olarak erkeklerin kadınlardan daha fazla iktidar sahibi olduğunu reddetmek anlamına gelmez. Gerçekten de ABD’li tarihçiler Nancy Cott ve Drew Gilpin Faust’un savunduğu gibi, tam da toplumsal cinsiyet hiyerarşik bir oluşum olarak anlaşıldığı için,

yani salt bir farklılık olarak değil tahakküm ilişkisi olarak kavrandığı için, toplumsal cinsiyet iktidar ilişkilerini göstermenin bir yolu olmuştur.³²

Birçok isim Joan Scott'ın postyapısalcı yaklaşımına uzak durup daha geleneksel olan diğer analiz yöntemlerinden yararlanmış olsa da, onun müdahalesinin özellikle de Kuzey Amerika'da ve Britanya'da toplumsal cinsiyet tarihinin gelişimini tetiklediğine şüphe yoktur. 1989'da Britanya'da Leonore Davidoff tarafından *Gender&History* dergisi kuruldu. Derginin iki yayın kurulu vardı, biri Birleşik Krallık'ta, diğeri ABD'de. Editörler derginin ilk sayısında kadınları ve dışılığı olduğu gibi erkekleri ve erilliği, "genellikle kadınlara ait görülen kurumları olduğu gibi, geleneksel olarak erkek kurumlarını" da ele alacak bir feminist perspektif benimseyeceklerini açıkça ifade etmiş ve toplumsal cinsiyetin "sadece birtakım yaşanmış ilişkiler değil, aynı zamanda sembolik bir sistem" olduğunu kabul ederek çoklu yaklaşımları teşvik edeceklerini belirtmişlerdi.³³

Gender&History'nin kurucu editör kolektifleri Britanya ve Kuzey Amerika'da bulunmasına ve dergi İngilizce yayımlanmasına karşın; editörler disiplinler arası bir perspektifi kabul etmekle kalmamış, başka milliyetlerden ve dillerden araştırmacıların katkılarını da teşvik etmişlerdi. Fakat Scott'ın ilk hamlesinin etkisi ve daha genel olarak toplumsal cinsiyet tarihine dönüşün en etkili olduğu yer İngilizce konuşulan dünya olacaktı. Elbette, sadece Kuzey Amerika, Britanya ve İrlanda'yla ilgili toplumsal cinsiyet tarihleri yazılmadı; daha ziyade Asya, Latin Amerika, Doğu Avrupa vs. toplumsal cinsiyet tarihlerini de genellikle İngilizce konuşulan ülkelerde (Avustralya ve Yeni Zelanda dahil) çalışan araştırmacılar üretti. Bunun birkaç nedeni vardı. Birincisi, tarihçilik mesleğinin geleneksel olmayan tarihsel analiz yaklaşımlarına olduğu gibi kadın tarihçiliğine de daha kapalı olduğu ülkelerde feminist tarih, mesleğe genellikle daha yavaş etkide bulundu. İkincisi, bizatihi "toplumsal cinsiyet" [*gender*] teriminin her dilde karşılığı bulunmuyor. Ayrıca bunda kültürel

farklılıklar da rol oynamış olabilir. Örneğin Fransızcadaki “toplumsal cinsiyet” terimine en yakın kelime hem gramerde toplumsal cinsiyeti anlatan hem de edebî tür (janr) anlamına gelen *genre*’dır. Bazı kayda değer istisnalarla birlikte, Fransız araştırmacılar “ithal kavramları” benimsemekte gönülsüz davranmış ve kadın erkek ilişkilerinin hiyerarşik kavranışını reddedip tamamlayıcı bir anlayışı benimsemişlerdi.³⁴ Çin’de, erkek araştırmacılar tarafından üretilen kadınlar üzerine tarihsel araştırmaların uzunca bir geleneği vardır. Bu araştırmacılık geleneği, kadın erkek arasındaki ayrımın (Çince *nan/nu*) toplumun temel bir örgütleyici ilkesi olduğu görüşüne dayanır. Fakat İngilizce konuşan dünyada kullanıldığı şekliyle “toplumsal cinsiyet” kavramı Çinli akademisyenlerde zamanla kabul görmüştür ve bunun nedeni belki de Çin’deki kadın tarihçilerinin erkekler ile kadınlar arasındaki ilişkiyi “uyumlu” bir ilişki olarak gören varsayımlarıdır. Örneğin Çin’deki tarihçilerin ve diğer araştırmacıların erkekleri ve erilliği toplumsal cinsiyetli varlıklar olarak kabul etmeleri zaman almıştır.³⁵

Sonuç

Bu bölüm, okuru toplumsal cinsiyet ve tarih incelemelerindeki bazı temel kavramsal meselelerle, özellikle de hem tarihin hem de toplumsal cinsiyetin nasıl tanımlandığıyla tanıştırdı. Kuzey Amerika ve Britanya’daki kadın tarihçiliğinin gelişiminden başlayarak toplumsal cinsiyet tarihinin köklerinin izlerini sürdü ve bunun bir sonucu olarak ortaya çıkan tarih hakkındaki sorunları ele aldı. “Toplumsal cinsiyet”e dönüşün, bazı tarihçilerin kadınların tarihinin tarihsel kayda sadece “eklenmesi”nden fakat meslekten tarihçilerin tarihsel meseleleri anlama tarzının değişmemesinden duyduğu rahatsızlıktan itki aldığını ortaya kondu. Toplumsal cinsiyet tarihçiliği, başta Fransız postyapısalcılığı olmak üzere teorik ilerlemelerden de ~~güç~~ almıştır. Postyapısalcılığın tarihçilik pratiğine etkisi feminist tarihçilerin bundan yarar-

lanmaları sayesinde epey artmıştır. Toplumsal cinsiyet tarihçiliğinin gelişimi, feminist araştırmacıları bir analiz kategorisi olarak toplumsal cinsiyet hakkında yeni sorular sormaya itmiştir. Toplumsal cinsiyet farklı zaman ve mekânlarda değişen anlamlar barındırabilir mi? Her dönemde her toplum erkek ve kadını var olduğuna inandıkları bedensel farklılıkları temelinde mi ayırt etmiştir? Dahası cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasında değişmez bir ayrım var mıdır? İkinci bölümde bu sorulardan bazıları ele alınacak.

2

Toplumsal Cinsiyet Tarihinde Bedenler ve Cinsellik

Toplumsal cinsiyet ile cinsiyet arasındaki ayrım, kadınlar ile erkekler arasında var olduğuna inanılan farkların tarihlerini araştıran ve bu farkların tarihsel sonuçlarını inceleyen feminist araştırmacılar için yararlı olmuştur. Fakat giderek daha çok araştırmacı “faydalı bir tarihsel analiz kategorisi” olarak toplumsal cinsiyeti benimseyedursun; feminist kültür eleştirmenleri, felsefeciler ve bilim tarihçileri cinsiyet/toplumsal cinsiyet ayrımından giderek rahatsız olmaya başlamıştı. Faydalı bir tarihsel analiz kategorisi olarak toplumsal cinsiyet üzerine denemesi 1980’lerin ortalarında toplumsal cinsiyet tarihçiliği alanına kritik bir uyarı olan tarihçi Joan Scott, 20. yüzyılın sonlarında cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki ayrımın bir anlam ifade edip etmediğini sorgulamış, sorulması gereken asli sorulardan birinin “toplumsal örgütlenmenin bir ilkesi ve pratiği olarak cinsel farklılık”ın nasıl dile getirildiğiyle alakalı olduğunu savunmuştu.¹ Ayrıca 2006’da Mary Ryan eril ve dişinin anlamlarının Amerikan tarihi boyunca nasıl değiştiğini inceleyen kitabına *The Mysteries of Sex* [Cinsiyetin Gizemleri] adını vermeyi tercih etmişti.²

Feminist araştırmacılar cinsiyet-toplumsal cinsiyet ayrımını birkaç açıdan sorunlu buluyordu. Bunlardan biri cinsiyet ve toplumsal cinsiyetin halk arasında sık sık münavebeli olarak kullanılması; toplumsal cinsiyetin [*gender*], cinsiyetin

[sex] daha kibar bir eşanlamlısı olarak görülmesiydi. Örneğin günlük gazetelerde bir siyasi mitinge her iki “toplumsal cinsiyet”in de katıldığını okuyabilirsiniz. Madem iki terim eşanlamlı, o halde terminolojik ayrım niye? Ayrıca toplumsal cinsiyet çoğu zaman “kadın” diye anlaşılmaktadır, sanki “erkekler” toplumsal cinsiyetli varlıklar değilmiş gibi. Fakat bu kafa karışıklığının temelini, cinsiyet-toplumsal cinsiyet ayrımındaki daha fazla ciddiyet arz eden diğer sorunlar oluşturmaktadır. Eğer toplumsal cinsiyet biyolojik veya doğal ya da fiziksel, maddi bedenlere atıfta bulunuyor olarak anlaşılan cinsiyetin kültürel bir yorumuysa; o zaman toplumsal cinsiyet, nihayetinde, tarihin ya da kültürün dışında ya da onun dokunmadığı bir şey olarak görülen bedensel farklılığa dayalıdır.

Cinsiyet farklılığının kültürden ziyade doğa alanına ait olduğu akla uygun görünebilir. Zaten sorun da tastamam budur. “Doğal” ya da “biyolojik” olanın genellikle değişmez veya sabit olduğunu düşünürüz. Eğer toplumsal cinsiyet “doğal” diye anlaşılan cinsiyetin kültürel bir yorumu olarak alınırsa, toplumsal cinsiyetin cinsel farklılık anlayışlarını nasıl şekillendirebileceğinin bazı sınırları olmalıdır. Bu durumda, cinsel farklılık kavramı tüm kadınların ve tüm erkeklerin kendi bedenlerinden kaynaklı bazı evrensel özellikleri olduğu varsayımını muhafaza eder; böylece biyolojik beden, toplumsal cinsiyetin nihai temeli haline gelir. Oysa feminist araştırmacıların toplumsal cinsiyet kavramını kullanarak çöktürmeye çalıştıkları görüş tam da buydu.

Ne var ki bilim tarihçileri bizatihi biyoloji biliminin toplumsal cinsiyet fikirlerinden etkilendiğini ortaya koymuştur. Örneğin Londa Schiebinger 18. yüzyılda Avrupa’da toplumsal cinsiyet konusundaki inançların, bilimcilerin sınıflandırma şemalarını geliştirmelerinde ve bitkiler ile hayvanlar hakkındaki bilimsel bilgilerin üretilmesinde hayati rol oynadığını göstermiştir.³ Örneğin insanlarda toplumsal cinsiyet farklarına dair fikirlerden yararlanarak bitkilerin “cinsiyetleri belirlenmiş” ve meme, memelileri diğer hayvan türle-

rinden ayırmak için kullanılmıştı. Duyulara dayalı ampirik bilgi hakikatin öncelikli kaynağı haline geldiğinden, bilimciler kadınlar ile erkekler arasındaki “gerçek” farkı araştırmaya başlamıştı. Nihayetinde tüm kadınlar ile tüm erkekler arasındaki “gerçek” farkın üreme sürecinde bedenlerinin oynadığı rol olduğu, “akıl yolu bir” diye kabul edilir hale geldi. “Kadın” kategorisi ve “erkek” kategorisi içindeki birçok çeşitliliğe rağmen ve fizyolojisi ile anatomisi bakımından iki kategoriye de uymayan insanların varlığı umursanmadan; üreme organlarının, hormonların ve kromozomların cinsiyet farklılığının gerçekliğini teşkil ettiği düşünöldü. Üreme organları belirsiz olan bebeklerin cinsiyeti cerrahi müdahaleyle cinsiyet farklılığı fikrine uyacak hale sokulmalıydı.

Bilim; toplumsal cinsiyet (ve ırk) konusundaki siyasal ve kültürel fikirlerin etkisi altında “doğa”yı yorumladı ve ardından, kültürden etkilenmiş bu bilimsel bilgi “doğal” farklara inancı meşrulaştırmak için kullanıldı. Çoğumuz bilime, doğaya, biyolojiye –hele ki bedenlerle ilişkili olduğunda– hakikatin nihai kaynağı olarak bakmaya o kadar alışkınız ki bu çerçevenin dışına çıkarak düşünmek güçtür. Fakat tarih araştırmaları tam da bunu yapmamıza yardımcı olur.

Antik Yunan’dan başlayarak bedenin anatomik çizimleri ve tıp metinleri de dahil olmak üzere sayısız kaynağı inceleyen Thomas Laqueur’ün, Aydınlanma çağına, yani 18. yüzyıla gelmeden önce erkek ve kadın bedenlerin benzer göröldüğünü ve bilim ile felsefeye “tek cinsiyet” modeli adını verdiği beden anlayışının egemen olduğunu keşfetmiş olması önemlidir.⁴ Yalnızca ama yalnızca tek bir beden vardı, o da erkek bedeniydi ve kadınların erkeklerle aynı organlara sahip oldukları, ama kadınların organlarının bedenlerinin dışında değil, içinde yer aldığı düşünölüyordu. Bedendeki sıvıların birbirinin yerine geçebileceğine inanılıyordu; dolayısıyla kan, süt, yağ ve meni birbirine dönüşebilirdi. Laqueur tarihsel açıdan Rönesans bilim devriminin büyük simalarının bile kendi ampirik gözlemlerini cinsiyetlerin benzerliği konusundaki kültürel ve siyasal inanca uydurduklarını gösterir.

Cinsiyet ve beden konusundaki bu görüş, kadınları erkeklerin düşük bir modelinden ibaret gören fikirle uyumluydu. Erkekler ile kadınların karşı cinsler oldukları (yani benzer değil farklı oldukları) şeklindeki modern görüş ancak 18. yüzyılda cinsiyetin kavranma tarzına egemen olmaya başladı. Bilimciler asli bir fark yaratacak bedensel işaretler aramaya, bulmaya ve bunlara adlar koymaya başladılar. Schiebinger 18. yüzyıl hekimlerinin bedeninin her bir parçasında (kan damarlarında, terde, beyinde, saçlarda, kemiklerde) cinsiyetin temel doğasını aradıklarını ve dahası bulduklarına inandıklarını göstermiştir.⁵

18. yüzyılda neden bir değişim yaşandığı sorusu hâlâ cevabını arıyor. Laqueur cevabın ampirik bilimdeki ilerlemelerde saklı olmadığı görüşünün arkasında sağlam bir şekilde durur. Aydınlanma'nın bir sonucu olarak, din ve metafizik yerine bilimin nihai hakikat kaynağı haline geldiğini söyler. Fransız Devrimi'yle bağlantılı siyasal altüst oluşların toplumsal hiyerarşileri yerle bir etmeye girişmesiyle birlikte (bunlardan biri de kadınlar karşısında erkeklerin siyasi ayrıcalıklarının tehdit altına girmesidir), biyolojik beden, kadınlar ile erkeklerin toplumsal ve siyasal meziyetlerindeki farkların nihai kaynağı olarak görülmeye başlandı. Bedensel farklılık sınırlarını çizme çabalarına katkıda bulunan bir diğer etken de herhalde Avrupa'nın emperyal yayılışının bir sonucu olsa gerek, zira sürekli yeni bitki veya hayvan çeşitleri ve özellikle de başka insan grupları keşfediliyordu. "Tek cinsiyet" modelinin varlığına ilişkin iddialara ve bedensel farklılıkla ilgili bilimsel görüşlerdeki dönüşümün ne zaman yaşandığına dair itirazlar yöneltilmiş olsa da; kültürün, bu örnekte toplumsal cinsiyet hakkındaki fikirlerin, cinsiyet ve bedene ilişkin bilgiyi şekillendirdiği geniş kesimlerce kabul edilmiştir.⁶

Laqueur ve Schiebinger toplumsal cinsiyetin ya da cinsel farklılığa ilişkin tarihsel olarak değişen inançların cinsiyet ve bedenle ilgili bilimsel anlayışlara etkilerini göstermişken, felsefeci Judith Butler ise cinsiyeti ve bedeni anlamak için "doğa" ile kültür arasında genel kabul gören karşıtlığı boşa

çıkaran bir yaklaşım ortaya atmıştır.⁷ Butler, cinsiyetin bedensel (maddi) sonuçları olan kültürel bir kazanım olduğunu savunan karmaşık bir dizi fikir geliştirmiştir. Eğer toplumsal cinsiyet, cinsiyetin kültürel inşasıysa, o zaman cinsiyet ve beden söylemin sonuçlarıdır ya da söylem tarafından üretilir. Butler'a göre, buradan beden ve cinsiyetin dil tarafından tahayyül edilen ya da bir şekilde icat edilen bir şey olduğu sonucu çıkmaz. Daha ziyade, bizatihi bedenin mükerrer bedensel edimler yoluyla toplumsal cinsiyetli hale geldiğini savunur ve bu sürece "performatiflik" adını verir. Başka bir deyişle, toplumsal cinsiyet bedenselleşir ve bizim cinsiyet olarak gördüğümüz şey bu "yinelemeli" ya da ritüel pratiğin (cinsiyetin tamamen "doğal" olarak görülmesine yol açan bir pratiğin) sonucudur. Sosyolog Raewyn Connell benzer bir kavramlaştırmayı farklı şekilde ifade eder. Toplumsal cinsiyet "norm"larının bedene fiziksel açıdan etkileri olduğunu savunur. Toplumsal cinsiyet pratikte, yani toplumsal dünyada eylemde ve etkileşimde bulunurken bedenle bütünleşir. "Bu bütünleşmenin biçimleri ve sonuçları zaman içinde ve ayrıca toplumsal amaçların ve mücadelelerin bir sonucu olarak değişir. Bu demektir ki bunlar tamamen tarihseldir ... pratiğin gerçekliğinde beden asla tarihin dışında değildir, tarih de hiçbir zaman bedensel mevcudiyetten ve bedene etkilerden azade değildir."⁸ Örneğin, "Fiziksel his olarak erillik, toplumsal pratiğin kişisel bir tarihi yoluyla, bir toplum-içinde-yaşam-tarihi yoluyla büyür," der Connell.⁹ Feminist biyologlar kadar Elizabeth Grosz gibi felsefeciler de bedenleri sabit değil, daha ziyade her daim olma hal(ler)inde kavrayan düşünme tarzları geliştirmişlerdir.¹⁰ Bu tür düşünme tarzları önemlidir çünkü maddi ile kültürel olan arasındaki, cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki ikiliği parçalar ve sadece toplumsal cinsiyet tarihlerini değil, toplumsal cinsiyeti bir tarihsel analiz aracı olarak kullanmak suretiyle beden tarihlerini de mümkün kılar.

Bedenin bir tarihi, toplumsal cinsiyeti tarihsel analiz kategorisi olarak kullanmakla nelere odaklanabilir? Feminist

tıp tarihçileri, dişi bedenle ilgili değişen tıbbi pratikleri ve inançları incelemektedir. Bedenler, zührevi hastalıklara karşı kampanyalarda olduğu gibi doğum kontrolü ve doğurma yanlısı hareketlerin tarihinde de yerini almıştır. Kathleen Canning'in gösterdiği gibi, bedenler kadınların siyasal eylemliliklerinde merkezî nitelikte olmuştur. Örneğin 1920'lerin ortalarında Weimar Almanya'sındaki kadın tekstil işçileri devletin annelik yardımlarını genişletmesini talep etmişti.¹¹ Beden tarihleri ya da tarihte bedenler, savaş alanındaki erkeklerin bedenleriyle de ilgilenmiştir. Örneğin Joanna Bourke Birinci Dünya Savaşı'nın erkek bedenlerine etkisini incelemiştir.¹² Yaralanıp cepheden sakat dönen erkeklerin sakatlıklarıyla nasıl başa çıktıklarını irdelemiş ve çatışmanın etkilerinin savaş sonrası erilliği nasıl şekillendirdiğini analiz etmiştir. Keza bireyin bedeni ile "toplumsal beden" olarak kavranan toplumun genelinin sağlık ve esenliği arasında kurulan tarihsel bağları inceleyen araştırmacılar da olmuştur.¹³

Carolyn Walker Bynum'un *Holy Feast and Holy Fast: The Religious Significance of Food to Medieval Women* [Kutsal Ziyafet ve Kutsal Oruç: Ortaçağ Kadınları İçin Yiyeceğin Dinî Önemi] adlı çalışması toplumsal cinsiyet ile bedeni tarihsel açıdan merkeze koyan ilk ve en önemli çalışmalardan biriydi.¹⁴ Başlığından anlaşılabacağı üzere, kitabın konusu 1200-1500 yılları arasında Avrupa'daki Hristiyan kadınlar ve dinî itikatları ile yedikleri yemekler arasındaki ilişkidir. Ortaçağ'da kadınlar (iaşe sıkıntısının olduğu dönemlerde) kasten yemek yememe ve kendilerine acı çektirme sembollerini İsa'nın çarmıha gerildiğinde çektiği çileyi daha iyi anlamak ve onunla hemhal olmak için kullanırken; Komünyon Ayini ekmeği yoluyla da Tanrı'nın bedenini içlerine alıyorlardı. Bynum, kendine eziyet biçimini alan bu çileciliğin Tanrı'ya daha da yaklaşmak için bedenin duyularından yararlanma çabası olduğunu savunur.

Fransız Devrimi döneminin tarihsel analizleri siyasi anlamın alanları olarak bedenlerin sembolik önemini gösterme noktasında özellikle önemlidir. Örneğin Dorinda Outram'ın

çalışması tam da bu türden karmaşık bir toplumsal ve siyasal dönüşüm döneminde bedenlerin siyasal iltihakın ve tutumun önemli gösterenleri haline geldiğini söyler. Buna örnek olması adına, Antik Yunan stoacılığından türetilen kahraman erkek tasvirinin erkeklerin siyasal katılımını muteber kılmaya yaradığını ama diğer yandan kadınları aşağılayıp siyasetten dışladığını savunur.¹⁵ Lynn Hunt'ın çalışması da devrimle ilişkili siyasal ve toplumsal dönüşümlerde bedenin önemini göstermiştir. Örneğin bu dönemde toplumsal farklılaşma konusunda büyük bir endişeye tanık olunduğunu ve bunun bir sonucu olarak bedenlere hangi kıyafetlerin giydirildiğine ve kişinin kıyafetinin onun devrimci ideallere bağlılığı konusunda ne söylediğine giderek daha fazla dikkat gösterildiğini öne sürer. Eski rejimde süslü erkeklerin kıyafetleri ayrıcalık ve aristokratik güce işaret ediyordu ve giysilerinin zarafeti en az kadınların giyim kuşamı kadar çarpıcıydı. Fransız Devrimi'nden sonra, erkekler uzun çoraplarından, yüksek topuklarından, perukalarından ve eski tip pantolonlarından kurtuldu ve bunların yerini daha "tekbiçim bir üniforma" aldı.¹⁶ Artık önemli olan aralarındaki benzerlikler ve kadınlardan farklarıydı.

Isabel Hull 18. yüzyılda ve 19. yüzyılın başında Almanya'da sivil toplumun gelişimine dair analizinde erkeklerin; belli ailelerin, mesleklerin, zümrelerin veya dinlerin üyeleri olarak değil, daha ziyade birey olarak sivil toplumla ilişki kurup kamusal alana girdiklerinden, "kendilerini önemli bir anlamda çıplak" gördüklerini söyler.¹⁷ Onlar da aralarındaki farklılık göstergelerini atmış ve Fransa'da olduğu gibi, kadınlardan bedensel farklılıkları bir erkeğin kimliğini tanımlar hale gelmişti.

Kadınların örtünme pratiklerinin ve örtünmeye yönelik tepkilerin analizleri de bedensel temsilin, ulusal ve/veya etnik kimliğin temsilinde önemini vurgular. Douglas Northrop Orta Asya üzerine incelemesi *Veiled Empire*'da [Örtülü İmparatorluk], 1917'deki Bolşevik Devrimi'nden önce Orta Asya'daki erkek ve kadınların derin manada toplumsal cinsiyetçi pratikleri olmakla birlikte, bu pratiklerde ve toplumsal

cinsiyet farklılığının nasıl temsil edildiğinde akışkanlık ve değişkenlik olduğunu ortaya sermiştir.¹⁸ Ancak Rusya'nın sömürgeci kontrolünün ortaya çıkışından sonra, ama özellikle de Bolşevik Devrimi'nin akabinde kadın kıyafetinin ve kadının eve kapanmasının bu hususi biçimleri geleneksel addedilmeye başlanmıştı. Tesettür ve eve kapanma ulusal semboller olarak kullanılmış ve bir dönem Orta Asya'da Özbekistan gibi yerli bir ulusun varlığının Sovyet modernliğini temsil edebileceğine inanan Sovyetler tarafından da *cesaretlendirilmişti*. 1920'lerin ortalarına gelindiğinde, partinin çizgisi değişmiş ve kadının örtünmesiyle eve kapanması rezalet, baskıcılık ve Özbeklerin medenileşmekten âciz olduğunun bir işareti olarak görülüp mahkûm edilmişti. Nitekim 1927'de Sovyetler, Özbek toplumunu dönüştürmek adına kadınların başlarını açmalarında ısrarcı oldu. Böylece Sovyetler'in örtünme karşıtı kampanyasına karşı çıkan Özbekler, tam da örtünmede ısrar ederek kendilerini ulusun savunucusu olarak pazarladı. Gerek Sovyetler gerek Özbek milliyetçileri kadınların örtünmüş bedenlerini aralarındaki çatışmada piyon olarak kullandı.

Joan Scott Fransa'daki güncel "başörtüsü" tartışmalarını analizinde, tesettürün bu denli ihtilafli hale gelmesinin temel sebeplerinden birinin, cinsel farklılık meselesine iki farklı yaklaşım tarzı arasındaki uyumsuzluk olduğunu söyler.¹⁹ İslamiyette türban, erkekler ile kadınlar arasındaki ilişkilere bir sınır çekmek, toplum içinde cinsiyetler arası münasebetin "yasak" olduğunu ilan etmek anlamına gelir. Tesettür ve başörtüsü cinsellik ve cinsiyet farklılığına ilişkin endişeleri görünür ve aleni hale getirir. Aksine Fransızlar, Fransız toplumsal cinsiyet sistemini üstün, özgür ve "doğal" göstermek için kadınların bedenlerini belirgin şekilde sergileyerek cinsiyet farkının siyaseten dikkat çekici olduğunu reddeder. Dolayısıyla Fransızlar, Müslümanların cinsiyete ve cinselliğe ilişkin tutumları nedeniyle topluma asimile olamadıklarını düşünümektedir.

Scott'ın Fransa'da kadınların örtünmesine ilişkin bu gün-

cel çatışmayı analizi ve yukarıda belirtilen eserlerden bazıları, hem bedensel pratiklerle hem de cinsellik konusundaki inançlarla ilgilidir. Beden imgeleri ile cinsellik meseleleri arasında kurulan sıkı ilişkinin bir diğer örneği de İranlı tarihçi Afsaneh Najmabadi'nin eserinde yer alır.²⁰ Najmabadi 19. yüzyıl ila 20. yüzyılın başında değişen güzellik ideallerini konu edinmiştir. Birçok kaynak dışında tablolardan da yararlanan Najmabadi, güzellik ideallerinin 18. yüzyıl sonu ila 19. yüzyıl başında toplumsal cinsiyete göre ayırt edilmediğini gösterir. Erkek ve kadın güzelliği metinlerde benzer şekilde tasvir edilirken, tablolarda mütekabil özellikler ve şekillerle resmediliyordu. Gelgelelim 19. yüzyılda güzellik fikirleri giderek toplumsal cinsiyete göre ayrılmaya başladı. Bu değişiklikler cinselliğe, özellikle de erkek erotizminin doğasına ilişkin değişen fikirlerle bağlantılıydı. 19. yüzyılın başında genç erkekler de tıpkı genç kadınlar gibi güzellik ve cinsel arzu nesnesi olabiliyordu. Erkek ve kadın güzellik biçimleri arasındaki ayırım ve erkek cinselliği hakkındaki fikirler bu yüzyılda gelişti, bunun nedeni de modern ulus devletinin yükselişi ve Avrupalıların birbirleriyle temasıydı.

Bu örneğin de gösterdiği gibi bir alan olarak bedenin tarihi, cinselliğin tarihiyle belli açılardan örtüşür ve Najmabadi'nin eseri ile Scott'ın analizinin gösterdiği gibi, bu ikisi çoğu zaman kopmaz bağlarla birbirine bağlıdır. Fakat cinselliğin, beden tarihlerinin odak noktası olması gerekmiyor. Beden tarihlerinin geneli bedenlerin nasıl temsil edildiği ve sembol işlevi gördüğüyle, bunların çeşitli örgütlü toplumsal pratikler üzerinden nasıl şekillendiğiyle ve nasıl siyasal seferberliğin odak noktası haline geldiğiyle ilgilenir.

Ne var ki bir çalışma alanı olarak cinsellik tarihleri erotik pratiklerin düzenlenmesi ve kontrolünün çeşitli tarihleriyle, bu pratikleri adlandıran, yorumlayan ve sınıflandıran kategorilerle ve toplumun cinsel arzu ve faaliyet konusundaki kaygılarının (cinsel kimlikler yaratılması dahil olmak üzere) sonuçlarının kapsamıyla bilhassa ilgilenir. Raewyn Connell'in savunduğu üzere, arzu biçimleri ve nesnelerinin yanı sıra cin-

sel kategoriler ve normlar, “yaşam tarihi yoluyla cinselliğin örüntülenmesi, haz alıp verilmesini sağlayan pratikler, hepsi de kültürden kültüre değişir ve zaman içinde dönüşmesi kaçınılmazdır.”²¹ Fahşelik, hemcins ilişkiler, devlet tarafından nüfus kontrolü, doğum kontrolü, nikâhlı ve nikâhsız mahremiyete yaklaşımlar, kadınların cinsel varlıklar olarak nasıl anlaşıldığı cinsellik tarihlerinin parçasıdır ve çoğu toplumsal cinsiyeti bir tarihsel analiz kategorisi olarak kullanır.

Cinsellik tarihinin günümüzdeki alanı hem kadın tarihçiliğindeki ve genel olarak feminist tarihteki gelişmelerden hem de gey ve lezbiyen hakları hareketlerinin yükselişinden etkilenmiştir; Michel Foucault’nun 1970’lerin sonunda yayımlanan *Cinselliğin Tarihi* ise muazzam bir itki olmuştur.²² Foucault Batı toplumunda 19. yüzyıldan başlayarak cinselliği kontrol altına alma çabalarının, genel kanının aksine, basıkıcı olmadığını savunur. Daha ziyade, bilimsel söylemlerde ve popüler eserlerde cinsiyete ve cinselliğe yoğun ilgi gösterilmesi, cinsel arzu hakkında konuşup düşünmek için kamçı işlevi görmüştü. Foucault modern cinsellik söylemlerinin sadece arzu değil kimlikler de yaratan dağınık bir iktidar biçimi olduğunu, dolayısıyla kim olduğumuzun cinsel pratiklerimiz tarafından tanımlandığını savunur. Aslında, bizatihi “cinsellik” terimi bu söylemler yoluyla yaratılmıştır.

Modern Avrupa’da cinselliğin tarihine ilişkin tarihsel değerlendirmesinde Michel Foucault’nun görüşlerini geliştiren Jeffrey Weeks şöyle der:

Toplum; ahlaki tekbiçimlilik, ekonomik esenlik, ulusal güvenlik ya da hijyen ve sağlık adına fertlerinin yaşamlarına her geçen gün daha da karıştığından, bireylerinin seks yaşamlarıyla da daha fazla ilgilenmeye başlamış, bunun sonucunda da girift sevk ve idare yöntemleri, yeni ahlaki endişeler, tıbbi hijyeniklik, yasal ve refah devletiyle ilintili müdahaleler ya da bilimsel derinleştirmeler ortaya çıkmıştır ve bunların hepsi de cinsiyeti/cinselliği anlayarak benliği anlamak için tasarlanmış şeylerdir.²³

Foucault'nun modern cinsellik hakkındaki ve cinsellikle ilgili modern anlayışların Antikçağ'da ve modern çağ öncesi Avrupa'da ve Asya'daki cinsiyet anlayışlarından hangi açılardan farklı olduğuna ilişkin fikirlerinde tam da cinsellik ile benlik arasındaki bu bağlantı merkezî bir yere sahiptir.

Bugün tarihçiler eşcinselin 19. yüzyıldan önce var olmayan modern bir kategori olduğunu anlıyorlar. Foucault'nun eserinden de önce, lezbiyen ve gey tarihçiler heteroseksüel-eşcinsel ikiliğinin yakın dönemde ortaya çıktığını söylüyordu. Avrupa toplumları eskiden de cinsel pratikleri üreme ve kalıtım çıkarları adına düzenleme kaygısı duyuyordu, ama bugün anlaşıldığı şekliyle, yani hemcins ilişkiye giren insanların kimliklerini tanımlayan varsayıli bir varlık durumu olarak eşcinsellik geçmişte hiçbir anlam ifade etmezdi. Hemcins erotik münasebet kuşkusuz bütün kültürlerde vardı, ama bu tür münasebetlerde bulunanlar eşcinsel olarak görülmüyordu. Geçmişte hemcins faaliyete dair tarihsel araştırmalar cinselliğın tarihselliğini ve nasıl düzenlendiğini netleştirmemize yardımcı oluyor.

Antikçağ tarihçilerinden David Halperin kendi araştırmasına dayanarak, Antikçağ'da Atina'da cinsel partnerlerin erkek ya da kadın diye değil, baskın ve itaatkâr, aktif ve pasif, giren ve alan diye kavramlaştırıldığını savunmuştur.²⁴ Bunlar bir tür cinsel kimlik göstergeleri olarak görülmüyordu. Daha ziyade, bu pratikler kişisel statü ifadeleri olarak anlaşılıyor ve kişinin cinsel kimliğini değil, toplumsal kimliğini gösteriyordu. Halperin cinsel faaliyetin nasıl anlaşıldığını netleştirmek adına hırsızlık örneksemesinden yararlanır. Nasıl ki biz bugün hırsız ile kurbanın karşılıklı ve gönüllü bir faaliyet içinde olduğunu düşünmüyorsak, aynı şekilde Antikçağ'da da cinsel münasebet karşılıklı bir eylem olarak görülmüyordu. Atina'nın erkek yurttaşları kendinden daha aşağı statüde olanlarla (oğlan çocukları, kadınlar, köleler ve yabancılar dahil) yatabilirdi. Yaş farklarının cinsel ilişkileri yapılandığına dair dünyanın farklı yerlerinden ve farklı çağlardan örnekler var, buna 17. yüzyıl Japonya'sı da dahildir.²⁵

Ortaçağ'da ve modern çağın başlarında Avrupa'da hemcins erotik davranış, sodomi olarak biliniyordu; ama bu terim sapkın diye görülen başka birtakım davranış biçimlerine de atıfta bulunabiliyordu. Helmut Puff 15. yüzyıldan 17. yüzyıla uzanan dönemde Avrupa'da Almanca konuşulan bölgelerde sodomi karşısındaki değişen söylemleri ve kontrol rejimlerini irdelemiştir.²⁶ Analizini duruşmalar ile edebî ve dinî yazılar dahil olmak üzere çeşitli metinlere dayandıran Puff erkekler kadar kadınların da sodomi suçlamasıyla karşılaşabileceğini göstermiştir. Daha öncesinde, Ortaçağ'da sodomi dinî sapkınlıkla bir tutuluyor ve bununla suçlananlar infaz ediliyordu. Protestan Reform'unun ilk yıllarında şehirleri cinsel kabahatlerde bulunanlardan temizlemek için ciddi çaba gösterilmişti ve dinî vaazlar ile risaleler sodomi söyleminin yaygınlaşmasına katkıda bulunup insanları bu günaha bulaşmadan yaşamaya teşvik ediyordu. Protestan reformcular, Katolik liderleri sık sık sodomiyle suçluyor ve bu pratiği evliliğin hayvani zıddı olarak lanse ediyorlardı. 16. yüzyıldaki Protestan ve Katolik reformları döneminde, yetkililer sodomi konusunda söylenenleri giderek sınırlamaya çalıştılar, ama aynı zamanda Zürih'te ve Luzern'de erkek hemcins faaliyetin yaygın olduğu cinsel kültürler vardı.

Tüm Avrupa'da 16. yüzyıldan 18. yüzyıla uzanan dönemdeki dinî ve siyasi çalkantı bağlamında, cinsel sapkınlık olarak görülen davranışlar ağır bir şekilde cezalandırılıyor ve gözetime tabi tutuluyordu. Engizisyon döneminde İspanya ve İtalya'daki Katolik kilisesi cinsel yönden ahlaksız olduğuna inandığı kişileri sert bir şekilde cezalandırmıştı ve kilise sadece evlilikle kutsanmış üreme hedefli sekse cevaz verdiğini açıkça ifade etmişti. Gerek Avrupa'da gerekse Kuzey Amerika'da Protestanlar fahişeleri ve zinacıları acımasızca cezalandırıyor ve sodomiyle suçladıklarını kazığa bağlayıp yakıyorlardı. Örneğin 18. yüzyıl dönemecinde Hollanda'da yüzlerce insan sodomi suçlamasıyla infaz edilmişti.²⁷

Randolph Trumbach'ın 1680'ler ile 1790'lar arası dönemde İngiliz tarihi üzerine araştırması, 18. yüzyılda erkek-

lerin cinsel kimliklerinde bir dönüşüm yaşandığını ortaya koyuyor.²⁸ Bunun öncesinde, ilk yetişkinlik önemindeki erkekler arasında cinsel faaliyetler muhtemelen epey yaygındı, ama erkeklerin kimliklerini ayırt edici bir tarzda belirtmiyordu. Gelgelelim 18. yüzyılın ilk dönemlerinde eril cinsel pratikleri ya münhasıran heteroseksüel faaliyet ya da sodomi şeklinde görülür oldu. Londra erkeklerin, kadınların ve “oğlancılar”ın yaşadığı bir yer olarak görülüyordu. Dolayısıyla “oğlancılar” bir “üçüncü toplumsal cinsiyet” oluşturuyorlardı. 18. yüzyıl Londra’sında hemcins faaliyette bulunan erkeklerin alt kültürü revaçtaydı; diğer erkeklerle cinsel ilişkiye girmek isteyen erkekler “*molly** evleri” olarak bilinen yerlerde toplanıyordu; dolayısıyla bu yerlerin müdavimleri halk arasında *molly* diye yaftalanıyordu. Hangi sınıfa mensup olursa olsun erkekler, erilliklerini kanıtlamak için yeni heteroseksüel cinsel düzene uymak zorunda kalmıştı. Evci-menliğe ve aile yaşamına da vurgu yapan bu normatif cinsellik dönüşümüne evlilik dışı cinsel ilişkilerdeki (erkeklerle hak görülürken kadınlara yasaktı) ve fahişelikteki artış eşlik etmişti. Fahişeler erkeklerle sadece ticarileşmiş cinsel nesne olarak değil, heteroseksüel itibarlarını sağlama alma kaynağı olarak da hizmet veriyorlardı. Kadın fahişeler ve erkek oğlancılar benzer şekilde karalanıyordu. Trumbach’ın araştırması cinsel kısıtlamaya karşı cinsel özgürlüğün “altın çağı”nı inşa eden bir eser olarak anlaşılmamalıdır. Daha ziyade, heteroseksüelliğe giderek daha fazla vurgu yapılmasını, gözle görülür bir hemcins alt kültürüne mensup “oğlancılar” olarak görülenlerle karşıtlık içinde tanımlanan erkekliğin can alıcı bir bileşeni olarak analiz etme derdindedir.

George Chauncey’nin New York City’nin dört bölge-
sindeki erkek erkeğe cinsellik ve cinsel alt kültürler üzerine önemli çalışması *Gay New York*, 20. yüzyıl dönemecinde hayatın çok çeşitli kesimlerinden erkeklerin toplumdaki dış-

* (İng.) Cinsel açıdan oğlanlara ya da erkeklerle arzu duyan efemine erkek; hanım evladı. (Y.N.)

layıcı heteroseksüellik normlarına açıktan kafa tutup canlı ve karmaşık bir gey dünyasına katıldıkları bir dönemi tarif ve tahlil eder.²⁹ “Eşcinsel” ve “heteroseksüel” terimleri tam da bu dönemde ortaya çıkmıştı. Bir gey alt kültürü ilk kez 1890’larda göçmen işçilerin yaşadığı ve genelevlerin toplandığı Bowery diye bilinen bir bölgede tezahür etmişti. Bowery’de tıp uzmanları ve diğer uzmanlar tarafından “ters mezhep” olarak tanımlanan ama yerelde “periler” olarak bilinen, erkekleri arzulayan erkekler, kadınlara özgü abartılı davranış tarzlarını herkesin içinde sergilemekten çekinmiyorlardı. “Orta sınıftan saygın” erkekler şehrin başka bölgelelerinden gelip bu erkeklerle gizlice buluşuyordu, zira geldikleri yerlerde hemcins ilişkide bulunsalar itibarları yerle bir olurdu. Bu erkekler kendilerine *queer* adını vermişti. “Peri” kültürü bohem Greenwich köyünde ve siyah Harlem’de 1910’larda ve 1920’lerde gelişti. Sınıf ve ırk farkları erkeklerin kendi edimlerini nasıl anladıklarını ve partnerlerini nasıl algıladıklarını yapılandırıyordu. Gey ve cinsel yönden serbest kültürler (lezbiyen ilişki yerleri de bulunuyordu) alkol yasağı yıllarında şehrin merkezine doğru genişledi. Fakat alkol yasağının 1931’de kalkmasıyla birlikte, gey ve lezbiyenlere yönelik yoğun bir baskı başladı; kendi evinin dört duvarı içinde münhasıran heteroseksüel yaşamlar süren insanların aksine, gey ve lezbiyenlerin yozlaşmış oldukları düşünülüyordu. İşin ilginç, Chauncey “gey” kelimesinin ilk kez fahişeler için kullanıldığını ve fahişelerin de tıpkı gey erkekler gibi “sapık” olarak görüldüğünü söyler.

Lezbiyenler Trumbach ve Chauncey’nin kitaplarında az da olsa yer bulmakla beraber, ikisi de esasen erkeklere odaklanır. Kadınların hemcins ilişkilerini incelemek; kaynak bulma ve mevcut kaynakların nasıl yorumlanması gerektiği gibi sorunlar nedeniyle hep baş ağrıtmıştır. Eğer hemcins faaliyetlerin adı konmuyorsa, eğer kadınlar kendilerini ve diğer kadınlarla ilişkilerini bizim ancak cinsel referanslarla anlayabildiğimiz terimlerle tanımlamıyorlarsa kadınların geçmişteki cinsel öznelliklerini nasıl incelemek gerekir?

Martha Vicinus kadınların cinsel öznelliklerinin dün olduğu gibi bugün de akışkan olduğunu, kadınların geçmişteki hemcins ilişkilerini anlamak için "kadınların cinsel davranışlarını bir süreklilik halinde" görmek gerektiğini, bu bütün içinde "lezbiyen cinselliğin, normatif heteroseksüel evliliğin ve çocuk doğurmanın hem parçası hem de ondan ayrı bir şey" olabildiğini öne sürdü.³⁰ Vicinus ne kadınların diğer kadınlarla mahrem ilişkilerinin görünürlüğüne ne de bu ilişkiler için adlar ya da sıfatlar koymanın kadınların geçmişteki cinsel kimliklerini ya da öznelliklerini kavramak için zorunlu olduğunu savunur.³¹ Bu fikirlerini *Intimate Friends: Women Who Loved Women, 1778-1928* [Mahrem Arkadaşlar: Kadınları Seven Kadınlar, 1778-1928] adlı eserinde aydınlığa kavuşturur.³² Bu çalışma orta ve üst sınıftan eğitilmiş Anglo-Amerikalı kadınların hemcins mahrem ilişkilerinden çeşitli örnekleri kurmaca eserler ve şiirler kadar kadınların günlüklerinden, mektuplarından ve mahkeme tanıklıklarından süzülüp gelen kendileri hakkında kullandıkları kelimelerden de yararlanarak irdeler. Bu kaynaklar, kadınların birbirlerine besledikleri tutkulu ve erotik duyguları nasıl temsil ettiklerini ortaya çıkarmak için değerli. Örneğin Vicinus, diğer kadınlara erotik bağlılıkları olan bazı kadınların heteroseksüel cinselliği reddedip bundan uzak durmak için Victoria çağıının cinsel açıdan saf ve temiz kadınlık anlayışından faydalandıklarını gösterir. Evli çift olarak beraber yaşayan kadınların (mesela Llangollen Hanımefendileri Sarah Ponsonby ve Eleanor Butler) ilişkilerini belgeler ve 19. yüzyıl ortalarında Roma'da yaşayan Amerikalı ve Britanyalı kadınların entrikalarını (bazıları birbirleriyle hemcins evlilikler gerçekleştirirken bazıları heteroseksüel ilişkilere girip çıkıyordu) ayrıntılarıyla ortaya koyar. Ele aldığı örnekler arasında kendini erkek gibi gösteren davranışlar içindeki kadınlar da vardı; bu kadınlar kendilerini "erkek Fatma", "hovarda" ya da beyefendi gibi takdim ediyordu ama bunu öyle değişken bir şekilde yapıyorlardı ki, kerameti kendinden menkul bir çapkın, koruyucu koca; bir "erkek Fatma" da ihtiyatlı bir

anne olabilirdi. Örneklerden birinde 1809'da bir yatılı okul işleten ve aynı yatakta yattığı bilinen iki kadın söz konusudur. Öğrenci olan İngiliz-Hint torununun "yakışksız ve mücrim davranışlar"da bulunduklarını söyleyerek suçladığı okul müdireleri, aristokrat bir kadına karşı iftira davası açmıştı. Davayı Britanyalı kadınlar arasında bu tür davranışların hiçbir zaman görülmediği ve dolayısıyla ahlaksızlıklarının sömürgeli "yarı kast" çocuğun çarpık hayal gücünün ürünü olduğu şeklinde "ırkçı" bir savunma yaparak kazanmışlardı. Ne var ki suçlanan kadınlara okul dar edildi: Kovuldular! Vicinus'un 150 yıllık zaman diliminde incelediği vakalar kadınların birbirleriyle çok çeşitli şekillerde erotik ilişkilere ve aşk ilişkilerine girdiklerini ve bu ilişkilerini çok çeşitli şekillerde kavradıklarını ve kendi kimliklerini oluşturduklarını ortaya koyuyor.

Elizabeth Lapovsky Kennedy ve Madeline D. Davis New York'a bağlı Buffalo'da İkinci Dünya Savaşı sonrasında hemcins ilişkiler yaşayan lezbiyen işçilerle ilgili sözlü tarih çalışmalarına dayandırdıkları eserlerinde, kadınların cinsel öznelliklerinin yaratılmasını ve lezbiyen kimlikleri ile grup bilinçlerinin gelişimini masaya yatırır.³³ Bu işçi kadınlar erotik farklılıklarını dış dünyaya göğüs germenin bir yolu olarak görünür şekilde beyan eden bir "butch-fem" kültürü yaratmıştı. Toplumun genelinin normlarına uymayı reddetmenin ve hemcins ilişkilerini savunmanın bir yolu olarak, heteroseksüel tekeşliliğin sembollerini istismar ediyorlardı. Yazarlar bu "sıkı bar lezbiyenleri"nin, erkek tahakkümüne ve normatif heteroseksüelliğe direndiğini ve toplumsal cinsiyetli rol yapma yoluyla kendi tekelleri olarak tanımladıkları bar odalarını kullanarak tacize karşı kendilerini savunduklarını iddia eder.

Mastürbasyon konusundaki endişeler de tarihçiler tarafından incelenmiştir. Isabel Hull'un Almanya'nın "uzun 18. yüzyılı"nda cinselliği konu alan ve yukarıda beden tarihleri bağlamında da bahsi geçen çalışmasında, 1780'lerde mastürbasyon karşıtı yayınların sel olup akışı da incelenir.³⁴ Erkeklerle odaklanan bu yayınlardaki temel varsayım, eril kuv-

vetin kaynağı olarak görülen meninin mastürbasyon yaparak kurutulacağı, bunun da hem fiziksel hem de zihinsel zayıflığa yol açacağıydı. Mastürbasyonla ilgili söylem bu pratiği aşırı medeni yaşamla, özellikle de şehir hayatıyla özdeşleştiriyordu. Hizmetkârlar ve yatılı okullar çocukları bu alışkanlıkla tanıştırmakla suçlanıyordu. Ayrıca çocukların mastürbasyonu okudukları şeylerden de öğrendiklerine ve yeni sosyalleşme ve örgütlenme türlerinden ötürü de bu huyun yayıldığına inanılıyordu. Hull, mastürbasyon konusundaki endişelerin ve bu huyun yaygınlaştığı inancının o dönemin maddi, toplumsal ve kültürel değişimlerinden ve bu değişimlerin çocukları ve gençleri nasıl etkilediğinden duyulan korkuların bir sonucu olduğunu söyler.

Hemcins seks ve tek kişilik seks gibi fahişeliğin de tarihleri vardır. Farklı dönemlerde ve kültürel ortamlarda fahişelerin nasıl görüldüğü, fahişeliğin nasıl örgütlendiği ve düzenlendiği ve Trumbach'ın yukarıda ele alınan eserinde gördüğümüz gibi erkekliğin ve eril cinselliğin eğitilmesi ya da olumlanmasında fahişeliğin rolü araştırmalara konu olmuştur.

Ruth Mazo Karras'ın Ortaçağ'da İngiltere'de vaazlar, genelevleri düzenleyen mahalli kurallar, kilise ve seküler mahkeme kayıtları dahil olmak üzere çok çeşitli kaynak malzemelerini tarayarak hazırladığı fahişelik üzerine çalışması fahişelerin nasıl görüldüğünü ve içinde yaşadıkları ekonomik, toplumsal ve kültürel koşulları inceler. Bizzat fahişelere kötü gözle bakılsa da, fahişelik pratiğine "zorunlu bir şer" olarak müsamaha gösteriliyordu. Ortaçağ Almanya'sının ve diğer Avrupa ülkelerinin aksine İngiltere'de kentlerde genelde pek genelev yoktu ama Southampton ve Sandwich'te yasal genelevler açılmıştı, belli ki bahriyelilerin ihtiyaçlarını karşılamak ve böylece bu kentlerin saygın kızlarının ve evli kadınlarının erdemini korumak adına. Karras kadınların cinsel davranışlarının, genel olarak, bir dedikodu malzemesi olduğunu ve halkın dikkatinin sürekli bu konuya odaklandığını, zira içinde yaşadıkları topluluklarda itibarlarının buna göre tanımlandığını savunur. Saygın evli kadınların da "alela-

de kadınlar” haline gelebileceğine inanılıyordu, dolayısıyla onlar da kontrol altına alınıp denetlenmeliydi. Şehvet günahının tüm kadınların temel özelliği olduğuna, ama “bu şehvete ayırım gözetmeksizin yenik düşenler”in fahişeler olduğuna inanılıyordu.³⁵

Lyndal Roper’ın gösterdiği gibi, Ortaçağ’ın sonunda Augsburg’da genelevler özellikle gençler için bir çeşit erkekliğe ve evliliğe hazırlık okulu işlevi gören belediyelere bağlı kurumlardı. Roper fahişeliğin eril bağları güçlendirdiğini ve “cinsel gücü asli bir erkek niteliği olarak tanımladığı”nı savunur.³⁶ Fakat saygın kadınların da fahişelikten yarar sağladığı düşünülmüyordu, çünkü bu sayede güvende kalıyorlardı. Bakirelik çok değerli görülüyor ve bir erkeğin erillliği, bir kadına ilk duhul eden olması halinde özellikle tasdik edilmiş oluyordu. Luther’ci vaizlerin bastırması sonucunda, 1532’de genelevler yasadışı ilan edildi. Luther’ciler erkeklerin cinsel doğalarının kontrol altına alınabileceği ve cinsel arzularının evliliğe kanalize edilebileceği inancını teşvik ediyordu. Fakat yeni rejimle birlikte gözetleme güçleri iyiden iyiye arttı ve fahişe ile fahişe olmayan arasındaki sınır muğlaklaştı. Kadınların cinsel arzularından korkuluyordu ve tüm kadınların sefahate kayabileceğinden şüpheleniliyordu.

Judith Walkowitz’ın Victoria çağı İngiltere’sinde fahişelik üzerine önemli çalışması parlamentonun 1864’te kabul ettiği zührevi hastalıklar yasalarını kaldırma kampanyasına odaklanır.³⁷ Asker ve bahriyelileri zührevi hastalıklardan korumayı amaçlayan bu yasalar; garnizon bölgelerindeki polise, fahişelik yaptığından şüphelenilen kadınları fahişe olarak zapta geçirme ve aşağılayıcı bir tıbbi muayeneden geçirme yetkisi vermişti. Eğer fahişelik yaptığından şüphelenilen kadınlara hastalık teşhisi konursa, bu kadınlar uzun süreli hapis cezasına çarptırılıyorlardı. Josephine Butler önderliğindeki Ulusal Hanımefendiler Derneği [Ladies National Association, LNA], bu yasaların zührevi hastalıkların yayılmasını engellemekte başarısız olması yetmezmiş gibi, sadece kadınları cezalandırdığını ama onları kullanan ve LNA’nın ahlak düşkün-

lüğünün ve sonuçlarının müsebbibi olmakla suçladığı erkek-
lere dokunmadığı gerekçesiyle bu yasalara karşı çıkmıştı.
Walkowitz'in çalışması LNA'nın orta sınıf mensubu hayırse-
ver üyelerinin çalışmalarını olduğu kadar, kurtarmaya ve bu
yasalara karşı korumaya çalıştıkları fahişelerle karmaşık ilişki-
lerini ve etkileşimlerini de ortaya serer. Kendilerini kimi za-
man yoksulluğun her kadını fahişeliği tercih etmeye itebile-
ceğini anlayan kardeş rolüne, kimi zaman da fahişeleri masu-
miyetlerini kaybetmiş ama erdemlerini ıslahevlerinde yeni-
den kazanabilecek edilgen simalar olarak gören birer "anne"
rolüne büründürüyorlardı. Walkowitz'in *Prostitution and
Victorian Society* [Fahişelik ve Victoria Dönemi Toplumu]
eseri, yoksul kadınların yaşamlarına da bir pencere açar ve bu
yasalar kapsamında fahişe olarak vesika alan kadınların, nere-
deyse her açıdan, mahallelerinde yaşayan diğer genç kadınla-
ra benzediğini gösterir. Bu kadınlar kendilerini fahişe olarak
görmüyorlardı ve zaten genellikle yirmili yaşlarının sonların-
da seks işçiliğini bırakıp bir adamla birlikte yaşamaya başlıyor
ya da evleniyorlardı. Walkowitz bu yasaların sonuçlarından
birinin, fahişe olarak vesika alan kadınların ortalama yaşının
yükselmesi ve fahişeliğin geçici bir geçinme yolundan ziyade
bir kariyer haline gelmesi olduğunu gösterir. Söz konusu ya-
salar nihayet 1886'da kaldırılır.

Aslına bakılacak olursa, zührevi hastalıklarla ilgili endi-
şeler Britanya İmparatorluğu'nda metropoldekinden çok
daha yaygındı: Bulaşıcı hastalıklar yasaları önce içeride değil,
deniz ötesinde kabul edilmişti ve gözetim seviyesi çok daha
yoğundu. Philippa Levine'in metropolde zührevi hastalıklar
yasalarının yürürlükte olduğu ve bu yasaların iptali için ey-
lemlerin yapıldığı dönemde ve sonrasında (1860-1918) Bri-
tanya İmparatorluğu'nda fahişelik üzerine kapsamlı çalış-
ması; toplumsal cinsiyet, ırk ve fahişelikle ilgili düzenleme-
lerde imparatorluk yönetimine dair kaygıların kesişimini
inceler.³⁸ Sömürge tebaasının fahişelik yapması imparator-
luk hükümeti tarafından ahlaksızlıklarının ve medeniyetten
nasiplerini almamış olmalarının işareti olarak görülüyor,

ama müşteriler Avrupalı olduğunda zaruri bir şer kabul ediliyordu. Fahişelik yerel nüfusu değil, bu müşterileri korumak için düzenlemeye tabiydi. Özellikle de Doğu, cinsel düşkünlüğün meskeni sayılıyor ve fahişelik çoğu zaman sömürgeciliğin zorunluluğuna kanıt olarak sunuluyordu. Fakat sömürge yöneticilerine göre fahişelik, askerler ile imparatorluğun emrindeki adamların temel özelliği olduğuna inanılan saldırgan erkek cinselliğinin boşaltılabileceği bir alan olarak asli nitelikteydi. İmparatorluğun çeşitli bölgelerinde askerî ve sivil sömürge yöneticileri, genelevleri müdavimi olan müşterilerin “ırk”ına göre sınıflandırmıştı. Birinci sınıf genelevler sadece beyaz erkeklere hizmet veriyordu; Hindistan’da Avrupalı kadınların çalıştıkları genelevler de birinci sınıf sayılıyordu ve Britanya askerlerine mahsustu. Üçüncü sınıf genelevlerse yerel müşteriler ve tedarikçiler içindi. Metropol-dekinin aksine genelevler yasaldı ve düzenlemeye tabiydi. Güneydoğu Asya sömürgelerinde, fahişelerin kimlik kartı taşımaları gerekiyordu ve 19. yüzyıl sonuna gelindiğinde, fotoğrafları ile kişisel bilgilerinin genelevde sergilenmesi kural haline getirilmişti.

Fahişeliğin ordunun çıkarları için düzenlemeye tabi kılınması Victoria çağındaki Britanya’nın 1880’lerin ortalarına, Britanya İmparatorluğu’nunsa daha da sonrasına kadar bir özelliği olarak kaldığı gibi; Annette Timm’in araştırmasının gösterdiği gibi Nazi Almanyası’nda da bir politika haline geldi.³⁹ Naziler iktidara geldiğinde, hukukun verdiği üstünlüğe dayanarak Yahudilerle cinsel münasebeti ve fahişeliği “asosyal” ve cezaya tabi olarak tanımladı. “Sokakları temizlemek” için hummalı bir çabaya girdiler, kaldırım çiçeklerine ağır cezalar verdiler. Gelgelelim birçok belediye başkanı kamu sağlığını korumak için zorunlu olduğu gerekçesiyle genelev açmıştı. 1930’ların ortalarından itibaren devlet destekli genelevler hükümet tarafından meşrulaştırıldı ve ordu eliyle teşvik edildi. Fakat bizzat fahişeler “aşağı ırk” diye yaf-talandı, oysa genelevlerde el altında olmaları hem hijyenik hem de askerî açıdan işe yarar olarak görülüyordu. Savaşın

başlamasıyla birlikte fahişe olarak görülen kadınlar kayıt altına alındı ve genelevlerle sınırlandı. Polisten ve tıbbi kontrolden kaçmaları durumunda, toplama kamplarına yollanıyorlardı. Barlarda ve diğer eğlence mekânlarında takılan kadınlar yoğun bir gözetime tabiydi ve kadın cinselliğinin halk içinde sergilenmesinin her çeşidi halk sağlığına tehdit olarak görülüyordu. Aynı dönemde hem askerî hem de sivil genelevlerin sayısı giderek arttı. Timm fahişeliğin kurumsallaşmasının nihai sebebinin halk sağlığı olmadığını savunur. Bundan ziyade, zührevi hastalıklara karşı koruma; devletin cinselliği saldırgan militarizminin ve ırkçı politikalarının ihtiyaçlarına kanalize etme kaygısı için bir "sis perdesi" işlevi görür. Erkekler ancak cinsel yönden tatmin olup eril cinsellik sergileme fırsatı buldukları takdirde erkek, sapına kadar erkek ve gerçek bir asker olabilirdi. Erkek cinselliğiyle devletin askerî kuvveti birbirine ayna tutuyordu.

Sonuç

Bu bölümde cinsiyet/toplumsal cinsiyet ikiliğine ilişkin sorunlar ele alındı ve biyolojinin ve biyolojik cinsiyet mefhumunun da bir tarihi olduğunu savunan argümanlar değerlendirildi. Maddi bedenle ilgili bir tür mefhuma sahip olmayı sürdüren ama bedenin kültürün dışında olduğunu varsaymayan düşünce tarzları incelendi. Ayrıca bir analiz kategorisi olarak toplumsal cinsiyetten yararlanarak bedenlere ve cinselliğe odaklanan tarihsel çalışmalardan bazıları irdelendi. Toplumsal cinsiyetin hem beden tarihleri hem de cinsellik tarihleri için hangi açılardan hayati olduğunu nasıl özetleyebiliriz? Hem erkek hem de kadınların toplumsal cinsiyetli bedenlerinin ve cinsel faaliyetlerinin siyasal ya da ulusal sembol olarak kullanıldığını gördük. 18. yüzyılın sonunda kıyafetle gösterilen toplumsal cinsiyet farklılığı devrim sırasında Fransa'da ve sivil toplumun gelişimiyle birlikte Almanya'da erkeklerin birbirlerine benzerliğini ve kadınlardan farklılığını yerleştirmede hayati rol oynamış gözüküyor. Toplumsal cinsi-

yet farklılığının kadınların bedenlerinde nasıl işaretlendiği Orta Asya'daki Sovyet rejimi açısından temel nitelikteydi ve sonrasında rejime milliyetçi muhalefetin belkemiği oldu. Hemcins cinsel pratiklere nasıl bakıldığının tarihsel açıdan değiştiğini ve hemcins cinsel faaliyete düşmanlığın ve bu konudaki endişelerin dinin üreme odaklı nikâhlı seks konusundaki ısrarıyla bağlantılı olduğunu öğrendik. Hemcins cinsel pratiklere hoşgörü tarihsel açıdan çeşitlilik göstermekle birlikte, cinsel kimliklerin 18. ve 19. yüzyıllarda neşet ettiği gözüküyor. Keza gerek hemcins münasebetlerde bulunan erkeklerin gerek diğer kadınları arzulayan kadınların çoğu zaman toplumsal cinsiyetli kişiliklere büründüklerini ve hemcins erotik ilişkiler peşinde koşarken düzenin toplumsal cinsiyet normlarını yerle bir edebildiklerini de öğrendik. Nihayet, fahişeliğin düzenlenmesinin sadece kadın cinselliğine dair endişelerden kaynaklanmadığını, aynı zamanda erkeklik ve erkek cinselliği konusundaki belli anlayışlarla ve söz konusu erkek ve kadınların "ırk"ıyla da bağlantılı olduğunu gördük. Sonraki bölümde, ırk/etnisite, sınıf ve toplumsal cinsiyetin toplumsal yaşamın bağımsız boyutları olmadığı, daha ziyade ilişkisel olarak ortaya çıktıkları ve tarihsel açıdan önemli noktalarda kesiştikleri argümanı masaya yatırılacak.

3

Toplumsal Cinsiyet ve Diğer Farklılık İlişkileri

Birinci bölümde çok kısaca belirtildiği üzere, 1970'ler ile 1980'lerin kadın tarihçiliğine yöneltilen başlıca eleştirilerden biri kadınlar arasındaki farkları görmezden geldiğiydi. 1980'ler boyunca siyah ve Latin Amerikalı kadın feminist akademisyenler, beyaz orta sınıf kadınlara ağırlık veren ABD kadın tarihçiliğindeki egemen anlayışı sorgulamaya başladı. Onların araştırmaları ve eleştirileri sayesinde kadın tarihçiliği daha kapsayıcı bir alan haline geldi. Bu sayede, toplumsal cinsiyetin kadınların yaşamlarını etkileme tarzlarına ırk ve etnik farklılıkların nasıl tesir ettiği epey araştırma konusu oldu. ABD'li tarihçiler Vicki Ruiz ve Ellen Carol DuBois'nın 1990'da yayımlanan *Unequal Sisters*'in [Eşitsiz Kız Kardeşler] ilk baskısına yazdıkları "Sunuş"ta belirttikleri gibi:

"Farklılık"ın tanınması taleplerindeki artış – kadınların deneyimlerindeki çeşitlilik, azınlık kadınların tarihlerine dostlar alışverişte görsün hesabı bir dalıp çıkmakla tatmin edilemez artık. [...] Kadınların tarihine yolculuğun haritası bizatihi yeniden hazırlanmalıdır. Birçok çevre kadınların deneyimlerine daha karmaşık bir yaklaşımın şart olduğunu dile getiriyor. Bu yeni yaklaşımın sadece kadınlarla erkekler arasındaki çatışmaları değil, kadınların kendi aralarındaki çatışmaları da; sadece kadınları birbirlerine kenetleyen bağları değil, erkeklerle kadınları kenetleyen bağları da ir-

delemesi gerektiğini savunuyorlar. Ancak bu türde çok yönlü bir perspektif "kadınların yaşamlarını şekillendiren çeşitli iktidar sistemleri arasındaki karşılıklı bağlantıları aydınlatmaya" yetebilir.¹

Önlerindeki zorluğun, kadınların yaşamlarının daha bütünlüklü bir tarihini üretmek için ırk, sınıf ve toplumsal cinsiyet öğelerini "eşit şekilde ve aynı anda oyunda tutmak"tan geçtiğini kabul etmişlerdi.²

Toplumsal cinsiyet tarihçiliği, feminist akademisyenlerin kadınlar ile erkekler arasındaki ilişkilerin hiyerarşik bir düzenlenmesi olarak ve/veya bunlar arasındaki algılanan farklara verilen anlamlar olarak anlaşıldığında, toplumsal cinsiyetin belli bir tarihsel uğrakta tüm kadınlar ve erkekler için aynı tarzda işlemediğini giderek daha fazla fark ettiği bu bağlamda gelişti. Başka bir ifadeyle, toplumsal cinsiyetin kadınlar ile erkeklerin yaşamlarında nasıl işlev gösterdiğinin ve bizatihi "kadın" ve "erkek" tanımlarının kültürler arasındaki farklar kadar hiyerarşik olarak düzenlenmiş farklara da dayandığı giderek açık hale geldi. Dolayısıyla toplumsal cinsiyetin tek bir tarihi yoktur, daha ziyade tarihleri vardır.

Bir feminist araştırma alanı olarak toplumsal cinsiyet tarihçiliğinin en önemli veçhelerinden biri bağlama odaklanmasıdır. Bazı toplumsal cinsiyet tarihçilerinin ilgilendiği temel bir soru hayati önemdeydi: Sınıf ve/veya ırk/etnisitenin de eşit olmayan iktidar ilişkileri yarattığı bağlamlarda toplumsal cinsiyet farklılığı nasıl inşa ediliyor ve anlaşılıyor? Bu tür bir soruya verilecek cevaplar hem kültürler arası hem de belli bir toplum içindeki çeşitlilikleri tanımakla kalmamalı, aynı zamanda kadınlar ile erkekler arasında olduğu kadar kadınların kendi aralarındaki ve erkeklerin kendi aralarındaki ilişkilerin de iktidardaki karmaşık şekilde oluşmuş farklılıklardan etkilendiğini görmelidir. Ayrıca toplumsal cinsiyetin başka farklılıkların ve hiyerarşik düzenlemelerin inşasında suç ortağı olabileceğini de inceler.

Toplumsal cinsiyetin farklı zamanlarda ve mekânlarda

nasıl yaşandığını araştırmak ve toplumsal cinsiyet farklılıklarının nasıl inşa edildiğini soruşturmak için, kavramın ilişkisel açıdan anlaşılması gerekir. Gisela Bock'un 1989'da yazdığı gibi: "Toplumsal cinsiyete sosyokültürel bir ilişki olarak bakmak, toplumsal cinsiyet ile diğer sosyokültürel ilişkilerden onlarcası arasındaki bağları yeni bir gözle görmemizi sağlar. [...] Toplumsal cinsiyet diğer tüm ilişkilerin kurucu etkenlerinden biridir."³ Araştırmacılar toplumsal cinsiyet ile ırk/etnisitenin ve/veya sınıfın karşılıklı olarak oluştuğunu ve tarihsel açıdan birlikte işlediğini tespit edip incelemek için, ister kişiler arası ilişkiler biçiminde ister "öteki"lerin temsilleri yoluyla olsun gruplar arasındaki temasa odaklanmak zorunda kalmışlardır.

Kadınların ve erkeklerin yardım ve siyasal faaliyetlerine dair incelemeler toplumsal cinsiyet, ırk/etnisite ve sınıf arasındaki karmaşık ilişkilere örnek teşkil eder. 1970'lerin başından itibaren, ABD'deki kadın tarihçileri beyaz, orta sınıf kadınların hayırsever ve toplumsal yardım faaliyetlerini kadınları eve hapsederken erkeklere kamusal alanı tahsis eden anlayış perspektifinden araştırmaya ve anlamaya ilgi göstermişlerdir. 19. yüzyıl ile 20. yüzyılın başında kamusal alana giren kadınlar; kendilerinden daha talihsiz olanlara yardım etmek için belli politikaları savunan ve faaliyetlere giren örgütlere katılımlarını meşrulaştırmak için kadınlık mefhumlarından yararlanmışlardı. Fakat bu idealler tüm kadınlar için aynı değildi. Linda Gordon'ın 20. yüzyıl başındaki beyaz ve siyah kadın reformcuların refah fikirlerini karşılaştıran çalışması, iki grubun yöneliminde bazı önemli farklar olduğunu ortaya sermiştir.⁴ Beyaz kadınlar refah çabalarını sadece toplumsal olarak değil, etnik ve dinî açıdan da "öteki" kişilere yardım eli uzatmak diye kavramıştı. Halbuki siyah kadınlar "kendileri gibi olanlara" yardım eli uzattıklarını düşünüyorlardı, üstelik reformcular refah yardımı için hedef alınan kitleye kıyasla ekonomik açıdan daha ayrıcalıklı ve daha iyi eğitim görmüş olmalarına karşın. Gordon'ın siyah kadınlar ile beyaz kadınların yönelimlerine dair karşılaştı-

ması, beyaz kadın toplum gönüllülerinin kendilerini yardım ya da hayır dağıtıcısı olarak gördüğünü, muhataplarıyla çoğu zaman aynı ya da benzer mahallelerde yaşayan siyah kadınlarinsa daha çok eğitim ve sağlığa yoğunlaştığını ortaya koyuyor. Siyah kadınlar evrensel hizmetler götürmeye çalışırken, beyaz reformcular durum araştırması yapılan ve yardıma layık olanlar ile olmayanlar arasında ahlaki ayrımlarda bulunan refah programlarını destekliyordu. Siyah reformcular ile beyaz reformcuların kaygıları belli bir ölçüde toplumsal cinsiyet konusundaki ortak anlayışları tarafından şekillendirilmiş olmakla birlikte, Gordon "ırk"ın kendi farklı refah anlayışları için önem arz ettiğini savunuyordu.

Nancy Hewitt'in Latin Amerikalı kadınların 19. yüzyılda Florida'nın Tampa kentindeki hayırseverlik faaliyetlerini inceleyen çalışması, aynı etnik kökenden gelen Latin Amerikalı kadınların bu çabalara yaklaşımının bağlı bulundukları toplumsal sınıfa göre değişiklik gösterdiğini ortaya koyar. Varlıklı İspanyol kadınlar gönüllü çalışmalarını hayır işlemek olarak görürken, Kübalı işçi kadınlar karşılıklı yardımdan bahsediyordu. Hewitt'in vardığı sonuç, Tampa'daki yardımseverlik biçimlerine ilişkin çalışmasının "bireylerin sınıfsal, etnik ve toplumsal cinsiyet kimliklerinin ve deneyimlerinin karmaşık şekilde birbirine bağlı olduğu"nu gösterdiği yönündeydi.⁵

Ellen Ross'un belirttiği üzere, 19. yüzyıl sonlarında Londra'da orta ve üst sınıftan kadınlar, düzenli olarak yoksul mahallelerde ev ziyaretlerine giderdi. 20. yüzyıl başındaysa bebek bakımı ve çocuklarda bit temizliği konusunda eğitim veriyor ve muhataplarını 12-14 yaşındaki çocukların girdiği işlerin doğası konusunda sorguluyorlardı. Sağlık hizmeti ve sosyal yardım götüren "hanımefendiler", işçi annelerin evlerine gidiyor ve onların beslenme ve çocuk bakımı yöntemlerini "modernleştirme"ye çalışıyorlardı; zira mahallelerindeki "kocakarılar ve zengin dullar"dan öğrendikleri bu yöntemlerin köhne ve zararlı olduğunu düşünüyorlardı.⁶ Gelgelelim Ross hanımefendilerin sadece mütenezzil hayırseverler ol-

madığını savunur. Daha ziyade, içlerinden bazıları yardım götürdükleri kadınların durumlarını kavramaya çalışıp empati de kuruyordu.

Gwendolyn Mink 20. yüzyıl başında ABD'nin refah politikalarına beyaz orta sınıftan reformcuların etkisi hakkındaki çalışmasında, bu reformcuların savundukları politikaların anneliği desteklediğini, ama bu politikaları hayata geçiren kişilerin anneliğe desteği, göçmen annelerin nasıl annelik yapması gerektiğine dair belli bir anlayışla birleştirdiğini ileri sürer. Mink ve diğer araştırmacıların "anneci" politikalar adını verdiği bu politikalar, etnik anneliği "Amerikan" anneliğinin "öteki"si olarak görüyordu ve dolayısıyla halkın genelinin çıkarına ters diye tanımlamıştı. Eğitimciler okullarda evin nasıl çekip çevrileceğinin öğretildiği derslerde kızların "Amerikanlaştırılması"nı vurguluyorlardı. Misafir öğretmenler göçmen annelere geleneksel yemek tariflerinde alışık oldukları malzemeler yerine "Amerikan" malzemeleri kullanmayı öğretiyordu. Zeytinyağı ve parmesan peyniri yerine Amerikan peyniri ve tereyağı kullanılmalıydı. Sarmısak evlerden ırak olmalıydı ve güneybatıdaki Meksika kökenli kadınlara yemişler, biberler ve peynir içeren domates sosları yerine tereyağı ve un esaslı soslar öğretiliyordu.⁷

Mink'in araştırması, anneliğin "Amerikanlaştırılması"nın 20. yüzyılın başında refah politikalarının gelişimi ve uygulanmasının kayda değer bir işlevi olduğuna dair örnekler içerirken; Nyan Shah 19. yüzyılın son çeyreğinde San Francisco'daki orta sınıf beyaz kadınların evde reform projelerinde Çin'den göçmüş kadınların evdeki ve toplumsal alandaki davranışlarına dair popüler tutumlardan nasıl etkilendiklerine odaklanmıştır. Shah özellikle de Dr. Mary Sawtelle adında yerel bir hekimi odak noktasına alır. Aynı zamanda bir tıbbi tavsiye dergisinin editörü olan Sawtelle, Çinli kadınları "Amerikan ailelerine frengi mikrobu bulaştırmaya ant içmiş" fahişeler olarak görüyordu ve Presbiteryen mezhebine mensup kadın misyonerleri, Victoria dönemindeki Londralı beyaz "hanımefendiler" gibi, evli Çinli kadınları hijyen konu-

sunda eğitmek için ev ziyaretlerine girişmeye teşvik ediyordu. Shah'a göre, Sawtelle ile birlikte diğer hekimler ve misyonerler, beyaz orta sınıf ev hayatı normlarını Çinlilerin kültürel uygulamalarının zıddı olarak tasavvur ediyordu. Onların reform çabalarının arkasında hem kadınları evin bekçisi olarak gören orta sınıf ev içi kültürü hem de beden sağlığının bir yurttaşlık görevi olduğuna dair güçlenen inanç vardı. Dahası beyaz Amerikan kadınlığıyla bağlantılı bir toplumsal cinsiyet görevi olarak "ahlaki saflık"a dikkat kesilmişlerdi. İşin ironik yanı, 1920'lerde ve 1930'larda Çin kökenli Amerikalı sosyal hizmet çalışanları hijyen, evcimenlik ve toplumsal cinsiyet arasındaki çağrışımdan yararlanmış, Çin kökenli yurttaşlara verilen sosyal hizmetlerin iyileştirilmesi gerektiğini savunmak üzere Chinatown'un tam bir "aile toplumu" haline geldiğini kanıt olarak sunmuşlardı.⁸

Shah kadınların San Francisco'daki ev içi reform projelerini daha geniş çaplı emperyal projeye ilişkilendirmiştir ve buna Protestan misyonerlerin yurtdışındaki "öteki"leri kendi orta sınıf evcimenlik anlayışlarını ihraç etmek suretiyle medenileştirme çabaları da dahildir. 19. yüzyılın başında Evanjelik Protestanlıktan etkilenmiş olan orta sınıf evcimenliği Britanyalı kadınların kölelik karşıtı kampanyalarında da önemli yer tutar. Clare Midgley *Women Against Slavery: The British Campaigns, 1780-1870* [Köleliğe Karşı Kadınlar: Britanya Kampanyaları, 1780-1870] eserinde köleliğin kaldırılmasını savunan kadınların toplumsal cinsiyet kimlikleri üzerinden kadın ve anne olarak kurdukları özdeşliğin üzerinde yükselerek ve ayrı alanlar ideolojisinden etkilenerek kölelik karşıtı anlayışlarının merkezine siyah aile yaşamının parçalanışını ve köle olarak acımasızca cezalandırılan ve cinsel olarak istismar edilip sömürülen kadınların ıstıraplarını koyduklarını savunur. Midgley Britanya'da kadınların hayırseverlik faaliyetleri ve Evanjelik misyonerlik faaliyetleri ile köleliğin kaldırılmasına gösterdikleri ilgi arasında bir bağlantı olduğunu söyler. Faaliyetlerini "kendilerine tahsis edilen ahlak muhafızı rolü bakımından kadınların boynunun borcu

olan bir ödev" olarak görür ve "siyah insanlığa inancı Afrikalıların kültürel geriliği kanısıyla" birleştirirler.⁹ 1820'lerde kölelik karşıtı kadın örgütleri, "Ben de bir kadın, ben de bir bacınız değil miyim?" sloganını benimsemiş olsalar da, Midgley siyah kölelerle ilgili yeniden ürettikleri imgelerde onları yardım için diz çöküp el avuç açmış insanlar olarak gösterdiklerini, Britanyalı kadınların ise Britannia,* Adalet, Hürriyet ya da Kraliçe Victoria gibi emperyal anne figürleri olarak temsil edildiğini vurgular.

Britanya'da kadınların köleliğin kaldırılması için yürüttükleri faaliyetler genel bir imparatorluk projesi bağlamında şekillenmişti. Aynısı 1820'lerde Batı Hint Adaları'ndaki köle yerleşimi Jamaika'ya giden Baptist misyoner erkeklerin çalışmaları için de geçerlidir. Catherine Hall'un, titiz bir araştırmanın ürünü olan *Civilising Subjects: Metropole and Colony in the English Imagination 1830-1867* kitabında gösterdiği gibi, misyonerler köleliğe şevkle karşı çıkıyordu, çünkü sistem beyaz plantasyon sahiplerini cinsel yozlaşmaya itmiş ve dahası köleleştirilen kadın ve erkekleri aile yaşamının nimetlerinden mahrum bırakmıştı. Misyoner genç erkekler Hristiyan erkeklik değerlerinin aşılacağı bir tedrisattan geçiyordu ve Jamaika'da misyonerlik faaliyetlerine başlamadan önce evlenmeleri bekleniyordu. Evlilik öncelikle karıların evcimenliğini besleyip bütünlüklü bir yaşam sürmelerini güvence altına aldığından saygı duyulan bir kurumdu ve misyonerlerin erkekliği açısından zaruri görülüyordu. Siyah insanlarla münasebetlerinden ötürü plantasyon sahiplerinin düşmanlığıyla karşılaşan misyonerlerin huzuru açısından aile önemliydi ve "aile teşebbüsü" cemaatleriyle ilişkileri için bir model teşkil ediyordu. "Misyonerlerin aile teşebbüsündeki rolü babalık rollerine sıkı sıkıya bağlıydı: Evin reisi, aile babası, cemaatin pederi, 'onun' okullarında çocukların babası."¹⁰ Bu tür bir ataerkil sistem hem bir toplumsal cinsiyet

* Kadın Britanya anlamında. (Ç.N.)

hem de bir ırk hiyerarşisiyle yapılandırılmıştı. Misyonerler çabalarını "bu 'fukara mahlukata selamet, erkeklik ve özgürlük götürmek olarak görüyorlardı.'"11 Kölelerin iğrenç bir sistemin çaresiz zayıfatı olduğuna inanıyorlardı. Gelgelelim Hall'a göre ırk hiyerarşisi, misyonerlerin erkeklerin eşitliği retoriğini zayıflatıyordu; zira misyonerler, siyah insanları kendilerinin baba olarak rehberliğine muhtaç olan çocuklara benzetiyorlardı.

Azat edilmenin eskinin kölelerini bağımsız hale getireceğine; ardından bu kölelerin kendilerini geliştirip Hristiyan erkekliğinin değerlerinin timsali olan ve ailelerinin geçimini sağlayan orta sınıf, beyaz İngiliz erkeklerine benzeyeceklerine inanıyorlardı. Fakat azat edilmiş siyah köleler ile misyonerler arasındaki dostluğun sınırları vardı; bu sınırlar çok fazla bağımsızlığa izin vermiyor ya da misyonerlik ideallerine uymayan davranışlara tahammül göstermiyordu. Jamaika ve İngiltere'deki misyonerlerin bir süre sonra hevesleri kırıldı ve içlerinden bazıları siyahlarda "doğuştan" gelen bazı şeylerin onları misyonerlerin tahayyül ettiği tarzda medeni birer Hristiyan olmaktan alıkoyduğuna inanmaya başlamıştı. Hall'un çalışmasının sömürge ile metropolün girift şekilde iç içe geçtiğini gösteren karmaşıklığını bu kısa değerlendirmede hakkıyla teslim edemeyiz. Fakat buradaki amaçlarımız açısından önemli olan toplumsal cinsiyetle birleşen ırkın, köleliğin kaldırılması taraftarlarının misyonerlik teşebbüsünde merkezî bir yer tuttuğunu, bu teşebbüsün de imparatorluk projesinin parçası olduğunu görmektir.

Antoinette Burton, Britanya'daki oy hakkı kampanyasının yanı sıra Hindistan'daki zührevi hastalıklar yasalarına karşı kampanyayı ele alan İngiliz feminist dergilerini ve yayınları incelediği çığır açıcı çalışmasında, 19. yüzyıl Britanya'sında feministlerin siyasal yurttaşlık taleplerinde toplumsal cinsiyet ve imparatorluk kültürünün merkezî önemini gösterir. Burton'ın katkısı önemliydi, çünkü metropoldeki İngiliz kadın hakları hareketinin, ancak feministlerin kadınların oy vermeye layık olduğunu anlatmaya çabaladıkları

imparatorluk bağlamını dikkate alarak tam anlamıyla kavranabileceğini gösteriyordu. Bunu "Hint kadın" imgesinden yararlanıp "imparatorluğun medenileştirme misyonu"na katılmanın kadınların toplumsal cinsiyet bakımından sorumluluğu olduğunu savunarak yaptıklarını gösterir. Burton'ın analizi, Hint kadınların sorunlarının çözümü için nasıl Britanya'daki Britanyalı kız kardeşlerine bağımlı "çaresiz kurbanlar" olarak temsil edildiğini gösteriyor. Feministler çocuk yaşta evlendirme, eve kapatma ve dul kalınca bir daha evlendirmeme gibi kültürel uygulamaların işaret ettiği aşağı statülerine odaklanmışlardı. Feminist emperyalizm ise, beyaz erkeklerin askerî yetkinliğini vurgulayan erkekçi muadilinin aksine, kadınların ahlaki gücünün imparatorluk gücünün zorunlu bir bileşeni olduğuna parmak basıyordu. Burton kadınların imparatorluk misyonunun, hem Anglosakson ırk gururu hem de Britanyalı ulusal izzetinefis hissine dayalı olduğunu savunur.¹²

Batı Hint Adaları'nda bir sömürge olan Barbados'ta kölelik döneminde ve azattan hemen sonraki yıllarda varlıklı beyaz kadınların hayırsever faaliyetlerine ilişkin bir inceleme; yukarıdaki paragraflarda ırk, sınıf ve toplumsal cinsiyet konularında ayrıntılı olarak ortaya konan hususlardan bazılarına örnek teşkil eder. Melanie Newton'ın "Philanthropy, Gender, and the Production of Public Life in Barbados, ca 1790-ca 1850" [Hayırseverlik, Toplumsal Cinsiyet ve Barbados'ta Toplumsal Yaşamın Üretilmesi, yaklaşık 1790-1850] adlı çalışması, beyaz elitlerin özgür kadınlar ile siyah erkekler üzerinde otorite kurma ve bu suretle adada bir beyaz/siyah ırk hiyerarşisini güçlendirme mücadelesine odaklanır. 1820'lerden itibaren Barbados'ta hayırsever örgütler aktif hale gelmişti. Bunlardan bazıları varlıklı beyaz kadınların kamusal bir annelik rolüne büründüğü alanlarken diğerleri kendi saygınlıklarını ve kamusal alandaki yerlerini göstermek için evcimenlik ideolojisinden medet uman beyaz olmayan özgür erkek ve kadınlardan oluşuyordu. Beyaz olmayanların hayırsever kuruluşları kölelik öğretilerine karşı çıkıyor ve özgür

siyah elit erkekler tarafından siyasal hak taleplerinde bulunmak için kullanılıyorken, beyaz kadınların hayırsever faaliyetleri elit beyaz erkeklerin ırk hiyerarşisini güçlendirme çabalarına yardımcı oluyordu.¹³ Hayırsever faaliyetlere ilişkin olarak yukarıda da gösterildiği üzere, Barbados'taki beyaz elit kadınlar toplumsal cinsiyetin "öteki" kadınların ev yaşamlarını şekillendirme tarzındaki farklılıklara, bu "ötekiler" karşısında kendi üstünlüklerini belirtmenin bir yolu olarak bakıyorlardı. Toplumsal cinsiyet ilişkileri ve kadınlık idealleri elitler tarafından çoğu zaman kimlerin medeni ya da ulusal aidiyeti hak ediyor olarak görülebileceğine işaret etmek için kullanılıyordu.

Buraya kadar ele alınan çalışmaların gösterdiği şudur: Hayırseverlik, kölelik karşıtlığı ve Hint kadınların savunulması dahil olmak üzere yardım faaliyetleri kuşkusuz iyi niyetliydi ve alıcıları olan "ötekiler" için olumlu sonuçlar doğurabilirdi, ama bu çabalar karmaşık şekilde yapılandırılmıştı ve farklı farklı sonuçlar doğurmuştu. Bu toplumsal cinsiyet temelli insani girişimler "ırk" ve/veya sınıf etkenleri tarafından şekillendirilmiş olup "bizler" ile "onlar" arasında hiyerarşik bir ayrıma dayanıyordu ve katılımcılarının kendi tikel sınıf, ırk ve toplumsal cinsiyet temelli kimliklerini inşa etmeye ya da güçlendirmeye yarıyordu. Burton'ın feministleri ya da Newton'ın Barbadoslu elitleri gibi failer toplumsal cinsiyet, ırk ve sınıf gibi ideolojileri bilinçli olarak ve isteyerek mi suiistimal etmişti? Siyasal taleplerde bulunmak veya toplumda kendi yerlerini güvence altına almak için mi bu ideolojilerin peşine düşmüşlerdi? Niyetin ne olduğunu belgelemek oldukça zordur. Fakat farklılık konusundaki fikirlerin nasıl işlediğini anlamak için bireylerin niyetleri üzerinden düşünmemize gerek yok. Daha ziyade, bu tür faaliyetlere katılan kadın ve erkeklerin o dönemde sorgulanmadan kabul edilen şekillerde hareket ettiğini ve bunlardan etkilendiklerini anlamak önemlidir. Başka bir deyişle, daha büyük sınıfsal ve/veya emperyal projelerin –insanların kendilerini ve çevrelerindeki dünyayı nasıl algıladıklarını şekillendiren

projelerin– parçası olan faaliyetlere dalmışlardı. Öte yandan, sözleri ve eylemleri o dönem iş başında olan farklılık hiyerarşilerinden sadece etkilenmemiş, aynı zamanda bu hiyerarşilere katkıda bulunmuştu.

Newton'ın Batı Hint Adaları'ndaki özgür siyahlar ve elit beyazlara dair denemesinin yukarıda sunulan kısa özeti, aşağıda ABD'deki ve Karayip Adaları'ndaki kölelikte ve genel olarak emperyal ya da sömürgeci projelerde toplumsal cinsiyet ile ırk/etnisite kesişiminin oynadığı role ilişkin muazzam öneme sahip araştırmalar hakkında sunulacak izaha köprü işlevi görmektedir. Elbette köle ticareti ve plantasyonlardaki köle sistemi Britanya'nın Karayip Adaları'ndaki ve Amerikan Devrimi'nden önce Kuzey Amerika'daki emperyal projelerinde merkezî role sahipti. Ayrıca Catherine Hall'un altını çizdiği üzere, "imparatorluk dönemi farklılık anatomilerinin sınıf, toplumsal cinsiyet ve ırk eksenleriyle kesişip kızıştığı bir dönemdi."¹⁴ Gelgelelim kölelik ve sömürgecilik tarihlerinde toplumsal cinsiyet ile ırkın karşılıklı bağımlılığına dair kendi değerlendirmemde; toplumsal cinsiyet tarihçilerinin bu konularda cevap aradığı farklı türden soruların bazılarına işaret etmek için bunları ayrı ayrı ele alacağım.

Deborah Gray White'ın 1979'da yayımlanan *Ar'n't I a Woman?*'ı [Ben Kadın Değil miyim?] ve Jacqueline Jones'un 1985'te yayımlanan *Labor of Love, Labor of Sorrow*'u [Aşk Emegi, Hüzün Emegi] ABD'de siyah kadınların kölelik yaşamlarına ilişkin çığır açıcı çalışmalardı. White'ın kitabı kadınların yaşamlarına ve topluluklarına odaklanır, ama aynı zamanda köle erkeklerle ilişkilerini irdeler. White, plantasyon sahiplerinin ataerkil ailelerinin aksine, ilişkilerin görece eşitlikçi olduğunu söyler. Ev içinde cinsiyete dayalı bir işbölümü olsa da, bu durum erkeğin ya da kadının aile içinde egemen olduğu anlamına gelmez.¹⁵ Jones'un çalışmasıysa kadınların kölelik dönemindeki yaşamlarına ve plantasyon sisteminin işbölümünü cinsiyet temelinde nasıl şekillendirdiğine ve ayrıca bunun azat sonrası toplumda kadınların ça-

lişmaları ile aile ilişkileri için uzun vadeli sonuçlarına dair kapsamlı bir incelemeydi. Jones köleliğin ve sonrasının, toplumsal cinsiyet farkının anlamlarını şekillendirdiğini vurgulamış ve toplumsal cinsiyetin insanların yaşamlarını şekillendirme tarzına ırk ve sınıf farklarının nasıl etki ettiğini göstermişti. Beyaz elitlerin ve köleleştirdikleri kişilerin toplumsal cinsiyet ilişkileri ve aile yaşamları arasındaki farkları açıkça ortaya koyuyordu.¹⁶ White ve Jones gibi araştırmacıların çalışmaları, kadınlar arasındaki farkları göstermesi ve köleliğin, kadınların iş ve aile yaşamı üzerindeki toplumsal cinsiyetçi etkilerini ortaya koyması bakımından önemliydi. Diğer yandan, toplumsal cinsiyet ve kölelik hakkındaki daha yakın döneme ait çalışmalar kadınlar arasındaki farklar, kadınların evdeki statüsü ve cinsiyete dayalı işbölümü gibi başlıkların ötesine geçerek; ırk kategorilerinin inşasında toplumsal cinsiyetten nasıl yararlanıldığını, köleliğin yaratılması ve devamlılığında toplumsal cinsiyet ve ırkın ortak rolünü ve bizzat köleci sistemde ırk kadar toplumsal cinsiyetin de merkeziliğini ele almıştır.

Temel örneklerden biri Kathleen Brown'ın 1996'da yayımlanan çalışması *Good Wives, Nasty Wenches and Anxious Patriarchs: Gender, Race and Power in Colonial Virginia*'dır [Hanım Hanımcık Eşler, Pis Hizmetçiler ve Endişeli Aile Reisleri: Sömürge Virginia'da Toplumsal Cinsiyet, ırk ve İktidar]. Brown kitabında çok çeşitli delillerden ama özellikle de yasal kayıtlardan yararlanarak İngiltere'nin Kuzey Amerika'daki ilk sömürgesi olan Virginia'da ırkçı köleliğin yapılandırılmasında toplumsal cinsiyetin rolünü dikkatle ortaya serer. Ayrıca ırk kategorilerinin inşasında toplumsal cinsiyetin hayati olduğunu gösterir. Aile içindeki ve toplumun genelindeki toplumsal cinsiyet ilişkilerinin köleliğin yükselişiyle dönüştüğüne ilişkin sunduğu analiz, ataerki toplumsal cinsiyet ilişkilerinde ırkın merkezî rolünü ortaya koyar.

Brown'ın çalışması toplumsal cinsiyeti 17. yüzyıl başından 18. yüzyıl ortalarına kadar sömürge Virginia hakkındaki bir tarihsel anlatının merkezine yerleştirir ve "toplumsal cin-

siyet, kölelik ve elit tahakkümünü; tarihleri kesişen ve birbirini şekillendiren karşılıklı olarak bağlantılı iktidar ilişkileri” olarak ele alır.¹⁷ Başka bir deyişle, Brown “ırk, toplumsal cinsiyet ve sınıfı üst üste binen ve ilintili toplumsal kategoriler” olarak kavramlaştırır.”¹⁸

Kitabın başlığı kendisinin anlattığı hikâyenin özünü sunar. Modern çağın başlarında İngiltere’de “hanım hanımcık eşler” ile “pishizmetçi kadınlar” arasındaki ayrım; İngiltere’nin “orta kesim”e mensup “saygıdeğer” evli kadınları ile cinsel ahlaksızlıklarından şüphelenilen yoksul İngiliz kadınları arasında ayrım yapmayı amaçlıyordu. Virginia’da 17. yüzyıl boyunca ve bütün ekonomisinin büyümesiyle birlikte bu ayrım yeni anlamlar edindi. 1620’lerin başlarında İngiliz kadınlar sömürge topraklarına ödünç uşak olarak getirilmiş ve tarlalarda erkeklerle yan yana çalıştırılmışlardı. “Hanım hanımcık eşler” ile “pis hizmetçiler” arasındaki ayrım; “ahlaklı ve saygıdeğer kadınlar, yani evli ve ev hanımı olan kadınlar ile ancak erkeklerin kol işçiliğine uygun olan ahlaksız, yoz hizmetçiler” anlamında kullanılır olmuştu.”¹⁹ Evlilik bu ayrım açısından hayatiydi, çünkü kadınlar ancak evlilik yoluyla “hanım hanımcık eşler” haline gelebiliyor ve cinsellikleri kocaları tarafından dizginleniyordu. Dolayısıyla “hanım hanımcık eşler” ile “pis hizmetçiler” arasındaki ayrım toplumsal cinsiyet ve medeni hal ile toplumsal konum veya sınıf iktidarı ayrılmıydı. Bu ayrım zamanla ırkçı niteliğe büründü. İngiliz kökenli kadınların ahlaklı ve faziletli olduğu, Afrika kökenli kadınların ise cinsel açıdan müsait ve kötülüğe meyyal hizmetçiler olduğu düşünülüyordu.

Brown bu değişikliği mahkeme kayıtlarını ve köleliği düzenlemek üzere çıkarılan yasaları inceleyerek ortaya koyar. 1643’te Virginia Meclisi İngiliz kadınlar ile tarlada çalışan Afrikalı kadınlar arasında ayrım yapan bir yasayı onaylayarak, köle kadınları da istihdam edilen tüm İngiliz erkekler ve erkek kölelerle birlikte gelirden verilen yüzde on vergiye bağlı hale getirmişti. Böylece Afrikalı kadınlar hukuk önünde İngiliz kadınlardan ayrılmış, erkek emekçilerle eşit hale

gelmişti. Dolayısıyla kadınlık giderek sınıftan çok bir ırk mevzusu haline geliyordu. 1660'lar boyunca köleliğin "ırksal" tanımını vurgulayıp Afrikalıları diğerlerinden ayıran başka yasalar da geçirildi. 1662 yılında çıkarılan bir kanunla, köleleştirilmiş Afrikalı annelerden olma çocuklar efendilerinin malı olarak tanımlandı. Böylece çocukların babasının kim olduğundan bağımsız olarak kölelik Afrikalı kadınlar üzerinden kalıtsal hale geldi. 1668'e gelindiğinde özgür Afrikalı kadınlar da vergiye bağlı hale getirildi; böylece Afrikalıların insan değil mal olduğu fikri daha da vurgulanmış oluyordu. Bunun gibi Afrikalı kadınlara odaklanan yasalar bizzatihi "kadınlık" kavramını ırka özgü hale getirmişti. Son olarak, 17. yüzyılın sonunda ırklar arası evliliğin yasaklanması, beyaz erkeklerin beyaz kadınlar üzerinde cinsel hak tekeli kurmasını sağladı; siyah erkeklerle yatan beyaz kadın hizmetkârlara sert muamelenin önünü açtı ve beyaz erkeklerin Afrikalı kadınlara cinsel erişim imkânını korudu. Brown'ın savunduğu üzere, "İrkleştirilmiş ataerkillik ve cinsiyetleştirilmiş ırk kavramları beyaz erkeklerle, köleci bir toplumda iktidarlarını sağlamlaştırmak için yeni yollar açmıştı."²⁰ Ayrıca Brown sömürgeci resmî bir hukuk düzeni yerleşip elit beyaz erkeklerin yönettiği köleci toplum konumu perçinlendikçe, toplumdaki kanaat önderleri olarak beyaz kadınların sesinin daha da kısıldığını savunur. Brown'ın erkeklik ve "endişeli aile reisleri" değerlendirmesini bir sonraki bölümde ele alacak olsam da, bu yeni ataerkil sisteme dönüşüm sadece ırk ayrımlarının değil, elitler arasındaki toplumsal cinsiyet hiyerarşisinin de köleliğin ayrıntılandırılmasıyla birlikte daha belirgin hale geldiğini gösteriyor.

Toplumsal cinsiyet sadece Virginia'da (veya genel olarak ABD'nin güneyinde) değil, Karayip Adaları'nda da köleliğin kurumsallaşmasında önemliydi. Hilary McD. Beckles'in değindiği gibi, Batı Afrika'dan Karayipler'e köle olarak getirilen Afrikalı kadın sayısı erkek sayısından azdı. Beckles bunu Batı Afrika'daki egemen toplumsal cinsiyet düzenine yorar; buna göre kadınlar tarlalarda çalışıyordu ve erkeklerin gözden çı-

karılması daha kolaydı, dolayısıyla köle olarak satılmaları da daha muhtemeldi. Batı Hint Adaları'ndaki plantasyonlarda köleleştirilmiş Afrikalı erkekler kadın işi olarak gördükleri şeyi yapmak, yani tarlada çalışmak zorunda bırakılıyordu. İngiliz erkeklerin beyaz kadınların tarlada çalışması gibi bir beklentisi yoktu, ama işçiye olan talepten ötürü 1624-1670 arasında Britanya'dan ödünç kadın uşak getirildiği vakidir. İngiliz plantasyon sahipleri 17. yüzyılın sonunda beyaz kadınların plantasyon işçileri arasında yer almasını yasaklayan bir karara imza attı. Beyaz kadınlar ile siyah erkekler arasında ırklar arası cinsel ilişki tehlikesini asgariye indirmek için, ateş ile barutu uzak tutmak gerekiyordu. Brown'ın anlattığı Virginia sömürgesinde olduğu gibi, ataerkillik ırkçılaştı. 17. yüzyılın sonu ile 18. yüzyılın başında, plantasyon sahipleri köleleştirilmiş Afrikalı kadınların çocuk sahibi olmasına gidecek daha da odaklandılar. Siyah kadınların hem çocuk doğurmaları hem de dışarıda yoğun bir şekilde çalışmaları bekleniyordu. Siyah kadınların doğum oranının düşük olması kadınısı özelliklerini kaybettikleri şeklinde yorumlanıyor ve "Amazonlar" diye adlandırılıyorlardı. Plantasyon yöneticileri köle ticaretinin kaldırılmasıyla tehlikeye girmiş olan köle nüfusunu artırmak adına, kölelere üremeleri için mali teşvik vermeye başladı ve köleliğin kaldırılması taraftarlarının iddialarına karşı, genç köleleri Hristiyan evlilikleri yapmaya teşvik ediyorlardı. Dolayısıyla, der Beckles, Afrikalı kadınlar köleliğin kurumsallaşmasında merkezî role sahipti ve hem köleliğin kaldırılması kampanyalarında hem de kölelik yanlısı kampanyalarda siyasi açıdan merkezî yer tutuyorlardı.²¹

Beckles'ın kadınların çocuk doğurmasının kölelik açısından merkezî önemine dair argümanı Jennifer Morgan tarafından *Laboring Women: Reproduction and Gender in New World Slavery* [Çalışan Kadınlar: Yeni Dünya Köleliğinde Üreme ve Toplumsal Cinsiyet] adlı kitabında hem desteklenir hem de geliştirilir. Morgan 17. ve 18. yüzyıllarda Britanya Karayipler'inde (Barbados) ve Amerika'nın güneyinde (Güney Carolina) kadınların ve toplumsal cinsiyetin kölelikteki

yerini inceler. 16. ve 17. yüzyılların seyyahları Afrikalı kadın tasvirlerini ve resimlerini inceleyerek, bu tür temsillerin köle ticaretinin meşrulaştırılmasına yardımcı olan ırksallaştırılmış farklılık mefhumlarının ortaya çıkışını gösterdiğini savunur. En önemlisi, Afrikalı kadınlar hem fiziksel açıdan güçlü hem de herkesin içinde doğurmaya ve akabinde kısa süre sonra çalışma hayatına geri dönmeye alışık diye tasvir ediliyorlardı. Köleleştirilmiş kadınlar, Beckles'ın söylediği gibi, çok fazla çocuk doğurmasalar da, Britanya sömürgele-
rindeki yaşamlarının tasviri hem çocuk doğurma hem de bedensel işlerde çalışma becerilerine odaklanıyor, köle olarak bu çifte mezziyetlerini efendilerine kâr kaynağı olarak meşrulaştırıyordu. Afrikalı kadınlar doğururken acı çekmeyen kişiler olarak tasvir ediliyor, bu açıdan Avrupalı kadınlardan ayrı tutuluyorlardı. 17. yüzyıl sonu ile 18. yüzyılda Barbados ve Güney Carolina'daki veraset kayıtları ve vasiyetlerden yararlanan Morgan, köle sahiplerinin, servet birikiminin köleleştirilmiş kadınların çocuk doğurması yoluyla sağlandığını düşündüklerini ve dolayısıyla genç bir kadın köleyi iki ayrı vârise tercih edebildiklerini gösterir.²²

Toplumsal cinsiyetin kölelik açısından ve ırk ayrımları yaratılması açısından önemini irdeleyen bu çalışmalar cinsiyet ve bedenin Yenidünya'da kölelik ve "ırk"ın farklılaştırdığı kimliklerin yaratılmasında hayati önem taşıdığını gösterir. Aşağıda sömürgeci ve emperyal projeler bahsinde daha uzun uzadıya ele alacağım bu hayati bağlantı Kirsten Fischer tarafından *Suspect Relations: Sex, Race, and Resistance in Colonial North Carolina* [Şüpheli İlişkiler: Kuzey Carolina'da Cinsiyet, Irk ve Direniş] adlı eserde kimi ayrıntılarıyla incelenmiştir. Araştırmasını Kuzey Carolina'nın 18. yüzyıldaki alt mahkeme kayıtlarına dayandıran Fischer sömürgeci sıradan insanların, şiddetle (özellikle de cinsel şiddetle) ve ırklar arası cinsel iftirayla alakalı vakalarda ırk farklılığının anlamına katkıda bulunduğuna ışık tutar. Sıradan insanlar, ırkın önemi-ne dair fikirlerini özellikle ırklar arası cinsel ilişki davalarında dile getiriyorlardı. Fischer 18. yüzyılda beyaz uşaklar ile si-

yah kölelerin farklı şekilde cezalandırıldığını gösterir. 17. yüzyılda uşakların damgalandığı ya da dil veya kulaklarının kesildiği vakiyken, 18. yüzyılda bu tür cezalar sadece siyah kölelere veriliyordu. 18. yüzyılın ortalarında Kuzey Carolina'da ilk kez suç işleyen erkek kölelerin hadımlaştırılmasını öngören bir yasa kabul edilmişti. Bu tür bir politika ırk ayrımlarının katılaşması ile cinsellik konusundaki endişeleri açıkça birbirine bağlar. 1715 yılında sömürgeci ırklar arası evlilikleri yasaklayan bir yasa kabul edildi ve yüzyılın ortalarında geçirilen bir başka yasayla soyunda bir Afrikalı olduğu tespit edilen herkesi kapsayacak şekilde genişletildi. Fischer'ın ifade ettiği gibi, "Yasal olmayan cinsellik, ırk farklılığı fikirlerine sembolik olarak öyle bağlanmıştı ki, ırk cinsellik kadar cismani ve tensel görünüyordu."²³ Beyaz efendiler köle kadınları cinsel açıdan istismar ettikleri için hiçbir ceza almazken, Afrikalı kadınlar herkesin içinde çıplak şekilde kırbaçlanırdı. Tecavüz suçlusu Afrikalı erkeklerin kesik başları yol kenarlarındaki direklerde sergilenirdi. Dolayısıyla şiddetin de cinsel bir boyutu vardı ve bu boyut toplumsal cinsiyetçi ırk ile cinsellik arasındaki bağlantıyı vurguluyordu.

Kölelerin azat edilmesinden sonra Britanya'nın Cape sömürgesinde saygın kadınlığın tanımlanmasında "ırk" ve onunla birlikte medeni durum önemliydi. 1838'de kölelik sona erdikten sonra sömürgeci yaşanan tecavüz vakalarına dair Pamela Scully'nin soruşturması, "sömürge kimliklerinin oluşmasında cinselliğin merkeziliği"ni gösterirken, aynı zamanda sömürge egemenliğinin "ırk, toplumsal cinsiyet ve sınıf hakkındaki zımni varsayımlarca" şekillendiğini ortaya koyar.²⁴ Sömürgeciliğin (ve de köleliğin) siyah kadınlara tecavüz eden beyaz erkeklerle koruma kalkanı sağlayan koşullar yarattığını söyler. Scully'nin 19. yüzyılın ortalarında ırk, toplumsal cinsiyet ve cinsellik dinamiklerine dair analizi, bir çiftçinin karısına tecavüzle suçlanan genç bir siyah erkek emekçinin davasına odaklanır. Adam suçunu kabul eder ve ölüm cezasına çarptırılır. Fakat beyaz erkeklerin, tecavüzle suçlayan kadının siyah olduğu iddiasıyla yaptığı temyiz baş-

vurusu sonrasında adamın ölüm cezası bozulur; gerekçe olarak da kadının cinsel açıdan kontrolsüz olduğunun düşünülmesi gösterilir. Ahali hem çiftçinin hem de karısının karma kökene sahip olduğundan ("renkli piçler") şüpheleniyordu. Hâkim ise ilk başta kurbanın beyaz bir kadın olduğunu düşünmüş ve bu nedenle saygınlığını sorgulamamıştı. Fakat "siyah" olduğundan şüphe edilmeye başlandığı anda saygınlığı sorgulanır olmuştu. Peki ama neden beyaz erkekler tecavüzle suçlanan siyah erkek adına savunmaya geçmişti? Bunun münferit bir vaka olmadığı görülüyor. Scully beyaz erkeklerin tecavüzle suçlanan siyah erkeklerin davasını üstlendiği başka davalar da tespit etmiştir. Bu vakaların hepsinde kurban olan kadınlar beyaz ahali tarafından siyah olarak algılanıyordu. Eğer beyaz bir kadına tecavüz edilirse, tecavüzcünün alacağı ceza ırkına göre belirleniyordu. Scully beyaz temyizcilerin siyah bir kadına tecavüzle suçlanan siyah adamları savunmasını şu temelde açıklamaya çalışır: Siyah bir kadına tecavüz (kimin tecavüz ettiğinden bağımsız olarak) ölümle cezalandırılması gereken bir suç değildi, çünkü siyah kadınlar fitratları bakımından cinsel açıdan ahlaksız kimselerdi. Scully bunun beyaz erkeklerin hukuken sıkıntı yaşamadan siyah kadınları cinsel açıdan istismar etmeyi sürdürmek için uydurdukları bir yol olduğunu savunur. Sunduğu analiz bir kez daha toplumsal cinsiyet ile ırkın birbirinden ayrı düşünülelemeyeceğini gösterir ve cinselliğin, özellikle de ırklar arası cinsel ilişkilerin kölecî düzen açısından (sömürgeleştirenler ile sömürgeleştirilenler arasında ayırım yapmak ve farklılık çizgilerini belirgin şekilde çekmek açısından) önemini vurgular.

Farklı dönemlerde çeşitli sömürge bölgelerini masaya yatıran feminist araştırmacılar, sömürgeleştirme ve sömürge egemenliği süreçleri açısından ırksallaştırılmış toplumsal cinsiyet ile mahrem uzamların merkezî rolünü ortaya çıkarmıştır. Cinsellik ve evlilik konusundaki endişeler Asya, Afrika, Kuzey Amerika ve Karayip sömürge yönetimlerinin başından hiç eksik olmuyordu. Bu endişeler toplumsal düzenin doğası

ve sömürgeleştirenler ile yönetenlerin sömürgeleştirilenler ile yönetilenlerden nasıl ayrı tutulabileceği sorularını şekillendirmişti; dolayısıyla da ırk siyasetine kopmaz şekilde bağlıydı. Bunların farklı dönemlerde ve farklı koşullarda tezahür etme şekli aynı olmayabilir, ama tüm emperyal toplumsal şekillenmelerde hayati meseleler olduğu açıktır.²⁵ Philippa Levine toplumsal cinsiyet ve cinselliğin Britanya İmparatorluğu açısından önemini özetler, "Zapt edilmeyen cinsellik Britanya İmparatorluğu için sonu gelmez bir tehditti; İngiliz ılımlılık ve akıllılık mefhumlarının altını oyuyor, ırklar arası münasebetler ve bazen de döller üretiyor, tehlikeli ya da yakışsız görülen memnu cinsel davranışları teşvik edip kolaylaştırıyordu. Bunlar tali kaygılar değildi, bilakis imparatorluk idaresinin işleyişinde merkeziydi," der.²⁶

Metres hayatı (Avrupalı erkekler ile yerli kadınların nikâhsız birlikte yaşaması), fahişelik, Avrupalı kadınların dışlanması ve sonra sürülmesi, beyaz kadınlar ile beyaz olmayan erkekler arasında her türlü cinsel temasın yasaklanması, beyaz olmayan erkeklerin beyaz kadınlara saldıracağı korkusu ve kimin kiminle yasal olarak evlenebileceği sorunu; hepsi de çeşitli noktalarda farklı emperyal projelerdeki sömürge idaresinin veçheleriydi.

Ann Stoler, 20. yüzyıla kadar Hollanda Doğu Hint Adaları'nda yasal olan nikâhsız birlikteliğe, "erkekleri evinin dört duvarı arasında tutmak, geneleve gitmelerini engelleyip birbirleriyle ters münasebetlerden uzak tutmak" adına açıktan müsamaha gösterildiğini savunur.²⁷ Philippa Levine'in dikkat çektiği gibi, gerek bu pratik gerek Hindistan'da fahişelik mevzuatı erkeklerin doğaları gereği cinsel açıdan çok kuvvetli oldukları ve dizginlenmeleri gerektiği varsayımına dayalıydı; imparatorluk ancak bu şekilde medeniyet taşıyıcısı rolünü sürdürebilirdi.²⁸ Sonradan sömürgelere getirilip beyaz erkeklerle ev kuran (evlenen) Avrupalı kadınlar gibi, yerli kadınların da erkekleri memnun ve işe hazır tuttıkları düşünülmüyordu. Stoler Avrupalı erkeklerin egemenliği güvende olduğu sürece (gerçi bu egemenliğin temelleri değişe-

biliyordu), Hollanda Doğu Hint Adaları'nda ev içi ilişkinin tercih edilen biçiminin nikâhsız birliktelik olduğunu savunur. Araştırmayı çok çeşitli sömürge ortamlarında yürüten Stoler, Avrupalı kadınlar nihayet geldiğinde evlilik evcimenliğinin Avrupalı versiyonlarının egemen olduğunu ve ırk farklılığı konusunda hassasiyetin giderek belirgin hale geldiğini tespit etmişti. Mary Procida'nın Britanya Hindistan'ındaki İngiliz-Hint topluluğunda yer alan kadınlar hakkındaki incelemesi, beyaz kadınların Hint kadınlara ve erkeklere hasmane tutum aldıklarını, kendilerinin ve kocalarının ayrıcalıklı konumlarını muhafaza etmeye kararlı olduklarını ve dolayısıyla sömürge egemenliğinin genel dinamikleri bakımından pasif izleyici olmadıklarını savunur.²⁹ Gelgelelim Stoler şunu da ekler: "Avrupalı kadınların itirazları ırk ve sınıf siyasetindeki bir yeniden saflaşmayla örtüşene kadar [...] sesleri pek de yankı bulmamıştı."³⁰

Britanyalı beyaz kadınlar Kanada'daki British Columbia'ya sömürge devletinin 1860'larda sömürgeye saygınlık, ahlaklılık ve evcimenlik götürme planlarının parçası olarak getirilmişti. Adele Perry'nin British Columbia'nın oluşumunda toplumsal cinsiyet ve ırkın rolü üzerine incelemesi, onların varlığının karışık ırk ilişkilerini yok ederek "ırklar arasına sınır çizgileri çekme" ve Avrupalı-Kanadalı erkekleri evcilleştirip ıslah ederek sömürgeye saygınlık kazandırma amacı taşıdığını söyler.³¹ Fakat analizi onların varlığının sömürge yetkilileri için "karma bir nimet" olduğunu ortaya koyar. Mali açıdan bağımlı ve çalışma fırsatından yoksun oldukları koşullarda yaşamının zorlukları, imparatorluğun beyaz kadınlık anlayışlarına her zaman uymadıkları anlamına geliyordu.

Sylvia Van Kirk'in 1981 yılına ait çalışmasının gösterdiği gibi, 17. yüzyılın sonundan 18. yüzyılın sonlarına kadar Britanya İmparatorluğu'nun Batı Kanada'daki topraklarında kürk tüccarları ile yerli kadınlar evlenirdi. 19. yüzyılın başlarına kadar Kanada'nın bu bölgesinde tek bir beyaz kadın yoktu. Fakat evcimenlik kürk tüccarları için önemliydi ve

Kanada ahalisi Avrupalı-Kanadalı erkekleri hısım akraba ağlarına sokmak suretiyle ekonomik bağları güçlendirmek için kendi içlerinden kadınlar ile erkek tüccarlar arasında birlik-telikleri teşvik ediyordu. Dolayısıyla dışarıdan evlilik ve hısım akraba bağlarının gelişimi kürk ticaretinin ilerleyişinde temel önemdeydi. Gerçekleştirilen evliliğin biçimi hem Hint hem de Avrupa âdetlerine uygundu ve *à la façon du pays* (ülkenin ananelerine uygun) adını almıştı. Fakat yerleşim döneminde bu tür evlilikler giderek seyrekleşti ve beyaz toplum tarafından yerden yere vuruldu. Bunun sonucunda yerli kadınlara yönelik cinsel istismar ve sömürü arttı, *à la façon du pays* evlilik yasalara ve ahlaka aykırı kabul edildi. Van Kirk kürk tüccarı beyazlar ile yerli kadınlar arasında kıyılan nikâhların “birçok sevgi bağı” doğurduğunu vurgular: Hint kadınlar ile Avrupalı-Kanadalı kocaları arasında derin sevgi bağları kurulmuş ve devam etmiştir.³²

Van Kirk yakın tarihli bir yazısında, yerli kadınlar ile Avrupalı-Kanadalı erkekler arasında evliliklerin gerçekleştiği 19. yüzyıl sonuna gelindiğinde, evliliğin geleneksel olarak Avrupalı-Kanadalı erkekleri Hint hısım akraba ağlarına katmanın bir yolu olarak görüldüğü önceki dönemin aksine kadınların Hint olarak hukuki statülerini kaybettiklerini söyler. Ayrıca yerli bir kadın ile Avrupalı-Kanadalı bir erkek arasındaki evliliğin sömürge ahalisi arasında hoş görülebileceğini, ama yerli bir erkeğin Avrupalı-Kanadalı bir kadınla evlenmesinin çok nadir görüldüğünü söyler. Bu tür evliliklerin gerçekleştiği iki örnekte, bu ilişkilere bariz bir düşmanlıkla yaklaşılmıştı ve Van Kirk’e göre, bu düşmanlık Avrupalı-Kanadalı erkeklerin imtiyazları karşısında oluşturduğu tehditten kaynaklanıyordu. 19. yüzyılda yerleşimci toplum batıya yöneldiğinden, dışarıdan biriyle evlenme giderek kötülenir oldu ve ırkçı bir retorik gelişti, özellikle de “melezleşme”, başka bir deyişle “ırklar”ın karışması olarak bilinmeye başlayan durum lanetleniyordu. Bu tür birlikteliklerden olma çocukların soysuz olduğu düşünülüyordu.³³

Kanada üzerine araştırmaların da gösterdiği gibi, sö-

mürgeleştirenler ile sömürgeleştirilenler arasındaki “karma” birlikteliklere dair fikirler ve tutumlar dönemden döneme ve koşuldan koşula farklılık gösteriyordu. Latin Amerikalı araştırmacılar “karma” kökenden geliyor olmanın, geçmişleri en azından kısmen Avrupalı olanlar ile yerli nüfusu farklılaştırmak adına nüfusu “beyazlaştırma”nın bir yolu olarak değerli görüldüğüne dikkat çekmiştir. Britanya Hindistan’ında karma birliktelikler aşağılanıyor ve polisiye önlemlere tabi tutuluyordu. Hollanda Doğu Hint Adaları’ndaysa karma mahrem ilişkiler belli noktalarda ve belli sömürge erkekleri için teşvik edilirken, bazı dönemlerde kınanıyordu. Avrupa’nın imparatorluk hükümetlerinde olduğu gibi Fransız Hıncı’nı’nde ve Hollanda Doğu Hint Adaları’nda da bu ilişkiden olma çocukların ne yapılacağı ve nasıl sınıflandırılacağı hep kaygıya ve tartışmaya sebep olmuştı. Bu çeşitliliklere rağmen, toplumsal cinsiyet ve “ırk” kategorileri her zaman sömürgeleştirenler ile sömürgeleştirilenler arasındaki sınırların nasıl çizilebileceğinin tam merkezindeydi.³⁴

Sömürgeleştiren ile sömürgeleştirilen, Avrupalı ile “öteki” arasındaki mahrem ilişkilere dair endişeler Avrupa metropollerinde de ortaya çıkabiliyordu. Tyler Stovall’ın Birinci Dünya Savaşı sırasında Fransa’daki bir olay üzerine araştırması, savaş dönemindeki işgücü eksikliğini kapamak için o dönemde ağır sanayide istihdam edilen çok sayıdaki Fransız kadınla yan yana fabrikalarda çalıştırılmak üzere Madagaskarlı sömürge tebaası bir grup erkek Fransa’ya getirildiğinde, ırkların karışması konusundaki korkuların ne kadar yayıldığını gösterir. Fransız yetkililer gerek yurtiçinde gerek imparatorlukta toplumsal cinsiyet ve ırk hiyerarşilerini muhafaza etmek adına Fransız kadınlarla her türlü mahrem temas olmağını sınırlamak için hummalı bir çaba içine girmişti. Fransızlar Afrikalılara asker olarak hüsnükabul gösteriyorlardı, çünkü “yabanıl” olduklarına inanıyorlardı; ama ahlaken zayıf ve cinsel yönden aç olduklarını da düşünüyorlardı, dolayısıyla işçi olarak varlıkları şüpheliydi. Diğer yandan, Fransa’da işçi kadınlar tembel, cinsel yönden ahlaksız ve diğer tüm

kadınlar gibi, duygularına söz geçiremeyen varlıklar olarak görüldüklerinden aşağılanıyorlardı. Fransa'nın, sömürgelerdeki Fransız yerleşimciler için beyaz eşler devşirmeye çalıştığı 1914'ten itibaren genel kanı kadın yerleşimcilerin burjuva evcimenlik ve kibarlık değerlerine örnek teşkil ettiği yönündeydi ve sömürgece ayrıcalıklı hayatlar sürüyorlardı. Dolayısıyla hükümeti ilgilendiren meselelerden biri, Fransız kadın işçiler ile Afrikalılar arasındaki cinsel temasın hem metropolde hem de Afrika'da *la coloniale*¹ imgesini tehdit edecek olmasıydı. Hükümet sömürgeliler tarafından eve pornografik kartpostalların gönderildiğine dair raporlardan da derin kaygı duyuyordu. Stovall, "Beyaz olmayan erkeklerin erotik Fransız kartpostallarına bakıyor olma ihtimali, sömürgeci örüntüyü, yani yerli kadınların açık saçık resimlerine hayranlıkla bakan Avrupalı erkekler imgesini tersine çevirmişti," der.³⁵ Yetkililer ırklar arası mahremiyeti engellemek için çeşitli şekillerde müdahalelerde bulundular ve buna Fransız kadınların beyaz olmayan erkeklerle evlenmesini durdurmaya çalışmak da dahildi. Bu çabalar görece başarısız oldu, ama Stovall "Fransa'da ırkların ayrışması fikrinin, özellikle de karşı cinsin üyeleri arasındaki ilişkileri yöneten kalın çizgilerin" yerleşmesine gerçekten yardımcı olduğunu söyler.³⁶

Sonuç

Bu bölüm toplumsal cinsiyet, ırk ve sınıfın örtüşen ve kesişen kategoriler ve ilişkiler olarak görülmesi gerektiğini göstermeye çalıştı. Hayırsever faaliyetler, misyoner faaliyetler ve diğer yardım faaliyetleri üzerine araştırmalardan örnekler; ırk/etnisite ve/veya sınıfın toplumsal cinsiyetle birleşerek fikirleri ve pratikleri şekillendirdiğini ortaya kondu. Kuzey Amerika ve Karayip Adaları'nda kölelik üzerine araş-

1. (Fr.) Sömürgeli. (Ç.N.)

tırmalar hem Yenidünya'da köleliğin yerleşmesi ve sürdürülmesinde hem de farklılığın inşasında toplumsal cinsiyet, üreme ve bedenin merkezî nitelikte olduğunu göstermiştir. Son olarak, toplumsal cinsiyeti sömürgecilik araştırmalarının merkezine yerleştirmekle, sömürgeleştirilenler ile sömürgeleştirilenler arasındaki çeşitli cinsel mahremiyet biçimlerinin tam da egemenliğin sınırlarını riske attığı için emperyal projelerin kalbinde yer aldığı gösterilmiş oldu. Bir sonraki bölümde, toplumsal cinsiyeti bir analiz aracı olarak kullanmanın kadınlığın değişen anlamlarını idrak etmek için hayati role sahip olmakla kalmadığını, toplumsal cinsiyet tarihinin bir konusu olarak erkekliklerin incelenmesini de beslediğini göreceğiz.

Erkekler ve Erillik

Feminizmden esinlenen toplumsal cinsiyet tarihinin önemli bir kanadı toplumsal cinsiyetli tarihsel özneler olarak erkekleri ele almış ve/veya erilliğin ya da erkeksiliğin değişen anlamlarını araştırmıştır. Erkeklerle erkekler olarak ve erkekliğin anlamlarına tarihsel açıdan odaklanmak toplumsal cinsiyet tarihine bilhassa önemli bir katkıdır, çünkü meslekten tarihçilik çok uzun zamandır sadece erkeklerin siyaset, toplumsal ve ekonomik faaliyetleriyle ilgilenmiş, ama onların toplumsal cinsiyetli varlıklar olduğunu görmemiştir. Yani, tarih anlatılarındaki tarihsel aktörlerin toplumsal cinsiyetsiz olduğu düşünülmüştür. Tarihin failleri olarak tasvir edilenler bedensizleştirilmişti. Sadece kadınlar bedenselleştirilmiştir: Örneğin 19. yüzyılda cinsiyet denince kadın akla geliyordu. Tarihi yaratanların tikelliği göz ardı edilmiş ya da ulus inşası, savaş, sanayileşme, imparatorluk vb. tarihlerinde “doğal” kabul edilmişti. Toplumsal cinsiyetin; bu tarihlerde yer alan toplumsal failleri, süreçleri ve olayları etkilemiş olabileceği fikri incelenmemiştir. Michael S. Kimmel’in vurguladığı üzere, iktidarda olanlar ya da yüksek toplumsal makamlara terfi etmiş olanlar kendilerini “belirli bir biçimde oluşturulmuş gruplar” olarak görmezler.¹ Göreli toplumsal konumlarına karşın kendilerini “normal”, işaretlenmemiş evrensel olarak görür; “farklı” olanın “şu ötekiler” olduğunu düşünürler.

Toplumsal cinsiyet tarihinin gelişimi, tarihçileri, “erkeklik”in ve erillik kodlarının veya kurallarının geçmişte nasıl kavrandığına ya da gerek erkeklerin gerek kadınların yaşamlarını nasıl etkilemiş olabileceğine ilişkin eleştirel sorular sormaya cesaretlendirmiştir. Erkeklerin erkek olarak faaliyetlerini tarihsel analizle teşhir etmeyi ve erkekliğin, erkeksiliğin ya da erilliğin farklı anlamlarının çok çeşitli türde iktidar rejimlerini etkileyip etkilemediğini ve etkilediyse nasıl etkilediğini analiz etme amacındadır.

Bu bölümde “erillik” [*masculinity*]*, “erkeklik” [*manhood*] ve “erkeksilik” terimlerini toplumsal cinsiyet normlarına ve erkek olmakla ilişkilendirilen beklentilere, ideallere ve vasıflara göndermede bulunmak için kullanacağım. Gelgelelim “erillik” [*masculinity*] terimi geçmişte her zaman kullanılmıyordu ve aslında terimin kullanımlarının konuşulan dile bağlı olarak farklı tarihleri vardır. 19. yüzyıl boyunca Amerikan İngilizcesinde “eril” [*masculine*] kelimesi “erkeklerle dair olan şeylerle kadınlara dair olan şeyleri ayırmak” için kullanılıyordu;² örneğin “kadın giysisi” ile “erkek kıyafeti”. Ama “erillik” kelimesi 20. yüzyılda kullanılmaya başlandı ve bundan sonra, aşağıda göreceğimiz üzere, erkekliğin öncesinde nasıl anlaşıldığından ayrılan çok özgül anlamları oldu. Erillik anlamına gelen İngilizcedeki *masculinity* kelimesi Fransızcadaki *masculinité* kelimesinden gelir ki, bu kelime en az 18. yüzyılın ortalarından itibaren Fransızca sözlüklerde yer alır. Gelgelelim tarihsel açıdan eril çoğu zaman dille alakalıydı. Fransızlar genellikle *virile* ya da *virilité* (erkeklik gibi kelimeler kullanıyorlardı ve 17. yüzyıldan itibaren bunu kadınsı olanla karşıtlığı içinde kavramışlardı.³

Araştırmacılar toplumsal cinsiyetli toplumsal aktörler olarak erkeklerin tarihini yazarken hem erkek olmanın top-

* İngilizcedeki *masculinity* ve Fransızcadaki *masculinité* kavramının Türkçedeki karşılığı erillik, erkeksilik olmakla birlikte literatüre “erkeklik” olarak geçmiştir. Burada, bölüm için önemli olan *manhood*, *manliness* ve *masculinity* ayrımlarını koruyabilmek adına “erillik” kullanıldı. (Y.N.)

lumsal inşasının ve deneyiminin erkeklerin kimliklerini ve faaliyetlerini nasıl etkilediğini hem de bunların dönemden döneme olduğu kadar kültürden kültüre ve topluluktan topluluğa da nasıl farklılık gösterdiğini araştırmışlardır. Daha önemlisi, araştırmacılar tekil kipte “erillik”ten değil, çoğul kipte “erillikler”den bahsederler, çünkü “erkek olma”nın hiçbir zaman tek bir yolu yoktur; daha ziyade, belli bir anda birkaç yolu olabilir. Erkeksi ya da eril olmanın belli bir tarihsel dönemde ne anlama geldiği diğer farklılık biçimlerine ve ayrıca erkeklerin yer aldıkları tikel toplumsal bağlamlara göre değişiklik gösterir. Tarihte belli bir noktada erkekler çeşitli kurumsal ortamlara girerler; bunlardan en önemlisi aile, işyeri ve erkeklere özgü derneklerdir; ayrıca hayatlarının farklı noktalarında okul, ordu ve sokak köşesi gibi farklı türde gruplarda yer alırlar.⁴

Belli bir tarihsel dönemde erkekliğin bazı anlamları baskın ya da hâkim olabilir. Sosyolog Raewyn Connell’den etkilenecek tarihçiler bu hâkim kültürel inşalara atıfta bulunurken “hegemonyacı” tabirini kullanmıştır, çünkü eril özelliklerin tikel bir kodunun öne çıktığını değil, erkek olmanın bu yollarına karşı çıkıldığını da ifade eder. Fakat eleştirel açıdan hâkim ya da hegemonyacı olanlar “doğal” görünür. Sabit gözükürler: “Erkekler böyledir” ya da “Gerçek erkek böyle olmalıdır”. Oysa gerçekte bunlar “koşullu, akışkan, toplumsal ve tarihsel olarak inşa edilmiş, değişime açık ve sürekli değişim halinde”dir.⁵ Erkeksiliğin anlamlarındaki değişiklikler, erkeklerin tarihte tek bir noktada sergiledikleri varsayılan potansiyel açıdan çelişkili özelliklerin bir araya getirilmesi ve ideal erkekliğin alternatif versiyonlarının bir arada var olabileceği gerçeği, erilliğin sağlam olmayan bir toplumsal cinsiyet oluşumu olduğunu ele vermektedir.

Toplumsal cinsiyet tarihçileri erkeklik ile kadınlığın birbiriyle ilişkili olarak tanımlandığını savunur. Dahası erkekler ile kadınlar arasındaki ilişkilerin eşit olmadığını, iktidar farklılığı barındırdığını kabul ederler. Fakat erkeksi ya da eril olmak tarihsel açıdan salt “dişilik”le karşıtlığı içinde değerlendirilir.

dirilmemiştir. John Tosh, 19. yüzyılda Britanya'da "erkek-silik" in sadece "tali anlamda kadınlarla ilişkiler hakkında" olduğunu savunur. Daha ziyade "erkeğin iç karakteri ve genel olarak dünyada bu karakteri sergileyen davranış tarzı"yla alakalıydı.⁶ Stefan Dudink modern çağın başlarındaki Hollanda'da "erillik dişilikten belirli bir fark üzerinden değil, daha ziyade kadınsılığa tehlikeli bir yakınlık üzerinden tanımlanıyordu," der.⁷ Başka bir deyişle, "erkeksi" olmak "erkeksi olmama"nın ya da kadınsı olmanın zıddıydı. Erkek-silik ya da erilliğin bu şekilde kavranması, erkekliğin kadınlar karşısında erkeklere üstünlük tanıyan bir toplumsal cinsiyet hiyerarşisiyle olduğu kadar erkekler arasındaki ilişkilerle de alakalı olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer yandan, antropolog David Gilmore çoğu toplumda erkekliğin fiilen kanıtlanması gerektiğini iddia etmiştir: Sınanması ve kendini ispatlaması gereken bir statüdür bu.⁸ Erkek-silik ya da erillik "her zaman sıkı incelemelere, hatalara ve başarısız icralara tabidir ve dolayısıyla ilanihayce ihtilaflı bir alandadır."⁹ Bunlar bu bölümde yer alan tarihsel araştırmada tekrar karşımıza çıkacak izleklerdir.

Ruth Mazo Karras, Ortaçağ'ın sonlarında Avrupa'da oğlan çocuklarının nasıl erkek haline geldiğini incelediği çalışmasında şunu ortaya koyar: Erkeklik tanımları, erkekliğin kadınsılığın antitezi olduğunu varsaymış olabilir; erkek-silik, oğlan çocuklarının diğer erkeklere hükmederek ya da onlarla rekabetin altından kalkarak erkek haline gelmeleriyle alakalıydı. Karras Ortaçağ'da kadınların toplumdaki tabi rolünün çoğu erkek tarafından ön kabul olarak alındığını ve kadınların boyunduruk altına alınmasının "her zaman erkekliğin bir parçası olduğunu, ama her zaman amacı ya da temel özelliği olmadığını" söyler.¹⁰ Karras analizinde kabaca 1300-1500 arası dönemde üç erkek grubuna odaklanmıştı: şövalyeler, üniversite öğrencileri ve kentli zanaatkârlar. Şövalyeler at üstünde mızrak dövüşüne kadınların kalbini kazanmak için tutuştuklarını iddia ediyor olsalar da, kavgadaki maharetleri diğer erkekleri etkilemek açısından önemliydi, zira

genç şövalyeyi tartıp onun aristokrat erkekliğini teyit edecek olan diğer erkeklerdi. Erkekliğin temel kıstası muharebe alanında şiddet göstermekti. Ortaçağ üniversiteleri genç erkeklerin rekabet yoluyla erkek oldukları bir başka alandı. Orada “diğer erkekleri tahakküm altına almak üzere zekâlarını” kullanarak entelektüel muharebelere girişiyorlardı.¹¹ Erillik, erkeklerin birbirine bağlanmasını sağlayan kabul törenlerinde onaylanırken, kadınlar cinsel nesne olarak görülüyordu. Üniversite öğrencileri açısından erillik, ılımlılık ve aklilikle bağlantılıydı ve erkekler bu özelliklerle yalnızca kadınlardan değil, hayvanlardan da ayrılıyorlardı.

Kentlerdeki zanaat atölyelerinde erkek olmak ise “oğlan çocuğu olmadığını ispatlamak” demekti.¹² Bir delikanlı, zanaatında nasıl ustalaşması gerektiğini öğrenmeli, koluna bir altın bilezik takıp kendi ayakları üzerinde duracak konuma gelerek, kadın ya da çocuk olmadığını ispatlamalı, böylece “hakiki bir yurttaş” olmaya muktedir olduğunu göstermeliydi. Kadınlar farklı Ortaçağ erilliklerine teğet geçiyorlardı, ama bunun esas nedeni o dönemde bağımlı olduklarının kimse tarafından sorgulanmamasıydı. Kadınlar ancak erkekliğin sergilenmesi açısından, erkeklerin üstünlüğünü diğer erkeklerin gözünde geçerli kılmaya yaradıkları oranda anlam ifade ediyorlardı.

Modern çağın başlarında, esasen 16. yüzyılın ortalarından 17. yüzyılın ortalarına kadar İngiltere’de erkekliğin incelikli bir analizini sunan Alexandra Shepard hem normatif ataerkil erkekliğin kuralcı yazında ve tıp metinlerinde nasıl tanımlandığını hem de erkeklikle ilgili toplumsal pratikleri erkeklerin hangi yollarla hayata geçirdiklerini çözümler. O dönemde erkeklik sık sık –bağımlı ayrıcalıklara atıfta bulunan– *estate** adıyla anılıyordu. Erkeklik toplumsal cinsiyet farklılığına dayalı olmakla birlikte, erkeklik zümresi yetişkin bir adam olmayla, yani hayat döngüsünde kişinin aile kurup

* (İng.) Zümre; mal mülk, büyük toprak mülkiyeti. (Ç.N.)

evin reisi olmasına denk düşen bir aşamayla bağlantılıydı. Dolayısıyla yaş, medeni durum ve giderek artan oranda toplumsal statü; ataerkil erkeklige ve beraberinde getirdiği ayrıcalıklara erişmenin yollarıydı. Erkek haline gelen erkeklerin kendilerine bağımlı olan kişilerin ve alt seviyeden insanların davranışlarını olduğu kadar kendi tutkularını da yönetebilmelerini sağlayan kişiliğe ya da vafsa sahip olduğuna inanılıyordu. Erkekliğin dürüstlük, tutumluluk, metanet, otorite, ılımlılık, akıl ve kıvrak zekâ gibi farklı dönemlerde, farklı koşullarda devreye sokulmak üzere hazır bekleyen ve ayrıca farklı şekillerde yorumlanan başka özellikleri de vardı. Daha önemlisi, Shepard'a göre, ataerkil erkeklik kadınlarla ilişkili olarak tanımlanabilir olsa da, tüm erkeklerin bu mertebeye erişmesi imkânsızdı ve "erkeklik çoğu zaman en anlaşılır şekilde erkekler arasında geliştirilmişti."¹³

Tam anlamıyla ekonomik bağımsızlığa erişmek her erkeğin harcı değildi. Özellikle de genç ve yoksul olanlar erkekliklerini göstermenin alternatif yollarını buluyorlardı. Örneğin genç erkekler "kökleri tutumluluk, intizam ve nefesine hâkim olmada saklı bulunan ataerkil erkeklik kavramlarını aşırılık ritüelleri yoluyla altüst ediyorlardı."¹⁴ Erkekliklerini "esasen denklere arasında ve çoğu zaman da kendilerinden büyüklere karşı" ispatlıyorlardı.¹⁵ "Gece yürüyüşleri"ne çıkabilir, aşırı alkol tüketebilir, vandallık yapabilir ya da şiddet eylemlerinde bulunabilir, yasak cinsellik peşinde koşabilir, "kökleri savurganlık, havailik, şiddet, kabadayılık ve sefahat de olan tam tersi erkeklik kodlarını" yüceltebilirlerdi.¹⁶ Cambridge Üniversitesi öğrencilerinin bu tür davranışlarda bulunmaları sık sık kınanmakla birlikte, yereldeki yöneticiler gençlerin bu şekilde erkeksiliklerini göstermelerini zımnen onaylıyor, kabadayılıklarına göz yumuyorlardı. Çalışan erkekler başka erkeksilik biçimleri de sergileyebiliyorlardı. Örneğin birahane ya da meyhanede diğer erkeklerle ahbaplık etmek ve özellikle de aşırı miktarda alkol tüketmek bunlardandı.

Shepard, erkeklige giden yolda şiddetin önemine özel bir vurgu yapar ve şiddete başvurulmasının ataerkil erkeksi-

lik çerçevesinde çelişkiler yarattığını söyler. Şiddet ataerkil kuralları kabul ettirmek için kullanılmakla birlikte, yetkili makamlardan dışlanmış erkekler tarafından da kullanılıyordu. Erkeklerin astlarını terbiye etmelerinin, otoriteye meydan okumalarının ya da itibarlarını korumalarının temel bir yoluydu. Shepard'ın çalışması erkekliğin çoğu zaman diğer erkeklerle ilişkili olarak tanımlandığını ve diğer erkeklerin eşliğinde inşa edildiğini göstermekle kalmaz, aynı zamanda erkeksiliğin alternatif biçimlerinin hegemonik erillğe meydan okuyup onu istikrarsızlaştırdığına da bir örnek sunar.

Üçüncü bölümde Kathleen Brown tarafından incelenen İngiliz sömürgesi Virginia'da ırk ve toplumsal cinsiyet arasındaki karmaşık karşılıklı bağımlılığın beyaz ve köleleştirilmiş kadınları nasıl etkilediği ele alınmıştı. Brown, Virginia sömürgesinde hegemonya kuran ataerkil erkekliğin istikrarsızlığını da vurgular.¹⁷ Gerek Shepard gerek Brown'ın gösterdiği gibi, İngiliz ataerkil erkeklik anlayışı ve buna dayalı siyasal otorite kendi ayaklarının üzerinde duran bir aile reisi olmayı gerektiriyordu. Ama sömürge topraklarında İngiliz kadın sayısı azdı ve Virginia'ya yerleşimci olarak gelen erkeklerin çoğu uzun yıllar başkalarının emrinde çalışmak zorunda kalıyordu. Sınır bölgelerindeki evlenmiş mülk sahipleri, topraklarını işgal ettikleri Amerikan yerlilerine karşı kendilerini savunmak için her an tetikte olma baskısını hissediyorlardı. Ayrıca sömürge- nin varlıklı yöneticilerine, özellikle de siyasi iltimasla ve yerlilerin saldırıları karşısında kendilerine destek vermemekle suçladıkları sömürge valisi William Berkeley'e dış biliyorlardı. Sömürge- nin en eski yerleşim yerlerinden bazılarındaki elit erkeklere "lafını esirgemeyen kadınlar, dinî muhalifler, dik başlı uşaklar ve köleler" kafa tutuyor, evdeki ve siyasi alandaki otoriteleri tehdit ediliyordu.¹⁸

Bu huzursuzluklar bir önderlik krizini tetikledi ve nihayet 1676'da büyük bir isyana yol açtı. Brown bu Bacon Ayaklanması'nı "iki ayrı erillik kültürü" arasındaki bir çatışma olarak yorumlar.¹⁹ Bir tarafta, plantasyon sahibi elitler kendi siyasal tutumlarını erkeklik şerefi üzerinden ifade ediyorlardı;

bu onların hem erkeklik hem de sınıf statüleri açısından merkezî nitelikteydi. Diğer taraftaysa küçük plantasyon sahipleri, güçsüz beyaz erkek aile reisleri; kendilerini ve mülklerini yerlilere karşı savunmak adına erkekliklerini silahın namlusu aracılığıyla kabul ettirmeye çalışıyorlardı. Ayrıca yerlilere karşı yürüttükleri mücadelede sömürge önderliğinden destek talep ediyor ve yetki sahibi elitlerden gördükleri haksız muamele-ye direnme hakları olduğunu iddia ediyorlardı. Başlarında ismi ayaklanmayla özdeşleşen Nathaniel Bacon vardı. Uşaklar ve köleler de mücadele saflarına katılıp dışarıdan dayatılan bu ataerkil düzeni daha da istikrarsızlaştırmıştı.

Ayaklanma Bacon'ın ölümü ve kralın çatışmayı soruşturmak üzere yolladığı kraliyet görevlilerinin sömürgeye varmasının ardından sona erdi. Ayaklanma sonrası yıllarda yeni yasaların kabul edilmesiyle siyasi açıdan bir orta yol bulundu; bu yasaların sonucunda kendini kadınlara karşı olduğu kadar Afrikalı ve yerli erilliğine karşı da tanımlayan yeni bir sınıflarüstü beyaz İngiliz-Virginia'lı erilliği yerleşti. Ataerkil toplumsal biçimleri yeniden canlandırdı, sıradan erkeklerin evdeki otoritesini pekiştirdi ve elit erkekler için "sahici bir İngiliz-Virginia'lı kimliği" oluşturulmasına yardımcı oldu.²⁰

Brown kitabının "Sonuç" bölümünde, Virginia'lı plantasyon sahibi elitlerin hayatının, 18. yüzyılın ilk yarısında 17. yüzyıldaki muadillerine kıyasla daha güvenli hale geldiğini söyler. Ama statülerinin meşruiyeti ve istikrarı konusundaki endişelerinin dinmediğini ısrarla vurgulaması önemlidir. Sömürge'deki beyefendiler açısından otorite "hassas bir proje"ydi. Özellikle de ev içindeki otoriteleri sürekli tehdit altındaydı. Köleler kaçıyor, çocuklar isyan ediyor, karılar kocalarının isteklerine karşı geliyordu. Virginia'da ev içinde huzur ve sükûnet idealine dayalı düzenli ve kibar bir toplum hiçbir zaman güvende olmadı, özellikle de kölecilik şiddetine dayalı olduğundan. Ayrıca Shepard'ın analizinden öğrendiğimize göre, şiddet ve şiddete tepkiler hem ataerkil otoriteyi zayıflatma hem de plantasyon sahiplerini, Brown'ın savunduğu üzere, "otoritelerinin çoğunlukla acı çektirebiliyor

olmalarına dayandığı" gerçeğiyle yüzleştirme potansiyeline sahipti.²¹

Anne Lombard'ın araştırması 17. yüzyıl sonundan 18. yüzyılın sonuna kadar sömürge New England'da "erkek olarak büyüme"nin ne anlama geldiğini araştırmıştır. Püriten "orta seviyeden insanlar", mesela esnaf ve zanaatkârlar 16. yüzyılın ortalarında Massachusetts Koyu Sömürgesi'ne göç etmişlerdi. Bu dönemde İngiliz metropolündeki muadilleri gibi, onlar da erkekliği ekonomik bağımsızlıkla bir tutuyorlardı. Mülkiyet sahipliği ve/veya kendi işinin sahibi olmak bağımsızlığın, ya da sömürgede verilen adla "kifayet"in ön şartıydı. Lombard'a göre, erkeksi vasıflar, edinilmesi gereken şeylerdi ve erkek olduğunu iddia eden biri "aklılık, kendine sahip olma ve erkek nefsinde ateşli, şehvani ve doğal olan her şeyi kontrolü altına alma" düzeyine eriştiğini kanıtlamalıydı.²² Erkeklik kısmen kadınlıkla karşıtlık içinde tanımlanıyordu, ama önemli bir biçimde, oğlanlığa ya da bağımlılığa kıyasla da tanımlanıyordu. Evin kendi ayakları üzerinde durabilen reisi ve bir aileden sorumlu olan kimsenin erkeksi görülmesi daha muhtemeldi.

Püritenlik bu sömürgecinin sakinleri açısından mutlak anlamda merkezî bir yere sahipti. Püritenlik hiyerarşik bir toplum emrediyordu; bu düzende babaların dediği olmalıydı çünkü hem evlerini hem de siyasi idareyi akıl yoluyla çekip çevirebildiklerine, "ateşli, dizginlenemeyen ve nefesine düşkün bir çoğunluk oluşturan bağımlı kadınları, gençleri, çocukları, uşakları ve köleleştirilmiş Afrikalıları" kontrol altında tutabileceklerine inanılıyordu.²³ Püritenler oğlan çocuklarının annelerine bağımlılıktan ve çocukça hislere kapılmaktan alıkonması gerektiğine inanıyorlardı, dolayısıyla babalar oğullarını yetiştirirken aktif rol oynuyor, ileride bağımsız erkekler haline gelmeleri için eğitiyorlardı. Hem akranlarla ilişki hem de aşk tehlikeli şeylerdi ve bir genç "ancak kendine hâkim olmayı, aklını egemen kılmayı ve duygularını kontrol altında tutmayı" öğrenerek erkek olmak için ihtiyaç duyduğu vasıfları geliştirebilirdi.²⁴

Modern çağın başlarında İngiltere’de ve Virginia sömürgesinde olduğu gibi ve erkeklik tanımlarındaki kendini terbiye ve kontrol etmeye yapılan vurguya karşın, 17. ve 18. yüzyıllarda New England sömürgelerinde fiziki güç ve şiddet erkeklikle özdeşleştiriliyordu. Babalar çocuklarını, karılarını ve gençleri terbiye etmek için ve ayrıca mal mülkleri için tehdit oluşturan diğer erkeklere karşı cebir kullanabilirdi. Fakat Lombard’ın mahkeme davalarına ilişkin değerlendirmesi 18. yüzyılın başından ortalarına uzanan süreçte şiddet örüntülerinin değiştiğini ortaya koyar. Mülkiyet kaynaklı şiddet içeren çatışmalarda azalma vardı, ama “beyefendiler” ile emekçiler arasındaki kavgalar artmıştı. Kavgaların çoğu meyhanelerin civarında çıkıyordu. Ayrıca gençlerin muzır davranışlarında da artış vardı ki, buna hane sahiplerine saldırılar da dahildi. Erkeklik şerefini korumak ya da tehdit etmek için şiddete başvurulması, aklını kullanarak nefesine hâkim olmaya ve ataerkil otoriteye dayalı olan Püriten erkeklik anlayışını altüst etmişti.

Modern çağın başlarında Anglo-Amerikan erkeklik anlayışı üzerine yukarıda ele alınan incelemeler; erkekler arasındaki şiddetli çatışmaların, özellikle de aile reislerinin astlarına uyguladıkları şiddetin ataerkil erkekliği çelişkilere boğduğunu gösterir. Fakat *aynı* toplumsal konumda bulunan erkekler arasındaki düellolar da dahil olmak üzere şiddet dolu çatışmalar, Robert Nye’in araştırmasında ortaya konduğu üzere, Fransa’da tartışmaları çözüme kavuşturmanın uzun yıllardır kabul görmüş bir yoluydu. Nye bunun soylu savaşçıların değerlerince şekillenmiş Ortaçağ şeref kurallarının bir parçası olduğunu ve 19. yüzyıla kadar varlığını sürdürdüğü gibi, erkek olmanın anlamının çarpıcı şekilde değiştiği dönemde bile orta sınıf erkekler tarafından benimsendiğini savunur. Bu tür şeref kuralları iş yaşamında, eğlence ve siyasette erkeklerin ilişkilerini düzenlediğini söyler. Düello erkeklerin şereflerini alenen savunup aralarında patlak veren tartışmaları çözüme kavuşturmalarının fazlasıyla kurallara bağlı’ ve düzenli bir yoluydu. Bir adam düelloya

katılarak fiziksel kahramanlığını ve cesaretini alenen göstermiş oluyordu ki şerefini her daim tekrar ispatlaması gerektiğinden bunu yapması zorunluydu. İşin ironik yanı, bir zamanlar soylulukla anılan düellonun "eşitliğin gelişmesine yardımcı olması"ydı, "çünkü hiçbir erkek kişisel utancı ve herkesçe tefe konmayı göze alıp meşru bir rakiple kavgaya tutuşmayı reddedemezdi."²⁵

Şerefın ikinci bir kaynağıysa eril heteroseksüelliğiyle bağlantılıydı. Nye bir erkeğin kimliğinin bedeninin cinselliğinde/cinsiyetinde saklı olduğunu ve cinsel kapasitesi ve pratiğinin halkın hiç dinmeyen kaygıları olduğunu farklı şekillerde gösteren çeşitli tıbbi ve siyasi söylemlere odaklanır. Nye'ın belirttiği gibi, 19. yüzyılda Fransız orta sınıfına mensup erkekler için, "bir erkeğin şerefi cinsiyetinin kanında, iliğinde derinlere kök salmıştı."²⁶ Nye, onursuzluk cinsel bozuklukla ilintili görüldüğünden, bir erkeğin onurunu koruması gerektiğini söyler. Bu nedenle düello burjuva erkekliğinin asli sınanma alanlarından biriydi; ama bu alan "bir erkeğin tam da şerefini en açık yollardan tasdik ettiği anda şerefini beş paralık etme tehlikesinin doruk noktasına ulaştığı" bir alandı.²⁷

Nye'ın erkek bedenine ilişkin bilimsel söylemler hakkındaki mülahazaları, 19. yüzyılın sonlarında ve Birinci Dünya Savaşı'na giden yıllarda erkeklerin cinsel enerjisi konusundaki endişelerin arttığını ortaya koyar. Bu endişe Fransa-Prusya Savaşı'nı takiben ortaya çıkan başka birtakım endişelerle de bağlantılıydı: doğum oranlarındaki düşüş, ulusal gerileme korkuları ve cinsel yozlaşma konusundaki kaygılar. Nye'ın incelediği tıp metinleri, kadınların cinselliğinin ön kabul olarak alındığına, ama erkeklerin cinselliğinin sorunlu görüldüğüne işaret eder. Fransız ulusunun zindeliğinin azalmış olmasını, entelektüel meşgaleler yüzünden özellikle tehdit altında olduğuna inanılan erkek bedeninin kötü cinsel sağlığına bağlanıyordu. Fransa'da 19. yüzyılın sonunda bazı araştırmacıların verdiği adla "erkeklik krizi"ne şahit olundu.

Bu izlek, 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başında Fran-

sa gündemine damga vurmuş Dreyfus meselesine odaklanan Christopher E. Forth tarafından geliştirilmiştir. Yahudi bir yüzbaşı olan Alfred Dreyfus 1894'te askerî sırları Almanlara vermek gibi düzmece bir suçlamayla vatana ihanetten mahkûm edilir. Dreyfus alenen kınanır ve aşağılanır. Masum olduğunu anlatmaya çalışır, ama 1899'daki yeniden yargılamada askerî yetkililer ve Fransız istihbaratçıları suçu başka birinin işlediğine dair delillerin üstünü örter ve Dreyfus'un destekçilerini öfkeliendirirler. Gerek Dreyfus destekçileri gerek karşıtları bu tansiyonu yüksek ihtilafta erkeklik imgelerinden yararlanır. Forth'a göre iki taraf Fransız erkekliğinin durumu konusundaki endişeleri zemininde ortaklaşıyordu. İki erkeklik anlayışı mevzubahisti: Eylem ve macerayla özdeşleştirilen geleneksel, elit erkeklik anlayışı ve aydınlarla ya da genel olarak, geçimlerini kol emeğiyle değil kafa emeğiyle sağlayan erkeklerle özdeşleştirilen anlayış. Yahudi karşıtlığı meselenin kilit bir ögesi idi ve bunda Yahudi erkeklerin zayıf, ödle, kitap meraklısı ve kadınsı olduğuna dair köklü inanç önemli yer tutuyordu. 1906'da suçsuzluğu kanıtlanana kadar devam eden Dreyfus tartışmalarında, Yahudi karşıtlığına karşı çıkmakla beraber Dreyfus'un suçlu olduğuna inananlar onun korkaklığına ve şeref yoksunluğuna odaklanmıştı. Dreyfus'un savunucularıysa sapına kadar erkek olduklarını çünkü cesaretle hakikati savunduklarını öne sürüyorlardı. Bu suçlamayı yöneltenlere zayıf ve kendine hâkim olmayan kişiler oldukları için saldırıyor, kadınsı olduklarını ima ediyorlardı. Dreyfus'un masum olduğunu savunan ve kendisini hapse ve sürgüne mahkûm eden adaletin yanlış tecellisine karşı çıkan Yahudi erkekler ise "yurtseverliklerine ve askerî ehliyetlerine toz kondurmuyor, kendileriyle anılagelen kitaba düşkünlük ve fiziksel zayıflık özelliklerini önemsiz görüyorlardı."²⁸ Kendilerini eski çağdaki İbrani askerlere dahil ederek askerî bir erkeklik idealini el üstünde tutuyorlardı. Nitekim 1890'larda Fransa'da kaslı bir erkeklik anlayışı giderek egemen hale geldi ve Dreyfus destekçilerinin entelektüel erkeklerin de gerçek birer erkek olduğunu kanıtlama çabalarını zayıflattı. Gerçek

erillik, “sadece fiziksel erkeklik iddialarıyla yetinmeyip erkekliğini güç gerektiren eylemleriyle kanıtlar”dı.²⁹ Forth Birinci Dünya Savaşı’nda savaşıacak olan erkek kuşağını, tam da fiziksel açıdan formda olmakla ve egzersizle özdeşleştirilen bu “güç kültürü”nün etkilediğini savunur. Dolayısıyla kimilerinin Fransa’da bir “erillik krizi” olarak görebileceği şey nihayetinde çözüme, en azından bir süreliğine, saldırgan ve kaslı bir erkeklik anlayışının baş tacı edilen ideal haline gelmesiyle kavuştu.

Forth kitabının sonuç kısmında, Dreyfus meselesinde tezahür ettiği şekliyle “Fransız erkeklik krizi”nin hemen hemen aynı dönemde Batı dünyasının başka yerlerinde de yaşandığını belirtir. Angus McLaren’in gösterdiği gibi, gerek Avrupa’da gerek Kuzey Amerika’da erkekliğin doğası konusundaki endişeler yaygındı; 20. yüzyıl dönemecinde erkeklik “kuşatma altında”ydı ve “yapıtaşlarına ayrışma ve yeniden inşa döneminden geçiyor”du.³⁰ O dönemde toplumsal sorunların çoğunun erillik noksanlığından kaynaklandığına inanılıyordu: doğum oranlarındaki düşüş, Britanya’da şehirli işçi sınıfından gençlerin askerliğe kabul edilmemelerine yol açacak denli fiziksel zayıflıkları ve endüstriyel gücün gerileyişi, işçi eylemleri, gençlerin işlediği suçlar vesaire. ABD’de hekimler “nev-rasteni” adında kol emeğiyle değil kafa emeğiyle iştigal ettikleri için masa başında çalışan ve işadamlarının başına bela olan yeni bir hastalık keşfetmişlerdi. Orada ve başka yerlerde tıp doktorları ve diğer insanlar tehdit edici bir illet ve yoz bir kimlik olarak gördükleri eşcinsellik konusunda giderek daha fazla rahatsızlık duymaya başlamışlardı. Kaslı, saldırgan ve aktif heteroseksüel erkek, egemen eril ideal haline gelmişti ve çeşitli ülkelerde bilimciler, doktorlar, hâkimler ve gazeteciler tarafından üstünde duruluyordu.

Gail Bederman’ın savunduğu üzere, bu dönemde ABD’de orta sınıf erkekler için erkeklik “alışılmadık ölçüde bir takıntı” haline gelmişti. Bederman bunu karşılaştıkları çeşitli zorlukların erkek olmanın ne anlama geldiği konusundaki düşüncelerini etkilemiş olmasına yorar. 19. yüzyılda erkeklik

kendine hâkim olmayı, ahlâken güçlü olmayı ve sağlam bir iradeye sahip olmayı vurguluyordu. Kuvvetin kendini dizginlemek ve tutkularına hâkim olmaktan kaynaklandığı düşünülüyordu. Ekonomik bağımsızlık ve bir evin reisi olma başlıca hedeflerdi. Erkeklerin bu ideallere ulaşabilmelerine yönelik tehditler ekonomik güvencesizlikteki artış, kendi işinin sahibi olma fırsatlarının azalması ve kariyer olanaklarının daralmasından kaynaklanıyordu. Erkekler başka birtakım cephelerde de tehdit altında olduklarını hissediyorlardı: Orta sınıf kadın hareketi erkeklerin hem iş hayatındaki hem de siyaset alanındaki tekeline meydan okuyordu; tüketimciğin artışı ve yeni boş zaman meşgaleleri kendinden feragat ve sıkı çalışma etiğini haz ve eğlenceyi vurgulayan bir etikle sınıyordu; son olarak, işçi hareketleri ve iç göçler orta sınıf erkeklerin mekân hissini altüst etmişti. Erkekler bunlara yanıt olarak, ideal erkeklik mefhumlarını “erkeksilik”i nitelendirenlerden “erillik”i nitelendirenlere dönüştürdüler. Bederman erkeklerin erkekliği yeniden yaratma şekillerinin farklı farklı olduğunu söyler ki, buna kardeşlik tarikatlarına katılmak, kas ağırlıklı sporları yüceltmek ve İzci Oğlanlar gibi örgütlerin yayılmasını teşvik etmek dahildi. Erkekliklerine tehdit olarak algıladıkları durumlara bu tür faaliyetlerle karşı koymakla, beyaz orta sınıf Amerikalı erkekliğin doğasına ilişkin anlayışlar erkeksilikle ilintili anlayışlardan uzaklaşıp saldırganlık, fiziki kuvvet ve “cinsel yönden güçlü” heteroseksüellik gibi özellikleri kapsayan erillikle bağlantılı anlayışlara kaydı.

Amerikan erkekliğinin yeniden yaratılmasının merkezinde bir medeniyet mefhumu ve onun ırkla ilişkisi vardı. Medeniyet; evrim sürecinde beyaz, erkek tahakkümünü meşrulaştıran ve açıklayan bir aşama olarak anlaşıyordu. Medeniyet söylemi değişken ve çeşitli iktidar iddialarını meşrulaştırmak için kullanılabilirdi, ama özellikle de beyaz orta sınıf ve daha elit erkekler egemenliklerini meşrulaştırmaya çalışıyorlardı. Aynı zamanda kendilerini, erkekliklerini yücelten daha “ilkel bir anlayış”la özdeşleştirmişlerdi. Theodore Roo-

sevelt her iki eğilimi de cisimleştiren ideal erkeğin timsaliydi. "Erkeklik ile erilliği, medeniyet ile ilkelliği birleştiren Roosevelt Amerikan halkı için yeni tür bir erkekliğe örnek oluşturunuyordu. [...] Roosevelt bu yeni türde erkeklikle kendisine kişisel bir iktidar devşirmekle kalmıyor, beyaz Amerikan ırkı için kolektif bir emperyalist erkeklik de ortaya koyuyordu."³¹

19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başında Amerika'nın erkeklik konusundaki "takıntısı" bir "kriz" miydi? Bederman "hayır" cevabını verir. Daha ziyade, onun "toplumsal cinsiyet ideolojileri" adını verdiği şey her zaman ihtilaf konusuydu ve çelişkilerle maluldü, dolayısıyla da istikrardan yoksundu. Michael Kimmel benzer bir görüşü savunur, erillik "çözumsuz bir şeydir: Asla tam olarak ispatlanamaz, ebediyen şüphe edilen bir şeydir. Erillik daima doğrulanmaya muhtaçtır; amansız bir arayıştır," der.³² Feminist yazar Lynne Segal ise, "Erillik hiçbir zaman yakasını krizlerden kurtaramamıştır," der.³³ Muhtemelen erkekler ve onlara atfedilen özellikler (kadınlardaki durumun aksine) iktidarla çok yakın ilişkili olduğundan; iktidar ilişkilerini sarstığı görülen toplumsal, ekonomik ve siyasal değişiklikler erkekliğin doğasına ilişkin büyük kaygılar uyandırmaktadır. İşin ironik yanı, iktidar ya da tahakküm hiçbir zaman tam olmadığından, erkekliğin anlamlarını ya da ideolojilerini içsel olarak istikrarsız hale getirir. Fakat ancak belli tarihsel uğraklarda bu istikrarsızlık yüzeye çıkarak tarihsel açıdan kayda değer sonuçlara yol açar.

Amy Greenberg'in araştırmasının gösterdiği gibi, ABD' de 19. yüzyılın ortaları tam da böyle bir dönemdi. Ekonomik dönüşümlerden ötürü erkeklerin kazançları ve mesleki fırsatları eski güvenilirliğini kaybetmişti. Oy hakkı hareketi toplumsal cinsiyet düzenine siyasi açıdan meydan okumuştı. "Erkekler için iş ve ev yaşamı, toplumsal ilişkiler, hatta yurttaşlık deneyimi 1830'lardan 1859'lara çarpıcı şekilde dönüşmüştü."³⁴ Bu sarsıcı değişiklikler "savaşçı" erkeklik ideali ile "mutedil" erkeklik ideali arasında kültürel egemenlik ya da hegemonya için rekabete yol açmıştı. "Mutedil erkek-

lik" değerlerini benimseyenler erkeksiliği "ahlaken dik, güvenilir ve cesur olmaya" dayalı görüyorlardı."³⁵ Şiddet içeren eğlenceleri ve aşırı içmeyi küçümsüyor, ev ve aileyi yaşamalarının merkezine yerleştiriyor, kadının evcimenliğini destekliyorlardı. Savaşkan erkeklik idealiyse tam tersine kuvveti, fiziksel saldırganlığı ve hem kadınlara hem de erkeklere hükmedebilmeyi değerli görüyordu. Bu farklı erkeklikler sınıf ayrımlarının ötesine geçiyor ve bu değerleri benimseyenler –ne olduğu konusunda ciddi derecede farklılaşmalarına karşın– Amerika'nın aşikâr kaderine inanıyorlardı. İlk kez 1845'te kullanılan "aşikâr kader" terimi Amerika'nın Batı'yı fethini, dış yayılmayı (Amerika'nın Meksika'yla savaşı kazanmasının ardından Teksas'tan California'ya kadar güneybatıyı topraklarına katması) ve daha genel olarak Amerika'nın küresel nüfuzunun nihai yükselişini anlatmak için kullanılıyordu. Savaşçı bir erillik anlayışını destekleyen bu Amerikalılar (erkek ya da kadın) ABD'nin topraklarını cebirle genişletmesini savunuyorlardı. Mutedil erkeklik yanlılarıysa Amerika'nın aşikâr kaderinin saldırgan bir yayılmacılıktan ziyade ticaret ve sanayi yoluyla ve de üstün olduğu varsayılan toplumsal, siyasal ve dinî biçimlerini yurtdışına taşımasıyla tecelli etmesi gerektiğini savunuyorlardı. Mektup, gazete, seyahat anlatıları ve günlükler de dahil olmak üzere çok çeşitli kaynaklardan yararlanan Greenberg, aşikâr kader konusundaki görüş ayrılıklarının toplumsal cinsiyet anlamları üzerine tartışmalar olduğunu ve savaşçı erkeklerin yabancı ülkelerde haydutluk yapmayı desteklediğini ve bizzat yaptığını gösterir: İsyan çıkarmak ya da kışkırtmak için Küba, Nikaragua ve Meksika gibi ülkelere gidiyorlardı. Bu başarısız maceralara kalkışan erkeklerin çoğu içeride ekonomik açıdan fiyasko yaşamış kimselerdi, ama askerî teşebbüsleri ve bunları meşrulaştırdığı söylenen davalar Amerikan savaşçı erkekliğinin üstün gelmesini savunan erkekler tarafından alkışlanıyordu. 1850'lerde saldırgan yayılmacılık ve savaşçı erkeklik ideali Amerika'nın dünyadaki rolü tartışmalarına damga vurmuştu. Greenberg bu toplumsal cinsiyetli kültü-

r n “Kuzeylileri ve G neylileri kişisel ve ulusal sorunlara     m için şiddete başvurmaya teşvik etti” ini ve “kısmi farklılıkların [i ]savaş sebebine dönüşmesine yardımcı oldu” unu söyler.³⁶

Greenberg’e göre mutedil erillik, 1865’te sona eren Amerikan   sava ı’nın ardından eril idealin tercih edilen biçimi haline gelmiş olsa da; Gail Bederman’ın yukarıda bahsi geçen araştırmasından   rendi imiz üzere, yeni yüzyılla birlikte orta ve üst sınıf erkekleri özellikle etkileyen birtakım siyasal, toplumsal ve ekonomik de i ikliklerden ötürü erkeklik konusundaki kaygılar nevezuhur etmişti. Kristin L. Hoganson bu erkekler hakkında, “Erkeksi nitelikteki bir gerilemenin sadece sınıfsal, ırksal ve ulusal ayrıcalıklarını değil, kadınlar karşısındaki konumlarını da sürdürebilmelerine ta  koyaca ından korkuyorlardı,” iddiasında bulunur; özellikle de oy hakkı hareketinin ve “itaatkâr kadınlık ideallerini a a ılayan iddialı Yeni Kadınlar” hareketinin y kseli inde cismile en toplumsal cinsiyet siyasetinin varlığı koşullarında.³⁷ Hoganson ABD dış politikasının halka hitaben retorikliğini ve  spanya-Amerika ve Filipinler-Amerika savaşlarına giden yoldaki tartışmaları inceleyerek, erkeksilik konusundaki bu endişelerin “askerî meydan okuma arzusunu körükleyerek ülkenin savaşa sürüklenmesine yardım ettiğini” ikna edici bir şekilde savunur.³⁸ Tartışmanın taraflarından savaşçı tutum benimseyenler (o dönemde verilen adla, *jingo*’lar* Küba’nın  spanyolların elindeki kaderini resmetmek için toplumsal cinsiyetli imgelere başvuruyor ve Küba’nın  spanya’dan ayrılıp ba ımsızlı ını kazanma mücadelesine müdahale etmenin Amerikalı erkeklere, erkeklik görevleri olan “Birleşik Devletler’de yi itli i ve  refi güçlendirmek” için fırsat sunaca ını savunuyorlardı.  spanyollarla bir kez daha, bu kez Filipinler üzerinden sava ıp sava mama tartışmasında, emperyalistler kendilerini “sapına kadar erkek delikanlılar” ola-

* (İng.) Aşırı  oven. ( .N.)

rak, emperyalizm karşıtlarınıysa "huysuz ihtiya kadınlar" olarak resmediyorlardı. Bu tartışmalarda karşı tarafta yer alanlar da kendilerini erkeksi olarak sunmaya çalışıyor ama "sözde olgunluklarını, kendilerini dizginleyebilmelerini ve ulusun atalarına benzerliklerini" vurguluyorlardı.³⁹ Militaristlerin "erkeksi düşünce özgürlüğünü yok edeceğini" ve Amerikalı erkekleri "ödlek yurttaşlar"a dönüştüreceğini savunuyorlardı.⁴⁰ Dolayısıyla tüm erkekler savaş yanlısı tutum almamıştı. Ama tartışmanın tüm bileşenleri görüşlerinin faziletlerini anlatmaya çalışırken erkekliğin şu ya da bu biçiminden dem vurmıştu. Hoganson bu savaşların sebebinin erkeklik konusundaki fikirler olduğunu iddia etmez. Daha ziyade, 19. yüzyılın sonlarında birtakım toplumsal, siyasal ve ekonomik etkenlerin birleşmesi Amerika'da erkeklik konusunda endişeler uyandırdığından, bu kaygıların o dönemki savaş ve imparatorluk tartışmalarında özellikle belirgin hale geldiğini ve tetikleyici rol oynadığını ortaya koyar.

Erillik ile iktidar ilişkilerinin karşılıklı bağlantılarının belki de en açık şekilde görüldüğü yer Britanya sömürgeciliğinin Hindistan'daki siyasetiydi. Mrinalini Sinha'nın Britanya Hindistan'ındaki "yönetme pratikleri"ne dair önemli analizi, "erkeksi İngilizler" ve "kadınsı Bengalliler" şeklindeki harciâlem figürlerin nasıl oluştuğunu ve 19. yüzyılın sonlarında sömürge yöneticileri ile yerli elitlerin münasebetlerinin retorik temeli haline geldiğini aydınlatır.⁴¹ Sömürgeci erillik ideolojisinin hem Britanya'yı hem de Hindistan'ı kapsayan bir "emperyal toplumsal şekillenme" dahilinde geliştiğini savunur. Dolayısıyla "erkeksi İngilizler" 19. yüzyılın sonlarında Britanya metropolünde feminizmin tehdit oluşturduğu algısının birtakım ekonomik ve siyasal rahatsızlıklarla birleştiği koşullarda; Hindistan'daysa, elit Bengalli erkeklerin "Britanyalı sömürge elitlerinin tekelindeki ayrıcalıklardan" daha çok pay alma taleplerinin bir sonucu olarak erkeklikle ilgili endişeler bağlamında ortaya çıkan bir figürdü.⁴² Sinha 1883-1884'te Hint erkeklerin Britanyalı erkekleri sömürge mahkemelerinde yargılayabilmesinin önünü açan bir yasa

teklifi sunulduğunda, İngiliz-Hint basınının bu tür erkeklik vazifelerini yüzüne gözüne bulaştıracağı varsayılan “kadınsı Babu*” imgesine başvurduğunu gösterir. Dolayısıyla İngiliz-Hintlerin emperyal çıkarlarını yeniden dayatmaya çalıştıkları temeller olarak ırk farklılığının yerini toplumsal cinsiyet farklılığı almıştı. İşin ilginç, İngiliz-Hint kadınlar yasaya karşı çıkan harekete aktif şekilde katılmış ve bu yüzden kimi İngiliz-Hint erkekleri kadınların katılımıyla İngiliz-Hint rejimindeki toplumsal cinsiyet düzeninin altüst olacağından kaygı duymaya başlamıştı. İngiliz-Hint erkeklerin yasaya muhalefetiye sorumlu kamu görevlerinde bulunmaya “yerli sivillerin uygunsuzluğunu kadınların uygunsuzluğuna” benzetmekle kalmıyor; yerlilerin fitrat bakımından ürkek adamlar olduğunu, ne “erkeksi bir fizik”e ne de “erkeksi bir karakter”e sahip olduğunu ve dolayısıyla “erkeksi İngilizler”, hatta Hindistan’ın diğer erkeksi yerli ırkları üzerinde “otorite iddiasında bulunmaya uygun olmadığını” iddia ediyordu.⁴³

Bazı erkeklerin daha “savaşçı” nitelikte olmalarından ötürü daha iyi asker oldukları düşüncesi şu ya da bu biçim altında uzun zamandır var olmuş olsa da, Heather Streets’in çalışması savaşçı ırklar fikrinin inşasında kritik olayın 1857 Hint Ayaklanması olduğunu savunur.⁴⁴ Ayaklanma “erkeklikten yoksun korkak Hindular”ın Britanyalı kadın ve çocuklara saldırısı olarak görülmüştü. Britanya egemenliğinin bekasını sağlayan askerlerse tam tersi vasıflarla özdeşleştiriliyordu. Pencaplı Sihler, İskoçyalı Highland’liler, Nepalli Gurhalar ayaklanma sırasındaki eylemleri ışığında, “tuttuğunu koparan, yiğit, şerefli ve cesur” olarak kurgulanmıştı. Sonraki yıllarda Britanya ordusunun subayları “bir yandan Hindistan’ın kuzeybatı sınır bölgesine uzanan Rus yayılmacılığının hayaletleri, diğer yandan Alman militarizmi, Britanya’da askere almanın zorlukları, Hint ve İrlanda milliyetçiliğinin heyulaları derken dört bir taraftan meydan okunduğunu hissederken”

* Hintçede “bay”ın karşılığı bir saygı sözü. (Ç.N.)

bu kesimleri askerî erilliğin timsali olarak gördüler.⁴⁵ Rus yayılcılığı ve Alman militarizmi Britanya'nın emperyal erkeklğine dışarıdan tehditler olarak görülürken, Hindistan'da vesikalı fahişelik karşıtı feminist kampanyalar ile Hint veya İrlanda milliyetçiliğinin yükselişi imparatorluğun içinden tehlikeler olarak deneyimleniyordu. Heather Streets savaşçı ırk erilliği dilinin, "ırkçı ve toplumsal cinsiyetçi dilin gücünü ve albenisini siyasal amaçlara tahvil eden bir tahakküm ve egemenlik stratejisi" olduğunu söyler.⁴⁶ 1878-1880 yıllarındaki İkinci Afgan Savaşı sırasında birlik komutanı Frederick Roberts askerî başarılarının reklamını yapmak ve eleştirileri savuşturmak için Britanya basınından yararlanmış ve kuzeybatı sınır bölgesinde ordunun karşılaştığı büyük zorlukları ("bahadırılık, dizginsiz cesaret ve imparatorluğu savunmak için dayanışma ruhu" sergilemeleriyle nam salmış olan Highland'lilerin, Sihlerin ve Gurhaların katılımını gerektiriyordu) tasvir etmişti.⁴⁷ Aktardığı raporlar ve askerlerinin başarılarına dair basında çıkan yorumlar belli erkek "ırk"larının özellikle "adam gibi adam" olduğu inancını besliyordu. Kısmen onun anlattıklarından ötürü, ilk kez "ayaklanma sırasında" ve yine Afgan Savaşı sırasında "Highland'liler ile güney Asyalı 'savaşçı ırklar' arasında" kurulan bağ ve bunların şöhreti Britanya popüler kültürünün parçası haline geldi.⁴⁸

Streets savaşçı ırk söyleminin, "zaten daha baştan bu endişelerin doğmasına yol açan endişelerle" malul olduğunu söyler: "'Savaşçı ırklar'ın bir gün gelip bizatihi yozlaşıp yozlaşmayacağına ya da bu 'ırklar'ın Avrupalı bir düşmana gerçekten karşı koyup koyamayacağına dair kaygılar askerî yazılara, kusursuz güven anlatılarıyla bu kaygıları dindirmeye çalışan savaşçı ırk söyleminin hızıyla sızdı."⁴⁹ Dolayısıyla güya "savaşçı ırklar"a mensup erkeklerin örnek teşkil ettiği erillğe bile, medeniyetin onları iğdiş etme potansiyeli tebelleş olmuştur ve bu korkunun 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın ilk yıllarında daha da arttığı gözükmemektedir.

Gerek Streets'in Britanya'da savaşçı ırk ideolojisine dair araştırması gerek Gail Bederman'ın 20. yüzyılın başında

ABD'de ırk, erillik ve medeniyetin karşılıklı bağlantılarına dair analizi bu dönemde "ilkel" olanın müphem albenisini gösteriyor. Bederman'a göre ABD'de beyaz erkekler normalde "ilkel" erkeklerle özdeşleştirilen özellikleri (kashılık, fiziki kuvvet ve saldırgan bir ruh) kendilerine hamlederek Afrika-lı Amerikalılardan üstün olduklarını iddia etmişlerdi. Ödüllü siyahi dövüşçü Jack Johnson 1908'de beyaz boksör Tommy Burns'ü dize getirip ağırsıklet şampiyonluğunu kazandıktan sonra, beyazlar ülke çapında galeyana gelip, eski şampiyon boksörlerden Jim Jeffries'in ringlere dönüp kemeri geri alması için kampanya başlatmışlardı. Jeffries, kendi sözleriyle, "sırf beyaz bir adamın bir zenciden daha iyi olduğunu kanıtlamak amacıyla" teklifi kabul etmişti.⁵⁰ 1910'da Nevada'nın Reno şehrinde gerçekleşen dövüşü, rakibini "hunharca hezime" uğratan Johnson kazandı. Bederman'ın yazdığı gibi, "beyaz erkek üstünlüğünün savunucuları kendi kazdıkları kuyuya kendileri düşmüştü."⁵¹ Ülke karıştı ve Johnson'ın zaferini kutlayan siyahlara öfke kusan beyazlar tüm ülkede misilleme eylemlerine giriştiler. Birkaç hafta sonra ABD Kongresi dövüş filmlerini yasaklayan bir yasa geçirdi. Nihayet Ulusal Soruşturma Bürosu'na Johnson'ı itibarsızlaştıracak bir şeyler bulma emri verildi; bunun üzerine hapse girmesi gündeme gelen Johnson ülkeyi terk etti.

Irak, erkeklik ve boksun dünyanın başka yerlerinde de mesele haline geldiğini Patrick McDevitt sayesinde biliyoruz.⁵² Johnson'a dünya şampiyonluğunu getiren kavgaya, Avustralya'nın Sydney kentinde gerçekleşmişti ve rakibi Tommy Burns beyaz bir Kanadalıydı. Maç Avustralya'da epey ilgi çekmişti; kavgaya dair haberler basında en az altı ay evvelinden yer bulmaya başlamış, ağırlıklı olarak beyaz ve siyah erkekliğin göreceli erdemlerine odaklanılmıştı. Maçı izlemek için on binlerce insan bilet almış ya da almaya çalışmıştı ve iki gün sonrasında maçı banttan seyretmek için yedi bin kadar kişi kuyruğa girmişti.⁵³ Dolayısıyla Britanya ve sömürgelerindeki halkın Jeffries ile Johnson arasındaki kavgayı merakla beklemiş olmasına şaşmamak gerek.

Boks maçının akabinde Britanya Avam Kamarası dövüş filmlerini yasaklamayı gündemine almış olsa da, böyle bir yasa çıkarmadı, ama ırk meselesinin daha direngen olduğu Güney Afrika'da hükümet bu dövüş filmlerinin gösterimini yasakladı. Fakat Johnson, Britanya'da gözde bir İngiliz boksörle dövüş ayarladığında, maçın yasaklanması için bir kampanya başlatıldı. Maça karşı çıkan farklı kesimler vardı, ama sonunda İçişleri Bakanlığı'ndaki muarızların dediği oldu. Amaçlardan biri barışı korumak olsa da, McDevitt'in resmî devlet belgelerinden aktardığına göre, esas gaye, "imparatorluğun payitahtında bir siyah ile bir beyaz adamın ringde karşılaşmasını engellemek"ti.⁵⁴ Bu olay bir emsal teşkil etti ve Birleşik Krallık'ta 1930'lara kadar beyaz boksörlerle beyaz olmayan boksörler arasında büyük bir müsabaka görülmedi. McDevitt'e göre, yasağın arkasındaki saik, siyah bir adamın böyle bir maçı kazanması durumunda, "içeride ve dışarıda Britanyalıların üstünlüğü mitolojisinin sarsılacak" olmasıydı.⁵⁵ Bunun temelindeyse Britanyalıları güya içeride ve dışarıda "üstün" kılan "medeniyet" in Britanyalı erkekler üzerinde yozlaştırıcı sonuçlar doğurduğu endişesi vardı. Gelgelelim bu dönemde boks "acıya katlanan ve diğer erkeklerle fiziksel olarak üstünlük sağlayan kaslı erkek bedenlerinin sergilenmesi" olarak ve McDevitt'in dediği gibi, "beyaz erkeklerin siyah erkeklerden ve ulusal yozlaşmadan duyduğu korkular" dan beslenerek her geçen gün daha popüler hale geldi.⁵⁶

Buraya kadarki kısımda erkeklerin birbirleriyle ilişkileri bağlamında erkeklik söylemleri veya ideolojilerine dair toplumsal cinsiyet tarihçilerinin analizlerinden örnekler ele alındı. Peki, ya erkeklerin evdeki, aile içindeki durumları? Leonore Davidoff ve Catherine Hall'un 18. yüzyılın sonuyla 19. yüzyılın ilk yarısında İngiltere'de orta sınıfın oluşumu ve toplumsal cinsiyet üzerine çığır açıcı çalışması *Family Fortunes* [Aile Serveti], erkeklerin yaşamında evlilik ve babalığın merkezî rolüne parmak basar. Evanjelizmin etkisinden ötürü, evcimenlik hem erkekler hem de kadınlar için ahlaklı ve dindar yaşamın temeliydi. Aile ve hane halkı ticari işletmelerin te-

meliydi ve ticari işletmenin amacı da ailenin ayakta kalması ve esenliğiydi.⁵⁷ Erkekler kendilerini çeşitli yurttaşlık görevlerine ve dinî vecibelere vakfedebilmek için, ama hepsinin öncesinde ve ötesinde ev ve bahçeleriyle ilgilenmek adına iş ya da meslek yaşamından olabildiğince erken emekli oluyorlardı. Yazarların araştırdığı çok çeşitli yerel kaynaklar, erkeklerin ailelerine yoğun ilgi gösterdiklerini ve çocuklarının üzerine “sevgiyle titrediklerini” ortaya koyuyor.⁵⁸ Bu kanıtlar yaşı geçkin amca ve dayıların, babaların ve dedelerin evin ya da bahçenin etrafındaki çocuklarla oyun oynadıklarını ve babaların çocuklarının hastalıklarından büyük kaygı duyduklarını açıkça gösteriyor. “Babalık hem bir sorumluluk hem de eğlenceydi... ahlaki yazgının bir parçasıydı.”⁵⁹

Family Fortunes’un bıraktığı miras üzerinde yükselen ve şahsi günlükler ve mektupların yanı sıra adabımuâşeret kitaplarından da yararlanan John Tosh’un Victoria dönemi İngiltere’sinde orta sınıf erkeklerin yaşamlarına dair analizi, 1830’lardan ertesi yüzyılın başlarına dek evcimenliğin erkeklik için önemini irdeliyor. Tosh, evcimenlik derken sadece bir ikamet türünü ya da birtakım yükümlülükleri değil, “derin bir bağlılığı” kasteder: “Fiziksel bir yönelim olduğu kadar bir ruh hali, bir kafa yapısı.”⁶⁰ Erkek evcimenliği 1830’lardan 1860’lara kadar baş tacı edilmişti. Ev ve işin fiziksel açıdan giderek ayrıştığı ve çalışma hayatının debdebesine karşı evin bir sığınak yeri olarak idealleştirildiği yıllardı bunlar. “Evcimenlik, işte eşek gibi çalışanları ve hesap makinelerini; insani ritimlere, sevgiye ve şefkate maruz bırakarak onlara güya yeniden erkek olma fırsatı sunuyordu.”⁶¹ Fakat Tosh, evde geçirdikleri zamanı mesleki bağlılıkları ve erkek erkeğe arkadaşlıklarıyla dengelemeye çalışan erkeklere birtakım içkin çelişkilerin musallat olduğunu gösterir. Ayrıca kahramanlık ve maceraya dayalı daha geleneksel erkeklik mefhumu ile evcimenlik tamamen uyumlu değildi. Evcimenlik bizatihi çelişkilerle maluldü, zira sevgiye olduğu gibi ortak değerlere ve çıkarlara da dayanan bir ömrün paylaşıldığı evlilik ideali mutlak cinsel farklılık inancına ters düşüyordu. Bu dönemde

anneliğe yapılan vurgu oğlan çocuklarının nasıl erkek gibi yetiştirileceği konusunda gerilimlere yol açmış ve babalar oğullarını evin kadınsı atmosferinden uzakta eğitim almak üzere yatılı okullara göndermeye başlamıştı. Bu gerilimler 1860'lar da ve 1870'lerde iyiden iyiye arttı ve erkeklerin evcimenliğinin münasipliği giderek tartışma konusu haline gelmeye başladı, özellikle de feminizmin yükselişi erkeklerin iktidarını gasp etmeye adayken. Yüzyılın sonlarına doğru erkek dernekleri ve cemiyetlerinin albenisi arttı ve macera vurgusu güçlendi. "Evcil erillik ciddi saldırılara maruz kaldı, zira İngiliz erkeklere imparatorluğun farklı yerlerine yerleşme ve zor zamanlarında imdadına yetişme çağrısı yapıliyordu."⁶² Orta sınıf erkekler daha geç evlenmeye başlamıştı, bazı erkeklerse hiç evlenmiyordu. Tosh'un iddiasına göre, "evcimenlikten bir kaçış" söz konusuydu.⁶³ Gerek soy geçmişleri gerek evlilik konusunda açıktan sarf edilen sözler "erkek evcimenliğinde her zaman içkin olan çelişkilerin yüzyılın sonuna geldiğinde açığa çıktığını" gösteriyordu.⁶⁴

Tosh'un "evcimenlikten kaçış" tezi son derece etkili olmuş, ama eleştiri de almıştır. Martin Francis hem kendi araştırmaları hem de diğer tarihçilerin araştırmaları temelinde, evcimenliğe erkek yanıtlarının 19. ve 20. yüzyıllar boyunca karmaşık olduğunu savunur. "Erkekler evcimenlik sınırının bir o tarafına bir bu tarafına gidip geliyorlardı, velev ki hayal dünyalarında olsun; kimi zaman evlilik ya da babalığın sorumlulukları büyüleyici geliyor kimi zaman da maceraperest kahramanın hareketli, canlı yaşam fantezilerinin ve erkek erkeğe yoldaşlığının cazibesine kapılıyorlardı."⁶⁵ Bir erkek günün belli bir saatinde macera hikâyeleriyle mest olabilirken, günün geri kalan kısmını çocuklarıyla oynayarak ve bahçe bakımı yaparak geçirebilir. Francis insanların Birinci Dünya Savaşı sırasındaki yıkım ve kayıplardan ötürü müthiş bir dehşete düştükleri ve bu nedenle erilliğin yeniden evcimenleştiği tezini de eleştirir. Bu iddianın aksine, erkeklerin evden uzakta hayali maceralar ile ev içi yaşamları arasında gidip gelmeyi sürdürdüklerini söyler. İkinci Dünya Savaşı'nda

RAF* pilotları ve bombalama ekibi üyeleriyle ilgili ayrıntılı çalışmasında erkekler tarafından yazılmış birinci şahıs anlatılar ve kurmaca metinlerden yararlanan Francis, erkeklerin ev içi dünyalarının önemini ortaya koyar, özellikle de aileleri erkeklerin konuşlandığı hava üslerinin yakınında yaşayanlar için. Ayrıca savaş sonrasında “fedakârlıklarının mükâfatının romantik aşk ve hayat arkadaşlığının daim olacağı maddi bir güvenlik” olacağını düşünen RAF üyeleri için aşk ve hayat arkadaşlığının önemini gösterir.⁶⁶

“Evcimenlikten kaçış” tezine Francis’in yönelttiği eleştiriyi David B. Marshall devam ettirmiştir. Marshall, Kanadalı Presbiteryen din adamı Charles W. Gordon’dan hareketle, 1880’lerden 1930’lara kadar Kanada’daki erkeklerin günlük yaşamlarında egemen erkek kültür kodlarına nasıl yanıt verdiklerini inceler. İşin ilginç, Charles Gordon gibi erkeklerin evlerinden ve kent yaşamının yükünden gerçekten de kaçmaya çalıştıklarını tespit etmiştir. Bazı erkekler Kanada’nın vahşi ormanlarında macera peşinde koşarken, Gordon ailesiyle birlikte bir kır evine çekilmiş ve özellikle de oğluyla zaman geçirmişti. Ailecek doğanın bağrına bu şekilde geri dönmelerinin bağımsız bir erkek olarak oğlunun gelişimine yardımcı olacağını düşünüyordu. Gordon “emperyalizm, atletizm ve militarizm” fikrini ya da Marshall’ın verdiği adla “emperyal kaslı Hıristiyanlık” fikrini öne çıkarmasıyla biliniyordu.⁶⁷ Bir yazlık aile evi bağlamında, bu tür bir “kaslı Hıristiyanlığı” kendi hayatında uyguladığı gibi çocuklarına da aktarmıştı. Dolaşısıyla Marshall bu vahşi hayata kaçışın evcimenlikten kaçış değil, onun genişletilmesi olduğu sonucuna varır.

Francis’in erkeklerin çelişkili olduğu varsayılan erillikler arasında gidip gelerek hayatlarını nasıl geçirebildiklerine odaklanması; tarihçilerin hem analizlerinde kullandıkları kanıtlar ve teorik yaklaşımlar hem de ele aldıkları tarihsel meseleler hakkında sorular doğurur. Toplumsal cinsiyet tarihçi-

* Royal Air Force (Birleşik Krallık Kraliyet Hava Kuvvetleri). (Y.N.)

lerinin erillik üzerine yaptıkları çalışmaların büyük bir kısmı erillik kodlarına ya da ideallerine odaklanmıştır. Bu bölümün başlarında hem değişen erkeklik ideolojilerini hem de tarihin belli bir aşamasında belli bir toplumda hegemonik erillik biçimlerinin her zaman ihtilaflı olduğunu öğrenmiştik. Bu tür meselelere odaklanan tarih eserleri normlarla, ideallerle, siyasal söylemlerle ve/veya kültürel reçetelerle ilgilenir.

Son dönemde bu yaklaşımlara erkekliğin toplumsal ya da kültürel inşasıyla değil, erkeklerin öznellikleriyle ilgilenen tarihçiler tarafından karşı çıkılmıştır. Örneğin Michael Roper Birinci Dünya Savaşı sırasında anneler ile cephedeki oğulları arasındaki yazışmaların siperlerde savaşılan askerler açısından duygusal sonuçlarına ve aile ilişkilerinin kendileri için taşıdığı öneme dair kanıtlar sunduğunu savunur.⁶⁸ Örneğin alay subaylarının annelerine yazdığı mektuplarla ilgili analizinde, “önceki yıllarının anne merkezli varoluşu ile okul ve orduyla ilintili erkeklik kaideleri arasında yalpalayan” erkeklerin psikolojik hallerine odaklanır.⁶⁹ David Marshall gibi tarihsel analizde biyolojik yöntemden yararlanan tarihçiler Roper’in eleştirisini geliştirmiştir.

Sonuç

Bu bölümde okuru toplumsal cinsiyet tarihçilerinin erkeklik konusuna yaklaşım tarzıyla tanıştırmaya çalıştık. Konuya üç yaklaşım ortaya kondu. Biri erkeklerin farklı dönemlerde yaşamlarını sürdürürken nasıl erkek olmaları gerektiğini şekillendiren kültürel kodlara odaklandı. Ortaçağ’daki ve modern çağın başlarındaki erkekler için adam gibi adam olmanın ya da erkeklik mertebesine erişmenin yolunun, erkeksiliklerini diğer erkeklere karşı sınamaktan ya da evlenip bir ailenin reisi haline gelmekten geçtiğini bu yaklaşımı benimseyen çalışmalardan öğrendik. Birbiriyle rekabet halindeki farklı erkeksilik kodları olduğunu, farklı türde erkeklerin asıl kendilerinin erkek olduğunu iddia edebileceğini ve kimi zaman sömürge Virginia’daki Bacon Ayaklanması’nda olduğu gibi bun-

ların açıktan çatışma içine girebileceğini gördük. Erkekler arasındaki şiddetin ve bu şiddetin çocuklara, eşlere ve kölelere yöneltilmesinin ataerkil erilliği sarstığını gördük ve erkekliğin (ve erkeklerin) iktidarla özdeşleştirilmesinin aslında kimilerinin bir “erillik krizi” adını verdiği şeyin temelinde yatıyor olabileceği kestiriminde bulunduk.

Erillik kodlarına ve erkeklerin bu konudaki performanslarına odaklanan araştırmalar bu kodların tarihsel açıdan nasıl değiştiğine örnek teşkil eder ve toplumsal cinsiyetli toplumsal aktörler olarak erkeklerin tarihini araştırır. Fakat Mrinalini Sinha’nın yukarıda bahsi geçen sömürge dünyasındaki erillik biçimleri üzerine çalışmaları bağlamında dikkat çektiği gibi, erillik ya da erkeklik tarihine bir başka yaklaşım da erilliği, eril bedenlerden ayrı olarak kavrar.⁷⁰ Erillik kodlarına bu tür bir yaklaşım, tarihçinin özgül tarihsel koşullarda belli iktidar ilişkilerini yeniden üretmek ya da bunların karşısına dikilmek için erilliğin anlamlarının nasıl kullanıldığını görmesini sağlar. Sinha’nın Britanya Hindistan’ındaki sömürgeci erilliklere dair analizi, “erkeksi İngilizler” ile “kadınsı Bengalliler” fikrinin sömürge egemenliği siyasetinden türetildiğini ve orada kullanıldığını gösterir. Sunduğu yaklaşım Kristin Hoganson’ın 20. yüzyıl dönemecinde İspanya-ABD ve Filipinler-ABD savaşlarına uzanan tartışmalarda sergilendiği şekliyle erillik siyaseti üzerine araştırmasına benzer. Hoganson’a göre tartışmanın (büyük ihtimalle erkek olan) tarafları retorik açıdan erkekliğin farklı versiyonlarından medet ummuştu, çünkü birtakım etkenlerin bir araya gelmesi belli erillik mefhumlarını Amerikan diplomasisinin gözünde özellikle önemli hale getirmişti.

Bu bölümde esasen erilliğin ya da erkeksiliğin kültürel inşalarına odaklanılsa da, erillik konusuna üçüncü bir yaklaşıma da (kısaca da olsa) değinildi: Erkek tarihsel aktörlerin duygusal yaşamları ve erilliğin kültürel inşalarının nasıl yaşandığı sorularını gündeme getiren bu yaklaşım, erilliği erkeklerin bedenlerine geri döndürür ve toplumsal cinsiyet öznelliğiyle ilgilenir ki bu konuya kitabın son bölümünde

yeniden döneceğiz. Bir sonraki bölümdeyse tarihçilerin temel ilgi alanları olan devrim, savaş ve ulus oluşumu gibi süreçlerde toplumsal cinsiyetin nasıl kayda değer bir etken olduğunu aydınlatan araştırmalardan bazıları ele alınacak.

Toplumsal Cinsiyet ve Tarihsel Bilgi

Kabaca son yirmi beş yıldır toplumsal cinsiyet tarihçileri, araştırmacıları uzun zamandır ilgilendiren konu ve izleklerde toplumsal cinsiyetin hangi açılardan hesaba katılması gerektiğini gösteriyorlar. Önceki bölümlerde bu yayınlardan bazıları ele alındı. Sözgelimi Amerika'da ve Karayip Adaları'nda köleliğin gelişmesinde toplumsal cinsiyetin merkezî nitelikte olduğunu öğrendik. Ayrıca toplumsal cinsiyet ve cinselliğin sömürgeleştirenler ile sömürgeleştirilenler arasındaki ilişkilerin kalbinde yer aldığına dair örneklerle karşılaştık. Bu bölümdeyse 16. yüzyıl ile 17. yüzyıl başlarında Kuzey Amerika sınır bölgelerinde İngiliz yerleşimciler, Amerikan yerlileri ve Fransızların dahil olduğu, sık sık şiddete başvurulmuş mücadeleleri inceleyerek başlıyoruz. Ardından, 18. yüzyıldaki "devrimler çağı"nda toplumsal cinsiyetin rolüne dair feminist tarihçilerin neler öğrendikleri irdelenecek ve bu siyasal dönüşümlerle bağlantılı meseleler incelenecek: "ulus" fikri, savaşın toplumsal cinsiyeti ve siyasal yurttaşlık sorunu.

Ann Little'ın araştırması, Kuzey Amerika'da 1636-1763 arasında karşı karşıya gelen ve çoğu zaman savaşa tutuşan İngilizler, Fransızlar ve yerlilerde aynı şekilde tezahür eden toplumsal cinsiyet farklılığıyla ilgili yaygın varsayımlara odaklanır. Little bu farklı halklar arasındaki farklara odaklanmaktan ziyade; toplumsal cinsiyete, daha özelde erkeklerin içinde

yaşadıkları toplumlardaki rollerine dair bazı varsayımların çok benzer olduğunu savunur. Little'ın araştırmasına göre "modern çağın başında Atlantik dünyasında bir erkeğe kadın demek herkesin gözünde aleni bir hakaretti. Sömürge Amerika'nın hiçbir yerinde kadın diye adlandırılmak bir iltifat ya da erkeğin becerileri ya da kıymeti hakkında tarafsız bir yorum olarak görülmezdi."¹ Dolayısıyla yerliler, İngilizler ve Fransızlar birbirlerinin iktidarlarına ve otoritelerine meydan okurken toplumsal cinsiyetli retorikten yararlanmıştı. Mükâfatı tarıma uygun topraklar ve avlanma arazileri olan bu çekişmelerde, toplumsal cinsiyet ve aile farklılıkları fetih dili ve ideolojisinin merkezindeydi. Yerliler, İngilizler ve Fransızlar arasında kültürel farklar olmakla birlikte ve her grup bu tür farkların çatışmalarında hayati olduğu konusunda ısrar etse de, siyasi ve askerî kontrol için savaşıyor olmaları erkekliğe, özellikle de erkeklerin savaş ve siyasetteki performansına verdikleri benzer değerın anlamını iyiden iyiye artırmıştı. İngiliz yerleşimciler ile New England'ın güneyindeki yerlilerin 17. yüzyıl başlarındaki karşılaşmalarının başından itibaren gerek yerliler gerek İngilizler, siyaseti ve savaşı erkek işi olarak görmüşü. Öyle ki tarafların üçü de, hem yerliler hem Fransızlar hem de İngilizler "aynı toplumsal cinsiyetçi iktidar dili"ni konuşuyor ve "17. ve 18. yüzyıllardaki savaşlarda ortadaki bahsin sadece egemenlikleri ya da dirlikleri olmadığını, meselenin bizatihi erkeklikleri olduğunu" biliyorlardı.² Örneğin Little, yerlilerin yakaladığı ve yerli kıyafetleri giymeye zorladığı İngiliz erkeklerin sadece kıyafetlerinden değil, bizatihi erkekliklerinden de mahrum bırakıldıklarını tespit eder. Ele geçirilen İngiliz kadınların yazdığı tutsaklık hikâyeleriye yerli ailelerini, toplumsal cinsiyetçi bir dille, "zayıf erkeklerin, küstah kadınların ve yaramaz çocukların" yer aldığı aileler diye eleştiriyordu.³ Diğer yandan, İngilizler Fransız rakiplerini itibarsızlaştırmak için toplumsal cinsiyet diline başvuruyor, Fransızları ve onların Katolikliklerini kadınlıkla ve yozlukla özdeşleştiriyorlardı. Özetle Little, hikâyesinin 1636'daki başlangıcından 1763'te İngilizlerin Fransızları dize getirme-

sinden sonraki sonuna kadar, toplumsal cinsiyet dilinin ve ritüellerinin Kuzey Amerika sınır bölgelerinde savaşı, emperyal rekabeti ve boyun eğdirmeyi meşrulaştırmak için kullanıldığını savunur.

18. yüzyılın sonunda Atlas Okyanusu'nun iki tarafında mekik dokuyan devrimci hareketlere tanık olundu; bunların arasında Kuzey Amerika yerleşimcileri, Hollandalılar, Avrupa'daki Belçikalılar ve Fransızlar kadar, Fransız Karayipler'indeki köleler de vardı, ama erkekler ile kadınlar açısından sonuçları aynı hareket değildi bu. Ekonomik ve siyasal açıdan karmaşık belirleyici etkenlerden doğmuş ve hem Avrupa'da hem de Britanya'da Aydınlanma'nın felsefi tartışmalarından etkilenmiş olan bu mühim yılların olayları; daha parlak bir gelecek vaat eden özgürlük ve eşitlik söylemini hem kadınların hem de erkeklerin diline pelesenk etmişti. Gelgelelim o dönemde kadınlar ve erkekler açısından dolaysız siyasal sonuçları fevkalade farklıydı.

Amerikan ve Fransız kadınların tarihçileri, ülkelerindeki siyasal çalkantılarda kadınların oynadığı rollere ışık tutmuşlardır. Amerikan Devrimi'nde birçok kadın aile ferdi olarak askerlerin peşinden gitti ve onların ev içi işlerini yaptı, ama askerî katkıları görmezden gelindi. Kadınlar dilekçeler imzaladılar, eylemlere katıldılar ve iplik eğiricisi ve tüketicisi olarak İngiliz mallarının boykotunda merkezî rol oynadılar. Abigail Adams ve özellikle de Mercy Otis Warren (kendisi Britanya karşıtı ve krallık aleyhtarı oyunlar kaleme almıştır) gibi önemli simalar, bağımsızlık hareketini açıkça destekledi. Fakat bu tür faaliyetler devrimin sevk ve idaresinde önemli olmakla birlikte, devrimden doğacak yeni ulusta siyasal yurttaşlık payesine erişmelerini sağlamadı.

Dördüncü bölümde Anne Lombard'ın sömürge New England'da erkek çocuklarının yetiştirilme tarzına dair araştırmasından öğrendiğimiz gibi, erkeklik çocuklukla ya da bağımlılıkla ilişkili olarak kavranıyordu. Mesela Thomas Paine *Common Sense* [Ortak Akıl] adlı risalesinde yeni Amerika'yı "büyümüş bir erkek evladın doğal bağımsızlığı"nı sergileyen,

rüştnü ispat etmiş biri olarak tasvir ediyordu.⁴ “Özgürlüğün oğulları” ataerkil kral III. George’u devirmiş ve yeni bir ulus kurmuştu. Bu ulusun savunması ve idaresi bağımsızlığını yeni kazanmış olan bu adamların ve onların erkek kardeşlerinin eline bırakılacaktı. Kadınlar ise hâlâ bağımlı olarak görölüyordu. Fakat yeni ulusta özel bir yerleri yok değildi. “Özgürlüğün kızları” olarak aile uyumuna ve dolayısıyla ulusa faziletli cumhuriyetçi anneler olarak katkı sunacaklardı, özellikle de cumhuriyetçi erkek evlatlar yetiştirme görevlerini yerine getirerek. Mary Beth Norton’ın değerlendirmesinde yeni toplum, kadınların eş ve anne olarak faaliyetlerinin değerli olduğunu kabul etse de, Amerikan Devrimi’nin kadınlara bıraktığı miras muğlaktır.⁵ Kadınlar sadece çok sınırlı bir anlamda yurttaş olabiliyorlardı: Siyaset alanından dışlanmış bir yurttaşlıktı bu.

Toplumsal cinsiyet farklılığı ve erkeklik ile kadınlığın temel özellikleri hakkındaki fikirler siyasal aktörlerin Britanya tahtına karşı isyanında kullandıkları imgeleri şekillendirmişti. Ruth Bloch devrimci hareketin ilk yıllarında, alışlageldik Britanya metaforunun (“anavatan Britanya”) dönüşüm yaşadığını savunur. Yerleşimcilerle Britanyalılar arasındaki çatışma derinleştikçe “emperyal anne şefkatli niteliğini hızla kaybedip gaddar anneye dönüşmüştü” ve kral da artık taş kalpli bir baba olarak resmediliyordu.⁶ Despot iktidar imgesi aşırı erkekleşmişti: Vahşi ve şeheviydi. İşte bu bağlamda “özgürlük” imgesi narin bir kadın olarak tasvir edilir oldu. Fakat direniş isyana dönüştüğünden, Amerikan erkekliği de genç erkek kahramanlığıyla özdeşleştirildi. “‘Erkek gibi’ tabiri devrimci söylemde neredeyse kamusal erdemle eşanlamlı hale geldi” ve tembellik, lüks ve korkaklığı gösteren “kadınsılık”ın zıddı olarak kavramlaştırıldı.⁷ Bunlar askerî erdemi ve stoacı tarzda kendinden vazgeçmeyi değerli gören bir cumhuriyetçi gelenekten alınmış anlayışlardı. Bunun muadiliyse kadınları korunmaya muhtaç gören dişil özgürlük anlayışydı. O dönemin alternatif felsefi düşüncesi olan ve tüm insanoğluna “doğal haklar” imkânı sunan liberalizmin temel ama zımni varsa-

yımı “evrensel” adamın beyaz ve erkek olduğu fikriydi. Evrensel, doğal haklar dili nihayetinde siyasal yurttaşlıktan dışlananlar tarafından kapsayıcılık iddialarını dillendirmek için kullanılacaktı. Fakat yeni ulusun kuruluşu döneminde, anayasa oy hakkının sadece erkeklere tanındığını belirtme gereği bile duymamıştı. Kadınların seçme ve seçilme hakkı tanınacak nitelikte olmadığı varsayılıyordu. Mary Ryan’ın belirttiği gibi, “Kadın siyaset sahnesinin başkarakterleri arasında sayılmadığından, ulusal erdemlerin en saf ve ulvi olanını temsil edebilirdi: Ulusal birlik ikonu olan Columbia ve özgürlük tanrıçasını kişileştiriyordu.”⁸

Susan Juster’ın çalışmasının gösterdiği gibi, Amerikan Devrimi’nin toplumsal cinsiyetçi siyasetinin ve bağımsızlığını yeni kazanmış cumhuriyetin kurulmasının dinî muhalefet alanında da yansımaları oldu.⁹ Din 1860’larda ve 1870’lerde sömürgeleri kasıp kavuran ve savaşa yol açan Britanya tahtına karşı protestolarla çok alakasız görünebilir, ama müesseses Kongregasyonal kilisesine karşı mücadele eden Evanjelikler, iki hareket arasında benzerlikler kuruyorlardı. Bunun öncesinde, 17. yüzyılın sonları ile 18. yüzyılda, mütedeyyin kadınlar yeni doğmuş Baptist cemaatinde aktif rol almışlardı. Juster’ın açıkladığı gibi, 1740’larda Evanjelizmi yeniden canlandırmaya çalışan unsurlar, kadın olsun erkek olsun tüm insanların “tinsel hakikat”i anlayabileceğine inanıyorlardı ve daha önemlisi, kolektif yönetimlerinde erkeklerin yanı sıra kadınlar da yer alıyordu. Ayrıca Evanjelik itikadıyla özdeşleştirilen temel özellikler (duygusalcılık ve kösnüllük) o dönemde kadınlara özgü nitelikler olarak görülüyordu. Fakat 18. yüzyılın sonunda, Baptistler giderek bir tarikattan ziyade meşru bir Protestan mezhebi olarak kabul gördüğünden, cemaat de kadın imgesini atıp daha erkek bir çehre edinmeye çalıştı. Kilise idaresi sadece erkeklerden oluşan daimi komitelere tahsis edildi. Ruhban kesimi devrimci siyasete el attı, cemaatleri arasında yurtseverliği teşvik edip kıta ordusunda din görevlisi olarak yer aldılar. Ayrıca bağımsızlık savaşının yarattığı yeni ulus gibi, Evanjelik kilisesi de erkek bir kimliğe

büründü ve "evanjelik düzeni daha geleneksel olan erkek-kadın ekseninde, yani İngiliz-Amerikan dünyasındaki çağdaş gelişmelerle uyumlu bir eksende yeniden tanımlandı."¹⁰ Juster'ın argümanı ve bunu desteklemek için topladığı kanıtlar burada aktarılamayacak kadar giriftir. Fakat bizim amaçlarımız açısından daha önemli husus, toplumsal cinsiyetin 18. yüzyılın sonlarında Kuzey Amerika'daki siyasal çalkantıları doğuran retoriği nasıl şekillendirdiği ve etkileri siyasal alanın ötesine geçen ve hayata gözlerini yeni açmış olan Amerikan cumhuriyetinin tamamında yankıları olan bu çalkantıların sonuçlarını görmektir.

Evanjelik hareketin New England sömürgelerindeki dinî ana akımın çeperlerinde yer aldığı ilk yıllarında kadınlar aktif ve önemli roller oynamış olsalar da, bağımsızlık mücadelesinde önemli ama görece tali roller aldılar. Gelgelelim Fransa'da, feminist tarihçilerin belgeleriyle ortaya koyduğu üzere, Parisli kadınlar bu ülkenin devrimci olaylarında, özellikle de 1789-1793 arasında başrollerde yer aldılar.

Fransa'daki siyasal çalkantı bir ekonomik kriz tetiklemişti ve bunun arkasında da İngiltere'yle uzatmalı savaşın ve Fransa'nın Amerikan Devrimi'ne müdahalesinden ötürü krallığın biriken borçları vardı. 1789'da mali kriz büyüdü ve eylemler çığ gibi arttı. Parisli kadınlar Bastille Baskını'na katılarak silah ve mühimmatlara el koydu ve ekmeğe sürekli zam geldiğinden kolları sıvayıp kötüleşen ekonomik duruma müdahale etmek üzere kral ve kraliçeyi Paris'e geri döndürmek için kraliyet sarayına yürüdüler. Meşruti monarşi dönemi boyunca yürüyüşlere ve eylemlere katıldılar, dilekçeler yazdılar; bunlardan birinde kadınlara oy hakkı ve devlet makamlarına seçilme hakkı talep ettiler. Ulusal Meclis'in 1791 Anayasası "aktif yurttaş" olarak gördüğü 25 yaşın üstünde olup belli mülkiyet gerekliliklerini yerine getiren tüm erkeklere oy hakkı tanımıştı. Oysa kadınların tamamı "pasif yurttaş" olarak tanımlanmış ve siyasete katılmaları yasaklanmıştı. 1791'de yeni anayasaya ve LaFayette'in "Adam ve Yurttaş Hakları Bildirgesi"ne yanıt olarak, Olympe de Gouges gayrimeşru

çocuklara ve annelerine yasal koruma, hükümette rol, kadınlara oy hakkı ve kadınlar için ayrı bir ulusal meclis gibi taleplerin öne çıktığı "Kadınların ve Kadın Yurttaşların Hakları Bildirgesi"ni yayımlamıştı.

1792'de krallık devrildi ve Fransız Cumhuriyeti kuruldu. Kral XVI. Louis yargılanıp mahkûm edildi ve Ocak 1793'te ihanet suçuyla infaz edildi. Dokuz ay sonra Kraliçe Marie Antoinette de yargılanıp infaz edildi. Kadınlar bu tev-kif ve infazların ikisinde de yer aldı. 1793'te radikal kadın devrimciler Devrimci Cumhuriyetçi Kadınlar Cemiyeti'ni kurdu ve karşıdevrimci olduğuna inandıklarını lanetleyerek baskıcı terör yasalarının hayata geçirilmesinde rol aldılar. Paris sokaklarında yürürken devrimci kıyafetlerini gururla taşıdılar ve siyasal aktörler olarak görünürlüklerini artırdılar. Gelgelelim kuruluşundan altı ay sonra iktidardaki Konvansiyon bu cemiyeti kapattı, yetmezmiş gibi tüm kadın derneklerini ve kulüplerini yasakladı, ama bazı kadınlar sonrasında gösterilere bir şekilde katıldı. 1799'da darbe yaparak iktidara gelen Napoléon döneminde kadın hakları daha da kısıtlanacaktı.

Kadın eylemciliğinin tarihi, taleplerinin ve özellikle de siyasetten dışlanmalarının tarihi Fransız Devrimi'ni ve onun toplumsal cinsiyetçi sonuçlarını anlamak için önemlidir. Fakat tüm hikâye toplumsal cinsiyetin Fransız Devrimi açısından önemi değildir; bunun için devrim sırasında yararlanılan toplumsal cinsiyet imgelerini (hem retorikte hem de görsel temsildeki imgeleri) incelemek gerekir.

Fransa'da broşürler ve karikatürler yoluyla tedavüle sokulan ve devrimciler tarafından kraliçe Marie Antoinette'i lanetlemek ve infazını meşrulaştırmak için kullanılan görseller ve dil, kraliçenin cinsel azgınlığı ve sapıklığından dem vuran imgelerle dolup taşıyordu. Daha devrimden önce, cinsel şehvetini dindirmek adına para saçmakla ve zina yapıp ahlakdışı cinsel davranışlarda bulunmakla suçlanmıştı. Duruşmasında karşıdevrimci faaliyetlerde bulunmak ve Avusturya imparatoru olan kardeşiyle beraber komplo kurmakla suç-

landı; ama en kahredici olanı, oğluyula enstest ilişkiye girdiği suçlamasıydı. Lynn Hunt, Marie Antoinette hakkında ortalıkta uçuşan hasmane imgeler ve retoriğe dair analizinde, devrimcilerin gözünde "kraliçenin, kadının ve kadınsılaşımanın cumhuriyetçi mefhumlar olan erkeklik ve erillik için oluşturduğu tehdidi" temsil ettiğini savunur.¹¹ Kraliçe, erdemli ulusun zıddı olarak tasvir ediliyordu. Devrimciler açısından daha genel anlamda kadınlığın temel bir özelliğine örnek teşkil ediyordu: İkiyüzlü davranıyordu, sahtekâr ve kurnazdı, oysa devrimciler her şeyden çok şeffaflığa değer veriyorlardı. *La Nation*'un aksine o kötü bir anneydi; oysa ulus "doğurabilen bir baba ya da eril bir anne olarak" resmediliyordu.¹² Hunt'a göre, Marie Antoinette'e yöneltilen suçlamalar (mesela önüne gelenle yatmak, enstest, veliahdı zehirlemek, veliahdın yerine kendisinin isteklerine boyun eğecek birilerini geçirmek için komplolar kurmak), o dönemde kadınların kamusal alanı işgal etmelerinden duyulan endişeyi yansıtır. Bu endişe cumhuriyetin kuruluşundan hemen sonra özellikle belirgin hale gelmişti, zira kadınların eylemliliğinin toplumsal cinsiyet düzenini sarstığına inanılıyordu. Kadınların siyasete katılmasından duyulan bu korku, Konvansiyon'u kadın kulüplerini yasaklamaya ve siyasal alanın erkek kardeşliğiyle doldurulacağını açıkça ortaya koymaya kadar götürdü. Dolayısıyla devrimin meşhur üçlü sloganındaki "özgürlük" ve "eşitlik" kelimeleri üçüncü kelime olan "kardeşlik" in düz anlamına bağımlı kaldı: *fraternité*, erkek kardeşliği.

Keza daha ılımlı bir devrimci grup olan Jirondenlere katılan ya da destek veren kadınlara karşı da radikal Jakoben devrimciler tarafından cinsel imalarda bulunuluyordu. Jakobenler, Jironden bakanların karıları tarafından kontrol edildiğini söyleyerek onları sıkıştırıyordu. Siyaseten aktif kadınları cinsel açıdan azgın olmakla, şıfıntı gibi davranmakla suçluyor ve eski rejimin aristokrat kadınlarından farkları olmadığını iddia ediyorlardı. Devrimciler kadınları ulus üzerinde yozlaştırıcı etkide bulunmakla suçlamayı âdet edinmişlerdi; kadınların fingirdek olduğunu, duygularını gizleyip

ikiyüzlü davranmaya meyilli olduğunu iddia ediyorlardı. Kadın haklarını açıktan savunan Olympe de Gouges bile eski rejimdeki kadınlar hakkında şunları söyleyebiliyordu:

Bu kadınların yarardan çok zararı dokundu. Paylarına kısıtlanma ve ikiyüzlülük düşmüştü. [...] Fransız hükümeti asırlardır kadınların gece yarısı müdahaleleriyle yönetildi [...] Elçilikler, ordu, bakanlık, başkanlık, piskoposluk, kardinaller ve son olarak, erkeklerin aptallığını nitelendiren kutsal ya da dünyevi her şey, hepsi de eskiden aşağılık ve saygın olan, devrimden bu yana saygıdeğer ve hor görülür hale gelen bu cinsiyetin açgözlülüğüne ve hırsına tabi olmuştur.¹³

De Gouges'un anlatmak istediği özünde şuydu: Devrimden önce kadınlara saygı duyulmuş olabilir, ama siyasetten dışlanmaları ve erkekler karşısındaki güçsüzlüklerinden ötürü rezil davranışlar sergilemiş ve ikiyüzlülük yapmışlardı. Fakat devrimden bu yana saygıdeğer hale geldiler ama yine de hor görülüyorlar. Fakat işin ironik yanı, Olympe de Gouges kadınların siyasette erkeklerle eşit rol almasını savunmasına karşın, devrimcilerin siyasette aktif rol alan kadınlara karşı kullandıkları olumsuz imgelerden bazılarını kullanmıştı.

İngiltere'de Mary Wollstonecraft Fransa'da yaşanan olaylara kafa yormuş ve 1792'de bu olayların kadınlar açısından taşıdığı anlamı kapsamlı bir şekilde analiz ettiği *Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi*'ni yayımlamıştı. Başlığından da anlaşılacağı üzere, kadınların topluma yararlı katkı sunabilecek ehliyette olduğunu, ama eğitim ve siyasal faaliyetlerine getirilen sınırlamalar yüzünden potansiyellerini ortaya koymadıklarını savunuyordu. Kadınlara siyasal haklar tanınması ve erdemli anneler haline gelmelerini sağlayacak koşullar yaratılması gerektiğini savunuyordu. Fakat tıpkı Olympe de Gouges gibi, Mary Wollstonecraft da aristokrat kadınlar ve onların aşırılıkları yüzünden kadınların adının kötüye çıktığını savunuyordu.

Madem kadınlarla ilgili olumsuz harcıâlemlikler dev-

rimci Fransa'da bu kadar yaygındı, o halde neden yeni Fransız Cumhuriyeti'nin bu kadar çok kadın görsel temsili vardı? Kalıplaşmış kadın figürleri Özgürlük, Akıl, Bilgelik, Zafer, hatta Cebir'i temsil ediyordu.¹⁴ Amerikan Devrimi'ndeki Columbia gibi, Özgürlük ve diğerleri de kadın olarak temsil edilmişti, çünkü kadınlar siyasal özne olarak *görülüyordu*. Başka bir deyişle, yeni cumhuriyetin erdemlerini temsil etmek üzere seçilmiş olmalarının sebebi gerçeklikten uzaklıklarıydı. Fransa'da kadınlara hiçbir zaman yönetme hakkı verilmemişti ve dolayısıyla kadın imgelerini ataerkil krallıkla karıştırmak söz konusu olamazdı. Bu yüzden alegorik kadın figürlerinin hangi yönetim şeklini temsil ettiği konusunda bir kafa karışıklığı olmayacaktı.

Kadınlar kamusal ortamlarda temsil edildiklerinde, giderek daha fazla anne rolünde gösteriliyorlardı. Hunt hami- le kadınların yürüyüşlerini ve Jakobenlerin "aile değerleri"ne yaptıkları vurgudaki artışı anlatır.¹⁵ Fakat cumhuriyet bayramlarında bu değerleri canlı kadınlar temsil ettiğinde eleştiriler eksik olmuyordu; kadın oyuncuların, özellikle de genç kadınların festivallerde Akıl ya da Özgürlük rolünü oynaması uygunsuz diye kınanıyordu.

Fransız Devrimi tamamen kadınların aleyhine mi oldu? Tarihçiler bu soruyu tartışmaya devam ediyorlar. Şurası açık ki, Fransız Devrimi kadınların ülke siyasetinde rol oynayabileceği fikrini reddetmişti. Fakat Suzanne Desan'ın çalışmasında savunulduğu üzere, Fransız Devrimi aile hukukunda kadın ve çocuklara yarar sağlayan reformlar gerçekleştirerek eski rejimin ataerkilliğine karşı çıkmıştı. Boşanma hakkı ve çocuklar arasında miras eşitliği en önemli reformlar arasındaydı. Yasa 1792'de geçtikten sonra boşanma oranları farklılık göstermişti, en yüksek oran şehirlerde görülürken küçük yerleşim yerlerinde boşanmaya başvuranların sayısı en azdı. Genel itibarıyla, terk etme ya da şiddetten ötürü zaten çatırdamış olan evlilikleri sona erdirmeye amacıyla, boşanma davasını açanlar kadınlar oluyordu. Desan Fransız Devrimi'nin retoriğinde, "aşk evliliği ve aile birliğinin doğal bağları bir

toplumsal kaynaşma olduğu kadar siyasal dönüşümün hayali bir kaynağı olarak da giderek daha fazla önem kazandı," der.¹⁶ Bir vaka incelemesi olarak Normandiya eyaletine odaklanan Desan, aile hakkında devrimci retoriğe başvuran ve yeni yasalardan yararlanan kadınların ve gayrimeşru çocukların daha fazla bağımsızlık ve mülkleri üzerinde kontrol iddiasında bulunduğunu savunur. Fakat bu reformların ömrü uzun olmadı. Gerici 1795 Konvansiyon'u, ev yaşamındaki özgürleşmeye tepki göstererek eşitlikçi miras ve boşanma yasalarını kaldırdı ve 1804 Napoléon Yasaları'yla resmileşecek olan daha toplumsal cinsiyetçi-kısıtlayıcı önlemlere giden yolu döşedi. Dolayısıyla Fransa'da kadınlar devrim döneminde siyasal katılım konusunda erkeklerle eşit haklar elde edememiş olsalar da; haklar üzerine tartışmalar kadınlara, geçici süreliğine de olsa, toplumdaki konumlarına karşı çıkacak bir alan açtı. Ayrıca Hollanda Cumhuriyeti'nden Belçika'ya ve İtalya'nın ve Almanya'nın belli bölgelerine kadar Avrupa'nın birçok yerinde kadınların siyasal hakları meselesi tartışmaya açıldı. Çok daha uzun vadede, siyasal hakların evrensel dili kadın hakları talebinin dillendirilebilmesini sağladı.

Fakat o dönemde hem Amerikan hem de Fransız Devrimi'nin sonuçları ve ayrıca Hollanda Cumhuriyeti'nde olduğu gibi bu devrimlerden Avrupa'ya yayılan siyasal çalkantılar, siyasal alanın erkekleşmesi sonucunu doğurdu. Kadınlar krallığın kötülüklerinin sembolü olarak hor görülürken ve/veya potansiyel cumhuriyetçi anneler olarak tahayyül edilirken, erkeklik anlayışları siyasal yurttaşlığın yeniden şekillendirilmesinde kritik rol oynadı.

Yukarıdaki değerlendirmede gördüğümüz gibi, kadınlık ve erkekliğin anlamları ve siyasetle olan bağları hem devrimler çağını şekillendirmiş hem de bu çağda yeniden şekillendirilmişti. Toplumsal açıdan kesin çizgilerle ayrılmış toplumsal cinsiyet ve ırk bölünmeleri ve bunu destekleyen "doğal" ya da biyolojik farklılıklar anlayışının güçlenmesi; 18. yüzyılın sonu ile 19. yüzyılın başında modern Batı toplumunun yaratılmasında temel rol oynadı, ama aynı devrimler toplumsal cinsi-

yet, ırk ve siyasal haklar konusunda 20. yüzyılda uzun bir süre devam edecek olan tartışmaları da tetikledi.

Devrimler çağının uzun erimli başka sonuçları da oldu. 18. yüzyılın sonundaki siyasal çalkantıların modern "ulus" fikrini ve onun ayrılmaz ikilisi olan milliyetçiliği doğurmuş olması önemlidir. Çoğu araştırmacı "ulus"un icat edilmiş bir kategori olduğu, devrimler çağından itibaren birleşik ve egemen bir "halk" anlamına geldiği konusunda hemfikirdir. Uluslar, Benedict Anderson'ın tabiriyle, "hayalî cemaatler"dir. Benzersiz oldukları tahayyül edilir ve birbirlerine dil, "tarih" ya da farazi etnik kökenler gibi cemaatin üyelerindeki ortak özelliklerle bağlıdır.17 Ulusal "cemaat" fikrinin hayalî olmasının sebebi, üyelerinin birbirlerini tanımamaları ama aralarında ortak bir kimlik olduğu hissini taşımalarıdır. Güçlü bir ideoloji olan milliyetçilik ise egemenlik iddialarında bulunur: "Siyasal ve ulusal birim uyumlu olmalıdır."18

Amerikan Devrimi, tıpkı Fransız Devrimi gibi, bir krallığı devirmek ve cumhuriyet kurmak için gerçekleştirilmişti. Fakat bu aynı zamanda bir bağımsızlık savaşıydı: Britanya'nın on üç sömürgesini ayrı ve egemen bir devlet haline getirecekti. Toplumsal cinsiyetin bu devrimci hareketlerin ikisi açısından da temel önemde olduğunu ve toplumsal cinsiyet imgelerinin bu devrimlerden doğan yeni ulusların yerleşmesinde can alıcı olduğunu görmüştük. Dahası feminist araştırmacılar milliyetçilik Avrupa'ya ve emperyalizm yoluyla dünyanın geri kalanına yayılırken toplumsal cinsiyetin milliyetçi hareketler için önemini göstermişlerdir.

Yine Fransız Devrimi örneğiyle gördük ki, devrimin yarattığı ulus "toplumsal cinsiyet farklılığının kutsanmış kurumsallaşması" yoluyla sağlamlaştırılmıştı.19 Kadınlar ve erkekler farklı ve eşit olmayan haklara sahip "doğal olarak" farklı türde yurttaşlar olarak tahayyül ediliyorlardı. Gerek Amerikan Devrimi gerek Fransız Devrimi kralı devirerek ve yerine kardeşliği (özgürlüğün oğulları) koyarak önceki ataerkil siyasal düzeni bile isteye parçalamıştı. Bu devrimler toplumsal düzeni altüst etmişti ve düzenli toplumları yeni-

den kurmak artık yeni hükümetlerin sorumluluğundaydı. Bunun gerçekleşme araçlarından biri, bir kez daha toplumsal cinsiyet farklılığını yeniden dayatmak ve aile yaşamının belli bir biçimini idealleştirmekti: cumhuriyetçi anneye merkezî rol verilen bir aileyi.

Toplumsal cinsiyetçi aile imgelerinin hayali ulus cemaatinin inşasında merkezî rol oynadığı gösterildi. Ulus devletin işgal ettiği alana göndermede bulunan terimler bunu telkin ediyor. Ülkeler “anavatan”, “anayurt”, “ata toprağı” ve Almanya’da ev ya da yurt anlamındaki *heimat* olarak bilinmektedir. Akrabalık dili ulusun yurttaşlarını kız ya da erkek evlat olarak tasvir etmektedir. Babalar, anneler, amcalar, hepsi de ulusal hikâyelerde ve imgelerde yerlerini alırlar. Aile dili ulusa “doğal” bir organik cemaat olduğu inancını aktarır. Tıpkı bir aile gibi, fertleri arasındaki bağların içgüdüsel olduğu, kana ve/veya köklü bir ortak tarihe dayalı olduğu düşünülür. Ailevi imgeler ulusa birlik hissi sağlar, ama bu birlik toplumsal cinsiyet, ırk ve sınıf hiyerarşilerine dayalıdır. Ulusu ve onun hiyerarşik bölünmelerini “doğal” diye meşrulaştırırlar, tıpkı toplumsal cinsiyet ve yaş hiyerarşileriyle ailenin sözüm ona “doğal bir biçim” olması gibi. Örneğin Venezuela’da ataerkil aile ulusal birleşme için kullanılan bir metafordu ve ailede doğurma ve “ulusun annesi” olma rolünü almış olan kadınlar her iki alanda da bağımlı olarak görülüyordu.²⁰ Fakat Mrinalini Sinha’nın vurguladığı gibi, ulusun tarihine eşlik eden aile biçimi belirli bir biçimdir: Heteroseksüel, burjuva çekirdek ailedir, bir kadın ile bir erkeğin evlenmesine ve cinsel saygınlığın belli normlarına ayrıcalık tanır.²¹

Birçok araştırmacı milliyetçi söylemdeki kadın imgelerinin ve aile metaforlarının ulusa duygusal bağlılık uyandırdığını iddia etmiştir. Joan Landes’in savunduğu üzere, devrimci Fransa’da “aile mahremiyet ve duygusallık değerleriyle özdeşleştirilmeye başladı ve kişisel ahlak sağlıklı bir devlet ve toplum için zorunlu bir koşul olarak görüldü.”²² Dahası ulusu bir kadın olarak temsil etmenin, onu korumayı boynunun borcu gören erkek yurttaşta sevgi ve sahiplik duyguları

uyandırmaya yaradığını söyler. 1795'te kabul edilen anayasanın giriş kısmı, erkekler için iyi yurttaşlığı aile yaşamına ve onurlu davranışlara bağlıyordu: "İyi bir evlat, iyi bir baba, iyi bir ağabey, iyi bir dost, iyi bir eş olmayan kimseden iyi bir yurttaş da olmaz."²³ İran'da 19. yüzyılın sonunda, sevgi imgelerine başvuran milliyetçi yazarlar İslam inancıyla ve ilahî olanla bağlantılı duyguları vatanla bağlılığa dönüştürmüştü. Bir zamanlar klasik erkek homoerotik şiiriyle özdeşleştirilmiş olan dili kullanarak vatani kadın sevgi nesnesine, "habip"e dönüştürmüştü. Ayrıca vatan anne olarak da belirliyordu, özellikle de İran'ın onurunu ve birlik beraberliğini savunmaktan bahseden yazında. Asfenah Najmabadi'nin savunduğu gibi, "Anne olarak vatan mecazı çocukların anne babalarına karşı görevlerini (erkek) yurttaşların anavatana karşı görevlerine bağlamıştı."²⁴ Yurtsever söylemde İran'a bağlılık hem kadın bir sevgiliye hem de anne figürüne bağlıydı ve bu imgeler ile uyandırdığı duygular modern bir ulus olarak İran'ın yaratılmasında araçsaldı.

Aile yaşamına ilişkin kaygılar, "modern Mısır ulus devletinin 19. yüzyılın başlarındaki kuruluşundan itibaren Mısırlıların ulus gibi soyut kavramları ve bunun yanı sıra sadakat ve yurttaşlığı tahayyül etme, dile getirme ve tartışması için temel bir çerçeve"²⁵ oluşturunuyordu ve 20. yüzyılın başında da bu süreç devam etti. Britanyalılar Afrika'nın diğer bölgelerinde ve Hindistan'da olduğu gibi Mısır'da da -1882'de başlayan- işgallerini, halkın aile yaşamının siyasal geri kalmışlıklarının ispatı olduğunu iddia ederek meşrulaştırdılar. Fakat o dönemde elitlerin ev yaşamında ve evliliklerinde değişiklikler yaşıyordu ve bunlar burjuva Mısırlıların yarı özerk statüye kavuşmadan önce Mısır'a egemen olan Osmanlı Türkleriyle aralarına çizgi çekmelerini sağlayan birer araç oldu. 19. yüzyılın ilk yıllarından itibaren eğitim alanındaki reformlar sonucunda elit ailelerin çocukları Batı kurumları ve ideolojileriyle tanıştı ve bunlara evlilik ve annelik anlayışları da dahilildi. İngiliz işgalinden önceki yirmi yılda burjuvazinin aile yaşamında ciddi bir dönüşüm yaşanmıştı.²⁶ Böylece Britan-

ya'nın sömürgeleştirici retoriğindeki aile imgeleri, modernlik konusundaki Avrupai fikirlerden etkilenmiş olsa da, "Mısır topraklarının has ürünü" olan aile yaşamının siyasal ulus için önemini dikkate alan bir anlayışla birleşmişti. 20. yüzyılın başında ev içi alanın önemine ilişkin tartışmalar "toplumsal cinsiyetçi, kadınsı 'Mısır Ana'da' yansımasını bulmuştu. Mısır'ı tasvir etmenin bu yeni yolu farklı sınıflardan ve dil gruplarından Mısırlıların yuvası olan bir anavatan imgesi yaratmış, onlara "ortak bir miras, ortak bir soy ve Britanyalıları defetme mücadelesinde ortak bir bağ" sağlamıştı.²⁷ Ardından, milliyetçiler Mısırlı burjuva aile idealini, Britanyalılardan bağımsızlığa hazır olduklarını göstermek için kullandılar; gösterilerin 1919'da devrime yol açtığı süreçte ev içi imgeler boldu. Ayrıca işgalcilerin ayaklar altına aldığı ulusal gururu güçlendirmenin bir yolu olarak aile şerefi kavramından da yararlanmışlardı. Örneğin 1919'da Britanyalı askerler köylü kadınlara tecavüz ettikten sonra, bu hadise ilk kez "'kadınlarımıza' tecavüz" olarak ve ardından "ulusa tecavüz, hepimizin payına düşen bir utanç" olarak duyurulmuştu.²⁸ Fakat devrimin aile siyaseti erkekler ile kadınlar için farklı sonuçlar doğurdu. Kadınlar bağımsızlık hareketinde aktif rol almış olmalarına karşın, toplumsal meselelerdeki karar alma süreçlerinden dışlanmış ve sembolik rolleri olan "Mısır'ın anaları"na geri döndürülmüşlerdi.

Aile reformu ve kadınların statüsü 20. yüzyıl Türkiye'sinde modernlik ve ulusal inşa sürecinin mihenk taşlarıyken, Çin'de de devrim ve ulusun şekillenmesinde asli rol oynadı. Türkiye'ye baktığımızda, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlıları yenilgiye uğrattıktan sonra Türkiye'yi işgal eden Avrupa ordularını püskürtüp padişahlığı kaldıran ve nihayet 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Mustafa Kemal'in modernleşme politikalarında Avrupalılaşıma kritik önemdeydi. "Türklerin atası" anlamında Atatürk soyadını alan Mustafa Kemal ülkenin cumhurbaşkanı olmuştu. Onun yeni ulus anlayışında, hem aile reformu hem de kadınları geleneklerin zincirlerinden kurtarmak merkezdeydi. Atatürk ka-

dınlar için laik eğitim reformunu destekledi, zira kadınların eğitim görmesinin ulusun evlatları için en hayırlısı olduğuna inanıyordu. Kadınlar için anneliğin önemini vurgulamakla birlikte, erkeklerin aile yaşamındaki egemenliğini reddediyordu. Yeni kurulan hükümet, erkeğin ağzından çıkan tek bir lafla boşanmayı ve çokeşliliği kaldırdı, kadınlara boşanma ve miras konularında eşit haklar tanıdı. Dolayısıyla bir anlamda, ev alanındaki reformlar ve kadınların konumunun ilerletilmesi ulusun babası Atatürk'ün yarattığı modern ulusun simgeleri oldu.²⁹

Aile, "kadınların özgürleşmesi" ve milliyetçilik 20. yüzyılda Çin'in devrimci siyasetinde de çarpıcı şekilde iç içe geçmişti. 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başında Batılı ve Japon emperyalistlerden gelen tehditlere tepki gösteren reformcular, geleneksel Çin kurumlarında reformlar yaparak ülkenin modern dünyaya adım atmasını talep ediyorlardı. Çin'in başındaki illetlere dair analizlerinde Batı'nın çeşitli entelektüel akımlarından etkilenmişlerdi. Özellikle de 1915'te başlayıp sekiz yıl süren Yeni Kültür Hareketi (4 Mayıs Hareketi olarak da bilinir) sırasında, şehirlerdeki okumuş gençler Çin'in geleneksel kültürüne hiç acımadan saldırmaya başlamışlardı. Genç radikaller Çin hükümetinin ekonomik gücünü 1915'te Japonya'ya, 1919'da Versailles Antlaşması'na (Çin'in eskiden Almanya'nın kontrolünde olan bir bölgesi Japonya'ya bırakılmıştı) teslim etmesi karşısında bilenmişlerdi. Bu radikaller de, tıpkı selefleri gibi, Batı'nın toplumsal ve siyasal örgütlenmesini örnek alıyorlardı. Geleneksel, birleşik, ataerkil ailenin (görücü usulü evlilikte erkek evladın eşi ve çocuklarıyla birlikte anne babasının evinde yaşadığı düzen) ve kadınların statüsünün Çin'in ulusal çıkarlarına bilhassa zararlı olduğu düşünülüyordu. Radikaller geleneksel aileyi kaldırıp, çiftlerin birbirlerini özgürce seçebildiği, evliliğin aşka dayandığı ve akrabalarından ayrı yaşanan Batı tarzı aile modeline geçmek istiyorlardı. Yeni tür bir ailenin ulusun küllerinden yeniden doğmasına yardımcı olacağına inanıyorlardı. Tarihçi Susan Glosser'a göre, çekirdek ya da küçük ailenin

amacı "kuşatma altındaki devletin muhtaç olduğu bağımsızlık, üretkenlik ve yurttaşlık bilincini aşlamak"tı.³⁰ Yeni Kültür Hareketi'nin radikallerinin aile yaşamındaki bu reformlar için çıkardıkları reçete, devletin gücünün aileye dayalı olduğuna dair asırlık Çin inançlarından ilham almıştı. Ulusu yeniden inşa etmek için aileyi ve kadının ailedeki rolünü yeniden tanımlamak gerekiyordu. Başka bir deyişle, Yeni Kültür radikalleri kendi içinde bir amaç olarak değil, *ulusun çıkarları adına* bireylerin özel hayatlarının niteliğini geliştirecek yeni bir aile biçimi tahayyül etmişlerdi. Glosser bu formülasyonun 1930'larda milliyetçi hükümetin aile politikalarını, 1950'lerde de Halk Cumhuriyeti'nin politikalarını etkilediğini ve devletin ulusal çıkarlar adına çekirdek aile üzerindeki kontrolünü artırdığını gösterir.

Atatürk Türkiye'sinde olduğu gibi Çin'de de kadınların geleneksel rollerinin modern bir ulusa uygun olmadığına inanılıyordu. 19. yüzyılın sonlarından itibaren reformcular Çin'in geleneksel kültürünün ayak bağlama (demir ayakbağı) uygulamasıyla kadınların bedenlerini sakat bırakmakla kalmadığını, eğitimden ve evlerinin dört duvarı dışındaki dünyayla temastan mahrum bırakarak zihinlerini körelttiğini savunmuşlardı. Qing Hanedanı'nı (1644-1912) deviren ve yerine bir cumhuriyet hükümeti kuran 1911 Devrimi'nden sonra, kadınlara oy hakkı talep eden küçük ama güçlü bir hareket ortaya çıktı fakat ömrü uzun olmadı. Gelgelelim Yeni Kültür Hareketi'yle birlikte "kadınların özgürleşmesi 'feodal' Çin ile 'modern' bir ulus devlet olarak Çin arasındaki can alıcı ayrımı simgeler" oldu.³¹ Bu fikirler 1920'de Sun Yat-sen'in kurduğu Milliyetçi Parti'ye katılan aydınları ve 1919'daki 4 Mayıs gösterilerinin yarattığı dalga üzerinde yükselerek 1921'de kurulmuş Komünist Parti'yi etkilemişti. Bu yıllarda gelişen feminist söyleme Komünist Parti'deki erkekler egemen olmuş, feminizmle Marksizmi birleştirmiş ve ikisini de ulusun dönüşümüne bağlamışlardı. Bu idealler kuşkusuz kadınları partiye katılmaları ve kadınların özgürleşmesi ve aile reformu fikrini aktif bir şekilde benimseme-

leri için teşvik etmişti ama parti içindeki toplumsal cinsiyet hiyerarşisi erkek egemen kalmıştı. Erkekler gibi komünist kadınlar da kadınların ulusa asli sorumluluklarının anne ve eş rolü olduğunu kabul etmişti.

Bu bölümde buraya kadar olan kısımda toplumsal cinsiyet, devrim ve ulus fikri arasındaki ilişkiyi gördük. Unutmamak gerekir ki, toplumsal cinsiyetin 18. yüzyılın devrimci süreçleri açısından bu denli önemli olmasının bir nedeni, “demokratik devrimler çağı’nın; büyük siyasal dönüşümlerin öncesinde, sonucunda veya sonunda savaşların olduğu bir çağda başlamış” olmasıydı.³² Ancak çok yakın geçmişte Avrupa’da ve Kuzey Amerika’da muhariplerin salt erkek olması gerektiği düşüncesi reddedilmişti. Dolayısıyla savaşların son derece toplumsal cinsiyetçi olmasına şaşırmamak gerekir.

Klasik cumhuriyetçilik, bağımsız bir cumhuriyet kurmak için ayağa kalkan Amerikalı devrimciler için hayatiydi. Klasik cumhuriyetçilik için temel olan yurttaşlık anlayışı, erkek olarak bağımsızlığı erdeminin teminatı olan yurttaş-asker fikrinin etrafında dönüyordu. İster gönüllü milislerden ister zorunlu askerlerden oluşsun askerî örgütlenmenin doğası bu dönemde can alıcı bir tartışma konusu olmakla birlikte, eril bir siyasal ideal olarak erdemli yurttaş-asker fikri hem Amerikan Devrimi hem de sonrasında kurulan cumhuriyet için merkeziydi.

Fransa’da da benzer şekilde erkek yurttaşlık erdemi yurttaş-asker fikriyle bağlantılıydı. Orada da askerî örgütlenmenin doğasına ilişkin bir tartışma yaşanmıştı. Fakat “erkek yurttaşlık ile askerlik hizmetinin birleştirilmesi erkekliği giderek erkeksileştirdi ve kadınlıktan ayrı olduğunu hiç olmadığı kadar kesin bir şekilde öne çıkardı.”³³ Ağustos 1793’te devrimci hükümetin kitlesel olarak askere alma kararnamesiyle tüm erkeklerin orduda belli bir görev alması zorunlu hale getirilince, erkek kardeşliğine dayalı yeni siyasal ve toplumsal düzende yurttaş-asker figürü daha da merkeze oturdu.

Fakat Fransız erkekleri için savaşçı bir erkeklik anlayışının geliştirilmesi, rejimin dünya çapında emperyal emelleriy-

le bağlantılı olarak Napoléon döneminde gerçekleşti. Devrimciler Fransız aristokrasisiyle bağlantılı olan kahramansı erkeklik mefhumlarını geri plana itmeye çalışmışken; Napoléon 1799'da hükümeti ele geçirdikten sonra, rejim tüm erkekler için adam gibi adam, saldırgan ve sonuna kadar heteroseksüel erkeklik idealini ilan etti. Tarihçi Michael J. Hughes'a göre, Napoléon her Fransız erkeğinin asker doğduğuna inanıyordu.³⁴ Özellikle de soyluların doğuştan savaşçı olduğu iddia ediliyordu ve Napoléon orduda aristokratik değerleri yeniden yerleştirmişti. Rejim erkekler arasından orduya on binlerce asker devşirmişti ve bu erkeklerin askerlik hizmetini yaptıktan sonra aile ocağına dönüp oğullarını erkeksi birer asker olarak yetiştirmeleri bekleniyordu. Napoléon'un orduları Batı dünyasında fırtına gibi esedursun, kadınlığın temel özelliğinin "yüreksizlik" olduğu düşünülüyordu, kadınların sevdiklerini savaşa yollarken üzüntüden perişan halde resmedilmesi âdet olmuş ve Fransız askerlerinin cinsel fetih imgeleri her yere yayılmıştı. Fransa'nın kendini "aşırı eril savaşçı bir ulus" olarak takdimi 19. yüzyılın büyük kısmında devam etti.

Batı tarihinin çoğu boyunca savaşmak erkeklere has bir özellik olsa da, kadınların erkek kıyafetleri içinde muharebebe atıldıkları tarihsel örnekler de vardır. Örneğin 1806-1815 yılları arasında, (Cermen) Prusya'nın Napoléon'a karşı savaşında, en az yirmi iki kadın erkek kıyafetleriyle orduda görev almıştı. Karen Hagemann'ın analizine göre, bu kadınlara şüpheyle yaklaşılmıştı ve muharebelerdeki üstün başarılarına karşın varlıkları halk nezdinde kafa karıştırıcıydı.³⁵ Gerek Fransa'da gerek Prusya'da yurtsever duygularla harekete geçen bazı kadınlar kendilerini ve ülkelerini (kadın olarak) savunma hakkı talep etmiş, ama reddedilmişlerdi. Anlaşılan o ki kadınlık ve savaşma o kadar uzlaşmazdı ki kadının gücünü ve metanetini açıkça sergilemesi, savaştaki ulus hissi için erkek kıyafeti giymiş kadınlardan daha büyük bir tehditti.

Fakat savaş, özellikle de 20. yüzyılın "topyekûn savaş" olarak bilinen iki dünya savaşı sadece muharebe alanlarında yürütülmemişti. "Topyekûn savaş" terimi hem büyük hem de

müthiş yıkıcı olan savaşları akla getirir ve daha önemlisi cephe (muharebe cephesi) ile cephe gerisi ("sivil cephe") arasındaki sınırları silikleştirir.³⁶ Kadınlara savaşta bir rol verilmemiş olsa da, 20. yüzyılın dünya savaşları kadınlara ulusal çabalara katkı sunmaları için alan açtı. Nicoletta Gullace'ın gösterdiği gibi, siyasal düşüncede savaşabilmek ile yurttaşlık vasıflarını haiz olmak arasında sıkı bir bağ bulunduğundan, kadınlar Birinci Dünya Savaşı sırasındaki faaliyetleri sayesinde siyasal yurttaşlık talebinde bulunabilmiş ve bazıları bu hakkı elde etmişti. Gerek Britanya'da gerek dünyanın başka yerlerinde kadınlara oy hakkı kampanyasını belgeleyen ve analiz eden devasa bir tarihsel külliyat vardır, ama yer sıkıntısından ötürü bunları burada ele almamızın imkânı yok. Kadınların Britanya'da oy hakkı mücadeleleri uzun olduğu kadar meşakkatliydi ve Gullace'ın gösterdiği gibi, anne ve eş olarak özverileri, savaş dönemindeki çalışmaları ve oy hakkı savunucularının savaş sırasında alenen sergilediği yurtseverlik kadınların oy hakkı kazanmalarına giden yolda kamuoyunu etkilemişti. Bu durum özellikle de kadınlar içerideki savaşla tamamen meşgul olurken, erkek pasifistler askere gitmeyi reddettikleri için geçerliydi. Ayrıca Gullace'ın dikkat çektiği gibi, öncesinde (burada ele alınamayacak kadar karmaşık nedenlerden ötürü) sıradan profesyonel askerlere oy hakkı tanınmamıştı. Sıradan erlerin kahraman mertebesine yükseltilmesi ve hem gönüllü olmayı hem de askere alınmasında askerlik yapmayı reddeden erkeklerin varlığı koşullarında, oy hakkının genişletilmesine halk desteği Halkın Temsiliyeti Yasası'nın kabul edildiği 1918'e gelindiğinde açıkça görülebiliyordu. Gullace'a göre, gönüllü olmaya ya da zorla askere alınmaya karşı çıkan erkekler bulunduğundan, bundan böyle oy hakkı yeterlilikleri arasında toplumsal cinsiyet ayrımı yapılamazdı. Ulus için fedakârlık retoriği toplumsal cinsiyetten azadeydi. Vicdani retçiler bu çevrede "yurttaş olmayanın sembolik ve düz anlamda tecessümü" haline geldi.³⁷

Birinci Dünya Savaşı Britanya'da başlı başına toplumsal cinsiyetten ziyade askerlik hizmetini oy verebilecek yurttaş-

şın kıstası haline getirmiş olsa da, 1918 öncesinde erkeklerin tamamı siyasal ulusa kabul edilmemişti. Bütün erkeklere oy hakkı mücadelesi hem uzun hem sıkı bir mücadele gerektirmiştir. Matthew McCormack'a göre, 17. yüzyılın ortalarından 19. yüzyılın sonlarına kadar mesele bir insanın "bağımsız bir adam" sayılması için hangi vasıfları haiz olması gerektiği sorununda kilitlenmişti.

McCormack'ın araştırması, bağımsızlığın seçim reformu ve siyasal düşünce için önemi mefhumu varlığını sürdürse de, bağımsızlık kavramının anlamlarının 18. yüzyılın sonu ile 19. yüzyılın başında değiştiğini ve 1832'deki Büyük Reform Yasası'na uzanan tartışmalarda bunlardan yararlanıldığını göstermektedir.

"Bağımsız adam"ın tanımı hem kadınlarla hem de "bağımlı adamlar"la karşıtlığı içinde yapıliyordu. 18. yüzyılın son dönemlerinden önce, bağımsızlık genellikle toplumsal statü ve toprak mülkiyetiyle ilişkiliydi. Bağımsızlığın karşıtıysa insanları yoz ve güvenilmez hale getirdiğine inanılan bağımlılıktı. Hamilere, işverenlere, toprak beylerine ya da yardımlara bağımlı olanlar erkeklikten, erdemden ve özgür iradeden yoksundu. McCormack'a göre, 18. ve 19. yüzyıl boyunca yurttaşlığa bağımsızlık merceğinden bakılmaya devam edilmesine rağmen, bağımsızlık statü ya da toprak mülkiyeti sahipliğinden ziyade giderek toplumsal cinsiyetle özdeşleştirildi. Bağımsızlık yurttaşlık için önemli bir yeterlilik olmayı sürdürse de, "yeniden tanımlanmaya ve tartışmaya tabi"ydi.³⁸

Devrimler çağının akabinde, özellikle de Britanya'daki radikal düşünürlerin 1770'ler Amerika'sının siyasal kültürüyle karşılaşmasıyla, çok sayıda siyasal radikal ve reformcu siyasal salahiyyete daha geniş bir perspektiften bakmaya başlamıştı. Bağımsızlık önemli olsa da, erkek karakter özellikleri olarak görülen "içten duyarlılık, aklilik, alçakgönüllü erdemler ve doğuştan haklar" üzerinden tasavvur ediliyordu.³⁹ Ayrıca bu siyasal radikaller son derece kadın düşmanıydı. Bir kadının kesinlikle bu özelliklere sahip olamayacağını açıkça ifade ediyorlardı. McCormack erkek bağımsızlığı için gerek-

li şartların 19. yüzyılın başlarında tartışılmaya devam ettiğini gösterir. Çalışan erkeklerin yaygın katılımıyla, radikaller oy verme için yegâne kıstasın bizatihi erkeklik olduğunu iddia ettiler. 1830-1832 reformcuları "baba, koca ve ev geçindirme gibi erkek duraklarını öne çıkarıyorlardı, zira bağımsız erkeklerin kamusal rolü kendilerine bağımlı olan insanların bulunmasına bağlıydı."⁴⁰

Anna Clark'ın önemli çalışması *The Struggle for the Breeches* da 18. yüzyılın sonundan itibaren çalışan erkekler için yurttaşlık konusunda siyasal radikallerdeki fikir değişikliklerinin izini sürer; bu dönemde radikal zanaatkârlar, kendi yurttaşlık talepleri ile mülksüz olmaları arasındaki çelişki karşısında kardeşlik mefhumlarına sarılmışlardı. Tıpkı McCormack gibi Clark da bunu, 1820'lerden itibaren reformcuların da etkisiz olduğunu gördüğü, eril bir radikallik olarak değerlendirir. Bundan böyle işçi ya da alt tabakadan radikallerin erkeklik mefhumlarının kadın düşmanlığından çıkıp, eşlerini ve çocuklarını koruyup kollamaya dönüştüğünü söyler.⁴¹

1832 Reform Yasası'na giden dönemde seçim reformu kampanyası işçi sınıfı ve orta sınıftan erkekler tarafından ve bazı aristokrat kadınların desteğiyle yürütülmüştü. İşçi kadınlar da gösterilere ciddi bir katılım göstermiş, ama kadınlar ve erkekler kampanyalarda farklı şekillerde temsil edilmişlerdi. Erkekler, bağımsız erkekler olarak oy verme haklarını talep ediyorlardı. Kadınlar ise eş ve anne rolündeydi. 1832'den önce siyasal haklar söz konusu olduğunda kadınların esamisi okunmuyordu. Fakat 1790'ların devrimci ikliminde Mary Wollstonecraft gibi feministlerin dillendirdiği siyasal iştiaklar bağlamında, 1832'de geçirilen yasa kadınlara oy hakkını resmen reddetmişti. Ayrıca erkeklerin de tamamına oy hakkı tanınmamıştı. Oy hakkını yeni elde eden seçmenler, bağımsızlıklarını vergilendirilebilir mülk sahipliğiyle kanıtlayan orta sınıf erkeklerdi. Bağımsızlık ya da güvenirliliğin kıstası mülkiyetti, başka bir deyişle siyasal ulusa katılım için erkekliğin ölçüsü mülkiyetti.⁴²

Fakat Britanya'da erkeklere genel oy hakkı mücadelesi

daha yeni başlıyordu. Oy hakkı elde etmek ve ekonomik sömürüye karşı çıkmak için doğmuş kitlesel işçi hareketi olan Çartizm, 1838 ile 1840'ların ortaları arasında gelişti. Çartistler erkeklere genel oy hakkı talep ediyor, bu taleplerini zanaatkârların uzun zamandır dile getirdiği iddiaya dayandırıyorlardı: Vasıflı işçiler olarak onlar da birer mülk sahibiydi, onların mülkü emeğiydi. Dolayısıyla siyasal katılım için temel olarak bağımsızlığı vurgulayan bir dil kullanıyor, ama mülkiyetin anlamını genişletiyorlardı. Bu dönemde işçi sınıfından erkeklere oy hakkı tanınmasına karşı çıkanlar; işçilerin işyerinde dik kafalı, evdeyse kötü birer koca olduğunu iddia ediyor, mülklerinin emekleri olduğu iddiasını alakasız görüyorlardı. Başka bir deyişle, erkek işçilerin oy hakkına layık olabilmeleri için gerekli olan yeni bir erkeklik tanımı yapmaya başlamışlardı: Saygıdeğer erkekler olmaları gerekiyordu. Anna Clark'ın vurguladığı gibi, erkek işçiler buna cevaben, orta sınıflar için çok hayati hale gelen evcimenlik ideolojisine başvurmuştu: Ailelerini geçindirmek için eve ekmek götürebilecek bir ücrete ihtiyaçları vardı. Ayrıca saygın olduklarını iddia etmek için emek ve kendini geliştirme erdemlerini vurguluyorlardı. Clark'ın gösterdiği gibi, Çartistler çalışan erkeklerin siyasal ulusa katılımını savunmak için eve ekmek götürecekt kadar ücret alma talebini giderek daha çok dillendirdiler. Dolayısıyla Çartistlerin erkeklere oy hakkı kampanyası kadınlar için evcimenliğe dayalıydı.

1860'larda oy hakkı tartışması yeniden başlayınca, reformcular "emeğin de bir mülk olduğu fikrini işçi sınıfı erkeklikleri arasında (aklı başında, saygın ve bağımsız erkeklik ile şu 'kaba saba' adamlar arasında) fark gören kültürel ayrımlarla bezemişlerdi."⁴³ Bu tür tartışmalar 1867 Reform Yasası'nın geçmesine yol açtı ve oy hakkı erkek ev sahiplerini ve yılda on pound'dan fazla kira ödeyen kiracıları kapsayacak şekilde genişletti. Keith McClelland'ın ifade ettiği gibi, 1867'de oy hakkı tanınan erkek işçiler "belli türde erkeklerdi ve bunların tanımlanması (sahip oldukları düşünülen toplumsal, siyasal ve ahlaki nitelikler; hükümet ve siyasetle

var olduğuna inanılan ilişkileri) siyasal ulusun ne olduğunun ve ne olabileceğinin yeniden tanımlanması açısından mühimdi.”⁴⁴ Saygıdeğer erkekler, yani vergi veren, düzenli bir işte çalışıp ev geçindiren erkekler ulusta siyasal yurttaşlık vasfına erişmelerini sağlayacak türde bir bağımsız erkeklığe sahipti. Britanya’da ancak 1918’de yirmi bir yaşın üzerindeki tüm erkeklere oy hakkı tanındı. 1918 Halkın Temsiliyeti Yasası sadece otuz yaşın üzerindeki kadınlara oy hakkı tanımıştı. Kadınlar ile erkeklere eşit oy hakkı için daha on yıl vardı.

Sonuç

Bu bölüm, toplumsal cinsiyet analizlerinin büyük siyasal dönüşümlerin aydınlatılmasına hangi açılardan yardımcı olduğunu göstermiştir. Toplumsal cinsiyet ve devrim değerlendirmemiz 18. yüzyıl devrimler çağıyla başlayıp, sonucunda yurttaşlığın toplumsal cinsiyetleştirildiği bir tarihsel döneme uzandı. Toplumsal cinsiyetçi imgelerin, bu devrimlerle kurulan ulusu temsil etmek için nasıl kullanıldığını ve aile yaşamı ile toplumsal cinsiyetin 20. yüzyılda dünya çapındaki siyasal dönüşümler için hangi açılardan önemli olduğunu inceledik. Toplumsal cinsiyetçi imgelerin ve ailevi uygulamaların ABD’de, Fransa’da, Mısır’da, Türkiye’de, İran’da, Çin’de ve Venezuela’da farklı türde ulus inşası çabalarında kritik bir yere sahip olduğunu öğrendik. Bu bölümde toplumsal cinsiyet çalışmalarının savaş konusundaki tarihsel değerlendirmelere katkılarını inceledik ve savaş ile siyasal yurttaşlık arasındaki ilişkiyi araştırdık. Değerlendirmemizi 19. yüzyılda Britanya’da siyasal haklar edinmek için hangi tür erkekliğin zorunlu görüldüğüne dair değişen anlayışlara ve tüm kadınların 1928’e kadar dışlanmış olmasına odaklanarak bitirdik.

Gerek kapitalist gerek sosyalist ülkelerde toplumsal cinsiyet, emek ve endüstriyel dönüşüm üzerine kayda değer tarihsel çalışmalar yapılmıştır. Kitabın sonunda, okuma öne-

rileri kısmında bu yazından bazı örnekler verildi. Son bölümdeyse toplumsal cinsiyet tarihçiliğine yaklaşımlara dair tartışmalar inceleniyor ve okura bu alandaki bazı yeni doğrultular tanıtılıyor.

“Dönüşler”in Değerlendirilmesi ve Yeni Doğrultular

Kabaca 1980’lerin ortalarından 1990’ların sonuna kadar toplumsal cinsiyet tarihçiliğinin doğuşu ve yükselişine farklı kesimlerce “dilbilimsel dönüş”, postyapısalcılık ve postmodernizm adı verilen akımlar eşlik etti ve katkıda bulundu. Bu sıfatlar sık sık tarihteki aynı genel hareketin parçaları olarak görülse de, her birinin kendi felsefi ve/veya teorik kökenleri ve analitik özgüllükleri vardır. Bunlar, ayrı ayrı ve birlikte, tarihçileri çalıştıkları disiplinin doğasını sorgulamaya itmiştir. Kitabın en başında, bu disiplinin doğasına ilişkin olarak benim muvakkaten “postmodernist” adını vereceğim bir anlayışın merkezinde yer alan bir tarih tanımı yapılmıştı. Biz tarihi ancak tarihçinin onu inşa ettiği şekliyle biliyoruz. Tarihçiler kanıtlar (şimdiden önce yaşanmış yaşamların çeşitli izleri, namı diğer “belgeler”) toplar ve ardından bu kanıtları yorumlarlar. Daha sonra, yorumlarını geçmişin tasvirleri olarak şekillendirirler. Dolayısıyla bizim geçmişe, “gerçekte olup bitenler”e erişimimiz, her biri dil kullanımı ve anlam atfetme içeren yorumlama katmanlarıyla dolayımlanır. Belli bir olayın gerçekleşmiş olduğunu bilebiliriz, ama bu olayın nasıl cereyan ettiğini, kimlerin katıldığını saptamak ve sonuçlarını değerlendirmek için olayın izlerini okumak gerekir.

Önceki tarihçiler belli bir ölçüde geçmişin aktif üreticileri olduklarını varsaymış olsalar da, 20. yüzyılın son dönem-

lerinde tarihçilerin gerçekleştirdiği postmodern “dönüş” tarihsel bilgiye duyarlılığı artırmış, bu bilginin önemi daha da takdir edilir olmuştur. Geoff Eley ve Keith Nield’in yazdığı gibi, bu dönüş “çoklu bakış açılarına giden yolu açar. Geçmiş kesin olarak ihya edilemeyeceği ya da yeniden inşa edilemeyeceği için ve geçmişin bütünlüğü kurtarılamaz olduğundan, anlayışa erişimimiz [...] ister istemez geçici kalacaktır.”¹ Tarih her zaman revizyonlarla ve ihtilaflarla doludur. Ayrıca aşağıda göreceğimiz gibi, hem toplumsal cinsiyet tarihçiliğinde hem de bu alanın dışında yeni soruşturma yolları açan yeni tarihsel analiz tarzları gelişmektedir. Fakat bu yeni eğilimleri ele almadan önce, toplumsal cinsiyet tarihçiliğinin postmodern, postyapısalcı dilsel dönüşle nasıl ilişki kurduğunu anlamak önemlidir.

Kathleen Canning, genel olarak feminist tarihin bu dönüşün gelişiminde asli rol oynadığını savunmuştur.² Kendisinin de dile getirdiği gibi, 1970’lerde ve 1980’lerde feminist araştırmacılar cinsel eşitsizliklerin biyolojiyle açıklanabileceğini reddetmiş ve cinsel farklılıkların toplumsal olarak inşa edildiğini savunmuşlardı. Toplumsal cinsiyet tarihçiliğinin tüm derdi tarihin öznelerinin bedensizleştirilmiş beyaz erkekler olduğu fikrini yıkmaktı, bu nedenle en baştan itibaren geleneksel tarihçiliğin zayıflamasında rol oynadı. “Dilsel dönüş”ü gerçekleştiren feminist tarihçiler, dil ve söylemi toplumsal cinsiyetin nasıl oluşturulduğu ve tarihsel süreçleri nasıl etkilediğine dair incelemelerinin merkezine alarak bir adım daha ileri gittiler. Dil ve söylemi tarihsel “gerçeklik”i oluşturan; gerçekliği yansıtmaktan ziyade kuran, inşa eden bir şey olarak kavradılar. Bu durum, her şeyin dil yoluyla inşa edildiği fikrine karşı çıkan diğer feminist tarihçileri de etkiledi ve rahatsız etti, zira “metin” haricinde ya da onun hakkında yazılanlar haricinde hiçbir gerçeklik olmadığı izlenimini veriyordu. Bazı tarihçiler bu yeni tarihçiliğin ilerici feminist siyaseti yadsıyan bir görecilik çukuruna saplanacağından kaygı duyuyordu. Başka bir kesim ise söylem ya da dilin, “toplumsal ilişkilerin ve bunların tarihlerinin oluşumundaki”

bileşenlerden sadece biri olmak yerine, güya her şeyi açıklayan yeni bir temel kategori haline geldiğini iddia etmişti.³

Feminist tarihçiler ve genel olarak tarihçiler arasındaki tartışmalar 1990'larda iyiden iyiye kızıştı ve sadece akademik dergilerde değil, "ana akım" medyada da yaşanan bu tartışmalara "kuram savaşları" adı verildi.⁴ Tartışmaya özellikle de Michel Foucault ve Jacques Derrida'nın fikirleri damga vurmuştu. Foucault ve takipçileri açısından modern toplumlarda iktidar merkezde toplanmamış, dağılmıştır. İktidar, bilgiye kopmaz şekilde bağlıdır. Böylece cinselliğin tarihinde cinsiyet, bilimsel disiplinlerin bir nesnesi haline gelmişti ve bu disiplinler ile disiplinlerin ürettiği bilgi, kontrol araçları olarak işlev görmüştü. Dahası, bilgi bireyler tarafından içselleştirilerek kontrol eder ve bireyler bunu özbilginin ve dolayısıyla kendini kontrolün bir temeli olarak kullanırlar. Eleştirmenler iktidarın bu türde söylemsel kavranışının, insanların yaşamlarını etkileyen ekonomik veya toplumsal kısıtlamaları olduğu gibi tahakkümü de görmezden geldiğini ya da reddettiğini düşünüyorlardı.

Jacques Derrida, metinleri anlamanın ve okumanın bir yolu olan yapıbozumla anılır. Temelde, gösterenlerin sonsuz oyunuyla inşa edildiğinden, metinlerin asla anlamı kesinkes saptayamayacağını savunur. Batı geleneği bu kararsızlığı bastırarak kesinlik ve hakikat iddiasında bulunmuştu. Fakat bu gelenekte metinleri ortaya çıkaran ikilikler (ışık-karanlık, doğa-kültür, kadın-erkek) gerçekte hiyerarşiler olarak oluşturulur, öyle ki merkezî terim marjinal terimi varsayar ve dolayısıyla marjinal terim, merkezi terime bulaşır. Bu nedenle metinler, hakikat ya da benzersiz anlam iddialarının altını oyan çelişkilerle maluldür. Derrida'nın çalışması tarihsel kanıtı teşkil eden metinleri iç çelişkilerini açığa çıkarmak ve bastırdıklarını ortaya sermek için okuma, yani dışarıda bırakılmış ya da susturulmuş olan için okuma yolu sunuyordu. Bazı tarihçiler tarafından metinlere bir yaklaşım tarzı olarak kabul edilmiş olsa da, diğerleri sadece dile odaklandığı, çetrefilli yazma tarzı ve belli söylemlerin ortaya çıktığı

tarihsel ve toplumsal bağlamları göz ardı ettiği ya da alakasız gördüğü için Derrida'cı postyapısalcılığı yerden yere vurmuştur.

Joan Scott toplumsal cinsiyet tarihçiliğinin gelişiminde merkezî bir isimdi, özellikle de tarihte toplumsal cinsiyet konusuna teorik bir yaklaşımı öne çıkarması bakımından. Fakat Foucault ve Derrida gibi kuramcılara olan borcundan ve tarihte sadece postyapısalcı bir yaklaşımın makbul olduğu konusundaki ısrarından ötürü, fikirleri toplumsal cinsiyet ve kadın tarihçileri arasında tartışmalara neden olmuştur.⁵ Birtakım feminist tarihçiler bu tür akademik teori savaşlarında tartışmanın iki tarafından birinin yanında yer alsalar da, bir "orta yol" tutturmaya çalışan toplumsal cinsiyet tarihçileri de vardı: Postyapısalcılığın belli veçhelerini benimsiyor ama diğer yandan analizlerine hem toplumsal bağlam sorunlarını hem de kendilerini tanımlayan söylemlerle çatışma, bunlara direnme ya da bunları dönüştürme ve içinde bulundukları toplumsal kısıtlamalarla kapışma konusunda tarihsel aktörlerin faillliğini ya da rolünü de dahil etmeye çalışıyorlardı.

Örneğin Judith Walkowitz'in *City of Dreadful Delight: Narratives of Sexual Danger in Late-Victorian London*'ı [Korkunç Hazların Şehri: Geç Victoria Dönemi Londra'sında Cinsel Tehlike Anlatıları] Foucault'nun söylemsel pratiklere dair içgörülerini toplumsal tarih ile feminist siyasetin sorunlarıyla birleştirmişti.⁶ Yazar Londra'nın 1880'lerdeki değişen toplumsal manzarasını analiz etmişti; şehrin bu değişimi toplumsal reformcular, orta sınıf ve elit erkek seyirciler ve fahişelik yaptırılan kızlarla ilgili sansasyonel haberler yapan W. T. Stead gibi gazeteciler de dahil olmak üzere farklı türde araştırmacıları cezbetmişti. İç içe geçmiş ve çoğu zaman çatışan bu söylemler siyasal gösterilere, parlamentoda bir yasa teklifine ve polis gözetiminin artmasına yol açmıştı. Walkowitz cinsel anlatıların çoğalmasının toplumsal sonuçlarını ayrıntılarıyla aktarır ve heteroseksüelliğin inşasının şekillenmesinde medyanın rolünü ve etkisini araştırır. Ayrıca Karın-

deşen Jack cinayetleri konusunda medyada koparılan yaygaranın şehrin toplumsal manzarasına dair görüntülere yeni bir çerçeveden bakmak anlamına geldiği gibi, erkek şiddeti ve kadın pasifliği anlayışına odaklanarak toplumsal cinsiyet anlamlarını yeniden şekillendirmek olduğunu da savunur. Böylece Walkowitz'in çalışması söylemleri bir toplumsal bağlam içine yerleştirir ve toplumsal, kültürel ve siyasal sonuçlarını değerlendirir.

Kathleen Canning 1990'larda yayımlanan denemelerinde toplumsal cinsiyet tarihçiliğinde söylem ile toplumsal bağlam arasında "deneyim" ve faillik mefhumlarının toplumsal cinsiyet tarihçiliğine yeniden girmesine imkân tanıyacak bir etkileşim ya da karşılıklı bağımlılığı vurgulayan bir yaklaşım geliştirmişti. Canning'in yaklaşımının merkezinde "bedeni maddi kültür ile öznellik arasındaki kesişme noktasında" yerleşmiş olarak gören, böylece "arzu ve mahrumiyet gibi bedensel deneyimlerin öznelliği önemli açılardan şekillendirdiğini" görebilen bir anlayış vardır.⁷ Örneğin Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'da kadınların emek siyasetine katılımlarına dair incelemesinde, kadın işçilerin savaş sırasında karşılaştıkları toplumsal koşulları, bir işçi sendikasında yeni elde ettikleri konumu, kadın bedenleri ile kadınların çalışması hakkındaki değişen söylemleri ve bu söylemlerin siyasal protestolardaki kullanımında kadınların failliğini gözler önüne serer. Canning'e göre, savaş yılları ve hemen akabindeki toplumsal ve siyasal çalkantılar kadınların "açlık, hırsızlık, grev, gösteri, doğum ya da düşük yapma gibi" bedenselleşmiş deneyimlerinin "bilinç ve deneyimde dönüşümlere giden yolu açtığı" bir dönem oluşturur.⁸ Ayrıca savaş sırasında hükümetin kadınların faaliyetleri üzerindeki polisiye tedbirleri artmış, böylece kadınlar kendi özel ihtiyaçlarının daha da farkına varmaya başlamıştı. Bir süre sonra, kadınların anne olarak bedenleri nüfus kaybı ve niteliği konusunda yaygın endişelere konu olmuştu. İşte söylemsel ve toplumsal açıdan bu karmaşık bağlamda, kadınlar fabrika işçiliğini olduğu gibi yoğun ev emeğini de kapsayan (ailenin

ayakta kalması için ikisi de zorunluydu) günlük deneyimlerini siyasal taleplerine dahil etti. Ayrıca "hastalık, sakatlık ve tecavüzle her an karşı karşıya gelebildikleri [...] işçi aileleri arasında düşmek bilmeyen yüksek çocuk ölümü oranları ve yasadışı kürtaajla bağlantılı tehlikeler ve ölümler"den bahsediyorlardı.⁹ Savaştan önce kadınların özel ihtiyaçlarından dem vuran argümanlar kadın işçinin anne kimliğine odaklanırken, 1920'lerin ortalarında kadınlar çoklu rolleriyle kendilerini temsil ederek kadın işçi olarak özgül konumlarına seslenen sosyal refah önlemleri talep ettiler. Bu ister istemez karmaşık bir hikâyedir: Söylem, toplumsal bağlam, faillik ve deneyimleri hesaba katan bu hikâye postyapısalcılıktan ve onun söyleme gösterdiği ilgiden yararlanarak ve bunu o söylemlerin bahsettiği maddi bağlamların analiziyle birleştirerek toplumsal cinsiyet tarihçiliği yapmanın bir yolunu sunar. Judith Walkowitz ve Kathleen Canning'in çalışmaları, "dilsel dönüş" tartışmalarının akademiye kasıp kavurduğu dönemde, toplumsal cinsiyet tarihçiliğine farklı teorik yaklaşımların meyvesini toplamak için bir tür orta yol tutturan tarih eserlerine birer örnektir.

Disiplinler arası yaklaşımların toplumsal cinsiyet tarihçiliğinde vazgeçilmez olduğuna şüphe yok. Değerlendirmemizin bu noktasında, bunları Peter Burke'ün tabiriyle "yeni kültürel tarih"i oluşturuyor olarak görmek yararlı olabilir: Yeni kültürel tarih, postyapısalcılığı kapsayan ve bundan etkilenmiş olabilecek ama postyapısalcılığa indirgenemeyecek olan eklektik çeşitlilikte yaklaşımları içerir.¹⁰ Öyle ki bu kitapta ele alınan çalışmaların çoğu "yeni kültürel tarih"in bir vechesinden yararlanır ya da bununla irtibat kurar. Kuşkusuz buna hem beşinci bölümde ele aldığımız Fransız Devrimi'nin seyrini etkileyen toplumsal cinsiyetçi imgelerin önemine dair çalışmalar hem de Kathleen Brown'ın üçüncü bölümde ele alınan sömürge Virginia'da toplumsal cinsiyet ve kölelik analizi gibi çalışmalar dahildir. "Kuram savaşları" denen hadise tarihin ne olması gerektiğine ve nasıl yazılması gerektiğine dair kökten farklı bakış açılarını benimsemiş

tarihçiler tarafından yürütölmüş olmakla birlikte, çoğu toplumsal cinsiyet tarihçisi analiz aletlerini birden fazla gele-
nekten almıştır. Tarihçilerin tarihin durumuna dair son dö-
nemdeki mülahazaları sadece bu gelenek çoğulluğunu değil;
söylem analizinden yararlanan, bunların toplumsal veya ta-
rihsel bağlamlarını değerlendiren ve hem toplumsal fırsatla-
rın hem de eğitsizliklerin dağıtılmasını ve sürdürölmesini
sağlayan düzensizliklerle ilgili bir anlayışı içeren kültürel ve
toplumsal nitelikte tarihsel yaklaşımları birleştirmek için
uyumlu bir çabayı da gösteriyor.¹¹

Değerlendirmemizin buraya kadar olan kısmında, Kath-
leen Canning'in çalışmasına dair kısa bir değerlendirme hari-
cinde, öznellik meselesine çok az eğildik. Canning açısından
beden (bedenin fiziksel stresleri ve arzuları) öznelliği şekil-
lendirir. Ayrıca öznelliği, söylemdeki "özne konumları" ve
bunların mümkün hale getirdiği kendi kendini temsiller üze-
rinden görür.¹² Muharebe alanındaki erkeklerin annelerine
yazdıkları mektuplara dair araştırmasından dördüncü bö-
lümde bahsettiğimiz Michael Roper için öznellik, psikolojik
durumlarla alakalıdır. "Slipping Out of View: Subjectivity
and Emotion in Gender History" [Gözden Kaybolup Git-
mek: Toplumsal Cinsiyet Tarihinde Öznellik ve Duygu] gibi
tahrik edici bir başlığı olan denemesinde, aslında öznelliği
söylemdeki özne konumları olarak kavramlaştıran anlayışları
sert bir dille eleştirir. Bunun yerine, aktörlerin söylemden na-
sıl yararlandıkları ile psikolojik etkiler sorunu arasında ayrım
yapmak gerektiğinde ısrar eder.¹³ Joan Scott'ın teorik temele
oturttuğu toplumsal cinsiyete dilsel yaklaşıma birkaç yönden
karşı çıkar. Roper yaşanmış deneyim mefhumunu bir top-
lumsal cinsiyet teorisinin dışında bırakmanın, öznellik anali-
zini imkânsızlaştırdığını savunur ve söylemlerin veya kültürel
temsillerin özneleri oluşturdığu görüşüne karşı çıkar. Ayrıca
toplumsal cinsiyet tarihçiliğinin Scott'ın etkisi altında çok dar
bir yaklaşım benimseyerek, iktidarı oluşturan ya da gösteren
bir araç olarak sadece toplumsal cinsiyete odaklandığını savu-
nur ki "toplumsal cinsiyetin alakasız gözöktüğü alanlara ulaş-

masına imkân tanıyan tam da modelin bu kısmı"ydı.¹⁴ Başka bir deyişle, Roper bazı toplumsal cinsiyet tarihçilerinin tarihsel anlayışa katkılarından ötürü toplumsal cinsiyet analizinin güçlü yanı olarak göreceği şeyi bir problem olarak görür. Roper açısından toplumsal cinsiyet tarihçiliğinin eksik yanı "günlük yaşamın pratiklerine, insanların birbirleriyle duygusal ilişkileri yoluyla kurulan insan deneyiminin pratiklerine ve benliğin içindeki ve başkalarıyla ilişkili olarak (bilinçli ya da bilinçsiz) duygusal itkileri yönetmenin daimi bir sürecini içeren deneyimin pratiklerine" dikkat göstermemesidir.¹⁵ Birinci Dünya Savaşı'nda erkekler ve erkeklik üzerine araştırmasındaysa, annelerin oğulları adına giriştikleri ve duygusal olarak önemli açılardan onlara sevgi ve desteklerini gösteren yazmak, yemek pişirmek, giysi ve hediye yollamak gibi günlük pratiklere eğilmiştir. Anneler ile oğulları arasındaki mektup alışverişlerini analiz ederek aile ilişkilerinin duygusal anlamını yeniden inşa edebilmiştir. İşte "toplumsal ve kültürel olduğu kadar psişik bir kurgu olarak" da kavradığı erkeklik incelemesinin merkezinde bu ilişkiler vardı.¹⁶ Roper tarihe biyografik yaklaşım sergiler ve psikanalizden ciddi ölçüde yararlanarak "aile içinde kurulan ilişkilerin psişik derinliği"ne ve somut tarihsel koşullarla ilintilerine tarihçi içgörüsüyle bakar.¹⁷

Timothy Ashplant'ın yakın dönemdeki bir kitabı, Birinci Dünya Savaşı sırasında erkeklerin karmaşık öznelliklerini irdelemek için biyografik tarih ya da yaşam tarihi yaklaşımından yararlanır. Ashplant üst orta sınıf kökenden üç erkeğin ayrıntılı vaka incelemesinden yararlanarak, onların Garp Cephesi'ndeki amansız savaşın zaruretleriyle yüzleşme ve bunlara ayak uydurma çabası içinde bireysel ve toplumsal kimliklerinin akıbetini inceler. Ashplant'ın amacı erkeklerin savaştan duygusal açıdan nasıl etkilendiklerinin bir özetini ya da portresini sunmak değil, daha ziyade erkeklerin birey olarak toplumsal ve siyasal kimliklerinin oluşumunu ve dönüşümünü irdelemektir. Kitapta bu bireylerin aile içindeki, gittikleri okullardaki ve ordudaki kişisel gelişimleri inceleniyor. Erkeklerin "kendilerinden beklenen roller"i ne zaman ve

hangı yollarla “müzakere ettikleri, direndikleri ya da reddettikleri veya bunları yapıp yapmadıkları” bilhassa ilgi alanına girer ve dikkatini savaşın etkilerine yöneltir.¹⁸ Kişisel kimliğin oluşumunu hem psişik hem de toplumsal bir şey olarak kavrar. Bunları iç içe geçmiş olarak görür, “böylece bir yetişkin kimliğinin edinilmesi aynı anda hem toplumsal cinsiyete hem sınıfa hem de ulusa özgü”dür¹⁹ ve bir insanın yaşamında yetişkinliğe geçiş sürecinde oluşur. Ayrıca ulus gibi “toplumsal kolektiflikler” adını verdiği olguları inceler ve bunların insanların yetişkinlik evresine geçme süreçlerinde önceki hayatlarda oluşturulan duygusal bağları çağıran taleplerde bulunduğundan bahseder. Son olarak, savaşı bir dağılma ânı olarak, kendi sözleriyle bireysel dönüşüm olanağını yaratan “eşik” zaman ve uzam olarak inceler. Kitapta Birinci Dünya Savaşı’nın üst orta sınıf erkekliğine nasıl meydan okuduğu, öncesinde yetiştirilme tarzlarına isyan eden bazı erkeklerin toplumun taleplerine ayak uydurduğu, diğer erkekleri de öncesinde kabul ettikleri doğruları sorgulayıp bunlara karşı çıkmaya ittiği ayrıntılarıyla anlatılır.

Ashplant’ın çalışması psikanalitik, kültürel ve toplumsal yöntemleri bir araya getirerek psikolojik dinamiklerin yanı sıra toplumsal bağlamların özgüllüğünü de dikkate alan bir öznellikler tarihini irdeler. Ashplant ve Roper’inki gibi erkeklikler tarihine yaklaşımlarda bireysel öznelliğe odaklanan çalışmalar, toplumsal cinsiyet tarihçiliğinin bu kitabın diğer kısımlarında incelenen türlerinden epey farklıdır. Tarihe psikanalitik yaklaşımlar başlı başına yeni olmasa da, öznelliği bireysel ruh perspektifinden (özgül tarihsel bağlamlarda oluşuyor olarak kavranır) inceleyerek toplumsal cinsiyet tarihçiliğine yeni bir yön sunar. Bir bakıma, erken dönem kadın tarihçiliği ve onu etkileyen toplumsal tarih gibi bu yaklaşım da bir “kurtarma” çabasıdır. Ashplant’ın sözleriyle, “iktidar mercilerinden ve kültürel otorite merkezlerinden dışlanmış olanları kurtarmayı ve seslerinin duyulmasını sağlamayı” amaçlayan tarih eserleri gibi bu tür tarih eserleri de “‘içerideki sesleri’ [...] iç çatışmaları, bireylerin içindeki çe-

lişkili sesleri" kurtarmayı amaçlar.²⁰ Ashplant'ın yaklaşımı toplumsal cinsiyet tarihçiliğindeki birkaç düşünme tarzının bir karışımıdır ve amacı, kendi sözleriyle, "bu çatışmaları doğuran bireysel ve toplumsal, psikolojik, kültürel ve maddi güçlerin etkileşimini aydınlatmak"tır.²¹

Peki, psikanalitik yaklaşımdan yararlanarak öznelliği kurtarmaya çalışan bu tür yaklaşımlar modern tarihlerle mi sınırlıdır? Lyndal Roper modern çağın başlarındaki insanların zihin ve beden konusunda farklı düşünmüş olabileceğini, ama kimlik oluşumu süreçlerinin kalıcı olduğunu savunur. Psikanalitik muhakemeden yararlanan Roper'a göre kimlik, "kısmen başkalarıyla özdeşleşme ve başkalarından ayrılma yoluyla oluşur ve bu özellik modern çağın başları için de geçerlidir."²² Roper'ın toplumsal cinsiyetli öznellik anlayışı cinsiyetli bedenin tarih açısından taşıdığı önemi görüyor olmasından ileri gelir. Cinsel farklılığın salt "toplumsal değil; aynı zamanda fiziksel" olduğunu savunur.²³ Psikanaliz, psişik olan ile psikolojik olanın karşılıklı bağımlılığının ve bunun öznellik açısından sonuçlarının analizine olanak tanır. Roper cadı mahkemelerinde teşhir edilen bireysel öznellikleri, –hepsi de kadın olan– suçlananlar ile suçlayanların, bebeklik ve anneliğin bedensel kaygılarına özellikle odaklandığını ya da ebeveyn otoritesine karşı öfkesini ifade ettiğini ortaya seren belgeler olarak görür. 17. yüzyıl Almanya'sındaki cadılık olgusunu dönemin kültürel anlatıları yoluyla ifade edilen "kadın konumuna eşlik eden psişik çatışmalar"la ilintili olarak kavrar. Başka bir deyişle, Roper kültürü bireyin altta yatan öznelliklerinin ya da duygusal durumlarının nasıl ifade edildiğini şekillendiriyor olarak görür.

Öznellik ve duygulara odaklanmak son dönemde toplumsal cinsiyet tarihçiliği çalışmalarında ivme kazandığı görülen bir yaklaşımdır. Tarihçilikte görünüşte çok farklı yönlerde ilerleyen başka eğilimler de vardır. Toplumsal cinsiyet tarihçiliğinin yeni kültürel tarihle beraber geliştiği dönemde, başka tarihçiler de dünya tarihi ya da küresel tarih olarak adlandırılan alana ilgi göstermeye başlamıştı. Çağdaş küre-

selleşme meselesine gösterilen yoğun ilgi ve bu süreçten duyulan kaygıların yanı sıra, Batılı olmayan tarihlerin tüm dünyadaki toplumları etkileyen ekonomik, toplumsal ve kültürel dönüşümler açısından öneminin kabul edilmesi dünya tarihi/küresel tarih/uluslararası tarihe olan ilgiyi artırdı. Genel olarak, kadın ve toplumsal cinsiyet tarihleriyse dünya tarihi ya da küresel tarih pratiğinde yer bulmamıştır. Dünyanın dört bir tarafındaki toplumlar hakkında kadın ve toplumsal cinsiyet tarihi eserleri yazılmış olsa da, kadın ve toplumsal cinsiyet tarihçileri ancak yakın zaman önce bir "dünya tarihi" yaklaşımı benimsemişlerdir. Dünya tarihi ya da küresel tarih ile kadın ve toplumsal cinsiyet tarihçiliği ayrı ve kesişmeyen kulvarlarda ilerlemiştir. Fakat daha küresel çapta düşünme çağrısına giderek artan sayıda toplumsal cinsiyet ve kadın tarihçisinin karşılık vermesi ve buna mukabil az sayıda dünya tarihi yazarının toplumsal cinsiyete ilgi göstermesiyle bu durum değişmeye başlamıştır.

Dünya tarihi ya da küresel tarih alanında yazan tarihçilerin toplumsal cinsiyete ilgi göstermeme nedenlerinden biri, bu alandaki bazı tarihçilerin ilgilendikleri olguların ölçeği olabilir.²⁴ Küresel ekonomik dönüşümleri açıklama derdinde olan tarihçiler tüm toplumsal düzeydeki ekonomik ve sosyal güçleri araştırıyor. Karşılaştırmalı analiz yaparak bir bölgeyi diğerinden ekonomik açıdan ayıran etkenleri inceliyor ve/veya küresel ölçekteki ticaret ve kaynak akışını ve bölgeler arasındaki çeşitli bağlantıları araştırıyorlar. Bu alanda büyük övgü alan eserlerden bir tanesi Kenneth Pomeranz'ın *The Great Divergence: China, Europe, and the Making of the Modern World Economy*'sidir [Büyük Kopuş: Çin, Avrupa ve Modern Dünya Ekonomisinin Oluşumu].²⁵ Pomeranz 19. yüzyılda endüstriyel ekonomideki büyüme anlamında neden Avrupa'da ve özellikle de Britanya'da çarpıcı bir sıçrama görüldü de Asya'da ve özellikle Çin'de görülmedi, sorusunun peşine düşer. Britanya ve Çin'in modern çağın başlarında ekonomik büyümeye katkı sunan ekonomik ve toplumsal göstergeler bakımından kaydadeğer benzerlik sergilediğini,

ama 19. yüzyılda Avrupa'nın endüstriyel ekonomisinin Avrasya'nın geri kalanını fersah fersah geride bırakacak yola girdiğini gösterir. 19. yüzyıldaki bu "büyük kopuş"u açıklarken sadece karşılaştırmalı yöntemlerden (Britanya'nın kömür yatakları tam da olması gerektiği gibi endüstriyel merkezlere yakındı ve buhar gücünden ekonomik açıdan azami şekilde faydalanmıştı, oysa Çin'de bu durum geçerli değildi) yararlanmaz; aynı zamanda, Avrupa'yı diğerlerinden ayıran küresel açıdan iç içe geçmiş olguları, özellikle de Yenidünya'da Avrupa'nın el koyduğu toprakları ve köle kullanımının yanı sıra imalat sanayileri için gerekli olan tarımsal ürün ve hammadde üretimini kolaylaştıran diğer bağımlı emek biçimlerini de inceler. Böylece kopuşu karşılaştırmalı analiz temelinde ve en önemlisi küresel bir ekonomide bölgelerin hem kendi içlerindeki hem de aralarındaki karşılıklı bağlar ve karşılıklı ilişkiler temelinde açıklar.

Pomeranz, Britanya'da ve Çin'de kadın emeğinin doğasındaki farkların sonuçlarını karşılaştırır ve iki ülkede de kadınların çalışmasının, kuramsal açıdan ekonomik büyümeyi teşvik etmesi gereken bir "piyasa ekonomisi"nin ilkelerine uyduğunu gösterir. Kadınlar Çin'de evden çalışırken Britanya'da fabrikalarda çalışıyorlardı, ama kadınların erkeklere kıyasla aldıkları ücretler Çin'de Britanya'dakinden daha yüksekti. Fakat Pomeranz'ın derdi toplumsal cinsiyetin Çin'de ve Britanya'da işbölümünü nasıl şekillendirdiği değildir. Daha ziyade, toplumsal cinsiyetle ilgili farklı kültürel normların ekonomik açıdan "Doğu"dan "Batı"ya farklılık göstermediği olgusuyla ilgilenir.

Bu tür küresel tarihler önemli hususlara parmak bastığından konumuz açısından önemlidir. Birincisi, toplumsal cinsiyet tarihçileri toplumsal cinsiyetin tarihsel süreçlerde azımsanmayacak bir etken olduğunu savunmalarına karşın, buradan toplumsal cinsiyetin her zaman hayati olduğu sonucu çıkmaz, ama belli bir tarihsel sonucu doğuran birçok etkenden biri olabilir. İkincisi analiz düzeyleriyle alakalıdır. Küresel, hatta toplumsal düzeyde ekonomik, toplumsal ya da

siyasal eğilimler ve ilişkiler birçok karmaşık, etkileşim halindeki sürecin ürünüdür. Bu sonuçları incelerken ya da tarif ederken, bunlara katkı sunan süreçler aşikâr bir şekilde görünür değildir. Bunları keşfetmek için daha yerel veya "mikro" düzeyde ve dahası yapı ya da sonuçtan ziyade süreçle ilgilenen bir analiz gerekir. Örneğin köleliği ele alalım. Batı Avrupa'nın 19. yüzyılda Avrasya'nın geri kalanından ekonomik açıdan ayrılmasının tek nedeni Avrupa'nın köle ticaretindeki rolü ve Yenidünya'da köleleştirilmiş Afrikalılardan yararlanması değildi elbette, ama bunun önemli bir etken olduğu tartışılmaz. Bu gözlem toplumsal cinsiyeti hiç dikkate almaz. Ne var ki Kathleen Brown ve Kirsten Fischer'in bu kitabın üçüncü bölümünde ele alınan çalışması, Britanya'nın Kuzey Amerika sömürgelerinde köleci rejimlerin kurulmasında, ırkın yanı sıra toplumsal cinsiyetin de önemini gösterir. Fakat bu çalışma Pomeranz'inkinden farklı bir analiz düzleminde işler.

Küresel tarihe, başka bir deyişle dünya tarihine son dönemde gösterilen ilginin gündeme getirdiği üçüncü bir meseleyse, dünya çapında karşılıklı bağlantıların vurgulanmasıyla Avrupa, modern tarihin sözde itici gücü olmaktan çıktığı gibi, tarih de mühürlenmiş, sınırları çizilmiş ve "doğal" bir tarihsel ev olarak "ulus" hakkındaki bir hikâye olmaktan çıkıp başka bir şey haline gelir. Bu "ulus ötesi" ya da "sınır ötesi" yaklaşıma belli bir dönemdir toplumsal cinsiyetle ilgilenen tarihçilerin aktif ilgi alanında bulunan "yeni emperyal tarih" (kimileri bu adı veriyor) de dahildir. Bu araştırmalara dair örnekler bölümün ileriki kısımlarında daha ayrıntılı olarak ele alınacak. Ama öncelikle, son dönemde feminist tarihçilerin esasen karşılaştırmalı bir perspektiften hareketle dünya tarihinde toplumsal cinsiyeti nasıl araştırdıklarına bakalım.

Alice Kessler-Harris ve Laura Frader aynı yıl yayımlanan iki ayrı yazıda, dünya tarihinde toplumsal cinsiyet ve çalışma ya da emek sorununu ele almıştır.²⁶ Kessler-Harris toplumsal cinsiyet tarihçilerine küresel olarak düşünme çabalarında izleyecekleri yollar önermek için birkaç farklı yak-

laşımdan yararlanır. Cinsiyete dayalı işbölümünün şekillen-
dirilmesinde genel olarak hangi etkenlerin (bu etkenlere sa-
dece değişen ekonomik yapılar değil; din ve ideoloji, ev içi
örgütlenme ve kadınlar ile erkeklerin yaşam döngüleri de
dahildir) önemli görüldüğünü söyleyebilmek için farklı za-
manlarda ve mekânlarda cinsiyete dayalı işbölümünü irde-
ler. Ayrıca kadınların giriştikleri ve girişmeye devam ettikleri
çeşitli çalışma biçimlerini (biçki nakış, cinsel rol ve ev içi
emek) de inceler. Ek olarak, aile örgütlenmesinin ve cinsel
âdetlerin ekonomilerin nasıl şekillendirildiğine ve üretimin
nasıl örgütlendiğine etkisini gösterir. Kessler-Harris'in katkı-
sı, dünyanın dört bir tarafında ve farklı tarihsel dönemlerde
çeşitli toplumlar üzerine halihazırda yapılmış çalışmaları ör-
nek olarak kullanıp gelecekteki araştırmalar için bir gündem
belirlemesidir. Laura Frader'ın denemesiye toplumsal cinsi-
yete dayalı işbölümünün tarihsel olarak uzun zaman aralık-
larında nasıl geliştiğini ve değiştiğini inceler; ilk insan top-
lumlarından başlayıp, Batı Avrupa ve Asya'daki askerî ve fe-
odal toplumlarla devam ederek sanayi devriminden 20. yüz-
yıl sonundaki küreselleşmeye kadar kapitalist gelişmenin
çeşitli aşamalarına uzanır. Frader'ın incelemesi toplumsal
cinsiyet bölünmelerinin ve eşitsizliklerin insanlık tarihinin
çok geniş bir döneminde sürdüğünü savunur. Bu süreklilik
için ve dünyanın farklı bölgelerinde toplumsal cinsiyet eşit-
sizliklerindeki benzerlikler için mümkün olabilecek açıkla-
malara kafa yorar. Bu tür karşılaştırmalı tarihler toplumsal
cinsiyet farklılığına katkıda bulunan etkenleri ve toplumsal,
kültürel ve ekonomik dönüşümlerin kadınları ve toplumsal
cinsiyeti nasıl etkilediğini ayrıntılarıyla ortaya koymak için
farklı bölgelerdeki veya ulus devletlerdeki benzerlikleri ve
farklılıkları göstermeye çalışır.

Karşılaştırmalı bir yaklaşım bazı toplumsal cinsiyet ta-
rihçilerinin çalışmalarını küresel bir çerçeveye yerleştirme-
lerinin yollarından biriyken; toplumsal cinsiyetle alakalı bil-
giyi, siyasal hareketleri, ideolojileri ve ilişkileri etkileyen
coğrafi açıdan tanımlı alanlar arasındaki ve içindeki bağlan-

lıları inceleyen toplumsal cinsiyet tarihçileriye çok farklı türde bir analizin temsilcisidir. Örneğin Peter Stearns'ın 2000'de yayımlanan *Gender in World History*'si [Dünya Tarihinde Toplumsal Cinsiyet], toplumsal cinsiyet ve kadın tarihine yaklaşımı kültürel temasların ve uluslararası etkileşimlerin bir incelemesi olarak anlaşılan küresel tarihle birleştirir.²⁷ Bu yaklaşıma verilen ad tartışmalı olsa da, incelenen bağlantılar başlı başına "ulus devletler" arasında ya da içinde olmasa bile, genellikle "ulus ötesi" tarih olarak bilinmektedir. Aslında, imparatorluk ve sömürgecilikle ilgilenen feminist araştırmacılar, tarihsel analizi sınırları olan ve kendinden menkul bir tarihsel ev olarak "ulus"un ötesine taşıma noktasında başı çekmiştir. Üçüncü bölümde gördüğümüz üzere, bu tür araştırmalardan örnekler sadece sömürge egemenliğinin ırk, toplumsal cinsiyet ve cinsellik meseleleriyle içsel olarak bağlantılı olduğunu değil; emperyal kültürün yerel, metropol (ya da "ulusal") toplumsal cinsiyet ideolojileri ve siyasetinde merkezî yere sahip olduğunu da kanıtlamaktadır. Bu tür çalışmalar dünyanın farklı coğrafi bölgelerindeki insanlar arasındaki ve içindeki teması ya da bağlantıları toplumsal cinsiyet ve iktidar analizlerinin merkezine oturturken, aynı zamanda bu tür "karşılıklı olarak bağlantılı temas ve etkileşim ağları"nın "iktidar ve tahakküm sistemlerini" şekillendiren ve bu sistemlerce şekillendirilen bağlamlarda gerçekleştiğini de kabul ederler.²⁸ Mrinalini Sinha'nın "emperyal toplumsal şekillenme" kavramı sömürge ile metropol arasındaki karşılıklı bağımlılık hissini özünü yakalar ve bunları kopmaz şekilde birbirine bağlı olarak görür.²⁹

Sinha bu kavramın üzerine koyarak ilerler; 1927'de Katherine Mayo'nun *Mother India*'sının [Ana Hindistan] yayımlanmasının ardından ulus ötesi tartışmaların ve yansımaların analizinde bu kavramın uzantılarını irdeler.³⁰ Çok kısaca ifade etmek gerekirse, Amerikalı feminist bir gazeteci olan Mayo, Hint milliyetçiliğine karşı çıkmak ve Britanya egemenliğinin faziletlerini savunmak için Hindistan'daki kadınların perişan durumunu ayrıntılarıyla anlatmıştı. Kadınların durumunu

Hindu erkeklerin cinsel pratiklerine ve genel olarak Hindu kültürünün “gerilik”ine yoruyordu. Kitabın yayımlandığı dönemde ABD’nin İngiliz emperyalizmine muhalefeti söz konusuydu ve Sinha, Britanya’nın Hindistan’daki egemenliğini Amerikalılara mazur göstererek Britanya-ABD ilişkilerini geliştirmeyi amaçlıyordu. Kitap yayımlanır yayımlanmaz dünyanın dört bir tarafında tartışmalara yol açtı. Amerikalı, Britanyalı ve Hint feministler, Hint milliyetçileri ve Britanya’daki ve ABD’deki antiemperyalist gruplar, toplumsal reformcular, siyasetçiler ve medya kavgaya dahil oldu. Sinha bu ihtilafı “hem yıkıcı hem de ön açıcı” olan bir küresel hadise olarak görür. Bu ihtilaf kendi kendini yönetme ve kadın hakları konusunda dünya çapında bir tartışma yarattı. Bizatihi Hindistan’da feministler ve milliyetçiler toplumsal reforma direndikleri ve Hint kadınların durumunu iyileştirmek için çok az şey yaptıkları ya da hiçbir şey yapmadıkları için Britanya’yı suçluyorlardı. Hint feministler devletten kadınların kaderini dinî cemaatlerin insafına terk etmek yerine kendilerine koruma sağlamasını talep ediyorlardı. Dolayısıyla tartışma kadınların yurttaş-özne olarak temsil edildiği ve kendilerini böyle temsil ettikleri bir alan açtı. Sinha’nın çalışması ulus ötesi tarihin potansiyellerini ve Hint siyasetinde toplumsal cinsiyet ilişkileri ile aile yaşamının değişen yerini vurgulamak için küresel olan ile yerel olanı birbirine bağlayan yaklaşımların değerini gösterir. Küresel bir emperyal toplumsal şekillenme bağlamında, medyanın hem yerel siyaseti hem de ulus ötesi ve uluslararası siyaseti etkileyebileceği toplumsal cinsiyet hakkında bir tartışmaya kanal açtığını ortaya koyar.

Birkaç ulusal veya bölgesel bağlamda uzmanlaşan bir grup feminist tarihçinin araştırması, 1920’lerde ve 1930’larda, kendi verdikleri adla, “Modern Kız”ın temsil ettiği yeni bir kadınlığın çeşitli araçlardan yararlanılarak ulus ötesi alanda inşa edildiğine dikkat çekmiştir. Araştırma, mekândan bağımsız olarak, Modern Kız imgelerinin “başka bir yerden alınan öğeler”le değiştirilip dönüştürülen yerel fikirleri bünyesinde topladığını gösteriyordu.³¹ Modern Kız Amerika’nın ya

da Avrupa'nın icat edip dünyaya yaydığı bir şey değildi. Daha ziyade, bu figür "sermaye, ideoloji ve imgelerin hızla hareket eden ve çok yönlü devreleri" aracılığıyla neredeyse eşzamanlı olarak ortaya çıkmış gözüküyor.³² Modernliği simgeleyen Modern Kız imgeleri ticari ürünlerin çeşitli reklamlarında boy gösterdi. Bunların ortaya çıktıkları yerellerini her birinde belli temsil edilme tarzları vardı. Toplumsal konumları, etnisiteleri ve faaliyetleri bağlamın Sahra Altı Afrika, Güney Asya, Doğu Asya, Avrupa ya da ABD olup olmadığına göre farklılık gösteriyordu. Fakat bağlamların ötesinde görünüşlerini ve bedenlerini çok önemseyen figürler olarak temsil ediliyorlardı. İlaveten, görüntüleri deri rengi ve ırk fikirleriyle bağlantılıydı ve dolayısıyla çeşitli yerel bağlamlarda ırkın nasıl anlaşıldığı ve seferber edildiğinde role sahipti.

Marilyn Lake 1890-1910 yılları arasında "beyaz adamların ülkeleri" teriminin kullanımlarını inceleyerek; Güney Afrika, Kanada, ABD, Avustralya ve Yeni Zelanda'da medeniyet ve yurttaşlık hakkındaki fikirlerin ulus ötesi dolaşımını irderler.³³ "Beyaz adam"ın birbirlerine ulus ötesi ilişkiyle bağlı olan ayrı ulus devletlerdeki aydınlar ve siyasi simalar arasında "hemhalklık"ı yansıtan ve temsil eden ulus ötesi bir figür olduğunu savunur. 20. yüzyıl dönemecinde diğer emperyal güçler tarafından tekrarlanacak olan özyönetim için uygunluk ve medeniyet konusundaki argümanlardan yararlanan ABD, bağımsızlıkları için mücadele eden Filipinlilere savaş açmıştı. Kübalılar ile Filipinlilerin kendi kendilerini yönetmeye uygun olmadığının basında tekrarlanıp durduğu Avustralya'da ABD'nin savaş ilanı coşkuyla karşılanmış ve birkaç yüz erkek askere alınmak için Amerikan Konsolosluğu'nda sıraya girmişti. Lake Güney Afrika, Kuzey Amerika ve Avustralya'daki hükümetlerin birbirleriyle özdeşlik kurdukları gibi, ırkçı dışlama modelleri için birbirlerinden feyzaldıklarını ve yurttaşlık tartışmalarında benzer toplumsal cinsiyetli retorikten yararlandıklarını savunur. Öte yandan, 20. yüzyılın ilk yıllarında yazılmakta olan dünya tarihlerinin, ırkı dünya medeniyetinde ve siyasal ilerlemede temel bir tarihsel kuvvet olarak gördüğü

bir bağlamda, “Beyaz Avustralya” fikri pazarlanıyordu, zira “Avustralya’nın federal ataları bu yeni tarihlerden yararlanmış ve kendilerini ulus ötesi düzeyde kuşatma altındaki beyaz adamlar olarak tanımlayarak bu yere gelmişlerdi.”³⁴

Ulus ötesi uzamlarda dolaşan sadece fikirler değildir; turist, kâşif ve daha önemlisi hem gönüllü hem de gönülsüz göçmenler olarak insanlar da dolaşıyor. İnsanların coğrafi uzamda hareketi kuşkusuz yeni değildir. İnsanlar çok eski zamanlardan beri “hareket halinde” olmuştur. Geldikleri topraklara ait fikirleri ve maddi nesneleri beraberlerinde getirmiş ve yeni muhitlerinde tanıdık olmayan nesneler ve yaşam biçimleriyle karşılaşmışlardır. Üçüncü bölümde toplumsal cinsiyetin ve mahrem ilişkilerin sömürgeci ve emperyal toplumsal düzenler kurmadaki önemine dair örnekler gördük. Toplumsal cinsiyet, cinsellik ve imparatorluk hakkındaki bu kısa değerlendirmede, gücün eşit olmadığı koşullarda emperyal bir toplumsal şekillenmeyi insanların hareketinin ve aralarındaki karşılıklı ilişkilerin oluşturduğu da zımnen ifade edilmişti. Aşağıdaki değerlendirmede toplumsal cinsiyet meselelerini temas, hareketlilik ve göç konularına açıktan odaklanarak ele alacağız.

Örneğin yabancı ülkelerdeki insanların yaşamlarını keşfetmeye ve belgelemeye meraklı kâşifler, toplumsal cinsiyet farklılığı konusunda farklı kültürel inşaları ve beklentileri olan insanlarla karşılaştıklarında toplumsal cinsiyet farklılığı algılarına ne oldu? Kathleen Wilson antropologların çalışmalarından ve Kaptan Cook’un 1760-1770’lerde Pasifik’teki seyahatlerinde tuttuğu günlüklerden yola çıkarak, keşif seferine katılmış olan subaylar ve diğer erkekler ile Tahitili erkek ve kadınlar arasındaki karşılaşmalarda ortaya çıkan “toplumsal cinsiyetin karıştırılması” adını verdiği olguyu ve “karşılıklı” kafa karışıklığını belgelemiştir. Bahriyeliler Tahitili kadınları cinsel açıdan azgın olarak görürken kadınlarsa, kendi cephelerinden, gemi dolusu yabancı erkekten kişisel çıkarları için istifade etmeye çalışıyordu. Polinezya toplumdaki kadınların cinsel faaliyetleri Avrupa’nın ahlaklılık

ideallerine uyarlanamayacak bir manevi ve siyasal anlam taşıyordu. Tahitili kadınların cinsel açıdan utanmaz görünmeleri seyyahlar için rahatsızlık vericiydi ve günlüklerinde anlattıkları, Avrupalı erkeklerin "Polinezyalı farklılık kategorilerinin nesneleri" haline geldiğini gösteriyor.³⁵ Denizciler Pasifik Adası'ndaki erkeklerin oğlancı ya da kadınsı olduğundan da şüpheleniyorlardı. Diğer yandan, taşımayı çoğunlukla kadınların işi olarak gören adalardaki erkekler açısından bakıldığında, bu tür taşıma işlerini kendileri yapan denizcilere kadın gözüyle bakılmış olabilir. Wilson'ın ele aldığı bir başka olasılık daha vardır: Denizciler oranın yerlisi olan erkeklere kendi cinsel arzularını yansıtmış olabilirlerdi ya da o kültürde, "eve döndüklerinde" mahkûm edilecek cinsel faaliyetlerde bulunmaları için bir açık kapı görmüşlerdi.

Tarihçilerin sınırları aşan insan hareketliliğine son dönemde gösterdikleri ilgi, toplumsal cinsiyet ile ulus ötesi, sınır ötesi ya da (Ballantye ve Burton'ın tabirini kullanmak gerekirse) "yerel ötesi" hareketlilik arasındaki, küresel/emperyal tarihler bağlamında toplumsal cinsiyetli öznellikler ve duygu sorununa eğilen ilişkiyi gündeme getiriyor.³⁶ Üçüncü bölümde Avrupalı kürk tüccarları ile yerli kadınlar arasındaki ilişkileri güçlendiren ve akraba ağları oluşturan "birçok duygusal bağ" olduğunu öğrenmiştik. Fakat yerleşimci toplum 19. yüzyılda batıya kaydığında, yerli kadınlar ile Avrupa kökenli erkekler arasındaki evliliklere eskisi kadar hoşgörü gösterilmez olmuştu. Michael A. McDonnell'in Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nın ardından Kuzey Amerika'nın Büyük Göller bölgesinde ulusal ve dilsel sınırlar yeniden çizilirken "ırk" çizgilerinin ötesinde mahrem aile bağlarının sürdürüldüğüne dair büyüleyici izahı; en azından bir bölgede, sadece "ırk" çizgilerinin ötesinde değil, Kanada ve ABD sınırlarının ötesinde de bu bağların kurulmaya devam edildiğini gösterir.³⁷ Büyük Göller bölgesinde *pays d'en haut** olarak bilinen ve yerli,

* (Fr.) Yüksek ülke. (Ç.N.)

Fransız ve *métis** insanların yaşadığı topraklarda bir ailenin kuşaktan kuşağa tarihini inceleyen McDonnell, "hayali ulusal, kültürel ve ırksal sınırlar"ın sakinlerini sınırlamadığını söyler. Daha ziyade, yerli ve *métis* kadınlar ABD ve Kanada sınırlarının ötesinde karma evliliklerle mahrem bağlar kurmaya ve çocuk yapmaya devam ettiler; tıpkı 1763'te Kuzey Amerika'daki Fransız rejimi sona ermeden önce Kuzey Amerika'nın Fransız ve Britanya imparatorlukları arasındaki emperyal sınırları aşan ataları gibi.

Kıtaları ve okyanusları aşan göç, kavramın icadından uzun zaman önce var olan bir ulus-ötecilik örneğidir. Tüm insanlık tarihi gerek çevredeki ve toplumdaki değişen koşullara yanıt olarak kendi iradeleriyle gerek savaş çıkması, köle ticareti ve sömürgecilik gibi nedenlerle kendi iradeleri dışında "hareket halinde" olan insanları yazıyor olarak görülebilir. "Ev"lerini terk eden, yeni bir çevreye yerleşip farklı mekânlarda aile bağlarını korumaya çalışan göçmenlerin deneyimlerinin tarihsel olarak incelenmesi göç, iç göç ve dış göçün çeşitli veçheleri bakımından toplumsal cinsiyetin merkezi öneme sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bizatihi aile haneleri farklı mekânlara dağılır ve aileleri bir arada tutan mali destek ve sevgi alışverişi olur. Dirk Hoerder'in bin yıllık bir dönemde göçleri küresel çapta ansiklopedik analizi ve araştırması; toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kadınları tam da büyük ailevi sorumluluklarından ötürü göç konusunda nasıl sınırladığına dair bir değerlendirme de içerir.³⁸ Hoerder ırk, sınıf ve etnisitenin kadınların gönüllü ve zorunlu hareketlerini nasıl etkilediğini ele alır ve kadınların medenileştirici araçlar olarak hareket etmek üzere sömürgelere taşınmaya teşvik edildiğini belirtir. Hoerder kadınların seks ticaretinde ve günümüzde seks turizminde bir cinsel obje olarak nasıl istismar edildiğini de ele alır. Böylece çalışması, tarihin en önemli veçhelerinden biri olan insanların sınırlar ötesindeki

* (Fr.) Melez. (Ç.N.)

hareketliliğinde toplumsal cinsiyetin hangi açılardan merkezî bir özellik olduğunu gösterir.

Toplumsal cinsiyet ve göçle ilgili birçok çalışma ulus ötesi aile ekonomilerinin inşasına dikkat çeker. Farklı mekânlara dağılmış aileler varlığını babayı bir yere, anneyi ve çocukları başka yere yerleştiren bir toplumsal cinsiyet işbölümüyle sürdürülür. Donna Gabaccia İtalyanların ABD'ye göçleri üzerine çalışmalarında, bir yandan ABD'ye ve Güney Amerika'ya taşınan erkekler, diğer yandan İtalya'da ekonomik açıdan aktif olan kadınlar tarafından ayakta tutulan ulus ötesi aile ekonomilerinin önemini vurgular. 19. yüzyılda göç alan ülkelerdeki erkekler için iş imkânı olduğundan, erkek göçü kadın göçüne ya da tüm ailenin göç etmesine kıyasla tüm aile için daha iyi bir ekonomik güvence imkânı sağlıyordu.³⁹ Gabaccia bir genelleme yaparak, göç etme kararında asli etkenin, göçmenlerin kültürel arka planından bağımsız olarak, ailevi ekonomik kaygılar olduğunu savunur. Kadınların 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başında ABD'ye göçtüklerinde, tıpkı geldikleri kırsal bölgelerde olduğu gibi çalışmaları bekleniyordu ve diğer tarafta kalmış ailelerine maddi destek sağlıyorlardı. 20. yüzyılın ileriki dönemlerinde bu durum değişti ve birtakım etkenlerin birleşmesiyle kadınlar artık bağımlı olarak göç etmek zorunda kaldı. Gerek 19. gerek 20. yüzyılda Atlantik'in her iki tarafındaki kadınların da yaşamları ücretli işçilik ile evdeki vazifeleri birleştiriyordu. ABD'de kadınların önündeki fırsatlar genellikle ev içi hizmet sektörüyle ve giyim sektöründeki emek yoğun işlerle sınırlıydı.⁴⁰

Gabaccia'nın çalışmaları göçleri ve göçmenlerin deneyimlerini etkileyen toplumsal cinsiyetli ekonomik ve (geniş anlamda) kültürel etkenlere odaklanırken, Britanya'daki Karayipli göçmenlerin deneyimlerine dair araştırmalarında sözlü tarih çalışmalarından yararlanan Mary Chamberlain göçün daha duygusal ve öznel veçhelerine bir pencere açar. Karayip halkının Britanya'ya göç gelişlerine ilişkin analizini çok daha uzun bir tarih olan adalara göç geliş hareketi (öz-

gür, zoraki ya da esir insanların hareketi) içine yerleştirir. Ulus-öteciliğin “Karayip diaspora kültürünün dokusuna işle-miş” olduğunu savunur.⁴¹ İnsanlar Karayip’ten giderken ve Karayip’e dönerken aileleri merkezdedir. Chamberlain’in çalışması mekânsal uzaklığın ötesine geçen aile bağlarının göçe uyum sağladığını ve bu sayede göçün yıkıcı sonuçlarını dengelediğini savunur. Dolayısıyla Karayipli kimliği köken ya da bulunulan yer kadar aile mensubiyetine de dayanıyor-du. Chamberlain’in görüştüğü kişiler için ulus ötesi, dağınık bir aile hem ekonomik hem de duygusal bir dayanağı.

Hem erkekler hem kadınlar göç etti. Hem erkekler hem de kadınlar maddi ve duygusal destek için aile bağlarına yas-landı. Fakat Chamberlain, erkekler ile kadınların göç dene-yimleri hakkında söylediklerinin farklı olduğunu tespit et-miştir. Erkekler Karayiplerden uzaklaşmanın kendiliğinden ve pekâlâ geçici olabileceği hissini dile getirirken, kadınlar sevdiklerinden ayrılmanın duygusal sıkıntısını vurguluyor-du. Yaşam anlatılarında, erkekler Britanya’ya yerleşmeleri-nin hikâyesini nakletmek için birinci şahıs “ben” kullanarak bağımsız, özerk bir benlik hissini dile getirirken; kadınlar kolektif “biz” zamirini kullanıyor ve başkalarıyla ilişkili ola-rak deneyimlerinden bahsediyorlardı. Erkekler taşınmalarından macera ve ekonomik başarı üzerinden bahsederken; kadınlar ayrılığın duygusal veçhelerini ve geride kalanlara özlemi vurguluyordu. Dolayısıyla göçün koşulları erkekler ile kadınlar için benzer olabilse de, farklı şekillerde açıklanı-yor ve anlatılıyordu.⁴² Chamberlain’in çalışması küresel, ulus ötesi taşınma sürecine katılan ve bundan etkilenen top-lumsal cinsiyetli öznelliklere ışık tutmaktadır.

Sonuç

Bu bölümde toplumsal cinsiyet tarihçiliğine farklı yak-laşımlar irdelendi. Tarihçilerin toplumsal cinsiyet ve tarih konusunda farklı yaklaşımları ve tarihsel analizin kimi yeni yönelimleri değerlendirildi. Ayrıca kitabın önceki bölümler-

rinde ele alınan çeşitli meselelerin bir tür özeti sunuldu: tarih ve toplumsal cinsiyet nedir; cinsellik ve beden; erkeklik; tarihte toplumsal cinsiyetin önemi. Ayrıca okura kitap boyunca ırk ve etnisiteye vurgu yapıldığı ve toplumsal cinsiyetin ve cinsel ilişkilerin kölelik ve sömürgecilik açısından önemi hatırlatıldı. Bu son bölümde toplumsal farklılığın kültürel inşasını gösteren çalışmalar ile hem "ulus"u hem de "Batı"yı tarihin itici gücü olarak merkezden uzaklaştıran yaklaşımların yanı sıra; biyografi ve yaşam tarihi yaklaşımları ve metin okuma tarzlarından örnekler sunulurken öznelliklerin ve duyguların nasıl gün ışığına çıkarıldığı gösterildi. Böylece toplumsal cinsiyet tarihini böyle canlı bir araştırma sahası haline getiren yaklaşımların çoğulluğu takdir edildi.

1. Bölüm

1. Renate Bridenthal ve Claudia Koonz, "Introduction", *Becoming Visible: Women in European History* içinde, Boston: Houghton Mifflin, 1977: 1.
2. Kadın tarihçiliğinin ilk yıllarında peşine düşülen soruları temsilen ABD ve Britanya'daki kadınların tarihinden örnekleri ele alacağım.
3. Linda Kerber, "Separate Spheres, Female Worlds, Woman's Place: The Rhetoric of Women's History", *Journal of American History* 75 (1988): 11.
4. Barbara Welter, "The Cult of True Womanhood: 1820-1860", *American Quarterly* 18 (1966): 153.
5. Carroll Smith-Rosenberg, "The Female World of Love and Ritual: Relations between Women in Nineteenth-Century America", *Signs* 1 (1975): 9.
6. Nancy F. Cott, *The Bonds of Womanhood: Women's Sphere in New England: 1780-1835*, New Haven ve Londra: Yale University Press, 1975.
7. Sheila Rowbotham, *Woman's Consciousness, Man's World*, Harmondsworth: Penguin, 1973: 117 [*Kadın Bilinci Erkek Dünyası*, çev. Şükrü Alpagut, İstanbul: Payel Yayınları, 2000].
8. Sheila Rowbotham, *Hidden from History: 300 Years of Women's Oppression and the Fight Against It*, Londra: Pluto, 1973 [*Kadının Gizlenmiş Tarihi*, çev. Nilgün Şaman, İstanbul: Payel Yayınları, 2011].
9. Sally Alexander, "Women's Work in Nineteenth-Century London: A Study of the Years 1820-50", Juliet Mitchell ve Anne Oakley (haz.), *Rights and Wrongs of Women* içinde, Harmondsworth: Penguin, 1976: 59-111.
10. Jill Liddington ve Jill Norris, *One Hand Tied Behind Us: The Rise of the Women's Suffrage Movement*, Londra: Virago, 1978.
11. Laura Oren, "Welfare of Women in Laboring Families", *Feminist Studies* 1 (1973): 107-125.
12. Leonore Davidoff, Jean L'Esperance ve Howard Newby, "Landscape with Figures", Juliet Mitchell ve Anne Oakley (haz.), *Rights and Wrongs of Women* içinde, Harmondsworth: Penguin, 1976: 139-175.
13. Alice Kessler-Harris, "Where are the Organized Women Workers?" *Feminist Studies* 3 (1975): 92-110.
14. Alice Kessler-Harris, *Out to Work: A History of Wage-Earning Women in the United States*, New York: Oxford University Press, 1982.

15. Thomas Dublin, *Women at Work: The Transformation of Work and Community in Lowell, Massachusetts, 1826-1860*, New York: Columbia University Press, 1979.
16. Jacqueline Jones, *Labor of Love, Labor of Sorrow: Black Women, Work, and the Family from Slavery to the Present*, New York: Basic Books, 1985.
17. Christine Stansell, *City of Women: Sex and Class in New York, 1789-1860*, New York: Alfred A. Knopf, 1986.
18. Londra Feminist Tarih Grubu, *The Sexual Dynamics of History: Men's Power, Women's Resistance*, Londra: Pluto, 1983: 2.
19. Agy.: 45.
20. Joan Kelly-Gadol, "Methodological Implications of Women's History," *Signs* 4 (1976): 809-823.
21. Natalie Zemon Davis, "Women's History in Transition", *Feminist Studies* 3 (1976): 90.
22. Judith L. Newton, Mary P. Ryan ve Judith R. Walkowitz, "Editors' Introduction", *Sex and Class in Women's History* içinde, Londra: Routledge, 1983: 1.
23. Agy.
24. Renate Bridenthal, Claudia Koonz ve Susan Stuard, "Introduction", *Becoming Visible: Women in European History* içinde, Boston: Houghton Mifflin, 1987: 1.
25. Joan Wallach Scott, "Gender: A Useful Category of Historical Analysis", *Gender and the Politics of History* içinde, gözden geçirilmiş baskı, New York: Columbia University Press, 1999: 28-50; özellikle 28-31 [*Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Analiz Kategorisi*, çev. Aykut Tunç Kılınç, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2007].
26. Joan Wallach Scott, "Introduction", agy.: 6.
27. Mrinalini Sinha, *Colonial Masculinity. The "Manly Englishman" and the "Effeminate Bengali" in the Late Nineteenth Century*, Manchester: Manchester University Press, 1995.
28. Joan Hoff, "Gender as a Postmodern Category of Paralysis", *Women's History Review* 3 (1994): 149.
29. Agy.: 159.
30. June Purvis, "From 'Women Worthies' to Poststructuralism? Debate and Controversy in Women's History in Britain", June Purvis (haz.),

Women's History in Britain, 1850-1945: An Introduction içinde, Londra: UCL Press, 1995: 13.

31. "Ataerkillik" teriminin yararlılığını ateşli bir şekilde savunan bir çalışma için, bkz. Judith Bennett, "Feminism and History", *Gender&History* 1 (1989): 251-272.

32. Nancy F. Cott ve Drew Gilpin Faust, "Recent Directions in Gender and Women's History", *OAH Magazine of History* 19 (2005): 4-5.

33. Editörler, "Why Gender and History?" *Gender&History* 1 (1989): 1-2.

34. Michele Riot-Sarcey, "The Difficulties of Gender in France: Reflections on a Concept," Leonore Davidoff, Keith McClelland ve Eleni Varikas, *Gender and History: Retrospect and Prospect* içinde, Oxford: Blackwell, 2000: 71-80.

35. Gail Hershatter ve Wang Zheng, "Chinese History: A Useful Category of Gender Analysis", *American Historical Review* 113 (2008): 1404-1421, özellikle de 1412-1421.

2. Bölüm

1. Joan Wallach Scott, *Gender and the Politics of History*, gözden geçirilmiş baskı, New York: Columbia University, 1999: ix-xiii ve 197-222.

2. Mary P. Ryan, *The Mysteries of Sex: Tracing Women and Men through American History*, Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2006.

3. Londa Schiebinger, *Nature's Body: Gender in the Making of Modern Science*, Boston: Beacon, 1993.

4. Thomas Laqueur, *Making Sex: Body and Gender from the Greeks to Freud*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1990.

5. Schiebinger, *Nature's Body*: 122.

6. Eleştiriler için, bkz. Katharine Park ve Robert A. Nye, "Destiny is Anatomy," *New Republic*, 18 Şubat 1991: 53-57; Michael Stolberg, "A Woman Down to Her Bones: The Anatomy of Sexual Difference in the Sixteenth and Early Seventeenth Centuries", *Isis* 94 (2003): 274-299; ve Dror Wahrman, "Change and the Corporeal in Seventeenth- and Eighteenth-Century Gender History: Or, Can Cultural History Be Rigorous?" *Gender&History* 20 (2008): 584-602.

7. Bkz. Judith Butler, *Gender Trouble*, Londra: Routledge, 1990 [*Cinsiyet Belası*, çev. Başak Ertür, İstanbul: Metis Yayınları, 2008]; *Bodies that Matter: On the Discursive Limits of "Sex"*, Londra: Routledge, 1993.

8. Raewyn Connell, *Gender and Power*, Cambridge: Polity, 1987: 87.
9. Agy.: 84.
10. Elizabeth Grosz, *Volatile Bodies: Toward a Corporeal Feminism*, Bloomington: Indiana University Press, 1994; Anne Fausto-Sterling, *Sexing the Body: Gender Politics and the Construction of Sexuality*, New York: Basic Books, 2000.
11. Kathleen Canning, "The Body as Method?" *Gender History in Practice: Historical Perspectives on Bodies, Class, and Citizenship* içinde, Ithaca: Cornell University Press, 2006.
12. Joanna Bourke, *Dismembering the Male: Men's Bodies, Britain and the Great War*, Londra: Reaktion Books, 1996.
13. Özellikle bkz. Mary Poovey, *Making a Social Body: British Cultural Formation, 1830-1864*, Chicago: University of Chicago Press, 1995.
14. Caroline Walker Bynum, *Holy Feast and Holy Fast: The Religious Significance of Food to Medieval Women*, Berkeley ve Los Angeles: University of California Press, 1988.
15. Dorinda Outram, *The Body and the French Revolution: Sex, Class, and Political Culture*, New Haven: Yale University Press, 1989.
16. Lynn Hunt, "Freedom of Dress in Revolutionary France", Londa Schiebinger (haz.), *Feminism and the Body* içinde, Oxford: Oxford University Press, 2000: 182-202.
17. Isabel V. Hull, *Sexuality, State and Civil Society in Germany, 1700-1815*, Ithaca: Cornell University Press, 1996: 225.
18. Douglas Northrop, *Veiled Empire: Gender and Power in Stalinist Central Asia*, Ithaca: Cornell University Press, 2004.
19. Joan Wallach Scott, *Politics of the Veil*, Princeton: Princeton University Press, 2007 [*Örtünmenin Siyaseti*, çev. Merve Tabur, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2012].
20. Afsaneh Najmabadi, *Women with Mustaches and Men without Beards: Gender and Sexual Anxieties of Iranian Modernity*, Berkeley: University of California Press, 2005.
21. Raewyn Connell, "Sexual Revolution," Lynne Segal (haz.), *New Sexual Agendas* içinde, Basingstoke: Macmillan, 1997: 70.
22. Michel Foucault, *The History of Sexuality, Vol. 1: An Introduction*, Londra: Allen Lane, 1979 [*Cinselliğin Tarihi*, çev. Hülya Uğur Tanrıöver, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2015].

23. Jeffrey Weeks, *Sexuality*, Londra: Routledge, 2003: 30. Vurgu bana ait.
24. David Halperin, *One Hundred Years of Homosexuality and Other Essays on Greek Love*, Londra: Routledge, 1990.
25. Bir değerlendirme için bkz. Leila J. Rupp, "Toward a Global History of Same-Sex Sexuality", *Journal of the History of Sexuality* 10 (2001): 287-302.
26. Helmut Puff, *Sodomy in Reformation Germany and Switzerland 1400-1600*, Chicago: University of Chicago Press, 2003.
27. Robert A. Nye, "Sexuality", Teresa A. Meade ve Merry E. Wiesner-Hanks (haz.), *A Companion to Gender History* içinde, Oxford: Blackwell, 2006: 15.
28. Randolph Trumbach, *Sex and the Gender Revolution, Vol. I: Heterosexuality and the Third Gender in Enlightenment London*, Chicago: University of Chicago Press, 1998.
29. George Chauncey, *Gay New York: Gender, Urban Culture and the Makings of the Gay Male World 1890-1940*, New York: Basic Books, 1994.
30. Martha Vicinus, "Introduction", Martha Vicinus (haz.), *Lesbian Subjects: A Feminist Studies Reader*, Bloomington: Indiana University Press, 1996: 2-3.
31. Agy.: 8-9.
32. Martha Vicinus, *Intimate Friends: Women Who Loved Women, 1778-1928*, Chicago: University of Chicago Press, 2004.
33. Elizabeth Lapovsky Kennedy ve Madeline D. Davis, *Boots of Leather, Slipers of Gold: The History of a Lesbian Community*, New York: Routledge, 1993.
34. Hull, *Sexuality*.
35. Ruth Mazo Karras, *Common Women: Prostitution and Sexuality in Medieval England*, Oxford: Oxford University Press, 1996: 140.
36. Lyndal Roper, *The Holy Household: Women and Morals in Reformation Augsburg*, Oxford: Oxford University Press, 1989: 129.
37. Judith Walkowitz, *Prostitution and Victorian Society: Women, Class and the State*, Cambridge: Cambridge University Press, 1980.
38. Philippa Levine, *Prostitution, Race and Politics: Policing Venereal Disease in the British Empire*, Londra: Routledge, 2003.
39. Annette F. Timm, "Sex with a Purpose: Prostitution, Venereal Disease, and Militarized Masculinity in the Third Reich," *Journal of the History of Sexuality* 11 (2002): 223-255.

3. Bölüm

1. Vicki L. Ruiz ve Ellen Carol DuBois (haz.), *Unequal Sisters: A Multicultural Reader in US Women's History*, Londra: Routledge, 2000: xi. İçerideki alıntılar Joanne Meyerowitz'e aittir.
2. Agy.: xiii.
3. Gisela Bock, "Women's History and Gender History: Aspects of an International Debate", *Gender&History* 1 (1989): 15, 20.
4. Linda Gordon, "Black and White Visions of Welfare: Women's Welfare Activism", Ruiz ve DuBois (haz.), *Unequal Sisters* içinde: 214-241.
5. Nancy Hewitt, "'Charity or Mutual Aid?': Two Perspectives on Latin Women's Philanthropy in Tampa, Florida", Kathleen D. McCarthy (haz.), *Lady Bountiful Revisited: Women, Philanthropy and Power* içinde, New Brunswick, NJ: Rutgers University Press, 1990: 55-69.
6. Ellen Ross, *Love and Toil: Motherhood in Outcast London, 1870-1918*, Oxford: Oxford University Press, 1993: 204.
7. Gwendolyn Mink, *Wages of Motherhood*, Ithaca: Cornell University Press, 1995: özellikle bkz. 1. Bölüm.
8. Nayan Shah, "Cleansing Motherhood: Hygiene and the Culture of Domesticity in San Francisco's Chinatown, 1875-1900", Antoinette Burton (haz.), *Gender, Sexuality and Colonial Modernities* içinde, Londra: Routledge, 1999: 19-32.
9. Clare Midgley, *Women against Slavery: The British Campaigns, 1780-1870*, Londra: Routledge, 1992: 200.
10. Catherine Hall, *Civilising Subjects: Metropole and Colony in the English Imagination 1830-1867*, Chicago: University of Chicago Press, 2002: 95.
11. Agy.: 97.
12. Antoinette Burton, *Burdens of History: British Feminists, Indian Women and Imperial Culture 1865-1955*, Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1994.
13. Melanie Newton, "Philanthropy, Gender, and the Production of Public Life in Barbados, ca 1790-ca 1850", Pamela Scully ve Diana Paton (haz.), *Gender and Slave Emancipation in the Atlantic World* içinde, Durham, NC: Duke University Press, 2005: 225-246.
14. Hall, *Civilising Subjects*: 16.

15. Deborah Gray White, *Ar'n't I a Woman?: Female Slaves in the Plantation South*, New York: W.W. Norton, 1985.
16. Jacqueline Jones, *Labor of Love, Labor of Sorrow: Black Women, Work, and the Family, from Slavery to the Present*, New York: Vintage, 1985.
17. Kathleen M. Brown, *Good Wives, Nasty Wenches and Anxious Patriarchs: Gender, Race and Power in Colonial Virginia*, Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1996: 4.
18. Agy.
19. Agy.: 104.
20. Agy.: 2.
21. Hilary McD. Beckles, "Freeing Slavery: Gender Paradigms in the Social History of Caribbean Slavery", Brian L. Moore, B.W. Higman, Carl Campbell ve Patrick Bryan (haz.), *Slavery, Freedom and Gender* içinde, Barbados: University of the West Indies Press, 2001: 197-231.
22. Jennifer L. Morgan, *Laboring Women: Reproduction and Gender in New World Slavery*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2004.
23. Kirsten Fischer, *Suspect Relations: Sex, Race, and Resistance in Colonial North Carolina*, Ithaca: Cornell University Press, 2002: 11.
24. Pamela Scully, "Rape, Race, and Colonial Culture: The Sexual Politics of Identity in the Nineteenth-Century Cape Colony, South Africa", *American Historical Review* 100 (1995): 388.
25. "Emperyal toplumsal şekillenme" tabiri Mrinalini Sinha'ya aittir, *Colonial Masculinity: The "Manly Englishman" and the "Effeminate Bengali" in the Late Nineteenth Century*, Manchester: Manchester University Press, 1995: 2.
26. Philippa Levine, "Sexuality, Gender and Empire", Philippa Levine (haz.), *Gender and Empire* içinde, Oxford: Oxford University Press, 2004: 134.
27. Ann Laura Stoler, "Making Empire Respectable: The Politics of Race and Sexual Morality in 20th-Century Colonial Cultures", *American Ethnologist* 16 (1989): 637.
28. Levine, "Sexuality": 137.
29. Mary A. Procida, *Married to the Empire: Gender, Politics and Imperialism in India, 1883-1947*, Manchester: Manchester University Press, 2002.
30. Stoler, "Making Empire": 641.

31. Adele Perry, *On the Edge of Empire: Gender, Race, and the Making of British Columbia, 1849-1871*, Toronto: University of Toronto Press, 2001.
32. Sylvia Van Kirk, *"Many Tender Ties": Women in Fur-Trade Society in Western Canada, 1670-1870*, Winnipeg, Manitoba: Watson and Dwyer, 1981.
33. Sylvia Van Kirk, "From 'Marrying-In' to 'Marrying-Out': Changing Patterns of Aboriginal/Non-Aboriginal Marriage in Colonial Canada", *Frontiers* 23 (2002): 1-11.
34. Bkz. Ann Laura Stoler, "Sexual Affronts and Racial Frontiers: European Identities and the Cultural Politics of Exclusion in Colonial Southeast Asia", *Comparative Studies in Society and History* 34 (1992): 514-551. Ayrıca şu denemelere bakınız: Ann Laura Stoler (haz.), *Haunted by Empire: Geographies of Intimacy in North American History*, Durham, NC: Duke University Press, 2006.
35. Tyler Stovall, "Love, Labor and Race: Colonial Men and White Women in France during the Great War", Tyler Stovall ve Georges Van Den Abbeele (haz.), *French Civilization and Its Discontents: Nationalism, Colonialism and Race* içinde, Lanham, MD: Lexington Books, 2003: 307.
36. Agy.: 313.

4. Bölüm

1. Michael S. Kimmel, *The History of Men: Essays in the History of American and British Masculinities*, Albany: SUNY Press, 2005: ix.
2. Gail Bederman, *Manliness and Civilization: A Cultural History of Gender and Race in the United States, 1880-1917*, Chicago: University of Chicago Press, 1996: 18.
3. Christopher E. Forth ve Bertrand Taithe, "Introduction", Forth ve Taithe (haz.), *French Masculinities: History, Culture, Politics* içinde, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2007: 6.
4. Bkz. John Tosh, "What Should Historians Do with Masculinity? Reflections on Nineteenth-Century Britain", *History Workshop Journal* 38 (1994): 179-201.
5. Judith Kegan Gardiner, "Introduction", Gardiner (haz.), *Masculinity Studies and Feminist Theory: New Directions* içinde, New York: Columbia University Press, 2002: 11.
6. Tosh, "What Should Historians Do?": 183.
7. Stefan Dudink, "Masculinity, Effeminacy, Time: Conceptual Change in

- the Dutch Age of Democratic Revolutions", Stefan Dudink, Karen Hagemann ve John Tosh (haz.), *Masculinities in Politics and War: Gendering Modern History* içinde, Manchester: Manchester University Press, 2004: 78.
8. David Gilmore, *Manhood in the Making: Cultural Concepts of Masculinity*, New Haven: Yale University Press, 1990: 17.
9. Forth and Taithe, "Introduction": 4.
10. Ruth Mazo Karras, *From Boys to Men: Formations of Masculinity in Late Medieval Europe*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2003: 11.
11. Agy.: 67.
12. Agy.: 109.
13. Alexandra Shepard, *Meanings of Manhood in Early Modern England*, Oxford: Oxford University Press, 2003: 3.
14. Agy.: 96.
15. Agy.
16. Agy.: 248.
17. Kathleen M. Brown, *Good Wives, Nasty Wenches and Anxious Patriarchs: Gender, Race and Power in Colonial Virginia*, Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1996, özellikle: 138-40.
18. Agy.: 139.
19. Agy.: 140.
20. Agy.: 185.
21. Agy.: 366.
22. Anne S. Lombard, *Making Manhood. Growing Up Male in Colonial New England*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 2003: 9.
23. Agy.: 12.
24. Agy.: 72.
25. Robert A. Nye, *Masculinity and Male Codes of Honor in Modern France*, Oxford: Oxford University Press, 1993: 167.
26. Agy.: 71.
27. Agy.: 13.
28. Christopher E. Forth, *The Dreyfus Affair and the Crisis of French Manhood*, Baltimore ve Londra: Johns Hopkins University Press, 2004: 62.

29. Agy.: 171.
30. Angus McLaren, *The Trials of Masculinity: Policing Sexual Boundaries 1870-1930*, Chicago: University of Chicago Press, 1997: 35.
31. Bederman, *Manliness and Civilization*: 44.
32. Michael S. Kimmel, "After Fifteen Years: The Impact of the Sociology of Masculinity on the Masculinity of Sociology", Jeff Hearn ve David Morgan (haz.), *Men, Masculinities and Social Theory* içinde, Londra: Unwin Hyman, 1990: 100.
33. Lynne Segal, *Slow Motion: Changing Masculinities, Changing Men*, gözden geçirilmiş 3. baskı, Basingstoke, Palgrave, 2007: xxiv.
34. Amy S. Greenberg, *Manifest Manhood and the Antebellum American Empire*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005: 8.
35. Agy.: 12.
36. Agy.: 272, 273.
37. Kristin L. Hoganson, *Fighting for American Manhood: How Gender Politics Provoked the Spanish-American and Philippine-American Wars*, New Haven: Yale University Press, 1998: 201.
38. Agy.: 14.
39. Agy.: 202.
40. Agy.: 96.
41. Mrinalini Sinha, *Colonial Masculinity. The "Manly Englishman" and the "Effeminate Bengali" in the Late Nineteenth Century*, Manchester: Manchester University Press, 1995.
42. Agy.: 4.
43. Agy.: 41.
44. Heather Streets, *Martial Races: The Military, Race, and Masculinity in British Imperial Culture, 1857-1914*, Manchester: Manchester University Press, 2004.
45. Agy.: 11.
46. Agy.: 157.
47. Agy.: 133.
48. Agy.: 139-40.
49. Agy.: 225.

50. Bederman alıntısı, *Manliness*: 2.
51. Agy.
52. Patrick McDevitt, *May the Best Man Win: Sport, Masculinity, and Nationalism in Great Britain and the Empire, 1880-1935*, Basingstoke: Palgrave, 2004: 58-80.
53. Agy.: 71.
54. Aktaran, agy.: 78.
55. Agy.: 79.
56. Agy.: 80.
57. Leonore Davidoff ve Catherine Hall, *Family Fortunes: Men and Women of the English Middle Class, 1780-1850*, gözden geçirilmiş baskı, Londra: Routledge, 2002: 227.
58. Agy.: 329.
59. Agy.: 335.
60. John Tosh, *A Man's Place: Masculinity and the Middle-Class Home in Victorian England*, New Haven and Londra: Yale University Press, 1999: 4.
61. Agy.: 6.
62. Agy.: 7.
63. Agy.: 189.
64. Agy.: 194.
65. Martin Francis, "The Domestication of the Male? Recent Research on Nineteenth- and Twentieth-Century British Masculinity," *The Historical Journal* 45 (2002): 641.
66. Martin Francis, *The Flyer: British Culture and the Royal Air Force 1939-1945*, Oxford: Oxford University Press, 2008: 84.
67. David B. Marshall, "'A Canoe, and a Tent and God's Great Out-of-Doors': Muscular Christianity and the Flight from Domesticity, 1880s-1930s", Heather E. Ellis ve Jessica M. Meyer (haz.), *Masculinity and the Other: Historical Perspectives* içinde, Newcastle: Cambridge Scholars, 2009: 25-39.
68. Michael Roper, "Maternal Relations: Moral Manliness and Emotional Survival in Letters Home during the First World War", Stefan Dudink, Karen Hagemann ve John Tosh (haz.), *Masculinities in Politics and War: Gendering Modern History* içinde, Manchester: Manchester University Press, 2004: 295-316.

69. Agy.: 311.

70. Mrinalini Sinha, "Giving Masculinity a History: Some Contributions from the Historiography of Colonial India", Leonore Davidoff, Keith McClelland ve Eleni Varikas (haz.), *Gender and History: Retrospect and Prospect* içinde. Oxford: Blackwell, 2000: özellikle 35-37.

5. Bölüm

1. Ann M. Little, *Abraham in Arms: War and Gender in Colonial New England*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2007: 3.

2. Agy.: 7.

3. Agy.: 9.

4. Akt. Linda K. Kerber, "'History Can Do It No Justice': Women and the Reinterpretation of the American Revolution", Ronald Hoffman ve Peter J. Albert (haz.), *Women in the Age of the American Revolution* içinde, Charlottesville: University of Virginia Press, 1989: 3-42.

5. Mary Beth Norton, *Liberty's Daughters: The Revolutionary Experience of American Women, 1750-1800*, Ithaca: Cornell University Press, 1996: 298-299.

6. Ruth H. Bloch, "The Construction of Gender in a Republican World", Jack P. Greene ve J. R. Pole (haz.), *A Companion to the American Revolution* içinde, Oxford: Blackwell, 2000: 606.

7. Agy.: 607.

8. Mary P. Ryan, *Mysteries of Sex: Tracing Women and Men through American History*, Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2006: 154.

9. Susan Juster, *Disorderly Women: Sexual Politics and Evangelicalism in Revolutionary New England*, Ithaca: Cornell University Press, 1994.

10. Agy.: 216.

11. Lynn Hunt, "The Many Bodies of Marie Antoinette: Political Pornography and the Problem of the Feminine in the French Revolution", Gary Kates (haz.), *The French Revolution: Recent Debates and New Controversies* içinde, New York: Routledge, 1998: 203.

12. Agy.: 206.

13. Aktaran "Sunshine for Women", <http://www.pinn.net/~sunshine/book-sum/gouges.html>.

14. Lynn Hunt, *Family Romance of the French Revolution*, Berkeley: University of California Press, 1992: 82.
15. Agy.: 154.
16. Suzanne Desan, *The Family on Trial in Revolutionary France*, Berkeley: University of California Press, 2004: 90.
17. Benedict Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, gözden geçirilmiş baskı, Londra: Verso, 1991 [*Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, çev. İskender Savaşır, İstanbul: Metis Yayınları, 1993].
18. Ernest Gellner, *Nations and Nationalism*, Oxford: Blackwell, 1983: 6 [*Uluslar ve Ulusçuluk*, çev. Günay Göksu Özdoğan ve Büşra Ersanlı, İstanbul: Hil Yayın, 2013].
19. Anne McClintock, "'No Longer in a Future Heaven': Nationalism, Gender, and Race", Geoff Eley ve Ronald Grigor Suny (haz.), *Becoming National* içinde, Oxford: Oxford University Press, 1996: 260.
20. Julie Skurski, "The Ambiguities of Authenticity in Latin America: Dona Barbara and the Construction of National Identity", Geoff Eley ve Ronald Grigor Suny (haz.), *Becoming National* içinde, Oxford: Oxford University Press, 1996: 371-402.
21. Bu değerlendirme ve akabinde yazılanlardan bazıları Mrinalini Sinha, *Gender and Nation*'dan alınmıştır, Washington, DC: The American Historical Association, 2006.
22. Joan B. Landes, *Visualizing the Nation: Gender, Representation, and Revolution in Eighteenth-Century France*, Ithaca: Cornell University Press, 2001: 136.
23. Aktaran Joan B. Landes, "Republican Citizenship and Heterosocial Desire: Concepts of Masculinity in Revolutionary France", Stefan Dudink, Karen Hagemann ve John Tosh (haz.), *Masculinities in Politics and War: Gendering Modern History* içinde, Manchester: Manchester University Press, 2004: 97.
24. Asfenah Najmabadi, *Women with Mustaches and Men without Beards: Gender and Sexual Anxieties of Iranian Modernity*, Berkeley: University of California Press, 2005: 116.
25. Lisa Pollard, *Nurturing the Nation: The Family Politics of Modernizing, Colonizing, and Liberating Egypt*, Berkeley: University of California Press, 2005: 8.
26. Agy.: 10.

27. Agy.: 196.
28. Beth Baron, *Egypt as a Woman: Nationalism, Gender, and Politics*, Berkeley: University of California Press, 2005: 55.
29. Bu değerlendirme Kumari Jayawardena'nın eserinden alınmadır, *Feminism and Nationalism in the Third World*, Londra: Zed Books, 1986: 25-56.
30. Susan L. Glosser, *Chinese Visions of Family and State, 1915-1950*, Berkeley: University of California Press, 2003: 4.
31. Christina Kelley Gilmartin, *Engendering the Chinese Revolution: Radical Women, Communist Politics, and Mass Movements in the 1920s*, Berkeley: University of California Press, 1995: 19.
32. Stefan Dudink ve Karen Hagemann, "Masculinity in Politics and War in the Age of Democratic Revolutions, 1750-1850", Stefan Dudink, Karen Hagemann ve John Tosh (haz.), *Masculinities in Politics and War: Gendering Modern History* içinde, Manchester: Manchester University Press, 2004: 7.
33. Agy.: 11.
34. Michael J. Hughes, "Making Frenchmen into Warriors: Martial Masculinity in Napoleonic France", Christopher E. Forth ve Bertrand Taithe (haz.), *French Masculinities: History, Culture and Politics* içinde Houndmills, Basingstoke: Palgrave, 2007: 31-63.
35. Karen Hagemann, "'Heroic Virgins' and 'Bellicose Amazons': Armed Women, the Gender Order, and the German Public during and after the Anti-Napoleonic Wars," *European History Quarterly* 37 (2007): 507-27.
36. "Topyekûn savaşı" tabirinin ayrıntılı analizi ve "sivil cephe/cephe gerisi" tabirinin kökenleri için, bkz. Karen Hagemann, "Home/Front: The Military, Violence and Gender Relations in the Age of the World Wars", Karen Hagemann ve Stefanie-Schuler-Springorum (haz.), *Home/Front: The Military, War and Gender in Twentieth-Century Germany* içinde, Oxford: Berg, 2002: 1-41.
37. Nicoletta F. Gullace, *"The Blood of Our Sons": Men, Women, and the Renegotiation of British Citizenship during the Great War*, Houndsmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2002: 182.
38. Matthew McCormack, *The Independent Man: Citizenship and Gender Politics in Georgian England*, Manchester: Manchester University Press, 2005: 52.
39. Agy.: 133.
40. Agy.: 197.

41. Anna Clark, *The Struggle for the Breeches: Gender and the Making of the British Working Class*, Berkeley: University of California Press, 1995.
42. Bu değerlendirmede Catherine Hall, "The Rule of Difference: Gender, Class and Empire in the Making of the 1832 Reform Act" kaynak alınmıştır, Ida Blom, Karen Hagemann ve Catherine Hall (haz.), *Gendered Nations: Nationalisms and Gender Order in the Long Nineteenth Century* içinde, Oxford: Berg, 2000: 107-135.
43. Keith McClelland, "England's Greatness, the Working Man", Catherine Hall, Keith McClelland ve Jane Rendall, *Defining the Victorian Nation: Class, Race, Gender and the British Reform Act of 1867* içinde, Cambridge: Cambridge University Press, 2000: 101.
44. Agy.: 71.

6. Bölüm

1. Geoff Eley ve Keith Nield, *The Future of Class in History: What's Left of the Social?* Ann Arbor: University of Michigan Press, 2007: 68.
2. Kathleen Canning, *Gender History in Practice: Historical Perspectives on Bodies, Class, and Citizenship*, Ithaca: Cornell University Press, 2006: 63-100.
3. Bryan Palmer, *Descent into Discourse*, Philadelphia: Temple University Press, 1990: 186.
4. Bir değerlendirme için, bkz. Lisa Duggan, "The Theory Wars, or, Who's Afraid of Judith Butler?", *Journal of Women's History* 10 (1998): 9-20.
5. Joan Wallach Scott, "Gender: A Useful Category of Historical Analysis", *Gender and the Politics of History* içinde, gözden geçirilmiş baskı, New York: Columbia University Press, 1999: 28-50.
6. Judith Walkowitz, *City of Dreadful Delight: Narratives of Sexual Danger in Late-Victorian London*, Londra: Virago, 1992.
7. Canning, *Gender History*: 87.
8. Agy.: 97.
9. Agy.
10. Peter Burke, *What is Cultural History?* Cambridge: Polity Press, 2004: 4 ve 5. bölüm.
11. Eley ve Nield, *The Future of Class*: 194.
12. Canning, *Gender History*: 212-237.

13. Michael Roper, "Slipping Out of View: Subjectivity and Emotion in Gender History", *History Workshop Journal* 59 (2005): 57-72.
14. Agy.: 60.
15. Agy.: 62.
16. Agy.: 65.
17. Agy.: 69.
18. Timothy G. Ashplant, *Fractured Loyalties: Masculinity, Class and Politics in Britain, 1900-30*, Londra: Rivers Oram, 2007: 4.
19. Agy.: 18.
20. Agy.: 10-11.
21. Agy.: 11.
22. Lyndal Roper, *Oedipus and the Devil: Witchcraft, Sexuality and Religion in Early Modern Europe*, Londra: Routledge, 1994: 228.
23. Agy.: 17.
24. "Ölçek" meselesine dair bir değerlendirme için, bkz. Antoinette Burton, "Not Even Remotely Global? Method and Scale in World History", *History Workshop Journal* 64 (2007): 323-328.
25. Kenneth Pomeranz, *The Great Divergence: China, Europe, and the Making of the Modern World Economy*, Princeton: Princeton University Press, 2000.
26. Alice Kessler-Harris, "Gender and Work: Possibilities for a Global Historical Overview", Bonnie G. Smith (haz.), *Women's History in Global Perspective* içinde, Urbana: University of Illinois Press, 2004: 145-194; Laura Frader, "Gender and Labor in World History", Teresa A. Meade ve Merry E. Wiesner-Hanks (haz.), *A Companion to Gender History* içinde, Oxford: Blackwell, 2004: 26-50.
27. Peter N. Stearns, *Gender in World History*, Londra: Routledge, 2000.
28. Tony Ballantye ve Antoinette Burton, "Introduction", Ballantye ve Burton (haz.), *Bodies in Contact: Rethinking Colonial Encounters in World History* içinde, Durham, NC: Duke University Press, 2005: 3.
29. Mrinalini Sinha, "Mapping an Imperial Social Formation: A Modest Proposal for Feminist Historiography", *Signs* 25 (2000): 1077-1082.
30. Mrinalini Sinha, *Specters of Mother India: The Global Restructuring of an Empire*, Durham, NC: Duke University Press, 2006.
31. Tani E. Barlow, Madeleine Yue Dong, Uta G. Poiger, Priti Ramamurthy,

- Lynn M. Thomas ve Alys Eve Weinbaum, "The Modern Girl around the World: A Research Agenda and Preliminary Findings", *Gender&History* 17 (2005): 246.
32. Agy.: 248.
33. Marilyn Lake, "Fellow Feeling: A Transnational Perspective on Conceptions of Civil Society and Citizenship in 'White Men's Countries' 1890-1910", Karen Hagemann, Sonya Michel ve Gunilla Budde (haz.), *Civil Society and Gender Justice: Historical and Comparative Perspectives* içinde, Oxford: Berghahn Books, 2008: 265-84.
34. Marilyn Lake, "The White Man under Siege: New Histories of Race in the Nineteenth Century and the Advent of White Australia", *History Workshop Journal* 58 (2004): 58.
35. Kathleen Wilson, "Thinking Back: Gender Misrecognition and Polyneesian Subversions aboard the Cook Voyages", Kathleen Wilson (haz.), *A New Imperial History: Culture, Identity and Modernity in Britain and the Empire 1660-1840* içinde, Cambridge: Cambridge University Press, 2004: 352.
36. Tony Ballantyne ve Antoinette Burton (haz.), *Moving Subjects: Gender, Mobility, and Intimacy in an Age of Global Empire*, Urbana: University of Illinois Press, 2009, "Introduction", 9 ve "Epilogue: The Intimate, the Translocal, and the Imperial in an Age of Mobility," 335-338.
37. Michael A. McDonnell, "'Il a épousé une Sauvagesse': Indian and Métis Persistence across Imperial and National Borders", Tony Ballantyne ve Antoinette Burton (haz.), *Moving Subjects: Gender, Mobility, and Intimacy in an Age of Global Empire* içinde, Urbana: University of Illinois Press, 2009: 149-71.
38. Dirk Hoerder, *Cultures in Contact: World Migration in the Second Millennium*, Durham, NC: Duke University Press, 2002.
39. Donna Gabaccia, "When the Migrants are Men: Italy's Women and Transnationalism as a Working-Class Way of Life", Pamela Sharpe (haz.), *Women, Gender and Labour Migration: Historical and Global Perspectives* içinde, Londra: Routledge, 2001.
40. Donna Gabaccia, *From the Other Side: Women, Gender, and Immigrant life in the US, 1820-1990*, Bloomington: Indiana University Press, 1994.
41. Mary Chamberlain, *Family Love in the Diaspora*, New Brunswick, NJ: Transaction Publishers, 2006: 94.
42. Mary Chamberlain, *Narratives of Exile and Return*, Londra: St Martin's Press, 1997; yeni baskı Londra: Transaction Publishers, 2005.

Ek okuma önerisi kapsamlı bir liste oluşturmuyor; ister istemez seçici olmak zorunda ve dahası nihai bir liste de değil. Önerilerin yerleştirildiği kategoriler birbirini dışlamıyor. Önerilerden birçoğu birden fazla kategoriye uyuyor. Ayrıca okurlar alandaki görece güncel çalışmalardan daha da haberdar olabilsinler diye, özünde, eski “klasikler”den ziyade görece yakın döneme ait eserleri listeye aldım. Genel itibarıyla, bu kitap boyunca bahsi geçen ve “Notlar”da zikredilen eserleri listeye almadım (derlemeler hariç). Ama okurun ek okuma olarak bu eserleri de göz önünde bulundurmasını şiddetle tavsiye ederim, zira toplumsal cinsiyet tarihçiliğine önemli katkıların toplandığı kapsamlı bir listede bu eserlerin birçoğu mutlaka yer alacaktır.

1. Bölüm

Alana dair incelemeler ve tarihte toplumsal cinsiyet konusuna dair faydalı derlemeler için, bkz. S. Brownell ve J. Wasserstrom (haz.), *Chinese Feminities/Chinese Masculinities: A Reader* (Berkeley: University of California Press, 2002); R. Connell, *Gender in World Perspective* (Cambridge: Polity, 2009); L. Davidoff, K. McClelland ve E. Varikas (haz.), *Gender and History: Retrospect and Prospect* (Oxford: Blackwell, 2000); L. Downs, *Writing Gender History*, (Londra: Hodder Arnold, 2009); D. Glover ve C. Kaplan, *Genders*, (New York: Routledge, 2009); S. Kent, *Gender and Power in Britain 1640-1990* (Londra: Routledge, 1999); L. Kerber, A. Kessler-Harris ve K. Sklar (haz.), *Women and History: New Feminist Essays* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1995); S. Kleinberg, E. Boris ve V. Ruiz (haz.), *The Practice of US Women's History: Narratives, Intersections and Dialogues* (New Brunswick, NJ: Rutgers University Press, 2007); T. Meade ve M. Wiesner-Hanks (haz.), *A Companion to Gender History* (Oxford: Blackwell, 2004); J. Parr, “Gender History and Historical Practice”, *Canadian Historical Review* 76 (1995): 354-376; V. Ruiz ve E.C. DuBois (haz.), *Unequal Sisters: An Inclusive Reader in US Women's History*, (Londra: Routledge, 2008); M. Wiesner-Hanks, *Gender in History: New Perspectives on the Past* (Malden, MA: Blackwell, 2001); M. Wiesner-Hanks, *Women and Gender in Early Modern Europe*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2008). “Tarih” üzerine yorumlarda bulunan makale derlemesi iki kitap için, bkz. J.M. Bennett, *History Matters: Patriarchy and the Challenge of Feminism* (Manchester: Manchester University Press, 2006) ve B.G. Smith, *The Gender of History: Men, Women and Historical Practice* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1998).

2. Bölüm

Cinsiyet/toplumsal cinsiyet ayrımı hakkında içgörülü denemeler için bkz. R. Braidotti, "The Uses and Abuses of the Sex Distinction in European Feminist Practices", G. Griffin ve R. Braidotti (haz.), *Thinking Differently: A Reader in European Women's Studies* içinde (Londra: Zed Books, 2002) ve A. Najmabadi, "Beyond the Americas: Are Gender and Sexuality Useful Categories of Historical Analysis?" *Journal of Women's History* 18 (2006): 11-21. Bilim ve cinsiyet/toplumsal cinsiyet hakkında bkz. L. Jordanova, *Nature Displayed: Gender, Science and Medicine 1760-1820* (Londra: Longman, 1999); N. Stepan, "Race, Gender, Science and Citizenship", *Gender&History* 10 (1998): 25-52. Beden hakkında, bkz. C. Bynum, "Why All the Fuss about the Body? A Medievalist's Perspective", *Critical Inquiry* 22 (1995): 1-33; L. Frader, "From Muscles to Nerves: Gender, 'Race', and the Body at Work in France, 1919-1939", *International Review of Social History* 44 (1999), ek: 123-147; D. Smail, *On Deep History and the Brain* (Berkeley: University of California Press, 2008). Cinsellik hakkında, bkz. L. Bland, "White Women and Men of Colour: Miscegenation Fears in Britain after the Great War", *Gender & History* 17 (2005): 29-61; J. Bristow, *Sexuality* (Londra: Routledge, 1997); M. Cook, R. Mills, R. Trumbach ve H. Cocks, *A Gay History of Britain: Love and Sex between Men since the Middle Ages* (Oxford: Greenwood World, 2007); J. D'Emilio ve E. B. Freedman, *Intimate Matters: A History of Sexuality in America*, (Chicago: University of Chicago Press, 1997); M. Houlbrook, *Queer London: Perils and Pleasures in the Sexual Metropolis, 1918-1957* (Chicago: University of Chicago Press, 2005); A. McLaren, *Twentieth-Century Sexuality: A History* (Oxford: Blackwell, 1999); F. Mort, *Dangerous Sexualities: Medico-Moral Politics in England since 1830*, (Londra: Routledge, 2000); R. Nye (haz.), *Sexuality* (Oxford: Oxford University Press, 1999); A. L. Stoler, *Race and the Education of Desire: Foucault's "History of Sexuality" and the Colonial Order of Things* (Durham, NC: Duke University Press, 1995).

3. Bölüm

Hayırseverlik hakkında bkz. D. Elliott, *The Angel Out of the House: Philanthropy and Gender in Nineteenth-Century England* (Charlottesville: University of Virginia Press, 2002); V. Nguyen-Marshall, *In Search of Moral Authority: The Discourse on Poverty, Poor Relief and Charity in French Colonial Vietnam* (Oxford: Peter Lang, 2009). Kölelik ve azat sonrası toplum için bkz. S.D. Amussen, *Caribbean Exchanges: Slavery and the Transformation of English Society, 1640-1700* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2007); G. Heuman ve J. Walvin, *The Slavery Reader* (Londra: Routledge, 2003); M.

Nishida, *Slavery and Identity: Ethnicity, Gender and Race in Salvador, Brazil 1808-1888* (Bloomington: Indiana University Press, 2003); D. Paton, *No Bond but the Law: Punishment, Race, and Gender in Jamaican State Formation 1780-1870* (Durham, NC: Duke University Press, 2004); H. Rosen, *Terror in the Heart of Freedom: Citizenship, Sexual Violence, and the Meaning of Race in the Post-Emancipation South* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2009); P. Scully ve D. Paton, *Gender and Slave Emancipation in the Atlantic World* (Durham, NC: Duke University Press, 2005). İmparatorluk ve sömürgecilik hakkında bkz. A. Burton (haz.), *Gender, Sexuality and Colonial Modernities* (Londra: Routledge, 1999); C. Crais ve P. Scully, *Sarah Bartman and the Hottentot Venus: A Ghost Story and a Biography* (Princeton: Princeton University Press, 2008); C. Hall (haz.), *Cultures of Empire: Colonizers in Britain and the Empire in the Nineteenth and Twentieth Centuries. A Reader* (New York: Routledge, 2000); P. Levine (haz.), *Gender and Empire* (Oxford: Oxford University Press, 2004); P. Levine, *Prostitution, Race and Politics: Policing Venereal Disease in the British Empire* (Londra: Routledge, 2003); A. McClintock, *Imperial Leather: Race, Gender and Sexuality in the Colonial Movement* (New York: Routledge, 1995); R. Pierson ve N. Chaudhuri (haz.), *Nation, Empire, Colony: Historicizing Gender and Race* (Bloomington: Indiana University Press, 1998); J. Clancy-Smith ve F. Gouda (haz.), *Domesticating the Empire: Race, Gender, and Family Life in French and Dutch Colonialism* (Charlottesville: University of Virginia Press, 1998); A.L. Stoler, *Carnal Knowledge and Imperial Power: Race and the Intimate in Colonial Rule* (Berkeley: University of California Press, 2002); K. Wilson, *The Island Race: Englishness, Empire and Gender in the Eighteenth Century* (Londra: Routledge, 2003); A. Woollacott, *Gender and Empire* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2006).

4. Bölüm

Erkekler ve şiddet meselesi hakkında bkz. L. Braudy, *From Chivalry to Terrorism: War and the Changing Nature of Masculinity* (New York: Alfred A. Knopf, 2003); S. Stern, *The Secret History of Gender: Women, Men, and Power in Late Colonial Mexico* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1995). Çeşitli toplumlarda ve farklı dönemlerde erkekler ve erkeklik üzerine denemeler ve değerlendirmeler için bkz. B. Clements, R. Friedman ve D. Healey (haz.), *Russian Masculinities in History and Culture* (Basingstoke: Palgrave, 2002); R. Connell, *Masculinities*, (Cambridge: Polity, 2005); C.E. Forth, *Masculinity in the Modern West: Gender, Civilization and the Body* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2008); T. Hitchcock ve M. Cohen, *English Masculinities 1660-1800* (Londra: Longman, 1999); M. Kessel, "The 'Whole

Man': The Longing for a Masculine World in Nineteenth-Century Germany", *Gender&History* 15 (2003): 1-31; M. Kimmel, *Manhood in America: A Cultural History*, (Oxford: Oxford University Press, 2006); L. Lindsay ve S. Miescher (haz.), *Men and Masculinities in Modern Africa* (Westport, CT: Heinemann, 2003); K. Louie, *Theorizing Chinese Masculinity: Society and Gender in China* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002); J. Martinez ve C. Lowrie, "Colonial Constructions of Masculinity: Transforming Aboriginal Australian Men into 'Houseboys'", *Gender&History* 21 (2009): 305-323; J. Tosh, *Manliness and Masculinity in Nineteenth-Century Britain: Essays on Gender, Family and Empire* (Harlow: Pearson Longman, 2005). Erkeklik tarihlerinin bir eleştirisi için bkz. T. Ditz, "The New Men's History and the Peculiar Absence of Gendered Power: Some Remedies from Early American Gender History", *Gender&History* 16 (2004): 1-35.

5. Bölüm

Yerliler ve sömürge karşılaşmaları için bkz. J. Barr, *Peace Came in the Form of a Woman: Indians and Spaniards in the Texas Borderlands* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2007); T. Perdue, *Cherokee Women: Gender and Culture Change, 1700-1835* (Omaha: University of Nebraska Press, 1998); C. Saunt, *Black, White, and Indian: Race and the Unmaking of an American Family* (Oxford: Oxford University Press, 2005). Devrim, siyaset ve savaş hakkında değerlendirmeler ve deneme derlemeleri için bkz. A. Timm ve J. Sanborn, *Gender, Sex and the Shaping of Modern Europe: A History from the French Revolution to the Present Day* (New York: Berg, 2007); S. Dudink, K. Hagemann ve J. Tosh (haz.), *Masculinities in Politics and War: Gendering Modern History* (Manchester: Manchester University Press, 2004). Çeşitli devrimler hakkında bkz. L. Dubois, *Avengers of the New World* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2004) Haiti devrimi hakkında; D. Davidson, *France after Revolution: Urban Life, Gender and the New Social Order* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2007); J. Heuer, *The Family and the Nation: Gender and Citizenship in Revolutionary France, 1789-1830* (Ithaca: Cornell University Press, 2005); K. Davies, *Catherine Macaulay and Mercy Otis Warren: The Revolutionary Atlantic and the Politics of Gender* (Oxford: Oxford University Press, 2005); S. Smith, *Gender and the Mexican Revolution: Yucatan Women and the Realities of Patriarchy* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2009). Savaş hakkında, bkz. S. Grayzel, *Women's Identities at War: Gender, Motherhood, and Politics in Britain and France during the First World War* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1999); P. Krebs, *Gender, Race, and Writing of Empire: Public Discourse and the Boer War* (Cambridge: Cambridge University Press, 1999); J. Me-

yer, *Men of War: Masculinity and the First World War in Britain* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2009); R. Smith, *Jamaican Volunteers in the First World War: Race, Masculinity and the Development of National Consciousness* (Manchester: Manchester University Press, 2004); P. Summerfield ve C. Peniston-Bird, *Contesting Home Defence: Men, Women and the Home Guard in the Second World War* (Manchester: Manchester University Press, 2007). Toplumsal cinsiyet ve savaş sonrası yeniden inşa hakkında bkz. C. Duchon ve I. Bandhauer-Schoffmann (haz.), *When the War Was Over: Women, War and Peace in Europe, 1940-1956* (Londra: Leicester University Press, 2000); D. Herzog, *Sex after Fascism: Memory and Morality in Twentieth-Century Germany* (Princeton: Princeton University Press, 2005); M.L. Roberts, *Civilization without Sexes: Reconstructing Gender in Postwar France* (Chicago: University of Chicago Press, 1994); ayrıca bkz. "The 'Remasculinization' of Germany in the 1950s" forumundaki R. Moeller, H. Fehrenbach ve S. Jeffords'ın denemeleri, *Signs* 24 (1998): 101-169. Ulus ve yurttaşlık hakkında, bkz. I. Blom, K. Hagemann ve C. Hall (haz.), *Gendered Nations: Nationalisms and Gender Order in the Long Nineteenth Century* (Oxford: Berg, 2000); K. Canning ve S. Rose, *Gender, Citizenships and Subjectivities* (Oxford: Blackwell, 2002); S. Dudink, K. Hagemann ve A. Clark (haz.), *Representing Masculinity: Male Citizenship in Modern Western Culture* (Basingstoke: Palgrave, 2007); C. Hall, K. McClelland ve J. Rendall, *Defining the Victorian Nation: Class, Race, Gender and the British Reform Act of 1867* (Cambridge: Cambridge University Press, 2000); S. Heathorn, *For Home, Country and Race: Constructing Gender, Class, and Englishness in the Elementary School 1880-1914* (Toronto: University of Toronto Press, 1999); J. Hogan (haz.), *Gender, Race and National Identity: Nations of Flesh and Blood* (New York: Routledge, 2009); L. Kerber, *No Constitutional Right to be Ladies: Women and the Obligations of Citizenship* (New York: Hill&Wang, 1998); J. Surkis, *Sexing the Citizen: Morality and Masculinity in France 1870-1920* (Ithaca: Cornell University Press, 2006). Emek ve sanayileşme hakkında değerlendirmeler ve denemeler için bkz. A. Baron, "Masculinity, the Embodied Male Worker, and the Historian's Gaze", *International Labor and Working-Class History* 69 (2006): 143-160; L. Frader ve S. Rose (haz.), *Gender and Class in Modern Europe* (Ithaca: Cornell University Press, 1996); L. Frader, "Labor History after the Gender Turn: Transatlantic Cross-Currents and Research Agendas", *International Labor and Working-Class History* 63 (2003): 21-31; K. Honeyman, *Women, Gender and Industrialization in England, 1700-1870* (Basingstoke: Macmillan, 2000); Eileen Yeo, "Gender in Labour and Working-Class History", M. van der Linden ve L. van Voss (haz.), *Class and Other Identities: Gender, Religion and Ethnicity in the Writing of European Labour History* içinde (New York: Berghahn Books, 2002): 73-87. Çeşitli toplumlarda toplumsal

cinsiyet ve emek üzerine çalışmalar için, bkz. K. Canning, *Languages of Labor and Gender: Female Factory Work in Germany, 1850-1914* (Ithaca: Cornell University Press, 1996); L. Downs, *Manufacturing Inequality: Gender Division in the French and British Metalworking Industries, 1914-39* (Ithaca: Cornell University Press, 1995); W. Z. Goldman, *Women at the Gates: Gender and Industry in Stalin's Russia* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002).

6. Bölüm

Tarihe çeşitli kültürel yaklaşımlar hakkında değerlendirmeler için, bkz. E. Clark, *History, Theory, Text: History and the Linguistic Turn* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2004); G. Eley, *A Crooked Line: From Cultural History to the History of Society* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 2005); G. Lerner, "US Women's History: Past, Present and Future", *Journal of Women's History* 16 (2004): 10-27; G. Spiegel, "Introduction", G. Spiegel (haz.), *Practicing History: New Directions in Historical Writing after the Linguistic Turn* içinde (New York: Routledge, 2005): 1-31. Dünya tarihi/küresel tarih/uluslararası tarih hakkında, bkz. L. Edwards ve M. Roces, *Women's Suffrage in Asia: Gender, Nationalism and Democracy* (Londra: Routledge/Curzon, 2004); L. Rupp, "Teaching about Transnational Feminisms", *Radical History Review* 20 (2008): 191-197; P. Sharpe (haz.), *Women, Gender and Labour Migration: Historical and Global Perspectives* (Londra: Routledge, 2001); B. Smith (haz.), *Women's History in Global Perspective*, 4 cilt (Urbana: University of Illinois Press, 2004); B. Smith (haz.), *Oxford Encyclopedia of Women in World History*, 4 cilt (Oxford: Oxford University Press, 2008); A. Walthall (haz.), *Servants of the Dynasty: Palace Women in World History* (Berkeley: University of California Press, 2008); M. Wiesner-Hanks, "World History and the History of Women, Gender, and Sexuality", *Journal of World History* 18 (2007): 53-67; J. Zinsser, "Women's History, World History, and the Construction of New Narratives", *Journal of Women's History* 12 (2000): 196-206. Öznellik ve psikanalistik yaklaşımlar hakkında, bkz. R. Braidotti, "Identity, Subjectivity and Difference: A Critical Genealogy", G. Griffen ve R. Braidotti (haz.), *Thinking Differently: A Reader in European Women's Studies* içinde (Londra: Zed Books, 2002): 158-180; N. Mansfield, *Subjectivity: Theories of the Self from Freud to Haraway* (New York: New York University Press, 2000); M. Roper, *The Secret Battle: Emotional Survival in the Great War* (Manchester: Manchester University Press, 2009); P. Summerfield, *Reconstructing Women's Wartime Lives: Discourse and Subjectivity in Oral Histories of the Second World War* (Manchester: Manchester University Press, 1998). Ayrıca bkz. "Feature: Psychoanalysis and History"deki denemeler, *History Workshop Journal* 45 (1998): 135-221.

Adak, Hülya, "Oy Hakkını Savunan İmparatorluk Kadınları, Cumhuriyet'in Kızları: Kadın Oto/Biyografi Yazarlarının Anlattığı Milli Tarih (1918-1935)", *Edebiyatın Omzundaki Melek: Edebiyatın Tarihle İlişkisi Üzerine Yazılar*, Zeynep Uysal (haz.), s. 253-282, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011.

Akgökçe, Necla, "Ortak Geçmişi Birlikte Kurmak", *Tarih ve Toplum*, Sayı: 185 (Mayıs, 1996) s. 32-35.

Akgökçe, Necla, "Tartışma: Kadın Tarihi Tarihin Neresine Düşüyor?", Aynur İlyasoğlu, Ayşe Durakbaşı ve Serpil Çakır ile söyleşi, *Cogito*, Sayı: 29 (Güz, 2001) s. 254-269.

Akşit, Elif Ekin, "Osmanlı Feminizmi, Uluslararası Feminizm ve Doğu Kadınları", *Doğudan*, Sayı: 7, (2008) s. 84-91.

Akşit, Elif Ekin, *Kızların Sessizliği: Kız Enstitülerinin Uzun Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.

Alakom, Rohat. "Kürt Kadınları Teavün Cemiyeti", *Tarih ve Toplum*, Sayı: 171, (1996) s. 36-40.

Altınay, Ayşegül (haz.), *Vatan, Millet, Kadınlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2000.

Arat, Yeşim, "Türkiye'de Modernleşme Projesi ve Kadınlar", *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, Sibel Bozdoğan ve Reşat Kasaba (haz.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998, s. 82-98.

Araz, Yahya, "16. ve 17. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Kişilerarası İlişkilerde Bir Pazarlık, Kontrol ve İkna Aracı Olarak Evlilik Sözleşmeleri", *Tarih ve Toplum-Yeni Yaklaşımlar*, Sayı:2, 2005, s. 25-45.

Araz, Yahya, "16. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Cemaatler Arası Evliliklere Bir Katkı: Hristiyan Marula'nın Evlilikleri", *Toplumsal Tarih*, Sayı: 174, (Haziran 2008), s. 55-57.

1. Toplumsal cinsiyet tarihçiliği üzerine kuramsal yazılardan veya bu alandaki tarihçiliğin çoğunlukla Türkçe yazılmış örneklerinden oluşan bu liste, toplumsal cinsiyet tarihçiliğinin ne olduğunu merak eden okurlara bundan sonraki okumalarında yol göstermek için hazırlandı. Listede bulunan iki çeviriye, kitapta tartışılan yazarların Türkçeye çevrilmiş diğer kitaplarıdır. Listedeki çalışmalar kitapta bahsi geçen konu başlıkları ve yöntemler gözetilerek seçildi, dolayısıyla yazarların konu hakkındaki tüm çalışmaları dahil edilmedi. Aynı nedenle bu liste toplumsal cinsiyet tarihçiliği ve alandaki çalışmalar konusunda kapsayıcı olmamakla birlikte, okura bir başlangıç noktası sunma çabasıdır. (Y.N.)

- Aykut, Ebru, "Osmanlı'da Zehir Satışının Denetimi ve Kocasını Zehirleyen Kadınlar", *Toplumsal Tarih*, Sayı: 194, (Şubat 2010) s. 58-64.
- Baktıaya, Adil, "İki Kadının Eksik Kalan Tuhaf Hikâyeleri: Asker Ayfle, Han-ko Hanım ve 'Toplumsal Erkek'ler", *Toplumsal Tarih*, Sayı: 231, (Mart 2013) s. 20-27.
- Balsoy, Gülhan, "Osmanlı Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Tarihçiliği Üzerine", *Toplum ve Bilim*, Sayı: 132, (Mart 2015) s. 222-231.
- Balsoy, Gülhan Erkara, *Kahraman Doktor İhtiyar Acuzeye Karşı: Geç Osmanlı Doğum Politikaları*, İstanbul: Can Yayınları, 2015.
- Bartu Candan, Ayfer, "Yazılmamış Bir Tarih: Türkiye'den Almanya'ya İş Göçünün İlk Yıllarında Kadın İşçilerin Deneyimleri", *Kadın Odaklı, Çiğdem Kağıtçıbaşı, Hülya Şimga, Dilek Barlas, Murat Önok, Zeynep Gülrü Göker (haz.)*, İstanbul: KOÇKAM, 2016, s. 13-33.
- Berktaş, Fatmagül, "Kendine Ait Bir Tarih", *Tarih ve Toplum*, Sayı: 183, (Mart 1999) s. 47-54.
- Berktaş, Fatmagül, *Tarihin Cinsiyeti*, İstanbul: Metis Yayınları, 2003.
- Beşikçi, Mehmet, "Militarizm, Topyekûn Savaş ve Gençliğin Seferber Edilmesi: Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'nda Paramiliter Dernekler", *Tarih ve Toplum-Yeni Yaklaşımlar*, Sayı: 8, (2009) s. 49-92.
- Bora, Aksu, "Türk Modernleşmesinde Annelik Kimliğinin Dönüşümü", *Yerli Bir Feminizmin Olanakları*, Aynur İlyasoğlu (haz.), İstanbul: Sel Yayınları, 2002, s. 77-107.
- Bozok, Mehmet, "Feminizmin Erkekler Cephesindeki Yankısı: Erkekler ve Erkeklikler Üzerine Eleştirel İncelemeler", *Cogito: Feminizm*, Sayı: 58, (Bahar, 2009) s. 269-284.
- Cora, Yaşar Tolga, "Asker Vatandaşlar ve Kahraman Erkekler: Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı Dönemlerinde Beden Terbiyesi Aracılığıyla İdeal Erkekliğin Kurgulanması", *Erkek Millet, Asker Millet: Türkiye'de Militarizm, Milliyetçilik, Erkek(lik)ler*, Nurseli Yeşim Sünbuloğlu (haz.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, s. 45-74.
- Coşar, Simten ve Aylin Özman, "Milliyetçiliğin Erkek Anlatısı: Eril Pasajlarda Kadın Silüetleri", *Milliyetçilik ve Toplumsal Cinsiyet: Edebiyat, Medya, Siyaset*, Simten Coşar ve Aylin Özman (haz.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, s. 323-354.
- Çakır, Serpil, *Osmanlı Kadın Hareketi*, İstanbul: Metis Yayınları, 1994.
- Çakır, Serpil, "Tarih İçinde Görünürlükten Kadınların Tarihine: Türkiye'de

Kadın Tarihi Yazmak", *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem*, Serpil Çakır ve Necla Akgökçe (haz.), 222-229. İstanbul: Sel Yayıncılık, 1996.

Çakır, Serpil, "Tarih Yazımında Kadın Deneyimlerine Ulaşma Yolları", *Toplumsal Tarih*, Sayı: 87, (Mart 2001) s. 28-35.

Çakır, Serpil, "Feminist Tarih Yazımı: Tarihin Kadınlar İçin, Kadınlar Tarafından Yeniden İnşası", *Birkaç Arpa Boyu... 21. Yüzyıla Giderken Türkiye'de Feminist Çalışmalar*, Prof. Dr. Nermin Abadan Unat'a Armağan, Serpil Sancar (haz.), İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2011, s. 505-533.

Davaz, Aslı, *Eşitsiz Kız Kardeşlik: Uluslararası ve Ortadoğu Kadın Hareketleri, 1935 Kongresi ve Türk Kadın Birliği*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.

Davidoff, Leonore, *Feminist Tarih Yazımında Sınıf ve Cinsiyet*, çev. Zerrin Ateşer, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.

Delice, Serkan, "'Zen-dostlar Çoğalıp Mahbûblar Azaldı': Osmanlı'da Toplumsal Cinsiyet, Cinsellik ve Tarihyazımı", *Cinsellik Muamması: Türkiye'de Queer Kültür ve Muhalefet* içinde, Serkan Delice ve Cüneyt Çakırlar (haz.), İstanbul: Metis Yayınları, 2012, s. 329-363.

Demirdirek, Aynur, *Osmanlı Kadınlarının Hayat Hakkı Arayışlarının Hikâyesi*. Ankara: İmge Yayınevi, 1993.

Durakbaşı, Ayşe, "Feminist Tarih Yazımı Üzerine Notlar", *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem* içinde, Serpil Çakır ve Necla Akgökçe (haz.), İstanbul: Sel Yayıncılık, 1996, s. 217-221.

Durakbaşı, Ayşe, *Halide Edib: Türk Modernleşmesi ve Feminizm*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2000.

Ekmekçioglu, Lerna ve Melissa Bilal, *Bir Adalet Feryadı: Osmanlı'dan Türkiye'ye Beş Ermeni Feminist Yazar*, İstanbul: Aras Yayıncılık, 2006.

İlyasoğlu, Aynur, "Türkiye'de Kadın Tarihinin Araştırılmasında Yöntem Sorunları ve Sözlü Tarih Yöntemi", *İnsan Toplum, Bilim*, 4. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi Bildirileri, Kuvvet Lordoğlu (haz.), s. 317-331. İstanbul: Kavram, 1996.

İlyasoğlu, Aynur, "Kadınların Yaşam Tarihi Anlatılarına Kadın Çalışmaları Alanından Bakış", *Yerli Bir Feminizme Doğru* içinde, Aynur İlyasoğlu ve Necla Akgökçe (haz.), İstanbul: Sel Yayıncılık, 2001, s. 15-37.

Kafadar, Cemal, "Asiye Hatun'un Rüya Mektupları", *Kim Var İmiş Biz Burada Yoğ İken*, İstanbul: Metis Yayınları, 2009.

Kancı, Tuba, "Cumhuriyetin İlk Yıllarından Bugünlere Ders Kitaplarında

- Kadınlık ve Erkeklik Kurguları", *Cinsiyet Halleri: Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet-
tin Kesişim Sınırları*, Nil Mutluer (haz.), İstanbul: Varlık Yayınları, 2013.
- Kandiyoti, Deniz, *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*, İstanbul: Metis Yayınları, 1998.
- Karakışla, Yavuz Selim, "Arşivden Bir Belge (49): Yoksulluktan Fuhuş Yapanların Islahı (1910): Askeri Dikimevlerinde İşe Alınan Müslüman Fahişeler", *Toplumsal Tarih*, Sayı: 19, No. 112 (Nisan 2003) s. 98-101.
- Karakışla, Yavuz Selim, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Savaş Yılları ve Çalışan Kadınlar: Kadınları Çalıştırma Cemiyeti (1916-1923)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.
- Keşoğlu, Birsen Talay ve D. Fatma Türe, *Kadın Belleğini Oluşturmada Kaynak Sorunu/Women's Memory: The Problem of Sources*, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı 20. Yıl Sempozyumu, 17-19 Nisan 2009, Kadir Has Üniversitesi. İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Yayınları, 2009.
- Keşoğlu, Birsen Talay ve Leyla Şimşek-Rathke (haz.), *Kadın Hayatlarını Yazmak: Oto/Biyografi, Yaşam Anlatıları, Mitler ve Tarih Yazımı/ Writing Women's Lives: Abstract Book, International Symposium: Auto/Biography, Life Narratives, Myths and Historiography*, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Uluslararası Sempozyum, 19-20 Nisan 2014, Yeditepe Üniversitesi. İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, 2016.
- Köksal, Duygu, "Yeni Adam ve Yeni Kadın: 1930'lar 40'larda Kadın, Cinsiyet ve Ulus", *Toplumsal Tarih*, Sayı: 51 (1998) s. 31-35.
- Kutluata, Zeynep, "Birinci Dünya Savaşında Müslüman Köylü Kadınların Temsili ve Deneyimleri", *Kadın Odaklı, Çiğdem Kağıtçıbaşı, Hülya Şimşek, Dilek Barlas, Murat Önok, Zeynep Gülrü Göker (haz.), İstanbul: KOÇ-KAM*, 2016, s. 13-33.
- Oksaçan, Halit Erdem. *Eşcinselliğin Toplumsal Tarihi*, İstanbul: Tekin Yayınevi, 2012.
- Oranlı, İmge, "Ondokuzuncu Yüzyıl Avrupası'nda Irkçılık ve Cinsiyetçilik", *Cogito: Feminizm*, Sayı: 58 (Bahar 2009) s. 339-349.
- Özbek, Müge Telci, "Haneyle Sokağın Sınırında: 1900'ler Başlı İstanbul'unda Hizmetçi Kadınlar, Emek ve Cinsellik", *Toplumsal Tarih*, Sayı: 269 (Mayıs 2016) s. 52-56.
- Özgüven, Fatih, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Edebiyatımızda 'Eşcinsel Dikikatler': Elden Ele Dorian'lar, Hassas Delikanlılar, Pars Kızlar", *Cinsellik Muamması: Türkiye'de Queer Kültür ve Muhalefet*, Serkan Delice ve Cüneyt Çakırlar (haz.), İstanbul: Metis Yayınları, 2012, s. 329-363.

- Özkan, Dilek, "Sokağa Terk Edilen Bebekler ve Pera'nın Hayırsever Kadınları", *Toplumsal Tarih* (Kasım 2012) s. 88-93.
- Sancar, Serpil, *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti: Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.
- Scott, Joan, *Feminist Tarihin Peşinde*, çev. kolektif, İstanbul: BGST Yayınları, 2013.
- Toprak, Zafer, *Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908-1935)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2016.
- Tuğ, Başak, "Tarih ve Toplumsal Cinsiyet", *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları*, Feryal Saygılıgil (haz.) İstanbul: Dipnot Yayınları, 2016.
- Tuncer, Selda, "Kadınlar Sokağa Çıkınca: 1950-80 Ankara'sında Kadınların Gündelik Kamusal Mekân Deneyimleri", *Toplumsal Tarih*, Sayı: 269 (Mayıs 2016) s. 57-61.
- Tünaydın, Pelin, "Gara Gara Gargalar, Gapı Gapı Yorgalar: Irkçılık ile Cinselleştirme Kıskaçında Çingene/Roman Kadın İmgesi", *Toplumsal Tarih*, Sayı: 237 (Eylül 2013) s. 40-46.
- Yeğenoğlu, Meyda, *Sömürgeci Fantaziler: Oryantalist Söylemde Kültürel ve Cinsel Fark*, İstanbul: Metis Yayınları, 2003.
- Yelsalı Parmaksız, Pınar Melis, *Türkiye'nin Modernleşmesinde Kadınlar, 1839'dan Günümüze*, İstanbul: İmge Kitabevi, 2017.
- Yılmaz, Fikret, "Zina ve Fuhuş Arasında Kalanlar: Fahişe Subaşıya Karşı", *Toplumsal Tarih* 220 (Nisan 2012) s. 22-31.
- Zihnioğlu, Yaprak, *Kadınsız İnkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği*, İstanbul: Metis Yayınları, 2003.

4 Mayıs Hareketi 124

A

Adams, Abigail 111

aile

Çin 124, 125

erkekler 83, 85, 102, 103

Fransa Cumhuriyeti 118, 119

metafor olarak 121

Mısır 122, 123

misyonerler 63

aile ekonomisi 23

akraba ağları 77, 153

Alexander, Sally 23, 159

Almanya

cadılık 144

cinsellik 50

emek siyaseti 139

fahişelik 51, 52

kadın işçiler 40, 139, 140

kadın tarihçiliği 20

kıyafet 55

militarizm 99, 100

sivil toplum 41

tekstil sanayisi 40

Amerika Birleşik Devletleri

aşıkâr kader kavramı 96

dış politika 97

diplomasi 107

ekonomik dönüşümler 95

feminist tarih 20

kadın tarihçiliği 20, 57

nevrasteni 93

refah reformları 60, 61

toplumsal cinsiyet/kadın
kültürü 21

yayılmacılık 96

Amerikan Bağımsızlık Savaşı;
bkz. Amerikan Devrimi

Amerikan Devrimi

Britanya sömürgeleri 72, 98

cumhuriyetçilik 126

din 113

Fransa'nın müdahalesi 114

kadınların rolü 84, 111

savaş sonrası dönem 105

toplumsal cinsiyet 112

Amerikan İçsavaşı 21, 97

Amerikan yerlileri 87, 109

Anderson, Benedict 120

annelik

ABD 61

Almanya 40, 121

beden 144

cadı mahkemeleri 144

erkekler/erillik 142

evcimenlik 103, 104

Fransız Cumhuriyeti 119

Antik Yunan 37, 41

Ashplant, Timothy 142

askerler

kadınlar 127

mektupları 106, 141

- milliyetçilik** 99
- aşıkâr kader kavramı** 96
- ataerkillik**
- Çin 124
- Fransız Devrimi 118, 120
- ırk 68, 70, 71
- iktidar 26
- kölelik 70
- şiddet 87, 88, 90
- Venezuela 121, 132
- Virginia 87, 90
- Avustralya** 31, 101, 151, 152
- Aydınlanma** 37, 38, 111
- azat sonrası toplum** 67, 178
- B**
- babalık** 63, 103, 104
- Bacon Ayaklanması** 87, 106
- Bacon, Nathaniel** 88
- Ballantyne, Tony** 153, 175
- Baptist** 63, 113
- Baptist misyonerler** 63
- Barbados** 65, 66, 71, 72, 164, 165
- başörtüsü** 42
- Beard, Mary** 18
- Beckles, Hilary McD.** 70, 71, 72, 165
- beden**
- cinsellik 43
- din 40
- erkek 37, 40, 91, 102
- kadın 37, 40, 139, 144
- öznellikler 141
- siyaseti 40
- tarihi 39, 40
- Bederman, Gail** 93-95, 97, 100, 101, 166, 168, 169
- Berkeley, William** 87, 162, 171-173, 177-179, 182
- bilimsel bilgi** 36, 37
- biyolojik farklılıklar** 119
- Bloch, Ruth** 112, 170
- Bock, Gisela** 59, 164
- boşanma yasaları** 118, 119
- Bourke, Joanna** 40, 162
- Bridenthal, Renate** 20, 27, 159, 160
- Britanya**
- Amerikan Devrimi 111, 120
- Amerikan sömürgeleri 109, 112
- Birinci Dünya Savaşı 128
- boks 101, 102
- erkeklerin genel oy hakkı 130, 131
- feminist tarih 11, 22, 23, 31
- işçi sınıfı kadınlar 23
- kamusal/özel alanlar 24
- kölelik karşıtı 62, 63
- sanayileşme 81
- Britanya İmparatorluğu**
- fahişelik 75
- Hindistan 76, 78, 98, 107, 122
- Karayipler 71
- toplumsal cinsiyet/cinsellik 75
- zührevi hastalıklar 53
- British Columbia** 76
- Brown, Kathleen** 68-71, 87, 88, 140, 147, 165, 167
- bulaşıcı hastalıklar yasaları** 53
- Burke, Peter** 140, 173
- Burns, Tommy** 101

Burton, Antoinette 64-66, 153, 164, 174, 175, 179
Butler, Eleanor 49
Butler, Josephine 52
Butler, Judith 38, 39
Bynum, Carolyn Walker 40, 162, 178

C-Ç

Canning, Kathleen 40, 136, 139-141, 162, 173, 181, 182

Cape sömürgesi 73

Carolina 71-73, 161, 164, 165, 167, 170, 177-180

Chamberlain, Mary 155, 156, 175

Chauncey, George 47, 48, 163

cinsellik

Almanya 50

Antik Yunan 45

arkadaşlıklar 22

askerî kuvvet 55

baskı 48

beden 43

bilimsel bilgi 137

erillik 55

erkekler 75

hemcins ilişkiler 44, 45

ırk 56, 73

korku 52

şiddet 73

tarihi 43, 45

toplumsal cinsiyet 73, 75, 109

Clark, Alice 18

Clark, Anna 130, 131, 173, 181, 182

Connell, Raewyn 39, 43, 83, 162, 177, 179

Cook, James 152

Cott, Nancy 22, 30

cumhuriyetçilik 126

Çartizm 131

Çin

aile 123, 127

ataerkillik 124

kadınların geleneksel rolleri 125

kadınların oy hakkı 125

sanayileşme 146

toplumsal cinsiyet kavramı 32

Çin Halk Cumhuriyeti 125

D

Davidoff, Leonore 24, 31, 102

Davis, Madeline D. 50, 163

Davis, Natalie Zemon 27

de Gouges, Olympe 114, 117

Derrida, Jacques 137, 138

Desan, Suzanne 118, 119, 171

Devrimci Cumhuriyetçi 115

dilsel dönüş 140

din 38, 113, 148

doğa 36, 38, 137

Dreyfus meselesi 92, 93

Dublin, Thomas 25, 160

DuBois, Ellen Carol 57, 164

Dudink, Stefan 84, 167

E

ekonomik dönüşümler 95, 145, 148

Eley, Geoff 136, 171

emek

dünya tarihi 147
mülk olarak 131
sendika 24
siyaseti 139
toplumsal cinsiyet 147
üreme 71
emperyalizm 65, 98, 105, 120, 150;
ayrıca bkz. Britanya İmparatorluğu
emperyalizm karşıtlığı 98
eril bağlar 52
erillik
askerlik 93; *ayrıca bkz. erkeklik;*
erkekler
Birinci Dünya Savaşı 104, 142
cinsellik 55
evcimenlik 104
hegemonik 87, 106
heteroseksüel 127
ırk 100, 101
iktidar 98
kabul törenleri 85
krizi 93, 107
kültürel inşaları 107
macera 104
normları 82
savaşçı nitelikler 96, 100, 127
savaş sonrası 40
sömürgeci 98, 107
erkek kardeşlik 116, 126
erkekler
aile 102, 103
Avrupalı-Kanadalı 76, 77; *ayrıca*
bkz. erkeklik; erillik; ataerkillik
babalık 104
Bengalli 98
evlilik 102, 104

göç 155
İngiliz 64, 69, 71, 104, 110
işçi sınıfı 130, 131
kurumsal ortamlar 83
Ortaçağ'da 84
orta sınıf 90, 93, 94, 103, 104,
130
özellikler 106
siyasi ayrıcalıklı 38
toplumsal cinsiyetli tarihsel
özneler 81
Yahudi 92
erkeklik
Amerikan 94, 112
Anglo-Amerikan 90; *ayrıca bkz.*
erillik; erkekler
davranış 84
düellolar 90, 91
ekonomik bağımsızlık 86, 89,
94
elitler/erkeklik şerefi 87
Fransa 91, 92
Fransız Cumhuriyeti 118
ispatı 84, 86
kültürel kodlar 106
mutedil 95, 96
mülkiyet 130
New England 111
orta sınıf 93, 94
savaşçı nitelikler 95, 96
siyasal salahiyyet 129
statü olarak 86
şeref 90, 91, 97, 99
şiddet 107
eşcinsellik 44-50, 56, 93; *ayrıca bkz.*
hemcins ilişkiler

- Evanjelizm** 102
- evcimenlik** 21, 22, 62, 65, 76, 79, 102-104, 131; *ayrıca bkz. kamusal/özel alanlar*
- evlilik**
- à la façon du pays* 77
- erkekler** 102
- ırklar arası** 70, 73
- köleler** 71
- misyonerler** 63
- sömürgecilik** 69
- F**
- fahişelik**
- Britanya İmparatorluğu** 75, 76
- düzenlemesi** 53, 54
- Hindistan** 75, 100
- kamu sağlığı** 54
- sömürgecilik** 54
- sodomi** 46
- farklılık ilişkileri** 57; *ayrıca bkz. toplumsal cinsiyet farklılıkları*
- beden** 38
- bedensel** 36, 41
- biyolojik** 17, 55
- cinsel** 35, 38, 136
- doğal** 17, 36
- kadınların tarihi** 57
- kültürel** 31, 110
- Faust, Drew Gilpin** 30
- feminist tarih** 22, 23, 26, 27, 44
- feminist tarihçiler** 20, 22, 30, 32, 109, 114, 136-138, 147
- feminizm** 19, 20
- emperyalizm** 65
- Hindistan** 64, 150
- ikinci dalga** 19
- kapitalizm** 23
- radikal** 25
- siyah/Latin** 57
- sosyalizm** 23, 27
- Marksizm** 125
- Filipin-Amerika savaşı** 97, 107, 151
- Fischer, Kirsten** 72, 73, 147, 165
- Forth, Christopher E.** 92, 93, 166, 167, 172, 179
- Foucault, Michel** 44, 45, 137, 138, 162, 178
- Frader, Laura** 147, 148, 174, 178, 181
- Francis, Martin** 104, 169
- Fransa**
- Afrikalı işçiler** 78
- anayasa** 114, 122; *ayrıca bkz. Fransız Cumhuriyeti; Fransız Devrimi*
- Birinci Dünya Savaşı** 78, 93
- düellolar** 90
- erkeklik** 92, 93
- İngilizler** 109
- İslam** 42
- kadın işçiler** 79
- kadınların tarihçiliği** 20, 111
- Napoléon dönemi** 115, 127
- sömürge yönetimi** 79, 111
- toplumsal cinsiyet kavramı** 31
- yurttaş-askerler** 126
- Fransa-Prusya Savaşı** 91
- Fransız Cumhuriyeti**
- aile** 118, 119
- annelik** 116
- erkeklik** 116

- kadın gösel temsili** 118
- kurulması** 115
- Fransız Devrimi**
- ataerkillik** 118, 120
- beden/politika** 41
- kadınlar** 111, 114, 118, 120
- kadınları** 117
- kıyafet** 41
- G**
- Gabaccia, Donna** 155, 175
- gey alt kültürü** 28; *ayrıca bkz. eşcinsellik*
- gayrimeşru çocuklar** 114, 119
- Gender&History** 31, 161, 164, 175, 178, 180
- George, III.** 112
- Gerçek Kadınlık Kültü** 21
- gey hakları** 44
- Gilmore, David** 84
- Glosser, Susan** 124
- Gordon, Charles W.** 105
- Gordon, Linda** 59
- göç** 89, 152, 154, 155, 156
- göçmenler;** *ayrıca bkz. göç*
- Çinliler** 61
- Karayıpler** 155
- gönüllü çalışma** 60
- Greenberg, Amy** 95-97, 168
- Grosz, Elizabeth** 39, 162
- Güney Afrika** 102, 151
- Güneydoğu Asya** 54
- H**
- Hagemann, Karen** 127, 167, 169, 171-173, 175, 180, 181
- Halkın Temsiliyeti Yasası** 128, 132
- Hall, Catherine** 13, 63, 64, 67, 102, 164
- Halperin, David** 45, 163
- hayırsever örgütler** 65
- heteroseksüellik** 48-50, 94
- Hewitt, Nancy** 60, 164
- Hristiyanlık;** *ayrıca bkz. tek tek mezhepler*
- çilecilik** 40
- kaslı** 105
- Hindiçin** 78
- Hindistan**
- Britanya emperyalizmi** 78, 149, 150
- erillik** 98, 100
- fahişelik** 75
- feminizm** 64, 65
- Hint Ayaklanması** 99
- milliyetçi hareket** 99, 100
- Hindular** 99
- Hoerder, Dirk** 154, 175
- Hoff, Joan** 29, 160
- Hoganson, Kristin L.** 97, 98, 107, 168
- Hollanda** 46, 75, 76, 78, 84, 119
- Hollanda Cumhuriyeti** 119
- Hollanda Doğu Hint Adaları** 75, 76, 78
- Hughes, Michael J.** 127, 172
- Hull, Isabel** 41, 50, 51
- Hunt, Lynn** 41, 116, 118
- I-İ**
- ırk**
- boks** 101, 102

ceza 73, 74
cinsellik 56, 73
erillik 100, 101
hiyerarşi 29, 64, 66, 78
ırklar arası cinsel ilişkiler 71, 72, 74
köle karşıtlığı 63, 66
kölelik karşıtlığı 62
Modern Kız 150, 151
refah reformları 59, 61
sınıf/toplumsal cinsiyet 25, 58, 59, 63, 70
tecavüz 73, 74
iktidar
 ataerkillik 30
 erillik 98
 sömürge yönetimi 98
 toplumsal cinsiyet 29, 31, 58, 69, 110
İngiliz-Hint topluluğu 50, 76, 99
İran 122, 132
İrlanda 31, 99, 100
İslam 122
İspanya-Amerika Savaşı 97, 107
J
Jakobenler 116, 118
Jamaika 63, 64
Japonya 45, 124
Jeffries, Jim 101
Jirondenler 116
Johnson, Jack 101, 102
Jones, Jacqueline 25, 67, 68, 160, 165
Juster, Susan 113, 114, 170

K
kadınsılık 112
kamusal/özel alanlar 24, 59
Kanada 76, 77, 105, 151, 153, 154
kapitalizm 23
Karayipler 70, 71, 111; *ayrıca bkz. Barbados*
Karras, Ruth Mazo 51, 84, 163, 167
Karşılaştırmalı analiz, küresel tarih 145, 146
Katolik 46, 110
Kelly-Gadol, Joan 27, 160
Kemal, Mustafa (Atatürk) 123, 124, 125
Kennedy, Elizabeth Lapovsky 50, 163
Kerber, Linda 21, 159, 170, 177, 181
Kessler-Harris, Alice 24, 147, 148, 159, 174, 177
kimlik
 cinsel 45, 47, 49, 56
 lezbiyen 50
 oluşumu 144
 psşik/toplumsal 142, 143
Kimmel, Michael S. 81, 95, 166, 168, 180
Komünist Parti (Çin) 125
Koonz, Claudia 20, 27, 159, 160
kölelik
 Afrikalı kadınlar 69, 73
 ataerkillik 68, 70
 azat 64, 65, 67, 73
 ceza 73
 ceza olarak hadımlaştırma 74
 evlilik 70, 71
 kalıtsal 70

plantasyonlar 63, 67, 71
toplumsal cinsiyet 109, 147
Virginia 68, 71, 140
kölelik karşıtlığı 62, 66
kuram savaşları 137, 140
Küba 96, 97
kültürel dönüş 145
küresel tarih 12, 144-146, 149

L
Lake, Marilyn 151, 175
Landes, Joan 121, 171
Laqueur, Thomas 37, 38, 161
Latin Amerika 31
Levine, Philippa 53, 75, 163, 165, 179
lezbiyen 44, 45, 48-50
Liddington, Jill 23, 159
Little, Ann 109, 110, 170
Llangollen Hanımefendileri 49
Lombard, Anne 89, 90, 111, 167
Londra 13, 23, 26, 47, 60, 138, 159-164, 167-169, 171-175, 177-179, 181, 182
Londra Feminist Tarih Grubu 26, 160
Louis, XVI. 115
Luther'ciler 52

M
Marie Antoinette 115, 116, 170
Marksist etkiler 22, 27, 125
Marshall, David B. 105, 106, 169, 178
Marx, Karl 23
Massachusetts Koyu Sömürgesi 89

mastürbasyon 50, 51
Mayo, Katherine 149
McClelland, Keith 13, 131, 161, 170, 173, 177, 181
McCormack, Matthew 129, 130, 172
McDevitt, Patrick 101, 102, 169
McDonnell, Michael, A. 153, 154, 175
McLaren, Angus 93, 168, 178
Meksika 61, 96
melezleşme 77
metin (kavram olarak) 29
metres hayatı 75
Mısır 122, 123, 132
Midgley, Clare 62, 63
milliyetçilik 12, 120, 124
Milliyetçi Parti, Çin 125
Mink, Gwendolyn 61, 164
misyonerler 61-64
Modern Kız 150, 151
Morgan, Jennifer 71, 72, 165, 168
mülkiyet ilişkileri 23

N
Najmabadi, Afsane 43, 122, 162, 171, 178
Napoléon dönemi 115, 127
Napoléon Yasaları 119
Naziler 54
nevrasteni 93
New England 25, 89, 90, 111, 114
Newton, Judith 27, 65-67, 160, 164
Newton, Melanie 65, 67
New York 25, 47, 50
Nield, Keith 136, 173

- Nikaragua** 96
- Norris, Jill** 23, 159
- Northrop, Douglas** 41, 162
- Norton, Mary Beth** 112, 165, 170
- Nye, Robert** 90, 91
- O-Ö**
- oğlancılar** 47
- Oren, Laura** 23, 24, 159
- Orta Asya** 41, 42, 56
- orta sınıf**
- ABD kadın tarihçiliği** 36
- aile babası** 63
- erkeklik** 93
- New England** 25, 89, 90, 110, 111, 114, 159, 167, 170
- Osmanlı İmparatorluğu** 122, 123
- Outram, Dorinda** 40, 162
- oy hakkı hareketi** 95, 97
- erkekler için genel** 129, 132
- kadınlar için oy hakkı hareketi** 23, 64, 95, 97, 128, 130
- ödünç uşak** 69, 71
- öğrenciler** 84, 85, 86
- öteki** 59, 61, 62, 66, 78, 81
- Özbekistan** 42
- özellikler**
- beden** 141
- Birinci Dünya Savaşı** 142
- cinsel** 48, 50
- erkekler** 106
- kültür** 144
- tarih** 143
- toplumsal cinsiyetli** 107, 144, 153, 156
- P**
- Paine, Thomas** 111
- Paris** 114, 115
- Pasifik Adası** 153
- Pencaplı, Sihler** 99
- periler (eşcinseller erkekler için kullanılan terim olarak)** 48
- Perry, Adele** 76, 166
- Pinchbeck, Ivy** 18
- Polinezya toplumu** 152
- Pomeranz, Kenneth** 145, 146, 147, 174
- Ponsonby, Sarah** 49
- postmodernizm** 135
- postyapısalcılık** 135, 140
- Power, Eileen** 18, 68, 160, 162, 164, 165, 167, 177, 179, 180
- Procida, Mary** 76, 165
- Protestan Reformu** 46
- Puff, Helmut** 46, 163
- Püritenlik** 89
- Q**
- Qing Hanedanı** 125
- queer** 48
- R**
- RAF pilotları** 105
- Reform Yasası** 129, 131
- Roberts, Frederick** 100, 181
- Roosevelt, Theodore** 94, 95
- Roper, Lyndal** 52, 144
- Roper, Michael** 106, 141
- Ross, Ellen** 60, 164
- Rowbotham, Sheila** 22, 159
- Ruiz, Vicki** 57, 164, 177

- Rusya** 42
- Ryan, Mary** 27, 35, 113
- S-Ş**
- sanayileşme** 81
- San Francisco** 61, 62, 164
- savaş** 12, 40, 78, 81, 97, 98, 105, 108, 110, 127, 128, 132, 139, 151, 154, 172, 180, 181
- savaşçı ırklar** 99, 100
- İskoçyalı Highland'liler** 99
- Nepalli Gurhalar** 99
- Sawtelle, May** 61, 62
- Schiebinger, Londa** 36, 38, 161, 162
- Scott, Joan**
- başörtüsü** 42
- dilsel yaklaşım** 141
- postyapısalcılık** 28, 29, 31, 138
- toplumsal cinsiyet tarihi** 28, 138
- Scully, Pamela** 73, 74, 164, 165, 179
- Segal, Lynne** 95, 162, 168
- seks turizmi** 154
- Shah, Nyan** 61, 62, 164
- Shepard, Alexandra** 85, 86, 87, 88, 167
- sınıf; ayrıca bkz. orta sınıf; işçi sınıfı**
- evcimenlik** 62
- ev ziyareti** 60, 62
- fiziksel durum** 92, 93
- gönüllü çalışma** 60
- hayırsever örgütleri** 65
- ırk/toplumsal cinsiyet** 26, 57, 59, 65, 67, 76
- plantasyonlar** 87, 88
- refah politikaları** 61
- Sinha, Mrinalini** 29, 98, 107, 121, 149, 150, 160, 165, 168, 170, 171, 174
- sivil toplum** 41, 55
- siyaset**
- ayrıcalık** 38
- beden** 29, 30
- erkeklik** 119
- kadınların katılımı** 40
- radikal** 130
- toplumsal cinsiyet** 132
- toplumsal cinsiyet farklılıkları** 112
- yurttaşlık** 103, 111, 113, 119, 128, 132
- Smith-Rosenberg, Carroll** 22, 159
- sodomi** 46, 47
- Southampton** 51
- Sovyetler Birliği** 42
- sömürge yönetimi**
- erillik** 98, 101, 107
- evlilik** 69
- fahişelik** 53
- Fransa** 79
- ırk hiyerarşisi** 27
- ırklar arası cinsel ilişkiler** 71, 74
- iktidar** 98
- Kuzey Amerika** 119
- toplumsal cinsiyet/cinsellik** 78, 79
- toplumsal cinsiyet/sınıf** 67
- söylem kavramı** 29
- sözlü tarih** 50, 155
- Spruill, Julia** 18
- Stansell, Christine** 25, 160

Stead, W.T. 138
Stearns, Peter 149, 174
stoacılar 41, 112, 119
Stoler, Ann 75, 76, 165, 166, 178, 179
Stovall, Tyler 78, 79, 166
Streets, Heather 99, 100, 168
Stuard, Susan 27, 160
Sun Yat-sen 125
şiddet 19, 73, 85, 86, 88, 90, 139, 179
şövalyeler 84

T

Tahiti 152
Tampa, Florida 60, 164
tarih
 beden 39
 psikanalitik yaklaşımlar 143
 revizyonlar 136
tecavüz vakaları 73
tekstil sanayisi 25, 40
Timm, Annette 54, 55, 163, 180
toplumsal cinsiyet
 ahlak 62
 bedensel farklılıklar 36, 41
 cinsellik 74, 91, 109
 cinsiyet 17, 35, 36, 55, 81
 emek 148
 emperyalizm 65, 149
 göç 154, 155
 güzellik 43
 ırk/sınıf 25, 58, 59, 70
 iktidar 18, 19, 29, 31, 83, 110
 kadınların kültürü 11

kadınlık 66
kamusal/özel alanlar 59
karıştırılması 152
kategori olarak 27, 33, 35
kölelik 109, 147
kültürel farklılıklar 31
 oy hakkı hareketi 95, 97
 performatiflik 39
Scott 29, 138
siyaset 131
tanım 16, 17

toplumsal cinsiyet farklılıkları 17, 59

Amerikan Devrimi 113
 azat sonrası toplum 67
 bilimsel bilgi 36, 37
 biyolojik 36
 göç 156
 kıyafet 41, 42, 55, 82
 kültürel inşası 17, 39, 152
 toplumsal inşalar 30
 ücretler 146
 yurttaşlık 111, 119, 151

Tosh, John 84, 103, 104, 166, 167, 169, 171, 172, 180

Trumbach, Randolph 46, 47, 48, 51, 163, 178

Türkiye 123, 125, 132

U-Ü

Ulusal Hanımefendiler Derneği 52

ulus ötesi yaklaşım 149, 156

ücretler/toplumsal cinsiyet farklılıkları 146

V
Van Kirk, Sylvia 76, 77, 166
Venezuela 121, 132
Versailles Antlaşması 124
Vicinus, Martha 49, 50, 163

W
Walkowitz, Judith 27, 52, 53, 138, 139, 140, 160, 163, 173
Warren, Mercy Otis 111, 180

Y
Yahudi karşıtlığı 92
yapıbozum 137
Yeni Kadınlar 97
Yeni Kültür Hareketi 124, 125
yerel ötesi ilişkiler 153

yurttaşlık
aktif/pasif 114
mülkiyet 130
onur 122
siyasal 109, 111, 113, 119, 126, 128, 132
toplumsal cinsiyet farklılıkları 109, 120, 121

Z
zührevi hastalıklar 40, 52, 53, 55, 64

